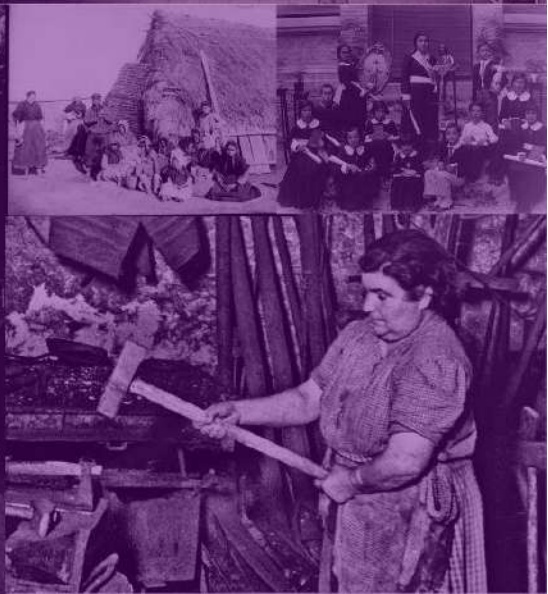

Dones que han fet història

*“Durant la major part de la història,
Anònim ha sigut una dona”*

Virginia Woolf.

ÍNDEX

AGRAÏMENTS	8
RESUM	9
ABSTRACT	10
1. INTRODUCCIÓ	11
1.1 Objectius	12
1.2 Metodologia	13
1.3 Aclariments	14
2. UNA MIRADA FEMINISTA DES DEL SEGLE XIX FINS A L'ACTUALITAT	15
2.1 Una visió global de les condicions femenines a Espanya i Catalunya entre finals del segle XIX i principis del segle XX	15
2.1.1 Les condicions a les quals havien de fer front les dones	16
2.1.2 Les dificultats de les dones per accedir al món laboral	17
2.1.3 La constitució del feminisme espanyol	19
2.2 El paper de les dones durant la II República Espanyola	20
2.3 La rellevància de les dones durant la Guerra Civil Espanyola	22
2.3.1 Les dones espanyoles en temps de conflicte	24
2.3.2 Dones del bàndol republicà	24
2.3.3 Dones del bàndol franquista	25
2.4 L'adoctrinament de les dones en l'època franquista	27
2.4.1 La Secció Femenina	27
2.4.2 L'Església i la Secció Femenina	29
2.4.3 El paper de la Secció Femenina davant de l'ensenyament	30
2.4.4 La Secció Femenina i "la guia de la bona esposa: 11 regles per a mantenir al teu marit feliç"	32
2.4.5 La influència de la premsa de la Secció Femenina en les dones	34
2.5 El període de descomposició del règim franquista i les dones	36
2.5.1 Les Jornades Catalanes de la Dona	37
2.5.2 Els drets de les dones amb l'arribada de la democràcia	38
3. ELLES EN ELS DIFERENTS CAMPS DE TREBALL	40
3.1 Les dones en l'àmbit agrícola	40
3.1.1 El sector agrícola, un sector històricament masculí	40
3.1.2 Perfil de les dones que formen part del sector agrícola	43
3.1.3 Obstacles als quals han de fer front les dones en l'àmbit agrícola	44

3.1.4 La dona ebrenca, un model a seguir en el món agrícola.....	45
3.2 Les dones en l'àmbit artístic.....	48
3.2.1 De muses a artistes. Les dones en el món artístic	49
3.2.2 L'ús del pseudònim com a via de reconeixement	49
3.2.3 El cinema, un àmbit molt masculinitzat	50
3.2.4 Dones artistes de les Terres de l'Ebre.....	52
3.3 Les dones en l'àmbit científic.....	53
3.3.1 Les dones en la ciència	53
3.3.2 Reconeixements rebuts per dones científiques	54
3.3.3 Científiques ebrenques.....	55
3.4 Les dones en l'àmbit cultural.....	57
3.4.1 L'àmbit cultural, un sector amb força presència femenina	57
3.4.2 Les dones en la cultura catalana	58
3.4.3 La cultura a les Terres de l'Ebre.....	60
3.5 Les dones en l'àmbit educatiu	61
3.5.1 Primera Llei d'Instrucció Pública, la Llei Moyano	61
3.5.2 Institucions dedicades a l'ensenyament femení.....	63
3.5.3 Grans canvis en l'educació femenina a Espanya	64
3.5.4 Evolució de l'educació femenina a Espanya	64
3.5.5 L'ensenyament femení a les Terres de l'Ebre.....	68
3.6 Les dones en l'àmbit empresarial.....	70
3.6.1 Evolució de les dones en l'àmbit empresarial.....	70
3.6.2 Dones referents en el món emprenedor i empresarial	72
3.6.3 Associació de Dones Empresàries i Directives Emprendedores	73
3.7 Les dones en l'àmbit esportiu	74
3.7.1 Evolució de les dones en el món esportiu	75
3.7.2 Obstacles que troben les dones en els esports.....	77
3.7.3 Pioneres en l'esport espanyol	78
3.7.4 Les dones en l'esport a les Terres de l'Ebre.....	79
3.8 Les dones en l'àmbit marítim	81
3.8.1 Les dones en la història marítima.....	82
3.8.2 El sector marítim, un sector dominat per la figura masculina	84
3.9 Les dones en l'àmbit polític.....	85

3.9.1 Victoria Kent, Margarita Nelken i Clara Campoamor pioneres en la història política d'Espanya.....	85
3.9.2 Les dones en la política catalana.....	87
3.9.3 La presència de les dones en la política ebrencs	89
3.10 Les dones en l'àmbit sanitari	92
3.10.1 La dona en el sector sanitari.....	92
4. DONES REFERENTS DE LES TERRES DE L'EBRE.....	94
4.1 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit agrícola	94
4.1.1 Mercedes Asensio Cots.....	95
4.1.2 Rosa Gisbert Baiges.....	96
4.1.3 Àngela Llombart Porcar.....	97
4.1.4 Mercedes Martínez Alier	99
4.1.5 María Pla Messeguer	101
4.1.6 Àngela Sagristà Bedos	102
4.2 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit artístic	104
4.2.1 Ana Maria Esther Balart Aixendri.....	105
4.2.2 Idil Bazán Criado	107
4.2.3 Anna Maria Bel Curto	108
4.2.4 Sara Blanch Freixes.....	109
4.2.5 Josefa Boyer Griñó	111
4.2.6 Mari Chordà Recasens.....	112
4.2.7 Carlota de Mena Zamora	114
4.2.8 Sarah Misselbrook	116
4.2.9 Joanna Pardos Sérvulo	117
4.2.10 Carolina Rovira Melich.....	119
4.2.11 Elisabeth Sabala Abelló.....	121
4.2.12 Cinta Salaet Vizcarro	123
4.2.13 Josefa Soler Roigé.....	124
4.3 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit científic.....	126
4.3.1 Astrid Brull Cañagueras	127
4.3.2 Marta Ponce Callarisa	129
4.4 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit cultural	131
4.4.1 Francesca Aliern Pons.....	133
4.4.2 Carme Cruelles Rosales	134

4.4.3 Laura Fabregat Aguiló	135
4.4.4 Estela Ferré Royo	137
4.4.5 Fàtima Llambrich i Núñez	138
4.4.6 Josefina Martínez Aguado y Guerra	139
4.4.7 Josefina Matamoros Calvet	141
4.4.8 Amparo Moreno Sardà	142
4.4.9 Antònia Serres Buenaventura	144
4.4.10 Maria Serres Margalef	145
4.4.11 Elena Solé Beltran	146
4.5 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit educatiu	149
4.5.1 Consol Ferré Royo	150
4.5.2 Maria Carmen Lleixà Sebastià	152
4.5.3 Lolita Massot Gimeno	153
4.5.4 Teresa Paz Vernis	154
4.5.5 Manuela Príncep Encontrado	155
4.5.6 Maria Cinta Reverté Ripoll	156
4.5.7 Enriqueta Roda Llopis	157
4.6 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit empresarial	159
4.6.1 Carmen Ferré Campos	161
4.6.2 Josefina Fígols Ginés	162
4.6.3 Maria Lluís Cabes	164
4.6.4 Elisa López Sabaté	165
4.6.5 Núria Puell Franch	166
4.6.6 Pepita Sampé Salaet	167
4.6.7 Enriqueta Subirats Martí	169
4.7 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit esportiu	170
4.7.1 Laia Ballesté Sciora	171
4.7.2 Marina Freixa Valls	173
4.7.3 Pepita Grangé	174
4.7.4 Carme Rams Margalef	176
4.8 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit marítim	177
4.8.1 Maribel Cera Chillida	178
4.8.2 Àurea Tomàs Curto	179
4.9 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit polític	181

4.9.1 Teresa Aguilà Garcia	182
4.9.2 Teresa Ares Cortilla	184
4.9.3 Teresa Barberà i Puchol	185
4.9.4 Roser Borrell Papaseit	187
4.9.5 Marta Manzanares Climent	188
4.9.6 Angelina Sans Chaler	190
4.9.7 Pura Sentís Jornet	191
4.10 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit sanitari	192
4.10.1 Amèrica Mola Falcó	193
4.10.2 Maria Cinta Nogués Homedes	195
4.10.3 Misericòrdia Pujol Beltran	196
4.10.4 Elvira Tudó Paz	198
5. CONCLUSIONS	200
6. BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA	202
7. ANNEXOS	217
- Annex I. Entrevistes a dones referents del canvi.	217

AGRAÏMENTS

En primer lloc, agraeixo a tots els particulars, associacions de dones i ajuntaments de les Terres de l'Ebre que han col·laborat en la recerca d'informació per al meu treball. En especial, vull donar les gràcies a Cinta Sans Sagristà, que es va bolcar completament en ajudar-me a conèixer la història de la seva mare. Sense vosaltres res hagués estat possible!

Tot seguit, agraeixo la gran col·laboració de Carme Cruelles, perquè sense ella no hagués sabut sobre l'existència de moltes dones que he inclòs en el meu treball.

A més a més, també veig necessari agrair a totes les persones que han participat en aquest treball tot contestant-me les entrevistes que els vaig fer arribar.

I finalment, em vull donar les gràcies a mi, per seguir endavant amb aquest treball i no donar-me per vençuda, tot i les dificultats que s'han anat presentant, perquè l'únic que han fet és demostrar-me que puc en això i més!

A totes i a tots, gràcies.

RESUM

La posició de les dones en la societat sempre ha estat un tema que ha portat gran controvèrsia entre la població. Moltes vegades aquest fet ens ha portat a plantejar-nos la seva rellevància en la història, en el cas del meu treball de recerca, en la història de les Terres de l'Ebre.

La desigualtat de gènere, la falta de reconeixement, la violència masclista, la mala fama sobre el gènere femení... van provocar la marginació social que han hagut de patir les dones durant gran part de la història, passant a estar en un segon lloc respecte als homes.

Per això, la meva investigació aporta informació detallada sobre el posicionament de les dones en les diferents etapes de la història, a més a més, de les biografies de dones que han deixat una empremta inesborrable en la història de les Terres de l'Ebre. En total, en aquest treball de recerca s'exposen seixanta-tres biografies de dones històriques.

D'aquesta manera, el treball se centra en la voluntat de fer sortir a la llum el nom d'aquestes dones que formen part de la història de les Terres de l'Ebre, així com tot el que han hagut de viure per tal de trobar-nos actualment en la situació en què ens trobem les dones d'ara.

Ara bé, per saber més detalls sobre les dones que han fet història a les Terres de l'Ebre, hauràs de començar a girar les pàgines!

ABSTRACT

The position of women in society has always been a subject that has brought great controversy among the population. This fact has often led us to consider their relevance in history, in the case of my research work, in the history of Terres de l'Ebre.

Gender inequality, lack of recognition, sexist violence, bad reputation of... caused the social marginalization that women have had to suffer for much of history, becoming second to men.

For this reason, my research provides detailed information on the positioning of women in the different stages of history, in addition to the biographies of women who have left an indelible mark in the history of Terres de l'Ebre. In total, this research work exposes sixty-three biographies of historical women.

In this way, the work focuses on the will to bring to light the name of these women who are part of the history of Terres de l'Ebre, as well as everything they have had to live to find us currently in the situation in which we women find ourselves today.

Now, to learn more about the women who have made history in Terres de l'Ebre, you will have to start turning the pages!

1. INTRODUCCIÓ

En aquest treball el meu objectiu ha sigut demostrar que hi ha dones que han aconseguit fer història a les Terres de l'Ebre.

La idea d'aquest projecte va sorgir de la llista d'idees que va penjar l'institut a la pàgina web. En aquells moments estava cursant primer de batxillerat i havia d'escollir un tema per al treball de recerca. Així doncs, vaig començar a revisar la llista proporcionada per l'institut, i em vaig aturar a un tema que mai se m'hagués ocorregut per mi mateixa, però que actualment crec que és el millor tema que he pogut escollir. Aquest tema tractava sobre les dones que han fet història a les Terres de l'Ebre.

Sempre m'ha cridat l'atenció que mai he vist el nom d'una dona en un llibre d'història, sempre que s'ha fet referència a una d'elles s'ha fet mitjançant els termes "la dona de" o "la filla de". Mai s'ha fet referència a elles pel seu nom, sinó que sempre han estat relacionades amb una altra persona, sempre del gènere masculí.

Davant d'aquesta situació, jo sempre he sigut una persona defensora dels drets de les dones, ja que crec que mereixem ser tractades de la mateixa manera que és tractat un home. No només veig necessari que les dones siguin tractades en igualtat de condicions que els homes, sinó que també veig necessari obtenir el mateix reconeixement pel que fa a aspectes destacables.

Per exemple, quanta gent de la Ràpita coneix sobre Sebastià Juan Arbó? I quanta sap sobre Angelina Sans Chaler? Doncs, estic més que segura que molta més gent coneix sobre la vida de Sebastià Juan Arbó que de la d'Angelina Sans Chaler, quan no hauria de ser així, perquè totes dues persones haurien de ser reconegudes de la mateixa manera, ja que tots dos van ser figures molt destacades al municipi rapitenc. Tenint en compte aquesta situació, vaig establir la primera hipòtesi: **a les Terres de l'Ebre hi ha dones que han aconseguit fer història.**

D'altra banda, si ens parem a revisar la nomenclatura dels carrers de les Terres de l'Ebre, on hi ha 52 municipis amb milers de carrers, d'aquests, només 229 porten nom de dona. Coneixent això, vaig determinar una segona hipòtesi: **hi ha poca coneixença sobre la història de les dones entre la població.**

Aquests només són uns dels fets que demostren la falta de reconeixement a la qual ha de fer front una dona, tot i que hagi fet una feina excel·lent. Vivim en una societat on encara hi ha gent que valora més el gènere que no pas la feina d'aquella persona.

Partint d'aquest context, vaig saber que aquell tema que vaig llegir a la llista proporcionada a la pàgina web de l'institut era el que més s'adaptava a mi, al meu pensament. Per això, tot i els dubtes que em va generar al principi, vaig acabar escollint aquest tema, convertint-se així en el millor tema per a mi.

Sabia que no seria un treball fàcil, però em meravellava la idea de poder fer sortir a la llum una gran quantitat de noms de dones que han tingut un paper molt rellevant pel que fa a la història de les Terres de l'Ebre i que sovint han sigut invisibilitzades pel simple fet de ser del gènere femení, sense importar la seva història.

1.1 Objectius

Un cop establertes les principals qüestions en què es basa aquest treball de recerca, he pogut determinar, amb precisió, els objectius que vull aconseguir mitjançant la realització del projecte:

- Aprendre sobre la situació en la qual s'han anat trobant les dones al llarg del temps segons l'època en què tenien lloc les seves vides, així com la situació en els diferents camps de treball.
- Comprovar que, realment, existeixen dones que han fet història a les Terres de l'Ebre, i que han sigut pioneres en algun àmbit.
- Descobrir el nom d'aquestes dones que han deixat una empremta inesborrable en la història de les Terres de l'Ebre, així com la seva vida, els seus assoliments...
- Aconseguir classificar aquestes dones ebrenques en els diferents àmbits de treball, segons els seus assoliments.
- Davant la ignorància, aprendre tot allò que desconec sobre les persones que conformen la història de les Terres de l'Ebre.

1.2 Metodologia

Escollir un treball de recerca no és un tema fàcil, cadascú ha de buscar un tema que s'ajusti a les pròpies inquietuds i coneixements. Doncs bé, en aquest pas inicial, com ja he comentat anteriorment, vaig tenir el primer problema, ja que no sabia sobre què realitzar-lo. Després de la proposta que vaig llegir a la pàgina web de l'institut sobre les dones que han fet història a les Terres de l'Ebre, vaig mirar com podia encaminar el treball si el duia a terme sobre aquest tema. Finalment, vaig arribar a la conclusió que tenia diverses sortides i que em permetia el plantejament de diverses qüestions que, al llarg del treball, m'ha anat interessant cada cop més constatar.

Per poder complir tots els objectius proposats en aquest treball, vaig agafar el meu treball i el vaig dividir en tres parts.

La primera part consta d'una contextualització general pel que fa a la situació de la dona en la societat, on he volgut destacar el seu paper des del segle XIX fins a l'actualitat, parlant així de les diferents etapes a les quals han hagut de fer front i com les han anat vivint.

En la segona part, trobem una explicació de manera general de les dones en els diferents camps de treball. He decidit estudiar en total deu sectors diferents, i en cadascun d'aquests he intentat buscar informació sobre la situació en què es troben les dones. A més, també he intentat buscar dades per tal de contrastar la informació trobada. En aquest apartat he intentat buscar informació de les dones a Espanya, a Catalunya i a les Terres de l'Ebre, tot i que en algun dels deu sectors estudiats no he aconseguit trobar informació d'alguna d'aquestes tres localitzacions esmentades anteriorment a causa de la falta d'informació sobre les dones en els diferents àmbits.

I, en darrer terme, en la tercera part del treball, he fet una investigació profunda de les dones que han fet història a les Terres de l'Ebre, on he aconseguit escriure, finalment, seixanta-tres biografies en total. Aquestes seixanta-tres biografies les he dividit per àmbits, segons el sector on hagin destacat. En cadascuna d'aquestes biografies he volgut destacar una mica la vida personal de cada dona, per què han destacat, com ho han fet...

Per a poder dur a terme el treball, he hagut de parlar amb cadascun dels municipis que formen part de les Terres de l'Ebre, que en total en són cinquanta-dos. A més a més, també he hagut de parlar amb alguna associació de dones i amb alguna persona particular. A partir de tots aquests contactes he aconseguit obtenir la informació necessària per escriure les seixanta-tres biografies que conformen la tercera part del meu treball de recerca.

1.3 Aclariments

En primer lloc, vull aclarir que totes les imatges utilitzades per fer la portada i la contraportada del treball són extretes del llibre *Dones Ebrenques*, d'Albert Curto Homedes. Totes aquestes imatges que he fet servir pertanyen a l'Arxiu Comarcal del Baix Ebre.

D'altra banda, també vull aclarir que sempre que a l'apartat 4, que és el de les biografies de les dones històriques de les Terres de l'Ebre, posi "primera dona" faig referència a la primera dona registrada a l'ajuntament que li pertoca en cada cas. És possible que abans d'aquestes dones hi hagués altres pioneres, però jo per fer el treball m'he basat en el que posa al registre de cada ajuntament.

2. UNA MIRADA FEMINISTA DES DEL SEGLE XIX FINS A L'ACTUALITAT

Al llarg la història han anat sorgint diferents èpoques, on els éssers humans han sigut els que han hagut de fer front a les conseqüències d'aquestes. En aquestes etapes les més perjudicades a escala social sempre han estat les dones, però no sempre s'han vist perjudicades de la mateixa manera, per això inicialment he decidit fer una investigació sobre la situació de les dones en les diferents èpoques a les quals han hagut de fer front des del segle XIX fins a l'actualitat, destacant així els successos més importants i de més força.

D'aquesta manera, he dividit aquest apartat en cinc punts, destacant així successos històrics com la II República, la Guerra Civil, entre altres.

2.1 Una visió global de les condicions femenines a Espanya i Catalunya entre finals del segle XIX i principis del segle XX

Fins abans de la constitució de la II República, la societat es descriu com un ordre social amb una definició masculina, on la jerarquització social, la superioritat de l'home i la subordinació de la dona són clau.

La legislació espanyola del segle XIX establí un control social estricte sobre les dones a través del Codi Civil i del Codi Penal. Les dones no podien treballar sense autorització del marit, no tenien control sobre el seu salari, estaven obligades a obeir al marit i no tenien la pàtria potestat sobre els fills. A més a més, l'adulteri¹ femení estava severament castigat.

Durant el Sexenni democràtic (1868-1874), a causa del malestar polític i l'exili d'Isabel II, es va seguir la línia de les revolucions burgeses i es va instaurar el sistema liberal i democràtic, amb progressos com la llibertat d'expressió, de religió i d'educació, així

¹ Adulteri: Relació sexual, considerada il·lícita, del marit o de la muller amb una persona que no sigui el cònjuge.

com el sufragi universal masculí. Tot i això, els governs liberals no van suportar les demandes femenines.

Lluitadors com Pi i Maragall, president de la I República, tot i ser defensors de la renovació ètica i cultural, mantenien l'autoritat civilitzadora de la dona a la família i negaven els drets al treball remunerat i a l'emancipació política de les dones.

La idea que les dones influïen en el progrés de la societat va ser clau per a la legitimitat del feminisme. Personatges com Rafael María De Labra², excepció entre els polítics reformistes, defensava l'emancipació femenina i el sufragi universal femení, encara que cap polític del segle XIX ho va incloure en els seus programes electorals.

Altres es centraven a millorar l'educació femenina amb l'objectiu de perfeccionar la dona i ampliar els seus horitzons culturals per aplicar-los a la vida domèstica. Aquest enfocament educatiu no era igualitari, sinó una pedagogia diferencial basada en models educatius de gènere tradicionals des d'una perspectiva progressista.

Figura 1. Rafael María De Labra, polític defensor de l'emancipació femenina i el sufragi universal femení.

2.1.1 Les condicions a les quals havien de fer front les dones

A la fi del segle XIX, la concepció dominadora de les dones se centrava en la domesticitat de la dona, seguint el model femení de *La Perfecta Casada*, escrit per Fray Luís de León, un escriptor i religiós del segle XVI, posant la llar i la família com a prioritats. Aquest discurs de gènere fomentava la idea que les dones havien de ser

² Rafael María De Labra: Fou un polític espanyol, liberal i republicà partidari de l'abolició de l'esclavitud, l'emancipació femenina i el sufragi universal femení.

modestes, submises, dedicades als fills i al marit, i expertes en dirigir la llar perfectament.

Durant un gran temps significatiu, es va debatre sobre la capacitat intel·lectual de la dona, considerada inferior degut a la seva suposada única missió, la de procrear. Als anys 20 del segle XX, a Espanya, va emergir una altra teoria: les dones no eren inferiors, sinó diferents. Tant els escriptors conservadors com els progressistes mantenien la idea de complementaritat entre els sexes basada en les diferències psicològiques i biològiques, atribuint característiques com la raó i la lògica als homes, mentre que la sentimentalitat i l'afectivitat eren considerades innates a les dones.

Figura 2. Una dona ebrencra exercint les tasques de la llar que en aquella època es consideraven pròpies del gènere femení. En aquest cas està planxant.

Normes i lleis econòmiques, legals i polítiques asseguraven la desigualtat entre els sexes, amb exemples com la discriminació legal, la segregació laboral i la manca d'oportunitats educatives iguals. Tot i que es van produir alguns progressos polítics, les lleis mantenien la subordinació fins a la Constitució democràtica de la II República, que va introduir la igualtat política i jurídica entre els sexes. No obstant això, els Codis Civil i Penal encara consagraven clarament la subordinació de les dones.

A Catalunya, la situació de les dones era lleugerament diferent gràcies a la persistència d'una part de l'antic dret civil català. Aquest dret establia el règim de separació de béns entre el marit i l'esposa, atorgant a les dones una certa independència econòmica en el matrimoni. Malgrat això, les dones necessitaven encara el permís del marit fins i tot per defensar-se davant d'un tribunal.

2.1.2 Les dificultats de les dones per accedir al món laboral

El món laboral era un altre àmbit on es mantenien les desigualtats de gènere, imposant la segregació laboral³ i discriminant les dones. S'observaven actituds desfavorables

³ Segregació laboral: La segregació laboral respon a la divisió existent del mercat de treball, organitzat en funció del gènere de les persones treballadores que el componen i, en particular, el tipus de feines que fan.

cap al treball remunerat de les dones, i la seva participació en l'àmbit econòmic era socialment inacceptable. Aquestes contradiccions es traduïen en menys oportunitats professionals per a les dones, salaris més baixos que els homes i la realització de feines menys especialitzades.

Durant moltes dècades, el debat sobre l'accés de les dones al treball remunerat va restar sense canvis decisius. El treball femení sempre va ser vist com un complement del masculí, una justificació que s'utilitzava per mantenir condicions laborals precàries i una discriminació salarial marcada.

Eren molts els arguments que es contraposaven al treball remunerat de les dones: alguns sostenien que amenaçava la seguretat i el benestar de la família, altres consideraven que qualsevol canvi en el rol econòmic posava en perill el poder i la posició de l'home a la família i a la societat. L'argument més freqüent era la creença que la dependència econòmica de les dones era crucial per mantenir la jerarquia de gènere dins la família.

L'Església catòlica, juntament amb les seccions més conservadores, era un gran referent influent en la societat i defensava fortament els rols tradicionals de la família. Aquestes entitats rebutjaven l'increment del treball femení, volent evitar que les dones de classe mitjana no acceptessin el matrimoni com a única missió a la vida i que esdevinguessin més selectives en l'elecció del seu marit.

Tot i la imposició dels partits conservadors de mantenir el rol tradicional de la dona, els partits d'esquerreres, com els anarquistes i socialistes, van ser els primers a acceptar teòricament el dret de les dones al treball remunerat, relacionant-lo amb el seu dret a l'autonomia i la independència. No obstant això, la majoria dels sindicats i les organitzacions obreres veien les treballadores com una amenaça a les condicions laborals i els salaris existents, així com un obstacle per al progrés de la lluita obrera.

Tot i això, durant el bienni progressista, que va tenir lloc entre l'any 1854 i l'any 1856, la classe obrera catalana va demanar guarderies infantils, indicant la gran presència de dones casades i amb fills que treballaven per obtenir un salari i participaven en el moviment obrer català.

D'altra banda, al segle XX, diversos factors encaminaven el mercat laboral femení, com la manca de formació professional, la qual limitava les dones, que es veien obligades a fer treballs no especialitzats, impeding l'accés a llocs de treball més ben remunerats.

És rellevant assenyalar la contribució econòmica de les dones a l'economia familiar durant aquest període, ja que la supervivència de cada família depenia de les aportacions de tots els membres. La contribució econòmica de la dona era indispensable per a la supervivència de la família, i moltes famílies necessitaven el salari femení. Tot i això, molts homes només acceptaven que les dones o les filles treballassin quan era impossible mantenir l'economia familiar.

Malgrat que les dones tenien un rendiment similar al dels homes, rebien salaris notablement més baixos, especialment en les branques de producció majoritàriament exercides per dones.

2.1.3 La constitució del feminisme espanyol

Figura 3. Imatge de la primera vaga feminista a Espanya l'any 1918.

L'any 1921, les feministes van fer la seva primera declaració pública repartint un manifest pels carrers de la ciutat. Van reclamar drets civils i polítics per a les dones i posteriorment van presentar les seves reivindicacions tant al Congrés com al Senat.

Aquestes dones van afirmar que es mereixien l'emancipació citant la seva dignitat, autoestima i drets civils. Van expressar el seu dret a expressar opinions, que anaven en contra de les normes femenines que restringien les discussions de les dones sobre temes suposadament exclusius del seu gènere.

Tot i que les dones van intentar expressar la seva opinió de diverses maneres no hi va haver-hi cap moviment social amb el símbol del feminisme dedicat a mobilitzar col·lectivament les dones per corregir les injustícies i fer realitat els drets polítics.

A finals del 1800 i principis del 1900, les feministes espanyoles estaven més centrades en les qüestions socials que en les polítiques. En lloc de defensar el dret a vot, que

consideraven inútil per la corrupció política a Espanya, van prioritzar el progrés social. Això era un reflex de la desconfiança general en la política que hi havia tant a la societat espanyola com a la catalana de l'època. Les feministes no veien els drets polítics com a sinònim de progrés i creien que es podia avançar sense implicació política. El sufragi no formava part del seu feminisme.

En el moviment feminista espanyol, les dones pioneres no van lluitar pels drets polítics, sinó pel reconeixement individual lliure de les limitacions dels seus rols d'esposes i mares. El feminisme espanyol va prioritzar els drets socials i civils per sobre de la igualtat de gènere amb els homes.

2.2 El paper de les dones durant la II República Espanyola

Nombrosos canvis socials i polítics es van produir durant el curt però intens període que va començar amb la decisiva victòria dels partits republicans a les grans ciutats espanyoles l'any 1931, enderrocant la monarquia i inaugurant la Segona República Espanyola.

Figura 4. Imatge de la proclamació de la Segona República Espanyola a la Porta del Sol de Madrid el 14 d'abril de 1931.

Tot i enfrontar-se a algunes contrareformes conservadores impulsades per la CEDA (Confederació Espanyola de Dretes Autònomes) durant el bienni conservador aquest nou sistema polític va sortir victoriós en el seu intent de buscar la igualtat entre homes, dones i els col·lectius més desfavorits de la societat, com la classe obrera.

Tot i les dificultats, les dones van començar a ocupar alguns càrrecs rellevants dins de l'àmbit polític, exercint una influència dins de les decisions polítiques que es prenen en el govern i facilitant l'assoliment de la igualtat entre gèneres. No obstant això, aquest recorregut va estar marcat per prejudicis evidents, com per exemple que només deu dones van aconseguir ser diputades a les Corts republicanes. Això es va deure al fet que el moviment feminista espanyol tenia altres prioritats, més socials que polítiques, com són el dret al treball, a l'educació i a unes condicions de vida dignes.

Aquests avenços van començar a reflectir-se en la Constitució de la II República Espanyola, constituïda l'any 1931. Un dels principis fonamentals de la Constitució de 1931 era la separació de l'Església i l'Estat, a més del reconeixement del matrimoni civil i el divorci. Amb això, moltes parelles que no eren creients van poder unir-se legalment i oficialment de manera civil sense haver d'estar sota l'església.

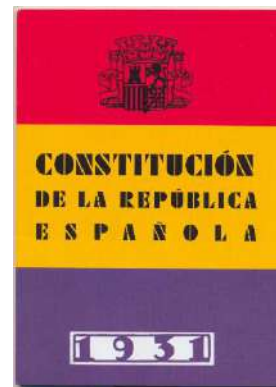

Figura 5. Imatge de la Constitució de la República Espanyola de l'any 1931.

Una altra llei que defensava la Constitució del 1931 és l'article 36, el qual mostra de manera clara l'avenç cap a la igualtat, almenys a escala teòrica, que defensava la Constitució de 1931. L'article 36 diu: «Els ciutadans d'un i l'altre sexe, majors de vint-i-tres anys, tindran els mateixos drets electorals tal com determinin les lleis.»

Amb l'aprovació d'aquesta llei, que va ser possible principalment gràcies a la intensa lluita de la diputada Clara Campoamor, es va assolir per primer cop a la història d'Espanya el sufragi femení, que implicava la igualtat de vot entre homes i dones. En el camí cap a l'aprovació d'aquesta llei, és important destacar la contribució de Victòria Kent, una altra diputada, que tot i ser també defensora dels drets de les dones, Kent tenia una posició

Figura 6. A l'esquerra Clara Campoamor i a la dreta Victòria Kent, dos pilars fonamentals per aconseguir el vot femení a Espanya.

contrària a la de Clara Campoamor. Considerava que la dona espanyola estava massa influenciada per l'Església i que havia de prendre consciència i adquirir educació abans d'aconseguir el dret al vot.

Finalment, el sufragi femení va ser aprovat l'any 1931 amb el suport dels partits conservadors. Gràcies a això, el 16 d'abril de 1933 van votar per primer cop les dones de Canet de Mar, en un referèndum sobre la construcció del mercat municipal.

D'altra banda, a la Constitució de 1931 també hi trobem l'article 43, el qual deia: «La família està sota la salvaguarda especial de l'Estat. El matrimoni es funda en la igualtat de drets per a un sexe i l'altre, i podrà dissoldre's per mutu acord, o a petició de

qualsevol dels cònjuges amb al·legació en aquest cas de justa causa». Aquest article posava en defensa la possibilitat d'accedir al divorci en cas que les dues parts estiguessin d'acord.

Per tant, l'aprovació de la llei de divorci, l'assoliment del sufragi femení, el poder de decisió dins l'àmbit familiar sense dependència del marit, entre altres, van ser clars exemples dels avenços que es van produir a Espanya en l'àmbit del món femení durant aquest període històric, durant la Segona República Espanyola.

2.3 La rellevància de les dones durant la Guerra Civil Espanyola

Per comprendre el paper que van exercir les dones durant la Guerra Civil Espanyola primer cal fer un recordatori de la seva posició quant a part de la societat a finals del segle XIX i principis del segle XX, que prèviament hem explicat a l'anterior apartat, però que repassarem en les següents línies.

En primer lloc, cal recordar que en aquella època les dones ja buscaven una millora social per als col·lectius femenins, que sovint quedaven oblidats. A més a més, les dones estaven excloses de la cultura, l'economia i la societat, entre altres àrees, ja que aquestes eren considerades zones reservades exclusivament per als homes. El seu paper es limitava a estar a casa i dedicar-se a la criança dels fills, la cura dels marits, pares i germans, així com a les feines de la llar i el camp. Aquesta limitació es devia a la falta d'oportunitats per a rebre educació escolar i desenvolupar una cultura pròpia.

L'església, per la seva part, compartia una opinió similar i rebutjava la idea que les dones treballassin, ja que considerava que el seu paper principal era la cura de la llar i el benestar de la família.

En conseqüència de tot això, a la fi del segle XIX, el salari de les dones era la meitat que el dels homes, fins i tot quan exercien el mateix treball. A més, pel que fa a l'educació, en els primers anys del segle XX, gairebé les tres quartes parts de la població femenina a Espanya eren analfabetes, en comparació amb poc més de la meitat dels homes que no sabien llegir ni escriure.

En la dècada dels anys vint, va augmentar el nombre de dones que estudiaven en la universitat, però després d'obtenir les seves llicenciatures, moltes no exercien les seves carreres. A més dels problemes i dificultats que enfrontaven les dones per a obtenir una educació, també es trobaven amb obstacles en el treball, així com amb la desigualtat de gènere i el salari. Aquesta situació no va millorar fins a la dècada del 1930, quan l'analfabetisme femení va disminuir a gairebé la meitat de la població, si bé encara amb grans desavantatges per a les dones.

Figura 7. Federica Montseny, poeta, escriptora i política, a més de ser la primera dona ministra durant la II República Espanyola.

Si bé es va registrar un augment en el nombre de dones universitàries al voltant dels anys trenta, la desigualtat persistia. Molt poques dones arribaven a la universitat, entre elles destacades figures com Clara Campoamor, advocada i política; Victoria Kent, mèdica, política, primera dona advocada a exercir la seva carrera i directora de

presons; i Federica Montseny, poeta, escriptora i política, a més de ser la primera dona ministra durant la II República Espanyola.

A partir dels anys trenta, el desenvolupament del moviment obrer juntament amb un moviment feminista organitzat va permetre una major integració femenina en associacions de diverses classes, una major participació en el treball i una veu activa en les seves reivindicacions.

L'any 1931, amb la instauració de la república i el dret al vot concedit a les dones, així com el desenvolupament de la democràcia en la política i l'aparició de l'ensenyament públic, les dones van aconseguir importants avenços. Per primera vegada, les dones van tenir accés a llocs polítics i administratius d'importància.

Figura 8. Grup de dones exercint el dret al vot per primera vegada en la seva vida.

2.3.1 Les dones espanyoles en temps de conflicte

La Guerra Civil a Espanya va ser un conflicte militar entre els anys 1936 i 1939 que va dividir el país i mobilitzar la població. Els homes van ser cridats al servei militar, o com a voluntaris o com a milicians, per defensar els seus ideals. Tant en el bàndol republicà com en el bàndol nacionalista, es va necessitar una gran quantitat de persones.

Amb la sortida dels homes cap al front, la majoria de les dones van quedar-se als seus municipis. Això va obrir una nova oportunitat per a elles, permetent-los contribuir al suport del país i de l'economia. Les dones espanyoles, tradicionalment allunyades de la política, es van trobar en una nova situació en què podien i havien de participar en noves activitats polítiques i socials.

Figura 9. Grup de dones en una fàbrica creant municions en temps de la Guerra Civil.

Tot i les diferències ideològiques entre les dones en els dos bàndols, totes es van mobilitzar per tal de sostenir el país i l'economia. Mentre que el bàndol franquista defensava el conservadorisme i endarreriria els avenços socials, polítics i legals assolits durant el període republicà, les dones republicanes sentien que la seva contribució era essencial en aquell temps d'enfrontament.

2.3.2 Dones del bàndol republicà

Al començament de la guerra, tot i que la majoria de les dones van optar per centrar els seus esforços en el suport a la rereguarda, algunes d'elles es van unir a les milícies republicanes, acompanyant els seus companys a lluitar. La seva intenció era preservar els drets d'igualtat i els drets polítics i socials aconseguits durant la Segona República.

Figura 10. Imatge d'una dona que va anar a lluitar al front durant la Guerra Civil Espanyola.

Tot i la igualtat teòrica que molts republicans defensaven, la desigualtat de gènere continuava present dins les milícies, ja que generalment les dones assumien tasques

com cuinar, fer bugaderia, tasques relacionades amb la sanitat, amb la correspondència... Tot i això, va haver-hi un nombre de dones que van lluitar al front.

La majoria d'aquestes dones eren joves amb fusells a l'espatlla, que estaven preparades per a dirigir-se al front i lluitar. Amb confiança en si mateixes, es preparaven per a defensar els drets polítics i socials obtinguts durant la Segona República Espanyola, al mateix temps que expressaven el seu rebuig davant del feixisme.

En les primeres setmanes de la Guerra Civil hi havia combatents femenines, milicianes que se'n van anar a lluitar amb les armes als fronts, algunes de les quals van morir combatent, i d'altres es van dirigir als altres fronts.

Al principi, aquestes dones que havien optat pel combat armat contra el feixisme, de ser elogiades com a símbols de generositat, de valor i de resistència popular es va passar a ridiculitzar-les. Per això, després d'un consens dels partits polítics i les organitzacions femenines, van decidir la necessitat d'obligar les milicianes a retirar-se dels fronts de combat. Com a conseqüència, a la fi de la tardor aquestes lluitadores, es van veure forçades a retirar-se després d'uns decrets aprovats per Francisco Largo Cavaller⁴. Tot i això, no totes les dones van seguir les ordres immediatament, però a principis de l'any 1937, va caure el nombre de dones al front dràsticament.

2.3.3 Dones del bàndol franquista

L'alçament militar liderat per Francisco Franco Bahamonde defensava un model totalment diferent del dels republicans. El sector franquista promovia una visió conservadora i tradicional que situava les dones principalment dintre de la llar, amb un paper destacat en les tasques domèstiques.

Segons el model de dona franquista, la bona espanyola havia de ser una catòlica i patriòtica, sotmesa sota la voluntat de l'home des del naixement fins a la mort.

⁴ Francisco Largo Cavaller, sindicalista i polític marxista espanyol, històric dirigent del Partit Socialista Obrer Espanyol i de la Unió General de Treballadors. Durant la Segona República Espanyola va ser ministre de Treball durant el seu primer bienni, i president del Govern ja durant la Guerra Civil.

Inicialment, sota la tutela del pare i després sota la del marit, perdent així tots els drets i avenços aconseguits durant la República.

Fins a l'esclat de la guerra l'any 1936, la Secció Femenina, l'organització falangista de dones, tenia menys de 2.500 membres. A mesura que la guerra avançava, el nombre de dones afiliades a aquesta organització anava creixent. Les necessitats del conflicte van portar les dones de la Falange Espanyola a assumir funcions organitzatives a les infermeries i a establir associacions per a l'atenció als orfes.

Per intervenir durant la guerra, les falangistes es van organitzar en cinc departaments sota la direcció d'una delegada nacional, nomenada per Pilar Primo de Rivera. Aquests departaments eren:

1. El departament d'infermeria, safareigs del front i consells nacionals el qual s'encarregava de rentar, repassar i planxar la roba de les tropes del front.
2. L'Auxili d'Hivern, un departament que es va crear per donar a menjar a aquells franquistes que temporalment estaven desvalguts.
3. L'Auxili Blau, un departament que tenia la missió de curar dolors i ferides als soldats que estaven combatent al front en territori republicà. A més, aquest departament donava suport a les famílies dels soldats franquistes morts.
4. Les Fletxes, que era una organització de caràcter juvenil que tenia com a missió educar i ensenyar a les joves de manera rigorosa les doctrines falangistes.
5. Les escoles de comandament, un departament que va ser creat a finals de 1938, per a joves verges que muntaven petits santuaris.

Figura 11. Repartiment de menjar a Guipúscoa per part d'integrants de l'Auxili d'Hivern l'any 1937.

2.4 L'adoctrinament de les dones en l'època franquista

2.4.1 La Secció Femenina

Durant tota l'època històrica de la qual tenim coneixement, les dones sempre han adoptat un paper secundari, en lloc de primari, en el qual han estat submises als homes, que han tingut sobre elles el màxim poder. Tot això va empitjorar amb l'aparició del franquisme, un règim polític autoritari i dictatorial vigent a Espanya entre els anys 1939 i 1975, liderat per Francisco Franco Bahamonde.

Durant aquesta època es van adoptar mesures molt dures en tots els àmbits, on les que van sortir més perjudicades van ser les dones, sobre les quals al llarg d'aproximadament quatre dècades, la Secció Femenina va exercir un paper fonamental en la supervisió de la seva vida.

La Secció Femenina, creada l'any 1934, fou durant gairebé quaranta anys l'organisme encarregat de controlar la vida de les dones. Aquest organisme tenia com a objectiu educar-les, formar-les, adoctrinar-les... però Begoña Barrera⁵ posa l'accent en una paraula: tutelar-les. Perquè aquest no era un exercici puntual, sinó un discurs continu que ocupava tota la seva quotidianitat. Tenia un objectiu major de la simple transmissió de coneixements, aquest organisme s'havia d'encarregar de modelar físicament i emocionalment a les dones per tal de crear éssers favorables al règim polític d'aquell moment.

Aquest organisme estava afiliat a la Falange Espanyola, l'únic partit polític que hi havia en l'època de la dictadura de Primo de Rivera a Espanya. La Secció Femenina va estar sota la direcció de Pilar Primo de Rivera durant tot el període franquista, la que era germana de José Antonio, el fundador de la Falange Espanyola, i també filla de Miguel Primo de Rivera, qui havia estat dictador a Espanya en la dècada de 1920.

Figura 12. Pilar Primo de Rivera, dirigent de la Secció Femenina durant el franquisme.

⁵ Begoña Barrera, investigadora i doctora en Història Contemporània. Autora del llibre *La Secció Femenina (1934-1977). Història d'una tutela emocional*, un llibre per a entendre com es va adoctrinar a les dones durant el franquisme.

En conseqüència del gran suport que va exercir la Secció Femenina cap al nacionalcatolicisme franquista, va trobar en l'Església una gran aliada, però al mateix temps una gran rival, ja que les idees purament feixistes que es mantingueren en la ideologia de la Secció Femenina, les quals defensaven que la mobilització de la població havia de ser total, implicant així a tothom en el procés de realçar la raça i la nació, van ser fortament discutides per l'Església. Sobretot aquella part que implicava la mobilització de la dona, atorgant-li certs drets i, tot i que molt poca, independència.

La Secció Femenina va prendre com a model dues organitzacions a escala internacional, entre les quals trobem la italiana (Fasci Femminili) i l'alemanya (Arbeitsdienst i Reichsfrauenführung), de la qual es van influenciar molt. D'aquesta organització alemanya van prendre com a model les mesures per allunyar la dona del treball i millorar la natalitat, ja que hi havia una situació en què la mortalitat infantil era alta, però la natalitat va començar a disminuir.

Davant d'aquesta situació, per tal de garantir la supervivència de la raça, es van prendre mesures perquè les dones deixessin de treballar i així tinguessin més fills, entre les quals destaquen polítiques que degradaven molt les condicions laborals femenines respecte a les masculines i restringint les sortides laborals femenines.

Figura 13. Dona ebrenc a exercint la professió de telefonista.

Tanmateix, les dones no estaven totalment excloses del món laboral, ja que la mateixa Secció Femenina considerava que el treball femení era necessari per a les dones solteres, les dones que tenien els seus marits al front o necessitaven més ingressos dels que podia proporcionar el marit per tal de mantenir la família. Per aconseguir aquest objectiu, la Secció

Femenina va crear llars de dia per a mares treballadores i fins i tot les va animar a treballar no com a mestres o infermeres, sinó com a telefonistes, esteticistes, treballadores del metro, cambreres, artistes...

Totes aquestes mesures que va prendre la Secció Femenina van provocar dures crítiques per part d'esglésies i altres organitzacions, que van acusar el ministeri de les dones de ser feminista.

2.4.2 L'Església i la Secció Femenina

Tot i les tensions existents entre l'Església i la Secció Femenina, aquestes dues mostraven una forta determinació en altres àmbits, particularment en la importància atribuïda a la família.

Coincidien en el manteniment dels rols tradicionals de la dona i la família, subjectes a una jerarquia on les dones eren submises als marits, mentre que els fills eren educats seguint el model que dictaminava el règim falangista. En aquest context, la Secció insistia que l'objectiu de les dones era casar-se i ser mares, ja que consideraven que donar fills a la Pàtria era la màxima glòria.

Per això, des de l'educació s'inculcava la idea que havien de crear un ambient familiar acollidor, amb un estil que reflectís les seves pròpies virtuts, destinat a satisfer les necessitats del marit, al qual havien de comprendre, consolar i obeir.

Malgrat l'obligatorietat de la religió a les escoles i l'assistència a missa, la Secció Femenina permetia que hi hagués membres de l'organització que professessin una fe personal. D'aquesta manera es podia accedir a l'organització tenint simplement uns coneixements sobre l'Església catòlica i no sent anticlerical. Inclús es permetia als membres evitar l'assistència obligatòria a missa, amb l'argument de Pilar Primo de Rivera defensant que les afiliades menors de disset anys no havien de ser obligades a assistir, ja que aquesta decisió havia de ser presa per elles mateixes.

En relació amb l'ensenyament, l'Església va demanar la retirada de l'assignatura *Hogar*, argumentant que les explicacions sobre puericultura⁶ eren massa explícites. Davant d'això, Pilar Primo de Rivera va defensar tant els professors com el contingut de la Secció Femenina, negociant amb les escoles per mantenir el programa sense modificacions,

Figura 14. Grup d'alumnes exercint l'assignatura de puericultura.

⁶ Puericultura: branca de la medicina que estudia el conjunt de mitjans que afavoreixen el desenvolupament físic i psíquic dels infants.

encara que estigués subjecte a possibles retallades si no es complia amb les demandes, en aquest cas de l'església.

Pel que fa a l'assignatura d'educació física, que s'impartia en les escoles femenines, va produir un gran enfrontament. La Secció Femenina defensava l'esport com una pràctica saludable que ajudava les dones espanyoles a créixer fortes i sanes, amb la finalitat de tenir una descendència igualment robusta. No obstant això, l'Església considerava que la roba esportiva era massa provocativa.

Aquesta última qüestió es va resoldre amb la imposició de normes sobre la vestimenta esportiva, guiades més per la moral catòlica que per la comoditat esportiva, sota la supervisió del pare Fray Justo. Tot i això, no tots els esports eren considerats apropiats per a la participació femenina, ja que les dones eren excloses d'esports percebuts com més masculins, com el futbol, la lluita, el rem i l'atletisme...

D'altra banda, la forma modesta de vestir imposada per l'Església va generar un altre desacord amb la Secció Femenina quan es va crear *Coros y Danzas* el 1939. Aquest grup tenia com a objectiu reunir i preservar les cançons i ballades tradicionals espanyoles. L'Església es va oposar rotundament, ja que en moltes de les representacions, les dones portaven vestits tradicionals que sovint no eren ben vistos per l'Església. Com a resultat, la Secció Femenina es va veure obligada a negociar amb representants de l'Església sempre que volia organitzar un festival.

Malgrat els conflictes entre aquestes dues organitzacions, en conjunt formaven un bloc unit que constituïa la base ideològica del règim.

2.4.3 El paper de la Secció Femenina davant de l'ensenyament

La Secció Femenina va implementar diverses mesures educatives i sanitàries a les àrees rurals d'Espanya, especialment a les més pobres i amb major índex d'analfabetisme, introduint nous hàbits que van contribuir a millorar la qualitat de vida de les famílies camperoles.

L'objectiu d'aquestes iniciatives era millorar les condicions de vida de les famílies rurals per guanyar-se el suport de la població rural, expandir la influència del règim franquista i revitalitzar l'economia rural per impulsar una nova fase de reactivació

econòmica nacional, tot això sense dependre d'ajuda externa i adherint-se a la política autàrquica del règim.

Per això, va sorgir la figura de les divulgadores "*sanitario-rurales*", integrades per docents de la Secció Femenina i auxiliars sanitàries que exercien funcions similars a les d'infermeres, amb un paper crucial en les zones rurals. Les famílies que rebien aquestes ajudes mèdiques, com visites a domicili i vacunacions, passaven a ser considerades en gran part afiliades a la Secció Femenina.

Tot i que aquesta assistència va ser ben rebuda per una part significativa de la població agrícola, molts no van percebre el rerefons ideològic. La Secció Femenina va utilitzar aquest fet i també el fet que les dones del camp havien tingut menys contactes amb la vida que la República els havia ofert, per adoctrinar-les més fàcilment.

Dins les tres funcions importants de la Secció Femenina el Servei Social⁷ va ser l'element més rellevant i aglutinador, ja que es va convertir en obligatori per a moltes dones d'entre 17 i 35 anys. El Servei Social es va establir oficialment el 7 d'octubre de 1937, inicialment sota l'organització *Auxilio Social*, fins que va ser transferit a la Secció Femenina el 1939.

Aquest servei, conegut popularment com a "mili femenina", durava sis mesos, entre els quals tres eren de formació i els altres tres de prestació de serveis, i era obligatori. No completar-lo significava l'exclusió de participar en oposicions, treballar en empreses públiques i privades, i ocupar llocs públics. En definitiva, el Servei Social era necessari per

Figura 15. Lliurament de certificats a les dones complidores del Servei Social femení.

a poder accedir a un treball remunerat o a un títol oficial, així com per a unir-se a una associació, treure's el permís de conduir o obtenir el passaport. Algunes de les tasques habituals en aquest servei social femení eren ajudar en biblioteques, hospitals o menjadors infantils.

⁷ Servei Social: Servei Militar com el Servei Social de la Secció Femenina de la Falange Espanyola, el qual era un deure nacional que Franco va imposar a les dones d'entre 17 i 35 anys i que equivalia al servei de les armes dels homes.

Tot i això, hi havia excepcions per a dones amb problemes físics, casades, vídues amb fills a càrrec, obreres fins a l'any 1944 i aquelles que havien prestat servei durant la guerra.

Com la mili masculina, moltes dones van intentar evitar aquest servei amb diferents excuses, ja que en molts casos implicava posar de banda les seves responsabilitats quotidianes, així com les seves aspiracions de vida. També va ser utilitzat com una eina per inculcar els valors de la Secció Femenina a aquelles dones que van completar el Servei Social.

2.4.4 La Secció Femenina i “la guia de la bona esposa: 11 regles per a mantenir al teu marit feliç”

Figura 16. Portada de la guia de la bona esposa proporcionada a les dones per la Secció Femenina.

L'any 1953 es va lliurar a totes les dones que feien el Servei Social en la Secció Femenina de la Falange Espanyola la "guia de la bona esposa: 11 regles per a mantenir al teu marit feliç", en la qual hi havia onze regles fonamentals que havia de complir la dona per convertir-se en una muller excepcional.

En aquesta guia les dones es trobaven amb unes onze regles absurdes que havien de complir si volien mantenir al seu marit feliç i amb bon humor, així com s'anunciava en la mateixa guia de la següent manera:

«Mantener feliz a un esposo no es tarea fácil. Se necesita dedicación, amor y comprensión para asegurarse de que su esposo esté feliz y contento con su matrimonio. Para ayudarte, aquí hay 11 reglas que toda buena esposa debe seguir para mantener feliz a su esposo. Desde apoyarlo en sus metas profesionales hasta cuidarse a sí mismo y cuidar el hogar, estos consejos asegurarán que su esposo esté contento con la relación. ¡Con estas 11 reglas, puede estar seguro de que su matrimonio será feliz y satisfactorio!».

(«Mantenir feliç a un espòs no és tasca fàcil. Es necessita dedicació, amor i comprensió per a assegurar-se que el seu espòs estigui feliç i content amb el seu matrimoni. Per a ajudar-te, aquí hi ha 11 regles que tota bona esposa ha de seguir per

a mantenir feliç al seu espòs. Des de secundar-lo en les seves metes professionals fins a cuidar-se a si mateix i cuidar la llar, aquests consells asseguraran que el seu espòs estigui content amb la relació. Amb aquestes 11 regles, pot estar segur que el seu matrimoni serà feliç i satisfactori!»).

Les onze regles fonamentals que proposava la Secció Femenina a les dones en la seva guia per tal de ser bones mullers i mantenir els marits feliços eren:

1. **Tingues sempre llest el sopar.** Planeja amb temps un deliciós sopar per a la seva arribada. Aquesta és una manera de deixar-li saber que has estat pensant en ell i que et preocupen les seves necessitats. La majoria dels homes estan famolencs quan arriben a casa.
2. **Llueix bella!** Descansa 5 minuts abans de la seva arribada perquè et trobi fresca i lluent. Retoca el teu maquillatge, posa't un llistó en el cabell i llueix tan bé com sigui possible. Recorda que ha tingut un dia dur i només ha tractat amb companys de treball.
3. **Sigues dolça i interessant.** Una de les teves obligacions és distreure'l. El seu avorrit dia de treball potser necessita millorar. Tu has de fer tot el possible per a fer-ho.
4. **Arregla la teva casa.** Ha de lluir impecable. Fes una última ronda per les principals àrees de la casa, just abans que el teu marit arribi. Aixeca llibres d'escola, joguines, etc. I neteja amb un plomall les taules.
5. **Fes-lo sentir en el paradís.** Durant els mesos més freds has de preparar-li la xemeneia abans de la seva arribada. El teu marit sentirà que ha arribat a un paradís de descans i ordre, això t'aixecarà l'ànim a tu també. Després de tot, cuidar de la seva comoditat et brindarà una enorme satisfacció personal.
6. **Prepara als nens.** Pren-te uns minuts per a arreglar als nens. Raspalla'ls el cabell, lava les seves mans i canvia'ls la roba en cas de ser necessari. Són els seus petits tresors i ell els voldrà veure lluent.
7. **Minimitza el soroll.** A l'hora de la seva arribada apaga rentadora, assecadora i aspiradora i intenta que els nens estiguin callats. Pensa en tot el soroll que ell ha hagut de suportar durant el seu pesat dia d'oficina.

8. **Procura veure't feliç.** Regala-li un gran somriure i mostra sinceritat en el teu desig de complaure'l. La teva felicitat és la recompensa pel seu esforç diari.
9. **Escolta'l.** Pot ser que tinguis una dotzena de coses importants a dir-li, però a la seva arribada no és el millor moment per a parlar-les. Deixa'l parlar abans, recorda que els seus temes són més importants que els teus.
10. **Posa't en les seves sabates.** No et queixis si arriba tard, si es divertirà sense tu o si no arriba en tota la nit. Tracta d'entendre el seu món de compromisos. Tracta d'entendre el seu món de pressió i compromisos, i la seva veritable necessitat d'estar relaxat a casa.
11. **No et queixis!** No el saturis amb problemes insignificants. Qualsevol problema teu, és un petit detall comparat amb els que ell va haver de passar.

Figura 17. Recopilació de les onze regles de la guia de la bona esposa publicada per la Secció Femenina l'any 1953.

2.4.5 La influència de la premsa de la Secció Femenina en les dones

A més a més, la Secció Femenina comptava amb diverses revistes dirigides específicament a dones, tot i que aquestes revistes no acabaven d'arribar mai a tota la població, ja que les dones rurals no tenien la possibilitat d'accedir a aquests tipus de mitjans de comunicació. Per això, la Secció Femenina i les seves influències mai

van aconseguir arribar a tota la població femenina. En alguns dels textos d'aquests escrits es podien trobar frases com:

"La vida de toda mujer, a pesar de cuanto ella quiera simular o disimular, no es más que un eterno deseo de encontrar a quien someterse".

D'altra banda, també, per descomptat, trobàvem frases així en els articles dels periòdics de la dictadura, en els mítings i els discursos... Un exemple d'aquestes és una frase dita per la mateixa Pilar Primo de Rivera, en la qual deia:

"Las mujeres nunca descubren nada, les falta desde luego el talento creador, reservado por Dios para inteligencias varoniles. Nosotras no podemos hacer más que interpretar, mejor o peor, lo que los hombres nos dan hecho".

Diàriament, aquestes dones rebien un missatge que definia qui eren com a espanyoles, com havien de comportar-se i quines eren les seves expectatives. Aquest relat ressonava en programes de ràdio, es plasmava en llibres i revistes, però també es transmetia de generació en generació a través de les mares i àvies, les quals assumien la responsabilitat de transmetre aquests valors en l'àmbit familiar.

D'aquesta manera, la Secció Femenina va aconseguir exercir un control total sobre el concepte de dona, imposant un únic model vàlid: el falangista. La seva influència va arribar a abastar fins i tot els aspectes més íntims de la personalitat i el caràcter de les dones.

Figura 18. Portada de la revista escrita per la Secció Femenina el juny de l'any 1942.

No va ser fins a la dècada dels seixanta, que la visió de les dones dins de la Secció Femenina va canviar lleugerament, i van impulsar la Llei sobre els Drets Polítics, Socials i Laborals de la Dona de 1961, ja que la Secció Femenina necessitava adaptar-se com fos, pel fet que perdien influència entre les més joves, i al seu torn la dictadura necessitava promoure un nou model de dona productora i consumidora, perquè estava en plena amistat amb països capitalistes. Tanmateix, no va ser fins que es va acabar

la dictadura que es va posar fi a la dona ideal, la qual havia de ser mare, esposa, submissa i obedient.

2.5 El període de descomposició del règim franquista i les dones

Quan el règim franquista estava acabant, moltes dones que abans no havien tingut l'oportunitat d'estudiar, van arribar a la universitat. Tot i voler canviar les coses, moltes d'elles es sentien influenciades per l'educació que les ensenyava a seguir el mateix camí que les seves mares, el de dona submissa i obedient. Tot i això, el moviment feminista a Espanya va agafar el punt més fort en aquests temps, tot i que no era fàcil ser feminista en aquella època.

En el procés de transició política que va començar després de la mort del General Francisco Franco l'any 1975, les dones van voler formar part de la construcció de la nova societat democràtica. A través de les seves idees innovadores i un activisme dedicat, van revolucionar els límits del que tradicionalment es definia com a política. Amb les seves intervencions, individualment i col·lectivament, van aconseguir posar temes importants a les agendes polítiques, que abans estaven relegats a l'àmbit privat. Les dones van contribuir en l'ampliació dels drets civils i socials.

Durant tota la durada del govern opressiu franquista, les dones van viure una vida d'opressió i desigualtat. No obstant això, van compartir valentament les seves històries, fent notable la necessitat urgent d'un canvi transformador per tal d'establir una societat democràtica. El camí cap a aquest objectiu va començar amb un poderós acte de denúncia col·lectiva durant les Jornades Catalanes de la Dona el maig de 1976, celebrades al Paraninfo de la Universitat de Barcelona. Va ser durant aquest acte que es va denunciar les lleis i pràctiques que discriminaven les dones. A més a més, també es va exigir contemplar temes que abans havien estat considerats de l'àmbit privat, per passar a ser considerats temes d'interès col·lectiu.

El primer resultat i el més immediat va ser la creació d'espais propis, d'espais sexuals en femení. Van aparèixer bars i llibreries, editorials i centres de recerca de dones a les universitats, associacions, cases i casals. En definitiva, espais d'intercanvi, de relació, de coneixement, de creació...

Paral·lelament, es va reclamar l'autonomia del propi cos i l'alliberament de la sexualitat. Això va incloure la reivindicació de diversos drets, incloent-hi l'alliberament sexual, la capacitat d'escollir lliurement la maternitat, l'educació integral sobre les emocions i la sexualitat, la legalització dels anticonceptius i el dret a interrompre l'embaràs. Aquestes reivindicacions van suposar un canvi important en la societat.

Els moviments de dones que van sorgir a la dècada de 1970 no només lluitaven per la democràcia i els drets humans, sinó que també defensaven una democràcia que prioritzés el benestar de les persones en tots els nivells socials. La seva visió abastava la idea que les agendes polítiques dels partits i les institucions havien d'abordar les necessitats fonamentals de la vida quotidiana.

Des de finals dels anys seixanta, les ciutats catalanes van començar a posar en marxa diverses accions destinades a accedir als serveis públics bàsics i a millorar les condicions de vida de les seves comunitats. Moltes vegades, les dones han estat el motor dels moviments relacionats amb necessitats relacionades en la vida quotidiana, com ara serveis, habitatge, urbanisme i seguretat...

A través de rols reproductius, productius i de gestió comunitària, les dones han esdevingut protagonistes i han contribuït a fer que els espais urbans siguin més habitables i favorables a les relacions humanes.

2.5.1 Les Jornades Catalanes de la Dona

Amb un rerefons de pensament feminista, experiència de lluites clandestines durant el franquisme i ganes de millorar les condicions de vida després d'anys de dictadura, prop de quatre mil dones van anar des de pobles i ciutats d'arreu del país a les Jornades Catalanes de la Dona el maig de 1976.

Figura 19. Imatge de la celebració de les Jornades Catalanes de la Dona el maig de 1976.

La massiva participació va sorprendre fins i tot els mateixos organitzadors i va ser el primer intent conjunt d'organització col·lectiva després de quatre dècades de silenci forçat. Aquestes jornades van ser possibles gràcies al reconeixement i mobilització

d'importants col·lectius de dones amb ideologies, professions, orígens socials i idees sobre feminisme diferents.

Aquesta jornada va ser un intent d'aplegar i coordinar tots els grups de dones actives a Catalunya que s'havien anat dispersant al llarg dels anys. El seu objectiu va ser ni més ni menys que elaborar un document bàsic que facilités l'acció conjunta i difongués àmpliament les conclusions en tots els àmbits de la societat.

Aquest programa va ser aprovat per unanimitat de les quatre mil dones que hi van assistir, explicant les seves queixes i demandes. La seva lectura permet entendre la discriminació que van viure les dones als anys setanta, i alhora descobrir els seus desitjos.

La celebració de les Jornades Catalanes de la Dona va suposar la invasió del moviment feminista a la societat catalana i va comportar l'inici de nous processos i la creació de nous espais. A l'escalf de la celebració de les Jornades Catalanes de la Dona, diversos projectes es van posar en marxa, com revistes, llibreries, bars, editorial, cases, centres d'investigació, tots ells convertits en fites urbanes.

El 14 de maig de 1977, va obrir les portes la primera llibreria de dones de l'estat, que estava situada al carrer Lledó de Barcelona, i que fou impulsada per quatre dones de les vocalies del Barri Gòtic i el Casc Antic. El mateix any, es va crear el bar-biblioteca laSal. Tant la llibreria com la biblioteca, a més de les activitats que els eren pròpies, van convertir-se en centres de relació, d'intercanvi i també d'assessorament contra les agressions masculines, de separacions i d'avortament, encara prohibit. Poc després, va laSal va esdevenir la primera editorial feminista de l'estat.

2.5.2 Els drets de les dones amb l'arribada de la democràcia

Una vegada va acabar el període franquista va començar la transició democràtica, on va haver-hi un canvi radical en el marc jurídic espanyol. El moviment feminista va haver de fer molta pressió per aconseguir la igualtat entre dones i homes davant de la llei, que fins llavors havia estat rebutjada pel règim.

L'any 1981 va començar el primer d'un seguit de canvis que han permès avançar cap a una major igualtat de gènere al nostre país. D'aquesta manera, l'any 1981 es va

obtenir el dret al divorci, junt amb la proclamació de la igualtat entre els cònjuges. El 1985 va ser l'any de la despenalització de l'avortament. No obstant això, es va haver d'esperar fins a l'any 1989 per modificar el Codi Penal amb relació a la violació, que va passar a ser considerada un delicte contra la llibertat sexual i no contra l'honestedat, suprimint definitivament la possibilitat de perdó al violador. No va ser fins a la primera dècada del 2000 quan es va aprovar una llei contra la violència de gènere.

Tot i els avenços que hem anat vivint al llarg del temps pel que fa al marc jurídic relacionat amb la igualtat de gènere, avui en dia encara no es pot dir que hem assolit una igualtat real, ja que tot i que els avanços legals són elements indispensables cap a societats més justes i igualitàries, no són suficients.

3. ELLES EN ELS DIFERENTS CAMPS DE TREBALL

3.1 Les dones en l'àmbit agrícola

Les dones a Espanya exerceixen un paper rellevant en el sector agrícola i ramader, encara que enfronten desafiaments importants en termes d'igualtat de gènere. A pesar que el país es troba per sobre de la mitjana europea pel que fa a dones amb titularitat d'empreses i explotacions agràries, persisteix una marcada bretxa en matèria d'ocupació i emprenedoria. El sector agrícola es caracteritza per la seva alta masculinització, amb una major demanda d'ocupació entre els homes i una densitat de població masculina considerablement major en les àrees rurals.

Tot i que les dones sempre han treballat la terra, la seva contribució a l'agricultura i la ramaderia ha estat invisible respecte la contribució dels homes. Però això ha començat a canviar, ja que la propietat de les explotacions agrícoles ha crescut un 22% durant l'última dècada i ara representa gairebé el 30% del total. És a dir, actualment el 30% d'explotacions agràries i ramaderes estan liderades per dones.

Encara que queda molt camí per trencar definitivament la bretxa de gènere en l'àmbit agrícola, l'últim cens agrícola publicat per l'Oficina Nacional d'Estadística mostra que la bretxa de gènere s'està reduint.

Tot i que s'han observat avenços en les taxes d'ocupació de dones en la indústria agrícola després de la pandèmia de la COVID-19, la bretxa de gènere en ocupació i emprenedoria continua sent una amenaça. Si bé Espanya supera la mitjana europea quant a dones amb titularitat d'empreses i explotacions agràries, la xifra encara està per sota de la dels homes.

3.1.1 El sector agrícola, un sector històricament masculí

El paper de la dona en el desenvolupament agrícola i rural a Espanya, com en la resta de països del món, ha estat fonamental. Al llarg de la història la dona ha participat en la cuida de la casa i la cura dels nens recol·lectant primer i collint i laborant la terra després.

Tradicionalment, la història ha situat les dones en un segon pla i en posicions més baixes en àrees considerades masculines. Pel que fa a l'agricultura, les dones han hagut de fer més esforços per fer més visible la seva participació, tot i que en alguns períodes els països més avançats han reconegut i fins i tot reforçat aquest paper.

A finals del segle XIX i principis del XX, el paper de les camperoles es considerava crucial per al desenvolupament econòmic i moral de la població agrícola, i una de les principals preocupacions de la societat europea d'aquella època era la seva formació professional. El Segon Congrés Agrícola Internacional celebrat a La Haia l'any 1891 i el Tercer Congrés Agrícola Internacional celebrat a Brussel·les el 1895 van arribar a la conclusió de desenvolupar l'educació agrícola professional de les dones i augmentar les escoles agrícoles familiars.

A Espanya fa menys de cent anys que les dones van deixar d'estar sotmeses a una investigació prèvia quan volien cursar ensenyaments oficials relacionats amb el món agrari. L'any 1910, el Reial decret del 8 de març va eximir a les dones d'aquesta obligació i va ordenar que les dones poguessin sol·licitar la matrícula oficial o no oficial en l'ensenyament sense consultar als seus superiors, sempre que complissin les normes establertes per a cada classe i grup d'estudis.

Des d'aquella primera estudiant de la carrera d'Enginyera Tècnica Agrícola el curs 1930/1931 fins a la Guerra Civil, la successió d'alumnes en la carrera de Perit Agrícola no va experimentar un gran creixement, ja que en aquest rang de cinc anys tan sols quatre dones més es van matricular. Amb la guerra tot va quedar paralitzat i els estudis no es van reiniciar fins a l'any 1939.

María Vera González l'any 1941 i Margarita Martínez Bringas l'any 1943 van ser de les primeres dones espanyoles a obtenir la titulació de Perit Agrícola. Després de finalitzar els seus estudis, ambdues van aprovar oposicions com a Perits de l'Estat i van haver de compaginar el seu desenvolupament professional amb el personal, en uns moments molt més difícils que els actuals, en els quals a la dona se li suposava dedicació exclusiva a la seva vida familiar.

Tot i que moltes dones van tenir l'oportunitat i la valentia d'estudiar carreres relacionades amb el món agrícola, moltes de les dones, com les àvies i besàvies, sense haver assistit a una aula d'ensenyaments agrícoles també eren professionals

de l'agricultura. Els temps han canviat i, encara que no tots els països ofereixen les mateixes possibilitats, a Espanya ja són moltes les dones que estudien carreres tècniques i ocupen un lloc important en la societat.

L'any 2020, es van registrar un total de 261.634 dones espanyoles en treballs del camp, mostrant així un augment del 22% en l'última dècada. Al mateix temps, el percentatge d'homes va disminuir en un 16%. Com a resultat, les dones actualment ocupen el 28,6% dels rols directius en l'agricultura en comparació amb els homes.

Figura 20. Grup de dones ebreñques fent feines del camp, en aquest cas collint l'arròs dels arrossars del Delta.

És important tenir en compte que les dones sempre han estat presents en l'àmbit agrícola. No obstant això, històricament, la seva contribució solia passar desapercebuda, d'una manera gairebé invisible, per això, sovint no estava ni registrada en la Seguretat Social. Durant la primera dècada d'aquest segle, del segle XXI, la reforma de la Seguretat Social Agrària va facilitar

i va promoure l'afiliació a la Seguretat Social per a les dones que havien estat treballant en el camp sense tenir una regularització adequada del seu ús.

A més a més, en els Objectius de Desenvolupament Sostenible (ODS) establerts per l'Agenda 2030 que s'estan duent a terme pels organismes públics que volen una millora en el món, s'han implementat plans d'actuació que tenen com a objectiu promoure la igualtat de gènere en el sector agrícola i en les zones rurals. Aquests ODS es van començar a posar en marxa l'any 2021 i continuaran desenvolupant-se en els pròxims anys, per tal d'aconseguir una gran millora en el món pel que fa a diferents aspectes.

D'altra banda, en termes de polítiques públiques i perspectives de futur, s'han introduït iniciatives com la nova Política Agrària Comuna (PAC) que, a partir de 2023, atorgarà incentius addicionals a les explotacions amb titularitat femenina. A més a més, es contemplen pressupostos específics per a projectes relacionats amb el desenvolupament rural liderats per dones.

3.1.2 Perfil de les dones que formen part del sector agrícola

Un punt que hem de tenir present quan ens parem a pensar en les dones que formen part del sector agrícola és que el 85% d'aquestes dones són les propietàries de l'explotació agrària que gestionen. Dit d'una altra manera, el 85% són dones emprenedores o empresàries amb el seu propi negoci agrícola o ramader.

Quant a la seva formació o carrera professional, el 85% té experiència exclusiva en el camp. D'altra banda, un 12,7% posseeix formació específica en la seva activitat, i un 1% ha completat estudis universitaris.

Pel que fa a l'edat d'aquestes dones que són propietàries de les explotacions agrícoles o ramaderes, es pot observar que el sector agrícola té una tendència de dones madures, sent així gran part d'aquestes propietàries de més de seixanta-cinc anys.

A continuació podem trobar un gràfic que ens mostra el percentatge de dones que dirigeixen una explotació agrària pròpia segons el seu rang d'edat.

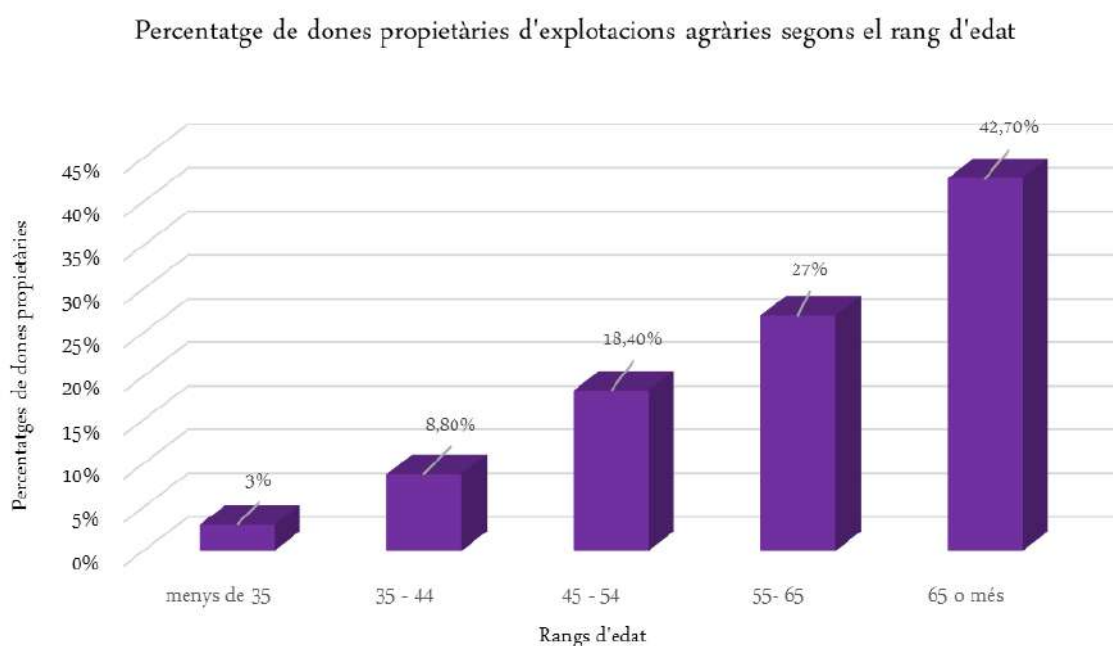

Figura 21. Gràfic de barres que representa el percentatge de dones que lideren explotacions agràries segons el rang d'edat.

D'altra banda, segons l'estudi realitzat per l'Institut Nacional d'Estadística, el lloc on hi ha més dones propietàries d'explotacions agràries a Espanya és Galícia, que va seguida del Principat d'Astúries, així com es pot veure en el següent mapa, que mostra

el percentatge de dones propietàries d'exportacions agrícoles per comunitats autònomes.

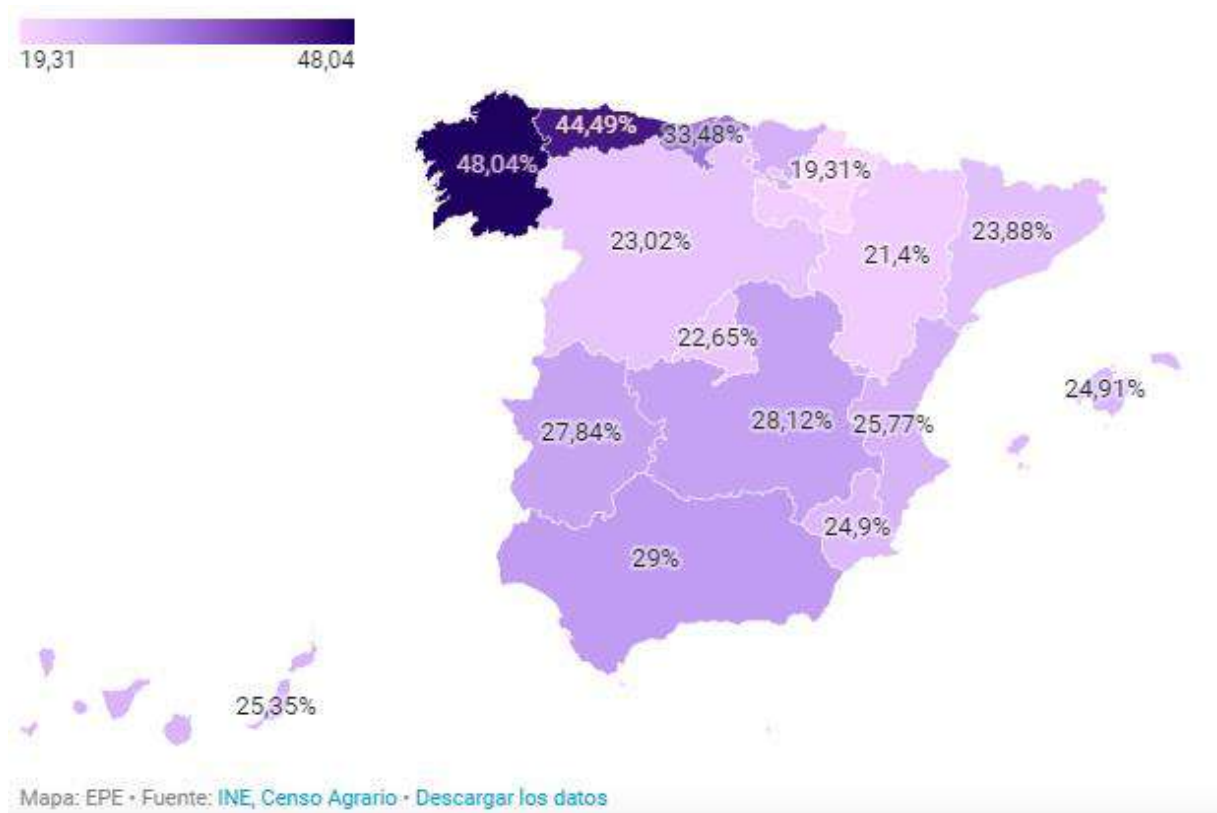

Figura 22. Mapa que mostra per percentatges el nombre de dones que són propietàries d'exportacions agràries a Espanya per comunitats autònomes.

D'altra banda, segons Cocampo, una plataforma digital dedicada a la venda i lloguer d'explotacions rurals, les dones que lideren explotacions agrícoles tenen una major part del conreu de l'olivera. Per això, la seva incidència és menor a les explotacions de fruita, horticultura, avicultura, ramaderia mixta, oví-cabra, producció de llet i porcí.

3.1.3 Obstacles als quals han de fer front les dones en l'àmbit agrícola

En l'àmbit agrícola les dones han hagut de fer front a molts obstacles diferents, per això segons la Federació d'Associacions de Dones Rurals (Fademur), la mitjana de la superfície útil de les explotacions gestionades per dones és inferior a la dels homes. Això és un fet que es tradueix en una menor generació d'ocupació i ingressos.

Encara que hi hagi diversos factors involucrats, la menor capacitat productiva del terreny a causa de la seva grandària afecta els ingressos generats. Els homes que

gestionen explotacions agràries obtenen de mitjana 36.150 euros anuals. D'altra banda, les dones aconseguixen de mitjana 21.500 euros anuals.

Com els ingressos són un dels aspectes utilitzats per determinar els límits de finançament bancari, això podria ser una de les raons per les quals les dones titulars d'explotacions obtenen préstecs més baixos i fan inversions de menor quantitat de diners a les seves explotacions.

3.1.4 La dona ebrenca, un model a seguir en el món agrícola

Des del Consell Comarcal del Montsià s'ha estat duent a terme durant anys un estudi per tal de fomentar la promoció de la dona i la igualtat entre tots dos gèneres. En aquest estudi s'ha volgut treballar de manera transversal la presència de les dones en el procés, tot i que la seva idea principal era fer un estudi detallat del paper de la dona en el sector agrícola de les Terres de l'Ebre, però la manca de dades estadístiques no els ho ha permès.

Figura 23. Imatge d'un grup de dones collint olives en algun conreu de les Terres de l'Ebre.

Tot i això, recentment el Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural ha dut a terme un estudi sobre la situació de la dona en el món agrari de les Terres de l'Ebre. Així, segons dades de l'IDESCAT⁸ a Catalunya el 37% de les persones que formen part del món de la pagesia són dones. Les dades ens mostren un clar desequilibri entre els dos gèneres, ja que en total hi ha 58.492 homes titulars d'explotacions agràries, mentre que només hi ha 13.681 dones. Aquestes dades ens mostren que només un 19% de les dones pageses són titulars d'explotacions.

Si posem en context aquestes dades respecte a la comarca del Montsià, veiem que la titularitat de les dones en explotacions agràries a aquesta comarca suposen un 21,9% del total. Tot i que és una mica superior a la mitjana catalana encara és insuficient. Per això, en la següent taula podrem veure aquestes dades diversificades per

⁸ IDESCAT: Institut d'Estadística de Catalunya.

municipis de la comarca del Montsià i gènere l'any 2009, amb les dades extretes del Departament d'Acció Climàtica, Alimentació i Agenda Rural.

	Propietaris d'explotacions agràries	Nombre de dones propietàries	Percentatge de dones respecte la quantitat d'homes	Nombre d'homes propietàries
Alcanar	472	88	18,6	384
Amposta	1.179	192	16,3	987
Freginals	180	48	26,7	132
La Galera	225	53	23,6	172
Godall	176	41	23,3	135
Mas de Barberans	376	98	26,1	278
Masdenverge	228	58	25,4	170
La Ràpita	330	70	21,2	260
St. Jaume d'Enveja	385	74	19,2	311
Santa Bàrbara	272	91	33,5	181
La Sénia	342	110	32,2	232
Ulldecona	869	184	21,2	685
TOTAL	5.034	1.107	21,9	3.937

Figura 24. Titularitat de les explotacions agràries per gènere a la comarca del Montsià l'any 2009.

Pel que fa a la representació de les dones quant a sòcies i juntes de cooperatives, podem veure que d'entre les 13 entitats agràries analitzades pel DAR, les dones especialitzades en la producció de cítrics, olives i oli d'oliva, hortalisses i arròs sumen un total de 4.033 persones, 1.363 de les quals són dones, les quals formen només el 33,80%. La composició total dels consells d'administració de cada entitat és de 121 persones, de les quals només 9 són dones, formant el 7,44%.

D'altra banda, hi ha altres estudis que ens mostren aquestes desigualtats de gènere en el món agrari a les Terres de l'Ebre. Una investigació que mostra aquests fets és la que es va dur a terme l'any 2010 pel director dels Serveis territorials del DAR a les Terres de l'Ebre, Antoni Espanya, acompanyat de la responsable de gestió Territorial

dels Serveis Territorials del DAR⁹ a les Terres de l'Ebre, Antònia Bladé. Tots dos van presentar l'estudi *Situació de la dona al món agrari de les Terres de l'Ebre*, el qual mostra el grau de representació de la dona als principals organismes i entitats agràries i el grau d'igualtat entre homes i dones dins del sector agrari a les comarques del Baix Ebre, el Montsià, la Ribera d'Ebre i la Terra Alta.

En primer lloc, l'estudi analitza la titularitat d'explotacions agràries i els caps d'explotació segons el cens agrari de l'any 1999. Com a resultat de la investigació s'ha pogut constatar que hi ha més dones que només són titulars que no pas dones titulars i caps d'explotació agrària al mateix temps. A escala comarcal, el Baix Ebre destaca amb un 25,06% de dones titulars i un 22,24% de dones titulars i caps d'explotació, però cap comarca arriba al 30% de control de terres per part de dones. Vinebre (Ribera d'Ebre) destaca amb un 47,52% de dones titulars i un 46,74% de dones titulars i caps d'explotació, mentre que Batea (Terra Alta) mostra menys igualtat amb percentatges d'11,85% i 5,49% respectivament.

En el segon aspecte analitzat es considera les persones titulars d'explotacions agràries inscrites al cens electoral a cambres agràries. A les Terres de l'Ebre, hi ha 4.120 persones electores censades, de les quals 1.264 són dones, representant un 30,68%. En l'àmbit comarcal, la Ribera d'Ebre destaca amb un 37,32% de dones titulars d'explotacions censades. En alguns municipis d'aquesta comarca, els resultats de dones titulars censades destaquen, com a Vinebre (73,33%), Ginestar (51,52%) i Ascó (48,48%). D'altra banda, les localitats de Flix a la Ribera d'Ebre (18,75%) i Alcanar al Montsià (18,98%) mostren percentatges més baixos de dones titulars.

En el tercer aspecte de l'estudi, s'analitza la composició de les entitats agràries a les quatre comarques, incloent-hi les cooperatives agrícoles i les SAT, així com les seves juntes directives. A les Terres de l'Ebre, es compten amb 12.306 sòcies i socis de diferents entitats, de les quals 4.213 són dones, representant un 34,24%. No obstant això, es destaca un desequilibri significatiu en la composició de les juntes directives, on només 32 dels 452 membres són dones, representant un 7,08%.

En l'àmbit comarcal, la Ribera d'Ebre presenta la proporció més gran de sòcies (39%), tot i que alhora és la que té menys representació de dones a les juntes d'entitats

⁹ DAR: Dones Artistes Rurals.

(5,83%). En contrast, el Baix Ebre destaca amb un 8,85% de representació femenina a les juntes.

Pel que fa a les entitats amb major presència de dones, cal destacar la Cooperativa Agrícola la Ginesta de Ginestar (Ribera d'Ebre) amb un 60,61% de sòcies, superant el 50% de representació femenina. La Cooperativa Agrícola d'Ulldecona destaca per la seva total equitat amb un 50% de sòcies. Cal esmentar també el Grup Oliverer d'Ulldecona, on les dones representen un 62,5%, malgrat que el nombre total de sòcies i socis és limitat (8) podria considerar-se una excepció. No obstant això, la majoria de les altres entitats agràries queden lluny de la paritat amb menys del 50% de representació femenina.

Figura 25. Imatge de dues noies ebrenques recollint olives.

En resum, els resultats de l'estudi revelen una baixa presència i participació de les dones agrícoles, tot i que aquesta tendència és més o menys uniforme en tot el territori. La desigualtat més destacada es manifesta en la participació de les dones en els òrgans de presa de decisions de les entitats agràries, específicament a les juntes directives de les cooperatives i les Societats Agràries

Transformadores (SAT), on hi ha una notable quantitat d'entitats sense cap dona a la seva composició, tot i que el percentatge de dones com a titulars d'explotacions agràries és del 25%, i el percentatge de sòcies de les cooperatives i SAT és del 34%.

3.2 Les dones en l'àmbit artístic

En el món de l'art, la dona va exercir, al llarg de la història, un paper significatiu i de contínua evolució en la cerca del seu propi espai. Principalment, quedaven relegades a ocupar els rols passius de muses o models. En canvi, unes altres van lluitar com a artistes, en un rol de major protagonisme.

3.2.1 De muses a artistes. Les dones en el món artístic

Fins al segle XX, les dones solien ser només part de l'art, com a models, muses o inspiració per als artistes, i eren representades més que representants. Però en el segle XX, les dones artistes i les seves obres van començar a tenir un lloc més important en la societat i l'art.

Aquest canvi es va donar gràcies a la lluita per la igualtat de drets entre dones i homes. Va ser necessari que la societat canviés perquè dones i homes reflexionessin sobre les diferències que abans es consideraven normals per naturalesa, assignant tasques específiques a cada gènere. Aquesta consciència es va desenvolupar en el segle XX, especialment després de la Segona Guerra Mundial.

Gràcies a la Segona Guerra Mundial la societat es va començar a replantejar molts d'aspectes diferents, entre ells el paper que ocupaven les dones com a part de la societat, amb un paper força secundari. A partir d'aquí es van començar a plantejar les diferències entre els dos gèneres, que es consideraven normals per naturalesa, i per això segons el gènere s'hi tenia unes tasques o unes altres. En part, va ser això el que va fer que teòricament les dones estiguin ara en la mateixa posició que els homes.

Resulta curiós que, a causa de la creença que només els homes havien de lluitar i treballar, les dones s'adonessin que aquesta idea cultural era una mentida inventada pels homes per a mantenir-les subordinades. Durant la Segona Guerra Mundial, van ser les dones els qui van fer treballs que, segons la naturalesa acceptada socialment, només corresponien als homes.

3.2.2 L'ús del pseudònim com a via de reconeixement

Al llarg dels segles, moltes dones talentoses es van veure obligades a renunciar al seu talent o a atribuir el mèrit artístic o literari als seus esposos o fins i tot a un home imaginari, utilitzant un pseudònim com a única manera de realitzar els seus somnis.

Encara que molts d'aquests casos van romandre ocults i van ser revelats més tard, algunes dones des de l'Antiguitat van desafiar un món dominat per homes, exercint

rols artístics i literaris i mostrant obertament la seva identitat femenina. Malgrat això, poques van ser reconegudes com es mereixien.

Entre aquestes destacades dones de l'Antiguitat es troben la matemàtica, filòsofa i astrònoma Hipatia d'Alexandria, així com la poetessa grega Safo de Lesbos.

Una altra dona que va haver de fer un d'un pseudònim fou Dorothy Lucille Tipton, passió de la qual era ser música de jazz, de manera que amb dinou anys va abandonar tot i va esdevenir Billy Tipton. El que volia era aconseguir èxits en aquest terreny, i en la seva època, al jazz només triomfaven els homes. Billy va aconseguir ser un artista de renom, i va treballar amb molts músics famosos al llarg de la seva vida, fins i tot va formar la seva pròpia banda de jazz amb altres dos artistes.

Figura 26. Imatge de Dorothy Lucille Tipton, la dona que es va haver de fer passar per home, Billy Tipton, per tal triomfar en el món del jazz.

Va tocar fins que l'artritis li va fer retirar-se dels escenaris. Fins al moment de la seva mort no es va conèixer el seu veritable sexe. Fins i tot la seva dona i els seus tres fills adoptius desconeixien aquest secret.

3.2.3 El cinema, un àmbit molt masculinitzat

En l'àmbit cinematogràfic dels llargmetratges espanyols, les dones van representar el 37% dels professionals l'any 2022, mentre que els homes van constituir el 63%. Aquests percentatges revelen un sector força masculinitzat, encara que hi ha hagut un augment, ja que l'any 2021 les dones representaven un 32% i l'any 2015 representaven el 26%, segons l'Informe CIMA 2022 *La representatividad de las mujeres en el sector cinematográfico del largometraje español*.

Malgrat les mesures de promoció, la igualtat en aquest sector està lluny, i l'Associació de Dones Cineastes i de Mitjans Audiovisuals (CIMA) denúncia la desigualtat, buscant suport institucional per a aconseguir el compromís del 50/50 abans de l'any 2025.

En rols tradicionalment masculinitzats, com la producció, la direcció i el guió, les dones ocupen el 28%, 24%, i 28%, respectivament. En rols feminitzats, com disseny de

vestuari, maquillatge i perruqueria, i direcció artística, la representació és del 80%, 73%, i 63%. La direcció de producció és equitativa al 55%.

Pel que fa al tema de representació, la representativitat és menor en animació (21%), documentals (33%), i ficció (39%). Les pel·lícules dirigides per dones tenen un cost mitjà més baix, amb una bretxa econòmica de gènere del -41%. Tot i que les mesures de suport estatal estan funcionant, les pel·lícules liderades per dones sovint tenen menys pressupost.

En relació amb les ajudes destinades a la producció i/o desenvolupament de llargmetratges impulsades per les comunitats autònomes en algunes comunitats s'estableixen criteris per a promoure la igualtat en les seves convocatòries, mentre que en altres no. En el primer cas, la representació femenina supera el 31% respecte al segon cas. Catalunya, Euskadi i Extremadura aconseguixen distribucions equitatives: 51%, 44% i 50% de llargmetratges dirigits per dones, respectivament.

Quant a les cadenes generalistes com a entitats de finançament cinematogràfic: RTVE recolza amb un 39% els títols liderats per dones, Atresmedia Cinema ho fa amb un 9%, i en el cas de Telecinco Cinema és del 0%.

Les pel·lícules liderades per dones reben més reconeixement públic en comparació amb les dirigides per homes. El Premi Nacional de Cinematografia, des de 2015, ha honorat a dues directores i guionistes, mentre que només a un director, representant un 25% per a les dones enfront del 13% per als homes.

En els festivals nacionals, les directores i guionistes darrere de les pel·lícules reconegudes constitueixen el 36%. En els festivals internacionals, representen el 24%. Tot i que la distribució global encara mostra una bretxa de gènere en el reconeixement públic l'any 2022, la freqüència de reconeixement indica que les directores i/o guionistes són més destacades que els homes en aquest àmbit.

Respecte a reconeixements en el sector del cinema, segons les dades del nombre de directors i directores nominats als Premis Goya des de l'any 1987 fins a l'edició de l'any 2021, mostren que hi ha un clar desequilibri quant a nominació de directors i directores de cinema nominats en els Premis Goya. Per a l'edició de l'any 2021, es

van nominar a quatre homes i a quatre dones. Tot i això, en cap edició les dones nominades han superat als homes.

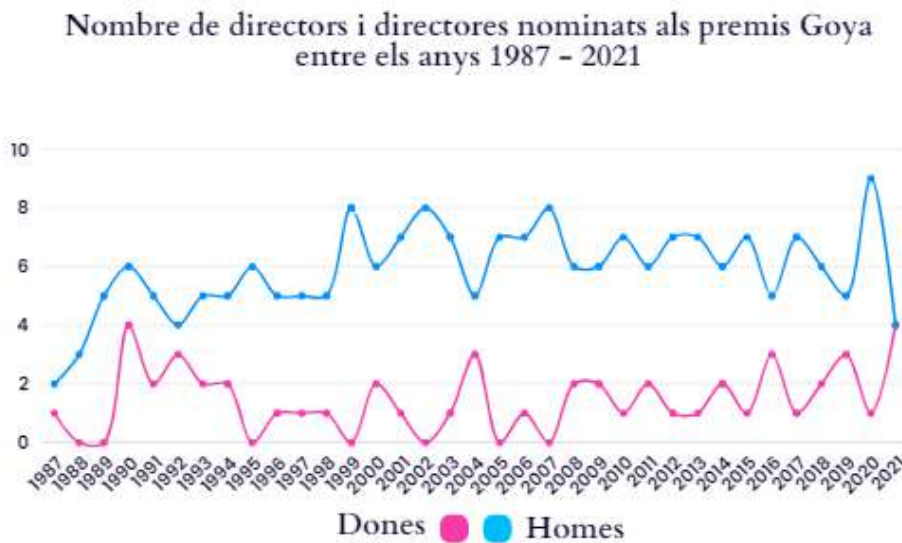

Figura 27. Gràfic que mostra el desequilibri entre el nombre de directors i directores nominats als premis Goya entre els anys 1987-2021.

3.2.4 Dones artistes de les Terres de l'Ebre

Al llarg de l'any 2020 va aparèixer una nova iniciativa per tal d'impulsar les dones artistes de les Terres de l'Ebre. Aquest projecte és el que es coneix com DAR, Dones Artistes Rurals, que té com a objectiu visibilitzar les creadores que desenvolupen contingut d'art contemporani.

El projecte és un programa pioner, nascut l'any 2020 a la Comunitat Valenciana, tot i que a Catalunya no es va iniciar dins l'any 2022, i que treballa per oferir formació, difusió i crear xarxa entre dones artistes que treballin fora dels àmbits urbans, a través d'una plataforma que permet visibilitzar les seves creacions i promocionar les col·laboracions i projectes comunitaris.

Inicialment, aquest projecte tenia una visió orientada a aquelles dones artistes de la comarca del Baix Ebre, però finalment es va estendre per totes les Terres de l'Ebre, així com Clara Albacete, la directora de DAR ha manifestat, després d'haver rebut sol·licituds d'artistes d'altres municipis per totes les Terres de l'Ebre.

Clara Albacete afirma que han considerat que té molt més sentit realitzar una convocatòria que s'estengui per tot el territori, ja que d'aquesta manera poden arribar a més artistes i es dona més oportunitats. Al cap i a la fi, com diu ella aquest és el seu objectiu i el que li dona sentit al seu treball.

D'aquesta manera, al projecte organitzat l'any 2023, anomenat Dones Artistes Rurals de les Terres de l'Ebre, s'hi van presentar nou dones, entre les quals podem trobar noms molt significatius per a les Terres de l'Ebre com són Ana Balart, Idil Bazán, Marta Vidal o Sarah Misselbrook, entre altres.

Figura 28. Clara Albacete, directora del projecte de Dones Artistes Rurals.

3.3 Les dones en l'àmbit científic

En l'àmbit científic, igual que en diversos aspectes de la vida social, les dones han estat històricament desterrades a un paper secundari, malgrat contribuir de manera igualitària o fins i tot superior als homes. Avui dia, segons la UNESCO, les dones representen menys del 30% dels investigadors a escala mundial.

Si bé és cert que les dones tenen un accés cada vegada major a l'educació superior, i moltes opten per especialitzar-se en camps com la ciència, l'enginyeria i les matemàtiques, encara existeixen desigualtats notables. A Colòmbia, per exemple, més del 50% de les estudiants universitàries són dones.

No obstant això, quan observem la formació i recerca doctoral, on s'exploren terrenys encara no explorats i s'empenyen els límits del coneixement científic, les xifres s'inverteixen, i els homes continuen sent la gran majoria.

3.3.1 Les dones en la ciència

Durant molt de temps les dones han estat excloses de l'àmbit científic, sigui per prejudicis o perquè tradicionalment se'ls ha assignat un rol de cuidadores en la llar. A

partir del segle XIX, amb l'aparició dels primers moviments feministes organitzats, les dones van poder accedir a estudis superiors i desenvolupar la seva pròpia carrera professional en la majoria dels països.

No obstant això, la igualtat encara està molt lluny. En l'actualitat, menys del 30% dels investigadors i científics de tot el món són dones, segons dades de l'Organització de les Nacions Unides (ONU). I només 1 de cada 3 estudiants de carreres universitàries de l'àmbit STEM (ciència, tecnologia, enginyeria i matemàtiques) és una dona.

L'ONU va declarar l'11 de febrer el Dia Internacional de la Dona i la Nena en la Ciència per a conscienciar sobre la desigualtat de gènere que afecta aquest àmbit i impulsar projectes que donin visibilitat a les dones científiques, a més de combatre estereotips i animar a les nenes i noies més joves a emprendre carreres de ciències.

A més, les Nacions Unides destaquen el paper crucial de les dones investigadores en la lluita contra la pandèmia del coronavirus, sigui investigant el virus o desenvolupant les vacunes i test de detecció de la malaltia.

En aquest sentit, la crisi econòmica derivada de la pandèmia ha afectat sobretot les científiques que es trobaven a l'inici de la seva carrera, ampliant encara més la bretxa de gènere en la ciència.

Figura 29. Tres nenes experimentant amb la ciència a l'Institut de Tortosa l'any 1928.

3.3.2 Reconeixements rebuts per dones científiques

En l'actualitat, les dones que es dediquen a les disciplines STEM (ciència, tecnologia, enginyeria i matemàtiques) enfronten desafiaments com la publicació de menys estudis, una remuneració inferior per les seves recerques i menor presència en rols destacats en comparació amb els homes. Tot això, s'observa un canvi escalonat que reconeix l'important paper de les dones científiques.

En l'últim lliurament dels Premis Nobel, reconeixements científics de renom mundial, tres investigadores van ser distingides. Andrea Ghez, astrònoma, va rebre el Premi Nobel de Física al costat de Roger Penrose i Reinhard Genzel. Ghez va liderar un

equip que va descobrir un objecte supermasiu en el centre de la nostra galàxia, demostrant l'existència del forat negre Sagitari A*, equivalent a quatre milions de sols i situat a 26.000 quilòmetres de la Terra.

D'altra banda, Emmanuelle Charpentier i Jennifer A. Doudna van ser guardonades amb el Premi Nobel de Química per la seva contribució al desenvolupament de la tecnologia CRISPR, un mètode d'edició genètica que permet modificar la seqüència d'ADN en l'àmbit molecular. Aquesta tècnica possibilita corregir mutacions causants de malalties.

Tot i aquests avenços, és important recordar que des de la creació dels Premis Nobel en 1901, prop de 900 homes els han rebut, en comparació amb les 57 dones guardonades.

No obstant això, cal destacar la figura de Maria Skłodowska-Curie, més coneguda com a Marie Curie, que va ser la primera dona a rebre dos premis Nobels, entre els quals trobem el Premi Nobel de Física i el Premi Nobel de Química. L'any 1903 li van concedir el Premi Nobel de Física pel descobriment dels elements radioactius i l'any 1911 li van atorgar un segon Premi Nobel, el de Química, per les seves recerques sobre el radi i els seus compostos.

Figura 30. Marie Curie, la primera dona a rebre dos premis Nobels.

Un altre nom que és fonamental conèixer en el món de la ciència és el d'Hipatia d'Alexandria, que va néixer en el segle IV i és considerada la primera matemàtica de la història.

3.3.3 Científiques ebrenques

Al llarg dels anys moltes dones s'han vist invisibles al costat dels homes, de la mateixa manera que els ha passat a totes aquelles científiques, que tot i trobar molts obstacles han sabut com crear-se el seu propi camí per tal de lluitar i demostrar que estan igual de capacitades en el món de la ciència que els homes.

Per això, a les Terres de l'Ebre al llarg dels anys han anat apareixent diverses investigacions que han valorat molt la presència femenina en el seu grup d'investigadors. Entre aquestes cerques podem trobar dos projectes, el Projecte Emma i el grup de recerca Gavina.

En primer lloc, el Projecte Emma és una iniciativa de la Fundació Dr. Ferran per a la recerca en càncer de mama, impulsada pel grup de recerca en patologia oncològica i bioinformàtica de la Gerència Territorial de les Terres de l'Ebre de l'Institut Català de la Salut. Aquest projecte té com a objectiu fer un estudi en profunditat de la resposta immune dels ganglis axil·lars en pacients amb càncer de mama.

Figura 31. Logotip del projecte Emma.

Els membres que formen part del Projecte Emma treballen a l'Hospital Verge de la Cinta com a patòlegs, oncòlegs, radiòlegs, físics, biòlegs i especialistes en informàtica. El grup ha liderat fins i tot diferents projectes de recerca a escala nacional o europea en els darrers quinze anys o n'ha estat col·laborador.

En segon lloc, trobem el grup GAVINA, el qual està liderat per la metgessa de família Rosa Dalmau Llorca. Aquest grup és un dels tres grups consolidats de l'Institut Universitari d'Investigació en Atenció Primària que va obtenir finançament. El Grup GAVINA es dedica a l'avaluació rigorosa d'intervencions sanitàries per millorar la presa de decisions i els resultats de salut en l'àmbit de l'Atenció Primària.

Amb onze membres investigadors, aquest grup multidisciplinari desenvolupa estudis científics que avaluen intervencions sanitàries i la seva implementació en la pràctica clínica de l'Atenció Primària. Aquests estudis proporcionen evidències per a la presa de decisions assistencials i contribueixen a millorar la tasca diària dels professionals sanitaris.

D'altra banda, a les Terres de l'Ebre també s'han organitzat diverses exposicions fent referència al treball fonamental de les dones científiques. Una exposició que ha tingut lloc fa poc és l'Exposició Científiques d'Ulldecona, on es destaquen la figura de setze dones del territori que han tingut una gran contribució en el món científic.

3.4 Les dones en l'àmbit cultural

En l'àmbit cultural a Espanya, observem una destacable presència de dones, encara que això no es tradueix completament en un reconeixement equiparable al dels homes.

D'acord amb les estadístiques del Ministeri de Cultura d'Espanya, el 50,4% d'escriptors, periodistes, lingüistes, artistes, arxivistes i bibliotecaris són dones. No obstant això, encara existeix una desigualtat notable, ja que el 82% dels teatres, museus i altres espais culturals tenen lideratge masculí. A més, només el 31% dels autors de novel·les són dones, xifra que disminueix al 20% en el cas d'assajos o textos teatrals.

3.4.1 L'àmbit cultural, un sector amb força presència femenina

En l'àmbit cultural trobem una gran presència femenina si considerem que les dones són consumidores principals d'espectacles, amb un 32,9% en comparació amb el 26,8% dels homes, i llibres amb un 66,5% enfront del 57,6% dels homes. A més a més, segons l'Anuari Estadístic d'Espanya 2018 de l'Institut Nacional d'Estadística el 64% dels estudiants de comunicació audiovisual són dones, per tant, podem dir que la cultura és també femenina.

Tot i això, és important qüestionar-se si hi ha igualtat entre homes i dones per arribar a càrrecs de responsabilitat en empreses culturals, si els donen la mateixa visibilitat a dones que a homes quant a persones que s'encarreguen de la gestió cultural... Per a contestar totes aquestes preguntes l'empresa 4Tickets ha parlat amb quatre dones que ocupen un paper destacat en l'organització d'espectacles.

En primer lloc, trobem a Cristina Torres, mànager i fundadora de Tem Productions, una empresa dedicada a organitzar festivals a Catalunya. Aquesta senyala: "Hi ha moltes dones treballant en el món de la cultura, són grans professionals, però molt poques estan al capdavant de les seves empreses o en càrrecs directius. Hi ha poques directores de festivals i teatres". D'aquesta manera, dades com el 56% dels centres culturals públics catalans dirigits per homes sostenen aquesta baixa representació femenina.

D'altra banda, en segon lloc, trobem a Isabel Vidal, gerent del grup Focus i presidenta de l'Associació d'Empreses de Teatre de Catalunya, la qual destaca: "Les dones han de tenir més visibilitat en llocs de direcció, tant en l'empresa privada com en la pública". Davant d'aquesta afirmació dades estadístiques del Ministeri de Cultura i Esports revelen que les dones ocupen només el 39,1% dels llocs de treball en l'àmbit cultural, una xifra inferior a la mitjana laboral general.

En tercer lloc, Miriam Font, responsable de comunicació en el Teatre Akadèmia de Barcelona, comenta sobre la presència de situacions masclistes, afirmant que: "La majoria de les dones podem exposar exemples d'abús, assetjament o comentaris masclistes que encara són presents. El pitjor és que sovint ho tenim normalitzat". La representació femenina en sectors com el cinema, ràdio i televisió és del 41,3%, i del 41,1% en espectacles, segons els indicadors culturals segregats per sexe.

Tot i aquests desafiaments, Carlota Magriñà, fundadora de 4Tickets, assenyala: "Ningú espera que una dona jove pugui gestionar una empresa, però jo he pogut fer el camí que he desitjat sense impediments". Les professionals entrevistades coincideixen que la gestió no presenta diferències per gènere, i Miriam Font emfatitza: "No m'atreviria a dir que les dones són A i els homes són B, perquè no és cert".

En últim lloc, pel que fa als sostres de vidre, Carlota Magriñà opina: "La cultura és un sector amb mires molt obertes, cada vegada hi ha més dones al capdavant de projectes culturals i això és una bona notícia!". D'altra banda, Isabel Vidal recolza l'afirmació de Carlota Magriñà: "Estem avançant molt, gràcies a la projecció que moltes dones han aportat per a denunciar situacions. Però és evident que encara queda molta feina per fer". En resum, la cultura avança cap a la igualtat, però encara queden vius molts desafiaments que requereixen atenció i acció.

3.4.2 Les dones en la cultura catalana

Al llarg dels anys, moltes dones s'han trobat invisibles al costat dels homes, tot i això, cada vegada és més habitual trobar activitats culturals on el nombre d'integrants femenines és molt més gran que el d'integrants masculins.

A Catalunya trobem dones que han aconseguit grans fites en sectors que tradicionalment han estat considerats masculins. Algunes d'aquestes dones catalanes que han destacat fortament en la cultura catalana són:

En primer lloc, Helena Llagostera, una dona que es va endinsar dintre del món dels castells quan només el formaven homes. Una nena de deu anys, l'Helena Llagostera, va decidir entrar a la Colla Joves Xiquets de Valls, i l'any 1988 es va convertir en la primera dona a participar en un castell de 9. Un altre mèrit d'Helena Llagostera va ser aconseguir ser la primera dona anomenada cap d'una colla de gamma extra.

En el món del teatre cal destacar a Montserrat Condemines, que va arribar a presidir la Federació de Grups Amateurs de Teatre. Ella va haver de fer front a les dificultats que va plantejar la pandèmia de la COVID-19 a la cultura i amb molt d'optimisme va saber controlar la situació i treure'n noves oportunitats.

D'altra banda, també és necessari destacar el nom de Francesca Bonnemaison, la creadora de la primera biblioteca pública de dones de tota Europa. Francesca Bonnemaison, nascuda a Barcelona el 1872, va ser una figura destacada amb una influència significativa. Després de casar-se amb Narcís Verdaguer, advocat i polític catalanista, va guanyar accés als cercles intel·lectuals i polítics de la ciutat. Amb una personalitat forta i una mentalitat emprenedora, va fundar la primera Biblioteca Popular de la Dona a Europa el 1909, dirigida a dones treballadores.

Figura 32. Francesca Bonnemaison, creadora de la primera biblioteca pública de dones de tota Europa.

L'èxit d'aquesta biblioteca va conduir a la creació de l'Institut de la Cultura de Dones un any més tard. Aquest centre innovador oferia classes i conferències sobre temes diversos com el feminisme, la costura i l'educació física. Les classes proporcionades eren comparables a les universitàries. A més, hi incloïen matèries tècniques i científiques fins aleshores inaccessibles per a elles.

Per acabar, és fonamental destacar el paper de Caterina Albert i Paradís, o més coneguda com a Víctor Català. Víctor Català fou una escriptora catalana, autora de la novel·la *Solitud*, una de les obres literàries fonamentals del modernisme. També va

desenvolupar una carrera com a pintora, escultora i dibuixant. Caterina Albert i Paradís va adoptar el pseudònim de Víctor Català després de l'escàndol que va provocar, als Jocs Florals d'Olot de 1898, el fet que li fos premiat el monòleg *La infanticida*, que els sectors conservadors van considerar que era impropï d'una noia.

Figura 33. Imatge de Caterina Albert i Paradís, més coneguda com a Víctor Català.

3.4.3 La cultura a les Terres de l'Ebre

Figura 34. Imatge de María del Milagro Beguer Piñol, la guanyadora dels Jocs Florals de Tortosa del 1920.

A les Terres de l'Ebre s'ha volgut promoure d'alguna manera el paper de la dona en la literatura. Per fer-ho s'organitzen les Jornades de Patrimoni Literari Ebrenc de Tortosa de la Biblioteca Marcel·lí Domingo de Tortosa, on s'organitza una setmana de ponències. Aquest any 2023 es va organitzar la IX edició, anomenada 'Dones, literatura i arts amb nom propi: passat, present i futur a les Terres de l'Ebre'. Aquesta setmana va tenir lloc entre el 13 i el 18 de novembre, les quals estaven centrades a fer reivindicar la veu de les dones en la literatura i les arts, així com van reflexionar sobre la història de les dones a partir de la literatura femenina en tots els gèneres i altres vessants artístics.

Durant la inauguració, el dilluns dia 13, va tenir com a convidada d'honor la llibretera Rosa Cubeles, així com va haver-hi una ponència sobre les dones i la literatura ebrenc i sobre què significa mirar el fet literari des d'una perspectiva de gènere de la mà de l'escriptora i professora universitària jubilada, Margarita Aritzeta.

El dimarts, dia 14, hi va haver tres ponències: una sobre el feminisme a càrrec de la periodista i professora de la Universitat Autònoma de Barcelona, Amparo Moreno; una sobre les dones en la recerca etnolingüística a càrrec de la filòloga Àngela Buj; i una dedicada a l'escultora i pintora tortosina Cinta Sabaté, que va fer la historiadora Núria

Gil. De fet, el cartell de les jornades d'aquell any va ser un dibuix de l'artista tortosina, coneguda per les seves figures de dones i la maternitat.

A més a més, la programació va incloure un apartat dedicat al passat, en què es va abordar el paper de la dona en la premsa tortosina (1900-1936) de la mà de la filòloga Carme Gombau, o també es va parlar de la figura d'Enriqueta Ferrús gràcies a l'escriptora Núria Menasanch. També va haver-hi una conferència de la doctora en Didàctica de la Llengua i la Literatura, Marta Tena, sobre dones ebrenques i literatura.

Pel que fa a la veu de la dona en la literatura i les arts del present, va haver-hi una ponència sobre la identitat femenina en la novel·la catalana actual de la mà de l'editora i periodista Laura Fabregat, que va incidir en les autores ebrenques, i també una de l'escriptor de Campredó, Emigdi Subirats, que va parlar sobre dones pioneres en les lletres a les Terres de l'Ebre.

El divendres, dia 17, es va tractar el futur i les noves formes d'escriptura, amb una taula rodona que va tractar sobre la literatura i futur i els entorns digitals, en la qual va participar la periodista Roser Regolf, la traductora i correctora i directora de la Fira Litterarum, Gemma Sastre, la periodista i llibretera Júlia Albesa, i l'escriptora Laia Viñas; i també va haver-hi una performance pedagògica, *Balla'm un llibre*, a càrrec de la companyia Explica Dansa sobre la relació entre la dansa i la literatura.

A més a més, el dissabte, dia 18, va haver-hi la ruta literària anomenada Corrupció i poder i interpretada per Magdalena Aldana i a càrrec de l'escriptora i professora de secundària, Cinta Accensi; i també activitats complementàries com l'exposició Dones rurals, dones de les Terres de l'Ebre de l'Institut Català de les Dones o l'exposició Vespres, sobre poemes de Zoraida Burgos.

3.5 Les dones en l'àmbit educatiu

3.5.1 Primera Llei d'Instrucció Pública, la Llei Moyano

El 9 de setembre de 1857 es va promulgar a Espanya la primera Llei d'Instrucció Pública, coneguda com la Llei Moyano. Aquesta llei va representar una fita important

per a l'educació de les dones al país, ja que va ser la primera vegada que es va reconèixer el dret de les nenes a la instrucció pública. Va establir l'obligatorietat de l'educació per a nens i nenes de sis a nou anys, i també va exigir la creació d'escoles per a nenes en pobles amb més de 500 habitants. A més, va proposar la creació d'escoles Normals femenines per a la formació de mestres.

No obstant això, malgrat aquests avenços, encara anys després de la promulgació de la Llei, més de la meitat de les nenes continuaven sense escolaritzar. Les taxes d'analfabetisme a Espanya, especialment entre les dones, continuaven sent elevades a causa de l'escassa durada de l'educació obligatòria, l'absentisme escolar i la qualitat limitada de la formació rebuda a les escoles.

ANYS	% FEMENÍ	% MASCULÍ
1860	86%	64%
1877	80%	62%
1887	76%	58%
1900	71%	55%

Figura 35. Percentatge per gèneres d'analfabetisme a Espanya en els anys finals del segle XIX.

La Llei Moyano va reflectir una falta de convicció política en el seu enfocament cap a l'educació de les dones. Mentre que establia normes d'obligat compliment per a l'educació dels nens, només feia recomanacions en el cas de les nenes. A més, les escoles per a nenes eren incompletes en comparació amb les de nens, i la formació de les mestres se centrava més en habilitats domèstiques que en aspectes intel·lectuals i pedagògics.

La segregació de gènere també es va reflectir en el currículum escolar, amb matèries orientades a preparar als homes per al treball i a les dones per a la llar. Malgrat reconèixer l'educació primària per a les nenes, es va ometre la instrucció secundària i universitària per a les dones.

Malgrat aquestes limitacions, el nombre d'escoles per a nenes va créixer en tot el país, encara que es van observar diferències significatives entre zones urbanes i rurals. En

aquestes últimes, la creació d'escoles primàries va ser complicada a causa de la necessitat de mà d'obra infantil en el treball agrícola i ramader.

3.5.2 Institucions dedicades a l'ensenyament femení

Quant a la formació de mestres, la primera Escola Normal Central de Mestres es va inaugurar a Madrid l'any 1858, però la formació que rebien era limitada. La incorporació de les dones al magisteri públic va ser un procés lent a causa de la falta de preocupació oficial per la seva formació.

A més de les mestres, les institutries van exercir un paper important en l'educació de les classes socials més altes, proporcionant educació cultural als nens i ensenyant a les nenes tasques domèstiques i tècniques. L'any 1868 es va fundar l'Escola d'Institutries per Fernando de Castro, que oferia una formació més àmplia que la de les mestres.

Fins a les últimes dècades del segle XIX, les dones tenien un accés limitat al Batxillerat i la Universitat a Espanya. No obstant això, a partir de 1892, va haver-hi un impuls cap a l'accés de les dones a tots els nivells educatius i professions. Malgrat les dificultats i la resistència social, algunes dones van aconseguir accedir a la universitat, encara que van enfrontar obstacles per a exercir les seves professions.

ANYS DEL CURS	DRET	CIÈNCIES	MEDICINA	FILOSOFIA I LLETRES	FARMÀCIA
1919-1920	9	114	58	80	81
1920-1921	10	150	75	111	112
1921-1922	13	200	96	154	149
1922-1923	14	245	106	164	207
1924-1925	18	274	131	261	350
1927-1928	71	395	166	441	596
1929-1930	86	222	199	460	777

Figura 36. Taula que mostra els graus universitaris estudiats pel gènere femení en les diferents universitats d'Espanya a principis del segle XX.

3.5.3 Grans canvis en l'educació femenina a Espanya

Les primeres dècades del segle XX van ser testimonis de canvis significatius en l'educació de les dones a Espanya. Es va promoure l'accés de les dones a l'educació primària i secundària, encara que van persistir desafiaments com la falta de recursos i la resistència a la coeducació. A més, les dones van començar a accedir a nivells educatius superiors, com el batxillerat i la universitat, encara que la seva representació continuava sent baixa.

La primera dona a Espanya que va tenir l'oportunitat d'accedir a estudis universitaris va ser Maria Elena Maseras i Ribera, primera dona de tot l'Estat que va accedir a la universitat, matriculada a la Facultat de Medicina de la Universitat de Barcelona, el curs 1872-73.

Figura 37. Maria Elena Maseras i Ribera, primera dona a Espanya en poder accedir a la universitat.

3.5.4 Evolució de l'educació femenina a Espanya

A més a més, durant el període de la Segona República espanyola (1931-1936), es va aconseguir un important consens social sobre la necessitat de l'educació de les dones, consolidant així aquest dret i obrint noves oportunitats per a elles. Un esdeveniment significatiu d'aquesta època va ser la concessió del dret a vot per a les dones, una qüestió en la qual Espanya estava endarrerida respecte a altres països com Noruega, Finlàndia, Rússia i els Estats Units. Aquest dret es va aprovar l'1 d'octubre de 1931, després d'un debat parlamentari enfront de tendències republicanes divergents. Aquesta lluita es reflecteix sovint en els enfrontaments entre Victoria Kent i Clara Campoamor, ambdues diputades amb formació en Dret. Kent defensava el vot de les dones sense cap mena de restricció, mentre que Campoamor argumentava que les dones necessitaven formació per a entendre els avenços republicans abans de concedir-los el vot.

A més del dret a vot, la Constitució de 1931 va consagrar la igualtat de gènere davant la llei i va establir altres disposicions per a promoure la igualtat de sexes. En l'àmbit de les polítiques educatives, tot i la crisi econòmica dels anys trenta, l'educació va ser una prioritat per a la República, amb un focus en la creació d'escoles i la formació de

mestres. Hi havia tensions entre una educació més tradicional defensada per l'Església i una educació nova, laica i activa promoguda per la República.

Es van aprovar reformes importants en les escoles normals, es va implantar la coeducació i es van crear les Missions Pedagògiques per fomentar la cultura i l'alfabetització. Tot això va ser acompanyat per la promulgació de lleis que eliminaven les diferències de gènere en l'àmbit laboral i legal.

Malgrat els canvis socials i educatius, les eleccions de 1933 van portar al poder als partits de dreta, que van intentar revertir algunes de les polítiques progressives. No obstant això, en el curt mandat del Front Popular, entre 1936 i el començament de la Guerra Civil, es va continuar amb moltes de les polítiques educatives progressives, i les taxes d'escolarització van continuar augmentant per a les dones. Les mestres republicanes van jugar un paper fonamental en la promoció de valors com la igualtat, la llibertat i la solidaritat a través de l'educació i van contribuir a la transformació social i cultural de la Segona República. La seva participació activa i la seva lluita per l'educació de tota la població van ser essencials per al seu temps i la història d'Espanya.

Durant l'any 1936, Espanya va veure l'inici d'una guerra civil després d'un aixecament militar encapçalat pel General Francisco Franco. Aquest conflicte va durar fins a 1939, i després de la victòria dels militars conservadors, es va establir un règim dictatorial que va perdurar fins a 1975. Aquesta època va suposar un retrocés per als ciutadans d'Espanya i va imposar rols i comportaments estereotipats per a homes i dones.

Amb el triomf del nacionalcatolicisme i el domini del pensament de dretes, patriarcal i autoritari, es va fomentar la separació de gènere i es va promoure la submissió com a característica fonamental de les dones. Tant l'Església com la Secció Femenina de la Falange van ser els òrgans encarregats de fer durar aquest model de dona durant aquest règim.

A més, l'educació de les dones es va orientar cap a la seva funció com a esposes i mares, en lloc del treball remunerat, que es reservava als homes. Això es va traduir en un currículum educatiu diferenciat per a dones, prioritzant la sensibilitat i la intuïció sobre la raó i la intel·ligència. D'aquesta manera ho podem comprovar en aquesta

taula, en la que es mostra l'alentiment de dones matriculades a batxillerat respecte als cinc anys anteriors.

ANYS	TOTAL DONES MATRICULADES	% DE DONES MATRICULADES
1940-1945	60.926	34,9%
1945-1950	72.187	34,7%
1950-1955	91.333	36,2%
1955-1960	394.621	38,5%

Figura 38. Taula que mostra les dones espanyoles matriculades a batxillerat entre els anys 1940 fins als anys 1960.

Durant els primers anys del franquisme, es van establir bases educatives franquistes i es va eliminar la coeducació. Es va dur a terme una purga de mestres i llibres amb idees contràries al règim. A més, es van establir dues etapes diferents durant aquesta època, amb una millora econòmica i social a partir dels anys seixanta. Tot i això, els pilars ideològics es van mantenir durant tota la dictadura.

La Llei d'Ordenació Universitària de 1943 va intentar mantenir el control ideològic a les universitats, amb un enfocament en les dones com a mares i esposes. La presència de dones a les universitats va augmentar gradualment fins als anys setanta.

La Llei de 1945 va dividir l'educació primària en dues etapes, amb un fort component religiós i domèstic. Això va limitar l'accés de les dones a l'educació superior i va reflectir la ideologia franquista.

A partir de la dècada de 1960, Espanya va experimentar canvis econòmics i socials, amb un augment de les dones en treballs remunerats i un major interès per a les seves oportunitats educatives. La Llei General d'Educació de 1970 va suposar una transformació important, incloent-hi l'educació mixta i una major igualtat de matèries per a tots els alumnes. Tot i això, aquest canvi va implicar la incorporació de les dones al model masculí ja existent a les escoles. En la segona etapa del franquisme es va veure una millora econòmica i social, amb canvis en l'educació que van obrir les portes a una major igualtat de gènere, tot i les diferències persistents.

Després de la mort de Francisco Franco el 20 de novembre de 1975, Espanya va experimentar una transició cap a la democràcia després de més de quaranta anys de dictadura franquista. Aquest període de canvi va portar a la recuperació de pràctiques pedagògiques innovadores com la coeducació i va incrementar la sensibilització sobre la situació de les dones a través de mesures polítiques i la creació de l'Institut de la Dona el 1983.

Amb l'adopció de la Constitució de 1978, Espanya va abandonar el model d'escola nacional-catòlica per una escola democràtica centrada en els drets i deures dels ciutadans, incloent-hi l'educació obligatòria i gratuïta. Malgrat aquest canvi, les dones continuaven sent marginades i la igualtat de gènere no es va aconseguir totalment.

El 1984, el govern socialista va establir l'escolarització mixta obligatòria en tots els centres educatius, tot i que les desigualtats de gènere persistien en altres àmbits de la societat. Les mesures de la transició i els primers anys democràtics van ajudar a erradicar l'analfabetisme i a millorar l'accés de diversos sectors de la població a l'educació.

La Llei Orgànica d'Ordenació General del Sistema Educatiu (LOGSE) de 1990 va ampliar l'educació bàsica fins als setze anys i va promoure la igualtat de gènere a través de continguts i metodologies transversals. No obstant això, la coeducació no es va implantar totalment, ja que les desigualtats persistien.

La presència femenina a les universitats va augmentar durant els anys noranta, però les eleccions de carreres encara estaven influïdes pel gènere. La coeducació i l'escola mixta es van diferenciar progressivament, i els educadors van continuar treballant per promoure la igualtat de gènere.

Les lleis posteriors com la Llei Orgànica de l'Educació (LOE) de 2006 i la Llei de la Igualtat de 2007 van incloure referències a la igualtat de gènere i van promoure la formació docent en aquest àmbit. Tot i això, les desigualtats de gènere persisteixen a Espanya.

3.5.5 L'ensenyament femení a les Terres de l'Ebre

Abans, la funció atribuïda a la dona, des d'una perspectiva social, estava molt determinada a uns rols concrets. Aquesta situació portava al fet que les opcions en l'ensenyament eren més que res escasses. D'altra banda, també cal destacar que la situació no era la mateixa en les ciutats, com Tortosa, que en la resta de poblacions, ja que els pobles estaven molt més condicionats pel seu medi rural. Per tant, queda demostrat que els infants que vivien en ciutats urbanes tenien una educació superior que els que vivien en les poblacions rurals.

D'altra banda, cal destacar que la precarietat en l'ensenyament era sistemàtica i estava vinculada gairebé en exclusivitat als centres educatius religiosos i a les escoles privades. Exceptuant les classes amb més diners, la majoria dels nens i nenes només podien accedir a un ensenyament bàsic, que els garantia, com a màxim, saber llegir i escriure. Tot i això, la finalitat principal de l'educació femenina era la d'aprendre a fer les labors, sempre relacionades en aspectes de la llar familiar.

Un altre factor que influïa en l'educació era que un cop feta la comunió, tant els nens com les nenes solien entrar en el món laboral. Els nens ho feien com a aprenents d'algun ofici, normalment el familiar, i les nenes, ajudant en les tasques de casa.

Les nenes quan assistien a l'escola, fins i tot a parvulari, havien d'ocupar el seu lloc de manera ordenada, correctament vestides i amb una actitud dòcil, atès que llavors la disciplina i la docilitat eren valors cabdals en l'ensenyament. Les alumnes dels col·legis religiosos, com podria ser el cas de la Consolació de Tortosa, havien d'anar amb els seus corresponents uniformes, que les igualava entre elles i alhora les diferenciava d'altres centres.

Figura 39. Classe de nenes de parvulari, que estan ordenades de manera correcta, vestides correctament i amb una actitud dòcil.

A més a més, durant molts anys ha existit el sostre educatiu, que ha provocat moltes dificultats a les nenes per accedir als ensenyaments secundaris i superiors. Davant això, la creació de l'Institut de Tortosa l'any 1928 va proporcionar l'opció a les noies

d'ampliar l'aprenentatge amb altres coneixements científics i les pràctiques als laboratoris.

Per accedir a l'Institut de Tortosa s'havia de dur a terme una prova oral d'ingrés, la qual es feia davant la mirada intimidadora del tribunal avaluador, que estava compost exclusivament per homes, demostrant així una gran desigualtat de gènere en l'ensenyament.

A més a més dels estudis reglats, la majoria de les noies completaven la seva formació amb la costura, impartida per dones experimentades, amb el que llavors, als anys cinquanta, s'entenia com a bàsic en el seu rol social i familiar.

Figura 40. Prova oral que s'havia de dur a terme davant un tribunal, normalment exclusivament masculí, per accedir a l'Institut de Tortosa.

D'altra banda, des del 1969, l'Escola del Treball de Tortosa oferia la possibilitat de fer cursos de coneixement administratiu i aquesta era, sovint, la sortida professional de moltes dones. D'aquesta manera l'Escola del Treball de Tortosa va ser pionera en la impartició d'algunes classes, les d'idiomes preferentment, mitjançant àudios.

Un altre aspecte relacionat en l'ensenyament a les Terres de l'Ebre és l'aprenentatge de música, on a finals de la dècada del 1960, a Tortosa hi va haver diverses iniciatives per impulsar l'ensenyament de la música d'una manera reglada, com per exemple els Petits Cantors o l'Escola Municipal de Música. Moltes noies van cursar aquests estudis, cosa que els va obrir un gran camp de possibilitats formatives.

També, en l'ensenyament de les Terres de l'Ebre cal destacar la presència de les mestres que exercien en els cursos infantils, una de les poques professions liberals reconegudes. Aquestes dones eren unes grans referents, no només pels coneixements que impartien, sinó també pels valors que transmetien. Fins i tot la seva influència es mantenia al llarg dels anys i les antigues alumnes les recordaven de manera sovint ja en època adulta. Una mestra ebrenc que podríem destacar és la rapitenca Teresa Paz Vernis, també coneguda com a "Donya Teresita".

3.6 Les dones en l'àmbit empresarial

3.6.1 Evolució de les dones en l'àmbit empresarial

L'evolució de les dones en el món empresarial i les posicions directives i empresàries que ocupen és un tema rellevant pel que fa a la igualtat de gènere en el mercat laboral. Les dades estadístiques revelen que les dones continuen lluitant per assolir una presència significativa en els nivells més alts de les organitzacions i com a propietàries d'empreses.

En l'últim any, la població ocupada en llocs de direcció a Catalunya ha experimentat un lleuger augment tant en homes com en dones. Tot i això, aquest increment és més destacat en els homes, la qual cosa reflecteix una bretxa persistent. El percentatge de dones ocupades en llocs directius a Catalunya és notablement més baix que el dels homes, amb només un 6,5% en comparació amb el 9,4% d'homes ocupats en llocs directius l'any 2007.

A més, la proporció de dones directives en relació amb el total de persones directives a Catalunya ha disminuït lleugerament, passant del 34,2% l'any 2006 al 33,7% l'any 2007. En contraposició, els homes representaven el 65,7% del total de persones directives l'any 2006 i el 66,3% l'any 2007, indicant un augment més destacat en els homes directius.

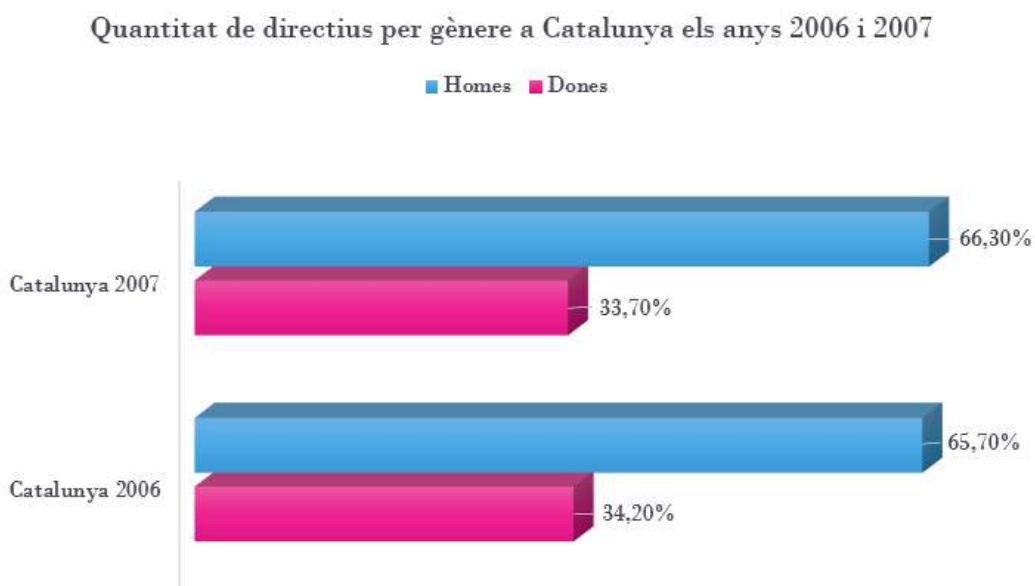

Figura 41. Taula que mostra el nombre de dones directives i homes directius a Catalunya els anys 2006 i 2007.

A Espanya, les xifres mostren una situació similar, amb una diferència entre els percentatges de dones i homes directius. L'any 2007, a Espanya, el 31,8% de les persones directives eren dones, mentre que el 68,2% eren homes, sense canvis significatius des de l'any 2006.

Pel que fa al món empresarial, les diferències de gènere són encara més notables. Malgrat l'augment tant en dones empresàries com en homes empresaris, els homes continuen sent majoria. A Catalunya, l'any 2007, el 20,3% dels homes ocupats eren empresaris, en comparació amb només el 10,5% de les dones ocupades que eren empresàries. A Espanya, la diferència és lleugerament més petita, amb el 20,6% d'homes empresaris i el 13,2% de dones empresàries.

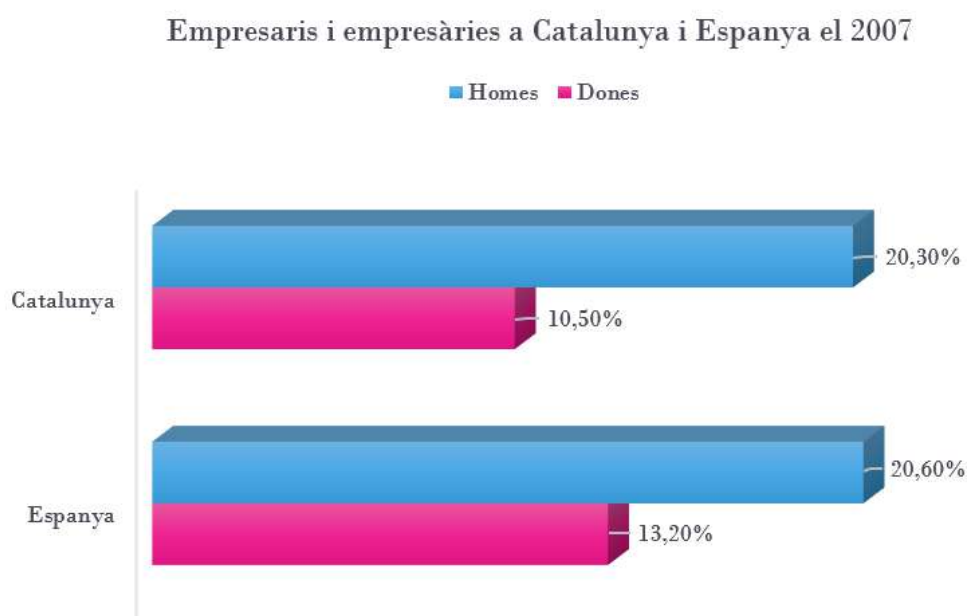

Figura 42. Taula que mostra el nombre de dones empresàries i homes empresaris a Catalunya i Espanya l'any 2007.

D'altra banda, a Catalunya, el 27,7% de l'empresariat estava format per dones i el 72,1% per homes l'any 2007, amb una lleu disminució respecte a l'any 2006. A Espanya, la proporció de dones empresàries era del 31,1%, i la d'homes empresaris del 68,9%, sense canvis significatius entre el 2006 i el 2007.

Aquest conjunt de dades reflecteix el fenomen conegut com a "sostre de vidre", que limita la progressió de les dones cap a les posicions directives i empresarials. Això posa de manifest la persistència de les desigualtats de gènere, fins i tot entre les dones més ben posicionades en el mercat laboral, que continuen allunyades dels llocs amb

més poder i influència. Cal destacar que aquesta segregació de gènere no només és evident en els càrrecs directives sinó també en el tipus d'empreses que les dones lideren, amb una major presència en petits comerços i sectors específics com l'estètica i la perruqueria.

A més a més, els estudis també indiquen que les petites empreses liderades per dones tenen una vida més curta. En conjunt, aquestes xifres posen de manifest que les dones es troben sotmeses a una doble segregació, vertical i horitzontal, perquè cal no oblidar que no té el mateix poder i influència una persona responsable d'una petita empresa que la d'una gran empresa.

3.6.2 Dones referents en el món emprenedor i empresarial

En el món empresarial i emprenedor, tot i que hi ha una baixa presència de dones que ocupen càrrecs d'alta responsabilitat en empreses o tenen el seu propi negoci, cal destacar la figura d'unes quantes dones que han sabut obrir-se camí en un món força masculinitzat i han destacat de la mateixa manera que ho han fet els de gènere masculí.

Primer que tot cal conèixer la figura que va fer possible l'accés de les dones al món empresarial, que va obrir el camí i va superar obstacles de gènere que impediien l'accés del gènere femení en aquest àmbit. Aquesta figura és Catarina Llull i Sabastida. Catarina Llull i Sabastida és considerada la primera empresària de la història a mitjan segle XV. Es sap que Catarina Llull i Sabastida va néixer a Barcelona, i que estava casada amb un comerciant amb el qual va tenir 4 fills. Ella va viure entre Sicília i Espanya. Quan el seu marit va morir va haver de fer-se càrrec del negoci familiar sabent que no anava a ser tasca fàcil pel fet de ser dona, tot i els prejudicis que va haver de patir per ser una dona ella va superar-los, ja que havia d'alimentar als seus fills i era l'única manera de fer-ho.

Una altra gran figura femenina destacada en el món empresarial és Carolina Herrera, perquè la seva història en la indústria de la moda és inspiradora, marcant un camí des dels seus estudis universitaris en el món de la moda als Estats Units fins a convertir-se en una destacada empresària en aquesta indústria.

Figura 43. Carolina Herrera, dona destacada en l'àmbit empresarial.

En l'àmbit empresarial Carolina Herrera va començar l'any 1981 amb la seva primera desfilada, i des de llavors ha experimentat un ràpid desenvolupament. Només un any després, els seus dissenys adornaven a algunes de les dones més glamuroses i reconegudes del món, com la princesa Isabel de Iugoslàvia i la reina Isabel II del Regne Unit.

Tot i iniciar la seva carrera en el món dels negocis a l'edat de quaranta-dos anys, Carolina Herrera ha demostrat un èxit significatiu com a empresària.

3.6.3 Associació de Dones Empresàries i Directives Emprenedores

Les dones empresàries i directives empenedores de les Terres de l'Ebre també van voler unir-se per tal de defensar la igualtat entre homes i dones en el sector empresarial. Per fer-ho van crear l'Associació de Dones Empresàries i Directives Emprenedores (ADEDE). ADEDE és una Associació de dones vinculades al món de l'empresa, en qualsevol de les seves vessants. No es tracta d'una associació de professionals amb càrrecs concrets, sinó d'una agrupació de dones preocupades per la seva vida professional, i per la defensa de la igualtat entre homes i dones, i la no discriminació, per cap concepte per raons de sexe.

A diferència de molts col·lectius similars, ADEDE té com a objectiu principal, la localització específica de les Terres de l'Ebre. I per això, des de les Terres de l'Ebre que lluitaran per tal d'aconseguir que el paper de les dones estigui sempre al lloc que els correspon.

Així ADEDE prioritza dona, talent i territori per contribuir a fer que les seves referents hi siguin sempre i que les dones ebrenques, la joventut, estimi el territori i potenciï al territori el seu talent i la seva professió a fi i efecte de contribuir a un futur millor i millorable.

D'aquesta manera, els estatuts de l'Associació de Dones Empresàries i Directives Emprenedores defensen set punts, entre els quals trobem:

- Aconseguir que hi hagi dones empresàries, emprenedores i directives representant llocs de prestigi i reconeguts a les Terres de l'Ebre.
- Realitzar reunions, cursos de formació, seminaris, conferències sobre temes d'interès i qualsevol activitat que permeti unir forces i impulsar accions.
- Potenciar l'associacionisme entre les dones empresàries, emprenedores i directives de les Terres de l'Ebre.
- Aconseguir representativitat a les Terres de l'Ebre.
- Representar, gestionar i defensar els interessos de les dones empresàries, emprenedores i directives de les Terres de l'Ebre en l'aspecte general i comú, especialment en relació amb l'administració i altres institucions públiques.
- Fomentar la unió entre les empresàries, emprenedores i directives de les Terres de l'Ebre.
- Estimular les activitats empresarials dintre de l'àmbit de les Terres de l'Ebre.

Aquesta associació de dones defensa tota mena d'empreses de les Terres de l'Ebre, des d'agències de viatges com per exemple l'agència Nautalia Viatges La Ràpita, de Maria José Capilla Pepiol, fins a empreses de moda, com és Natàlia Guart Dessign, de l'empresària Natàlia Guart Alegre.

3.7 Les dones en l'àmbit esportiu

L'esport és una activitat que té com a objectiu millorar la condició física i mental dels qui la practiquen, els esportistes. L'esport es divideix en dues parts: l'esport de competició, on les normes i els esportistes competeixen per guanyar, i l'esport practicat per mantenir una bona salut i forma física. L'esport no només ajuda a mantenir-se en forma, sinó que també contribueix a lluitar contra malalties, a reforçar la salut mental dels esportistes i a millorar la seva qualitat de vida, estat d'ànim i autoestima.

3.7.1 Evolució de les dones en el món esportiu

La història de l'esport ha experimentat canvis significatius al llarg dels anys. Inicialment, l'esport era una activitat predominantment masculina, amb les dones excloses de la majoria de les competicions i fins i tot d'assistir com a espectadores. Amb el temps i els canvis culturals, les dones han guanyat un paper més actiu en l'esport, superant moltes dificultats i barreres imposades per la societat.

Els primers Jocs Olímpics, celebrats a Olímpia, Grècia, l'any 776 aC, no permetien la participació de les dones, excepte les dones solteres, mentre que les casades eren castigades amb la mort. Hi havia excepcions, com les deesses i les figures mítiques com les amazones, un poble de guerreres.

Al llarg de l'edat mitjana, les dones solien assistir a torneigs com a espectadores i només algunes practicaven esports minoritaris com la caça o el patinatge sobre gel, ja que l'església influïa en la limitació de la participació femenina en l'esport. Durant el Renaixement, les dones eren vistes com a fràgils i dependents dels homes, dedicades a la maternitat i la família.

L'any 1900, als Jocs Olímpics de París, es va permetre la participació de les dones només en el golf i el tenis. Aquesta decisió es va enfrontar a moltes crítiques, i el fundador dels Jocs Olímpics moderns, Pierre de Coubertin, va afirmar que les dones només havien de "coronar el guanyador amb

Figura 44. Charlotte Cooper, la primera dona en competir en els Jocs Olímpics.

llorer". No obstant això, va haver-hi dones que van desafiar les opinions masculines. Entre aquestes dones trobem a Charlotte Cooper, la primera dona que va guanyar una medalla olímpica i la primera a competir en els Jocs Olímpics. Charlotte Cooper va competir en la secció de tenis, on va quedar en primera posició, sent així la primera campiona olímpica.

Figura 45. Kathrine Switzer, la primera dona a córrer una marató sent perseguida per les autoritats de Boston per tal de detenir-la.

No va ser fins a l'any 1967, a la Marató de Boston, que Kathrine Switzer, sota el pseudònim de KV Switzer i amb el dorsal 261, es va convertir en la primera dona a córrer una marató, malgrat les objeccions i els intents de detenir-la per part de les autoritats.

A partir d'aquest punt, la participació de les dones en l'esport va augmentar progressivament, canviant la percepció de la dona com a persona culta que podia practicar esport i participar en la vida laboral. Durant períodes de repressió, com el franquisme, es promovien esports com la gimnàstica i la dansa per a les dones, limitant la pràctica d'esports "masculins". La revolució industrial i la societat burgesa van contribuir a canviar la imatge de la dona en l'esport.

Els Jocs Olímpics han experimentat un augment progressiu de la participació femenina al llarg del temps. En les primeres edicions, només un petit percentatge d'atletes eren dones, però a partir de les Olimpíades de París l'any 1924, aquest percentatge va augmentar lentament. L'any 1968 es van introduir tests sexuals per a les atletes, uns tests primer físics i després per veure els cromosomes dels participants i veure si eren homes o dones. No va ser fins a l'any 2012, a les Olimpíades de Londres, que totes les delegacions van portar dones en els seus equips.

La delegació espanyola ha estat un exemple de com les dones han guanyat un paper destacat en l'esport. En els Jocs de Río 2016, les dones espanyoles van guanyar més medalles que els homes, amb èxits notables en natació, piragüisme, bàdminton i altres disciplines. Malgrat això, només dues dones han estat abanderades de la delegació espanyola en la història dels Jocs Olímpics.

En resum, la història de la participació de les dones en l'esport ha estat marcat per canvis significatius, superant obstacles i desigualtats al llarg del temps. Les dones han demostrat la seva capacitat i han guanyat un lloc merescut en l'àmbit esportiu, contribuint als èxits de les seves delegacions en els Jocs Olímpics. Tot i això, encara

hi ha reptes i barreres a superar per aconseguir una plena igualtat de gènere en l'esport.

3.7.2 Obstacles que troben les dones en els esports

Les dones han enfrontat i continuen enfrontant moltes dificultats al llarg de la seva carrera esportiva, moltes de les quals en deriven pel seu gènere. Els estereotips negatius que envolten les dones esportistes afecten la percepció que té la societat, comparada amb els homes en el mateix camp.

Un exemple destacat és la declaració de John McEnroe sobre Serena Williams, on va suggerir que si jugués contra homes, ocuparia el lloc 700 del rànquing mundial, en lloc del 400 que és el que ocupa en l'actualitat. Aquestes paraules van provocar controvèrsia i van ressaltar els prejudicis de gènere.

Els estereotips també es manifesten en les paraules despectives de jugadors de futbol cap a la jutge de línia Lucie Ratajova, suggerint que les dones haurien d'estar a la cuina en lloc d'estar arbitrants. Aquests incidents ressalten la discriminació de gènere i les actituds masclistes en l'àmbit esportiu.

A més, la desigualtat de gènere es fa evident en els mitjans de comunicació, amb una clara manca de reconeixement i difusió per a l'esport femení. Estudis revelen una gran desigualtat en l'atenció i el temps dedicat als esdeveniments esportius femenins comparat amb els masculins. La bretxa salarial entre homes i dones també es reflecteix en el món esportiu, amb les dones rebent sous significativament més baixos que els homes.

En l'àmbit internacional, algunes societats i religions imposen restriccions a les dones esportistes, com es va veure amb la prohibició de les dones a participar en els Jocs Olímpics en alguns països fins al 2012. La història d'atletes com Niloufar Ardalan¹⁰ o

¹⁰ Niloufar Ardalan és una entrenadora i exjugadora iraniana de futbol i futbol sala que va jugar a la selecció femenina iraniana de futbol sala i a la selecció femenina iraniana de futbol sala i va ser capitana dels dos equips. Niloufar Ardalan es va perdre el campionat femení de futbol sala de l'AFC 2015 a causa de l'oposició del seu marit als viatges. Això es va convertir en un tema controvertit pels mitjans. Amb nombrosos seguiments i finalment va demanar un permís per part del fiscal general iranià, Ardalan va aconseguir viatjar amb l'equip nacional al Campionat del món femení de futbol sala 2015 a Guatemala.

Hassiba Boulmerka¹¹ mostra els obstacles que les dones enfronten per exercir el seu dret a l'esport en certes regions.

La vestimenta de les dones esportistes també ha estat un tema de controvèrsia, amb normatives com l'obligació de portar biquini en el voleibol platja fins al 2012. Aquests prejudicis i estereotips contribueixen a la percepció errònia i la falta de suport per a l'esport femení.

3.7.3 Pioneres en l'esport espanyol

Moltes vegades el paper de la dona en el món de l'esport queda invisibilitzat pel gènere masculí, portant així les dones esportistes en un segon lloc respecte als homes. La major part de les vegades, en tenir aquest paper secundari, se li dona molta més visibilitat, tant en els mitjans de comunicació com en les xarxes socials, a l'esport protagonitzat per homes, ja que es considera que genera molta més retribució econòmica que l'esport femení.

Tot i aquest paper secundari que ocupen les dones molts cops, aquestes han demostrat tenir la mateixa capacitat esportiva que els homes, per això cal destacar la figura de grans dones espanyoles que han aconseguit grans fites en aquest sector.

Entre aquestes figures històriques trobem dones com:

- Blanca Fernández Ochoa, una de les esportistes espanyoles més recordades. Blanca Fernández, fou una esquiadora que es va convertir en la primera dona que va aconseguir una medalla per a Espanya en els JJOO d'Hivern d'Albertville, on es va fer amb el bronze en la categoria d'eslàlom.
- Sandra Sánchez Jaime és una de les poques dones que es dediquen a l'esport que poden presumir d'haver guanyat tot. Sandra Sánchez és campiona

¹¹ Hassiba Boulmerka és una atleta algeriana, actualment retirada, que l'any 1991 va aconseguir la victòria en la prova dels 1.500 metres al Campionat del Món d'Atletisme disputats a Tòquio, convertint-se en la primera dona africana que aconseguia un títol atlètic mundial. Des d'aquell moment, Hassiba Boulmerka va patir els atacs dels grups fonamentalistes islàmics, criticant que ensenyava massa el seu cos en córrer. Per aquest motiu, va haver de traslladar-se a Europa per entrenar. Sent la favorita per obtenir la medalla d'or als Jocs Olímpics de Barcelona l'any 1992 no va defraudar les expectatives, sent la primera medalla d'or per Algèria en unes Olimpíades.

d'Espanya, d'Europa, del món i campiona olímpica en els Jocs de Tòquio, al país que va inventar el karate.

- Alexia Putellas i Segura, és la davantera i migcampista del FC Barcelona i de la Selecció Espanyola. Alexia Putellas ha vist que tot el seu esforç durant anys ha tingut la seva recompensa. L'any 2021 va aconseguir la Pilota d'Or, convertint-se en la primera espanyola a obtenir-la, i el gener de 2022, va guanyar el The Best FIFA que reconeixia a la millor futbolista mundial de l'any anterior.

Figura 46. Alexia Putellas i Segura, primera espanyola en aconseguir una Pilota d'Or.

- Mireia Belmonte i García és considerada com la millor nedadora espanyola de la història. Tota la seva vida ha estat dedicada a aquest esport, en el qual es va iniciar amb tot just quatre anys a causa d'una escoliosi per a la qual els metges els van recomanar als seus pares que nedés. Mireia Belmonte té una admirable en la natació, amb 4 medalles olímpiques, inclosa la d'or en els 200 metres de papallona dels JJOO de Rio de Janeiro l'any 2016. Ha estat campiona d'Espanya, d'Europa i del Món i va obtenir tres rècords del món en piscina curta.
- Amaya Valdemoro Madariaga és la millor jugadora espanyola de bàsquet de la història. Ha guanyat, entre altres, tres anells de la WNBA, la Lliga professional femenina de bàsquet dels Estats Units.
- Ruth Beitia Vila és la primera atleta espanyola a aconseguir una medalla d'or en els Jocs Olímpics i l'única que compta amb dues medalles olímpiques en atletisme. És campiona olímpica de salt d'alçada en els JJOO de Rio de Janeiro i bronze en els de Londres per la desqualificació d'una de les medallistes.

3.7.4 Les dones en l'esport a les Terres de l'Ebre

Si centrem la nostra atenció en l'àmbit esportiu, majoritàriament són els homes qui mostren més interès per la pràctica esportiva mentre que les dones mostren molt menys interès. És per tant notable que en l'actualitat es continua reproduint una gran

diferència entre gèneres en l'interès per diverses àrees de la societat com l'esport. Així com es mostra en el següent gràfic, les dones practiquen menys esport.

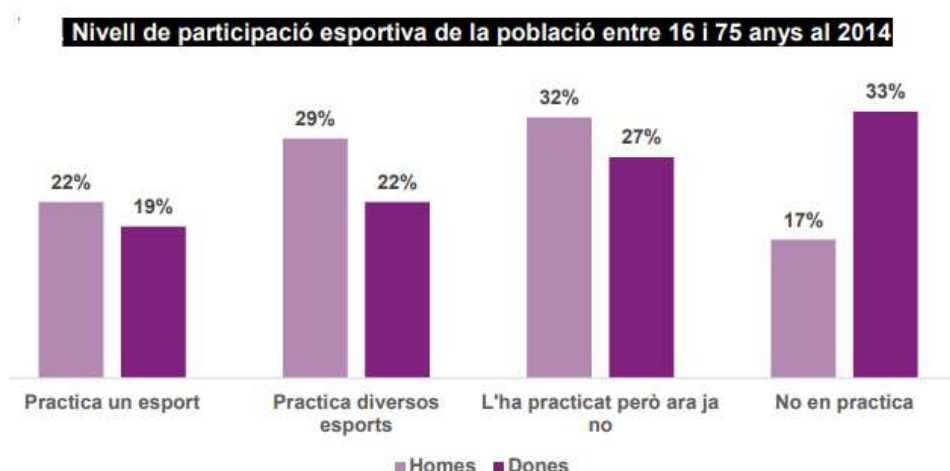

Figura 47. Gràfic que mostra el nivell de participació esportiva de la població entre 16 i 17 anys l'any 2014.

Un cop els interessos són traslladats a la pràctica, obtenim dades que ens indiquen que efectivament els homes practiquen més esport que les dones i fins i tot estan presents en la pràctica de diversos esports, mentre que les dones, per contra, són el col·lectiu que practica menys esports o no en practica.

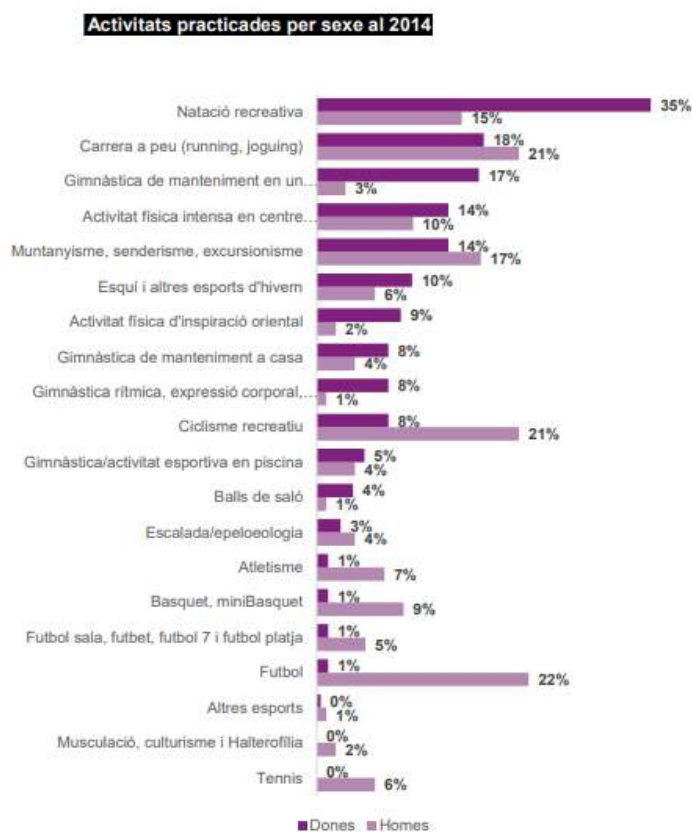

Figura 48. Gràfic que mostra les activitats practicades per gènere l'any 2014.

En aquest gràfic trobem una gran diferència entre el nombre d'homes i el nombre de dones que van practicar accions relacionades amb l'esport l'any 2014. Aquest desequilibri entre homes i dones en l'esport es pot deure pels estereotips. Mentre que, es regalen pilotes als nens, es regalen nines a les nenes. Moltes adolescents deixaran de practicar esport si es tracten d'activitats més masculinitzades o que no tenen relació amb l'estètica femenina socialment imposada.

Troblem també una relació directa entre la divisió per gènere i la competitivitat. Els esports no competitius compten amb una major participació femenina que els competitius, i l'esport federat concentra més homes que no pas dones.

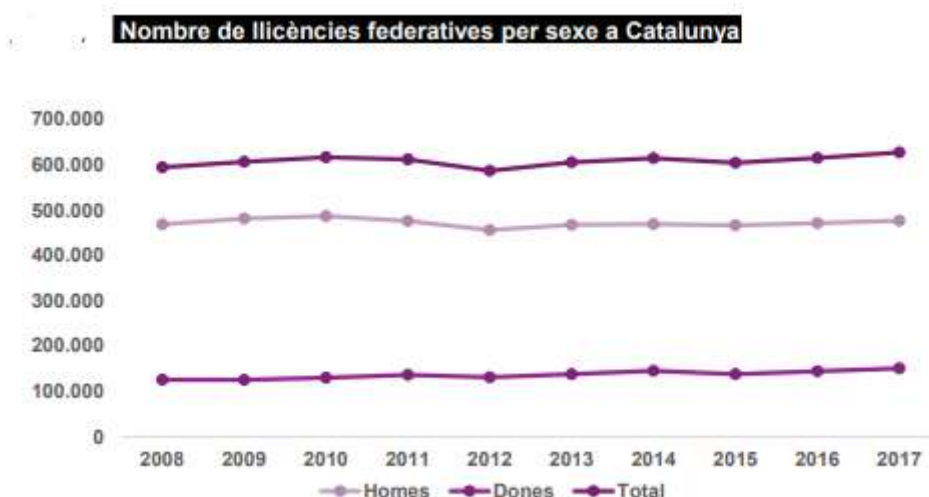

Figura 49. Gràfic que mostra el nombre de llicències federatives per gènere a Catalunya entre els anys 2008 – 2017.

Després d'analitzar aquests gràfics podem arribar a la conclusió que a Catalunya hi ha un gran desequilibri entre gèneres en l'esport. Demostrant així, que hi ha una major presència d'homes que de dones en aquest àmbit.

3.8 Les dones en l'àmbit marítim

Al llarg de la història, el sector marítim ha estat un dels àmbits més masculinitzats i exclusius. No obstant això, en els últims anys, la indústria ha anat experimentant un canvi positiu quant a la inclusió de dones. Cada vegada són més les dones que s'obren camí en aquest sector, tot i que moltes vegades es troben en dificultats a causa del seu gènere.

Sovint, les dones en llocs de feina tècnics com són les feines d'enginyers o oficials enfronten desafiaments addicionals en el lloc de treball. De vegades es poden trobar en la situació de ser l'única dona en el seu equip o fins i tot en el seu departament. A més, han d'estar sovint mostrant les seves habilitats tècniques per a ser preses de veritat i guanyar-se el respecte dels seus companys de treball.

Les dones també poden ocupar llocs de lideratge en el sector marítim, com a capitanes, gerents i armadores. Tot i que encara són poques les dones que ocupen aquests llocs, la seva presència en la indústria marítima està augmentant.

Ser una dona en un lloc de lideratge en el sector marítim pot ser desafiador, però també pot ser molt gratificant. Les dones que ocupen aquests llocs poden ser models a seguir per a altres dones en la indústria i poden ajudar a obrir el camí per a futures generacions.

3.8.1 Les dones en la història marítima

Al llarg de la història, el món marítim s'ha pres com un domini exclusiu de l'home, on les dones, fins al segle XIX, si volien participar en algun tipus d'activitat marítima s'havien de fer passar per homes, com és el cas de Mary Anne Talbot. Aquesta va néixer al Regne Unit el 2 de febrer de 1778. Mary Anne Talbot va ser una soldada i marí durant les Guerres Revolucionàries Franceses. Per a ocupar aquest lloc, Talbot utilitzava roba d'home.

Figura 50. Dibuix de Mary Anne Talbot, soldada i marí durant les Guerres Revolucionàries Franceses.

No va ser fins al segle XIX quan unes certes navilieres van començar a allistar a dones com a infermeres o cambreres, encara que aquestes figures només eren comunes en vaixells de passatge o en vaixells de pesca.

A la primera meitat del segle passat, les dones es van començar a integrar progressivament al món marítim.

La dècada de 1930 va ser una fita en el sector marítim, ja que Anna Ivanovna Shchetinina es va convertir en membre de la marina mercant soviètica i en la primera dona de la història a capitanejar un transatlàntic.

L'any 1925, Shchetinina va entrar al departament de navegació de l'Escola Marítima de Vladivostok, Rússia. Després de graduar-se, va començar a treballar com a marinera. Als vint-i-quatre anys va obtenir la llicència de navegació, que equival a un segon oficial de la marina mercant occidental. A vint-i-set anys, es va convertir en la primera dona capità d'un transatlàntic.

Shchetinina va atraure l'atenció internacional quan va navegar per primera vegada com a capitana l'any 1935. Chavicha va viatjar des d'Hamburg a l'est de Rússia, passant per Europa, Àfrica i Àsia.

A Espanya, fins al 1984, cap dona no va tenir l'oportunitat d'esdevenir oficials de la Marina Mercant. María Ángeles Rodríguez Santiago Bernabeu va ser la primera dona oficial de la marina mercant espanyola.

A principis de l'any 1960, sota la dictadura franquista, Espanya va instituir una imposició legal que prohibia que les dones s'incorporessin a les forces armades, a qualsevol branca de la judicatura o a les facultats de qualsevol branca de la marina mercant.

Aquesta imposició no va ser derogada fins a la dècada de 1980. La Constitució de 1978 va prometre la igualtat davant la llei sense cap discriminació de gènere. D'acord amb aquesta llei, les dones van poder començar a inscriure's a les curses de nàutiques a Espanya.

Anys després, tot i certes mesures que s'estan creant per impulsar aquest sector, continuem veient que les dones continuen sent minoritàries en el sector marítim, sobretot com a tripulants.

3.8.2 El sector marítim, un sector dominat per la figura masculina

A escala global, en l'actualitat, segons dades facilitades per l'Institut Social de la Marina el desembre de 2018, el nombre total de treballadors i treballadores en situació d'alta en el Règim Especial de la Mar (REM), a Espanya és de 63.353 persones, de les quals 10.075 són dones i representen un 15,90% del total.

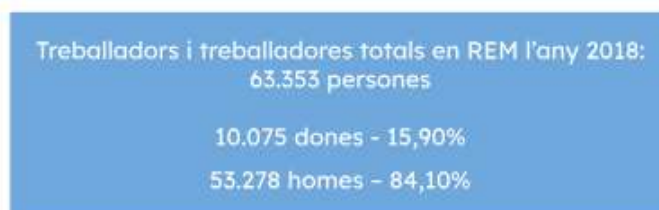

Figura 51. Diferència entre el nombre de treballadors i treballadores en Règim Especial de la Mar l'any 2018.

A continuació, trobarem una taula on per comunitats autònomes estan distribuïdes per gènere les persones inscrites en el Règim Especial de la Mar l'any 2018, destacant així una gran presència inferior de les dones en el món marítim respecte als homes.

	Homes	Dones	Total
Andalusia	8.434	454	8.888
Principat d'Astúries	1.446	112	1.558
Comunitat de Madrid	3.204	758	3.962
Comunitat Valenciana	5.406	945	6.351
Illes Canàries	5.569	1.101	6.670
Cantàbria	829	131	960
Catalunya	5.142	657	5.799
Ceuta	184	13	197
Galícia	17.004	5.221	22.225
Illes Balears	1.549	243	1.792
Melilla	75	22	97
Múrcia	942	47	989
País Basc	3.494	371	3.865
TOTAL	53.278	10.075	63.353

Figura 52. Taula que mostra la distribució per comunitats autònomes segons el gènere de persones inscrites en el Règim Especial de la Mar l'any 2018.

La comunitat autònoma amb un major nombre d'empadronaments REM és Galícia, amb 22.225 persones (el 35,08% del total d'inscripció). Si es té en compte que aquesta regió té la major producció pesquera i aquícola, s'espera que aquesta comunitat autònoma sigui la que tingui més treballadors inscrits en aquest sector, no només homes, sinó també dones, el nombre dels homes que participen en REM són 17.004 i les dones 5.221. En aquest sentit, la proporció més alta de dones empadronades al REM es troba a Galícia, amb un 51,82% del total de dones empadronades, la qual cosa significa que més de la meitat de les dones del sector marítim treballen a Galícia.

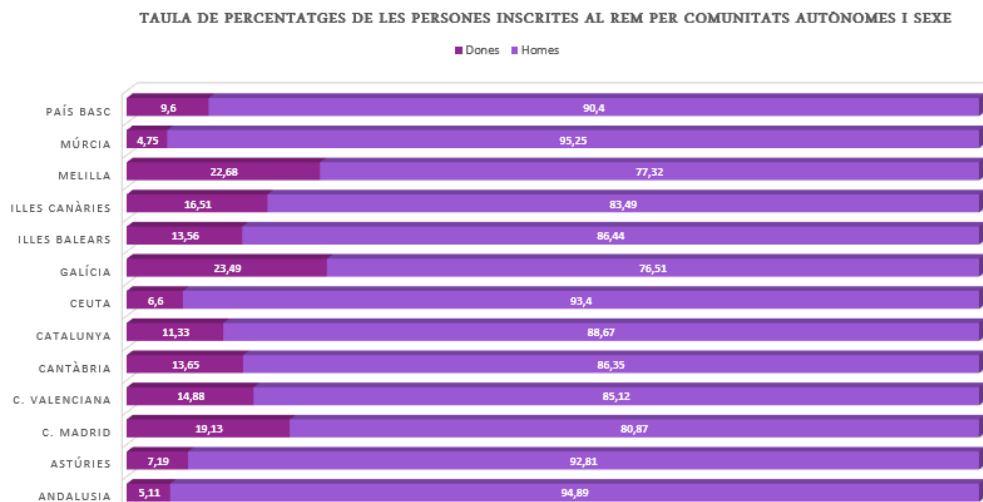

Figura 53. Taula de percentatges de les persones inscrites al REM per comunitats autònomes i sexe l'any 2018.

3.9 Les dones en l'àmbit polític

3.9.1 Victoria Kent, Margarita Nelken i Clara Campoamor pioneres en la història política d'Espanya

Victoria Kent, Margarita Nelken i Clara Campoamor van ser tres dones molt destacades en la història de la política d'Espanya, ja que van ser les primeres dones en entrar en el Parlament l'any 1931, quan les dones encara no podien votar però sí ser triades políticament.

Les tres primeres dones que van ser elegides diputades a Espanya van ser Clara Campoamor, Victoria Kent i Margarita Nelken. Curiosament, aquestes tres van resultar elegides l'any 1931, en les primers decisions generals de la II República, en un moment en què al col·lectiu femení no obstant això no li estava permès votar.

Clara Campoamor, va néixer l'any 1888 a Madrid, on va ser triada pel Partit Radical. Va formar part de la comissió encarregada d'elaborar el projecte de Constitució de la nova República, i allí va lluitar per principis com la no discriminació per raó de sexe, la igualtat jurídica dels fills haguts dins i fora del matrimoni, el divorci o el vot femení.

Per a això últim, va haver d'enfrontar-se a les altres dues diputades dones, Victoria Kent i Margarita Nelken. Ambdues coincidien que les dones espanyoles estaven massa condicionades per l'església. D'aquesta manera, poc abans de votar-se el sufragi femení, van ser lliurades al President de les Corts un milió i mig de signatures de dones catòliques demanant el canvi del projecte de Constitució perquè respectés els «drets de l'Església».

D'aquesta manera, la pròpia Victoria Kent explicava així la seva postura en el debat sobre aquesta qüestió que es va celebrar en les Corts l'1 d'octubre de 1931. En el seu debat ella va dir: «Crec que no és el moment d'atorgar el vot a la dona espanyola. Ho diu una dona que, en el moment crític de dir-ho, renúncia a un ideal (...) Ho demano perquè no és que amb això minvi en gens ni mica la capacitat de la dona; no, Srs. Diputats, no és qüestió de capacitat; és qüestió d'oportunitat per a la República». Tot i les oposicions de Victoria Kent i Margarita Nelken, es va aprovar l'article 35, on es defensava la possibilitat que les dones votessin. Aquesta llei es va aprovar finalment amb 161 vots a favor i 121 en contra, i es va posar en pràctica per primera vegada l'any 1933.

Victoria Kent, llicenciada en Dret l'any 1924 per la Universitat Central, es va fer coneguda l'any 1930 per defensar davant el Tribunal de guerra a Álvaro de Barnús, membre del Comitè Revolucionari Republicà, detingut i processat arran de la revolta de Jaca. Va ser la primera dona a intervenir davant un consell de Guerra a Espanya, i va aconseguir l'absolució del seu defensat.

Figura 54. Victoria Kent, primera dona a intervenir davant un consell de Guerra a Espanya, i va aconseguir l'absolució del seu defensat.

Margarita Nelken, nascuda a Madrid l'any 1894, era una jove d'uns trenta anys quan va aconseguir un escó a la Cort de la Segona República en nom del Partit Socialista.

També va ser escollida a les eleccions de 1933 i 1936 i va ser l'única dona que va guanyar tres actes del Parlament durant el règim.

Durant la Guerra Civil va militar als fronts d'Extremadura i Toledo, es va afiliar al Partit Comunista Espanyol i va passar els darrers trams de la guerra a Barcelona, on va ser l'única delegada present a l'última sessió del Tribunal de Justícia de la República en territori espanyol, que va ser celebrada l'1 de febrer de l'any 1939, als baixos del Castell de Figueres.

3.9.2 Les dones en la política catalana

Quan parlem del paper de les dones és important destacar que Catalunya ha experimentat canvis profunds en l'àmbit polític, sociocultural i tecnològic durant les últimes dècades, així com en la societat. Fa molts anys que la població femenina va entrar al món laboral, però, en bona part, encara són moltes les dones les que fan les tasques domèstiques. Aquesta distribució desigual del treball i les obligacions comporta més desigualtat i discriminació en el mercat laboral i les interaccions socials.

En l'àmbit polític, l'any 1977 es van celebrar eleccions per primera vegada des de la dictadura. Tot i que la proporció de dones en diferents àmbits de treball ha augmentat des d'aleshores, encara hi ha molt poques dones en llocs polítics importants.

Tal com alerta l'ONU en el seu informe del 9 d'abril de 2020, *The Impact of COVID-19 on Women*, la pandèmia va provocar el l'aturament del desenvolupament de les polítiques a favor de la igualtat, la qual cosa pot provocar un efecte negatiu en l'accés de les dones al poder local.

Tot i això, a Catalunya les dones en l'accés al poder polític han augmentat de manera considerable des de l'any 1979 fins a l'actualitat. D'aquesta manera, l'any 2019 només un 23,13% dels municipis de Catalunya tenien alcaldessa, dades que mostren que el poder municipal continua copat pels homes.

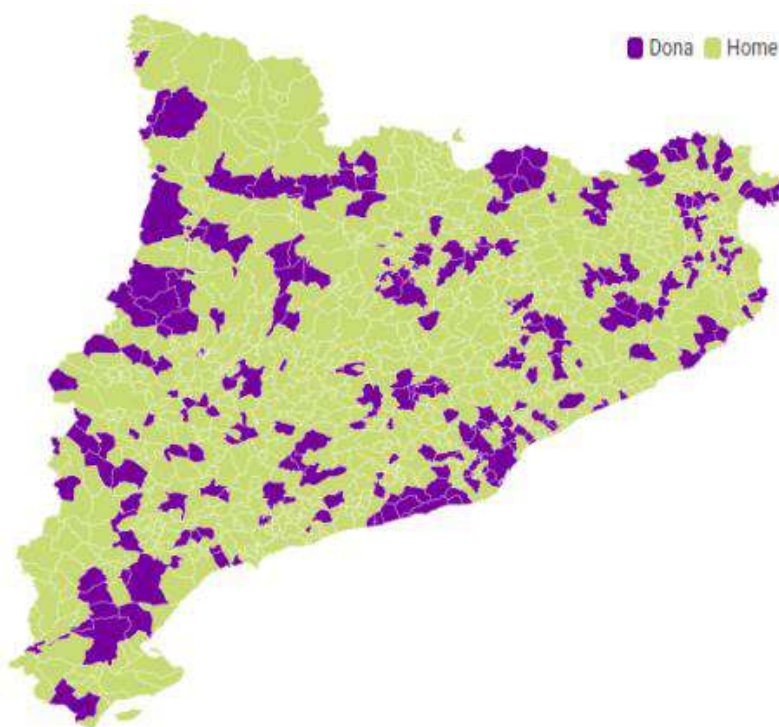

Figura 55. Mapa coroplètic que mostra la distribució d'alcaldies a Catalunya per sexe l'any 2019.

D'altra banda, a Catalunya trobem una gran quantitat de municipis que no han estat mai governats per una dona des de l'1979 fins a l'any 2019, així com mostra el següent mapa de coropletes.

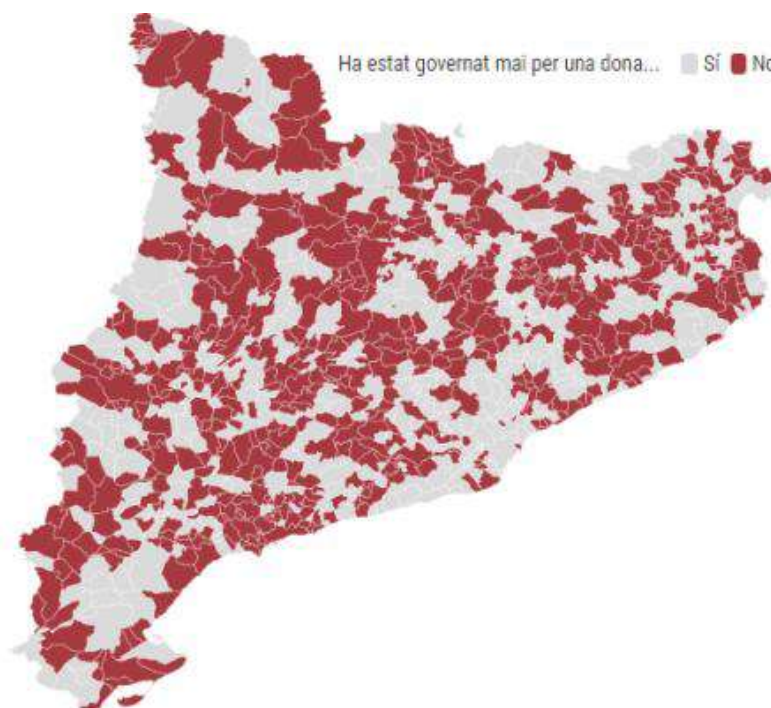

Figura 56. Mapa coroplètic que mostra els municipis catalans que mai han estat governats per dones entre el 1979 - 2019.

En global, el 56,92% dels municipis catalans mai han estat governats per dones, mentre que el 43,08% sí que han comptat en alguna ocasió amb una alcaldessa, indicant així que aquest càrrec polític continua primordialment masculinitzat.

3.9.3 La presència de les dones en la política ebrenc

Segons les dades de l'any 2019 publicades per l'Observatori de la Igualtat de Gènere (OIG) a les Terres de l'Ebre de 52 municipis que les formen només hi havia 12 alcaldesses, representant així un 23% del total, mentre que hi havia 40 alcaldes (77%), mostrant així una gran desigualtat de gènere en els càrrecs polítics de les Terres de l'Ebre.

D'altra banda, aquestes dades també van mostrar una destacable desigualtat, tot i que no tan notable com la d'alcaldes i alcaldesses, entre regidors i regidores ebrenques, sent així de 498 regidors i regidores només 220 regidores (44%), mentre que hi havia 278 regidors (56%) l'any 2019.

Analitzant més profundament les comarques de les Terres de l'Ebre, segons les dades de l'any 2019, trobem que al Baix Ebre i la Ribera d'Ebre de 14 municipis només 5 d'aquests estaven governats per alcaldesses. D'altra banda, el Montsià i la Terra Alta van ser les comarques amb més desigualtat, ja que de 12 municipis només 1 estava governat per una alcaldessa.

D'altra banda, analitzant de manera més profunda els regidors i regidores de les comarques que conformen les Terres de l'Ebre trobem les següents dades:

- En primer lloc, al Baix Ebre l'any 2019 hi havia un total de 152 regidors i regidores, sent així 67 regidores i 115 regidors.
- D'altra banda, al Montsià l'any 2019 hi havia un total de 136 regidors i regidores, sent així 61 regidores i 75 regidors.
- En tercer lloc, a la Ribera d'Ebre, l'any 2019 hi havia un total de 120 regidors i regidores, sent així 52 regidores i 68 regidors.

- En últim lloc, a la Terra Alta, l'any 2019 hi havia un total de 90 regidors i regidores, sent així 40 regidores i 50 regidors.

A continuació veurem quatre gràfics que mostren la distribució de regidors i regidores l'any 2019 en cada comarca de les Terres de l'Ebre. Corroborant així una major presència d'homes que de dones en els Ajuntaments de les Terres de l'Ebre.

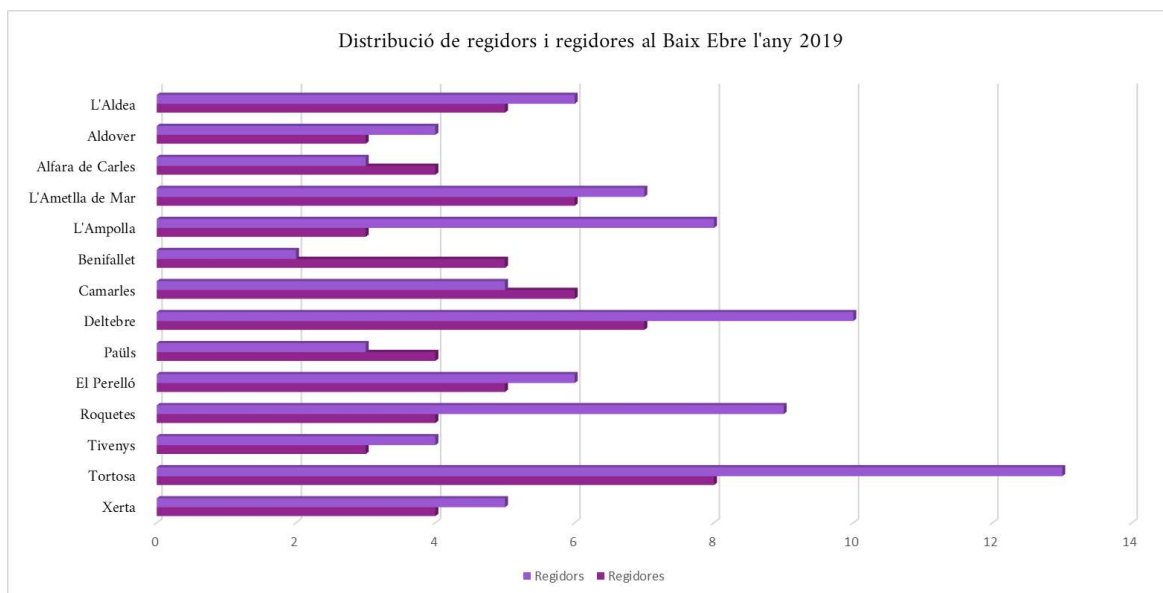

Figura 57. Gràfic amb la distribució de regidors i regidores a la comarca del Baix Ebre l'any 2019.

Figura 58. Gràfic amb la distribució de regidors i regidores a la comarca del Montsià l'any 2019.

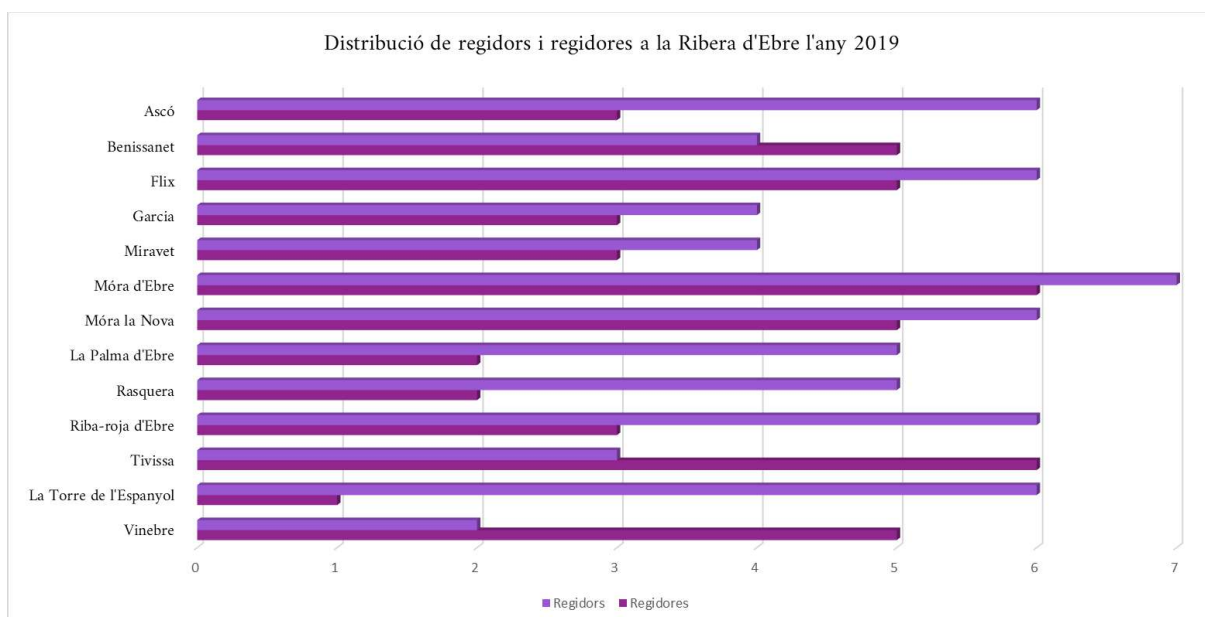

Figura 59. Gràfic amb la distribució de regidors i regidores a la comarca de la Ribera d'Ebre l'any 2019.

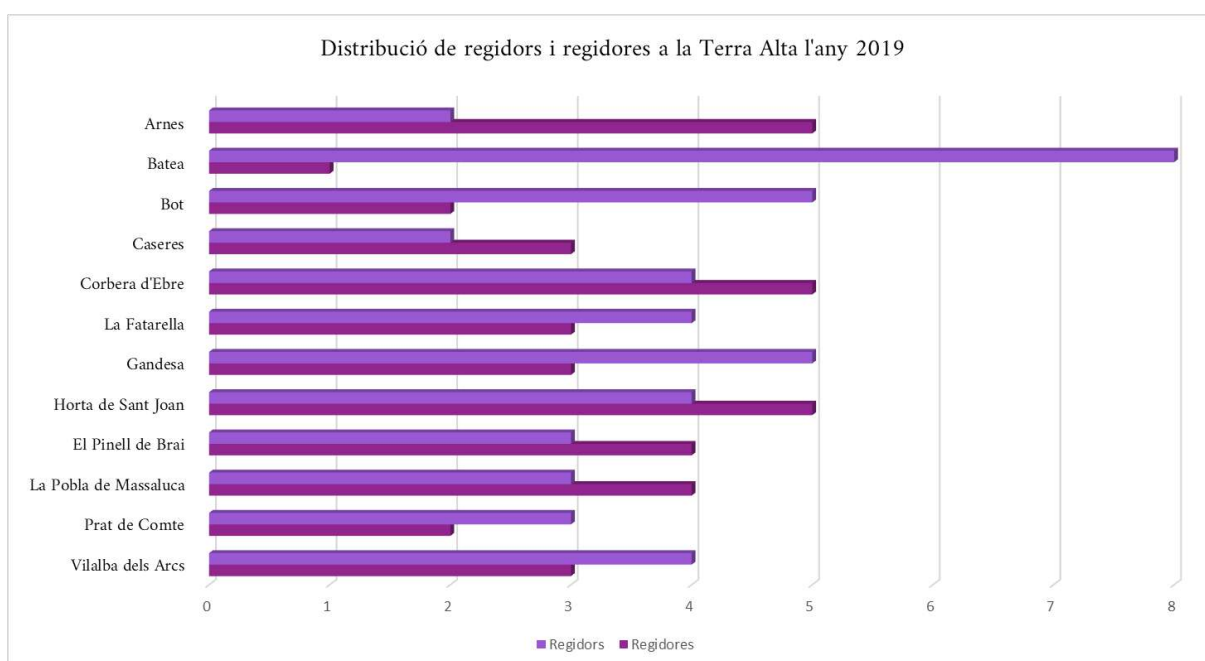

Figura 60. Gràfic amb la distribució de regidors i regidores a la comarca de la Terra Alta l'any 2019.

3.10 Les dones en l'àmbit sanitari

3.10.1 La dona en el sector sanitari

Avui dia es considera segons les estadístiques el sector sanitari un sector feminitzat, ja que el percentatge de dones enfront d'homes supera el 55 %. Això vol dir que 798.400 dones entre infermeres, metgesses, auxiliars... ocupen aquest sector segons el Butlletí Estadístic del Personal al Servei de les administracions públiques. Però tot i aquestes dades positives, això no sempre va ser així.

Si bé les dones tradicionalment han estat presents en aquest sector, fins fa poc la seva presència era majoria en les categories de menor responsabilitat, mentre en els llocs de major qualificació professional era habitual trobar homes.

Durant anys, fins i tot segles, les dones han realitzat una labor poc reconeguda però molt necessària dins de la sanitat espanyola. No obstant això, els seus noms quasi no apareixen en els llibres d'Història.

Tampoc han aconseguit ocupar alts càrrecs amb facilitat ni ser reconegudes com el motor del sector sanitari. Metgesses, infermeres, farmacèutiques i científiques espanyoles han estat invisibles en moltes ocasions, però van ser elles les que van obrir el camí a les dones que avui dia formen part d'aquest sector.

El camí no ha estat fàcil. I encara cal saltar per a poder trencar el sostre de vidre, però cada vegada més dones lideren el sector sanitari a Espanya.

La catalana Dolors Aleu i Riera va aconseguir assistir a la Facultat de Medicina l'any 1874, encara que va haver de fer-ho escortada. Va acabar la carrera cinc anys després amb un expedient brillant. Dolors Aleu i Riera es va convertir en la primera dona llicenciada en medicina de l'Estat espanyol i la segona que va assolir el títol de doctora.

Figura 61. Dolors Aleu i Riera, primera dona llicenciada en medicina de l'Estat espanyol i la segona dona a assolir el títol de metgessa.

En els últims anys s'ha fet notable un procés de feminització en la professió mèdica, ja que ha crescut tant el nombre de dones que estudien aquesta professió com el nombre de dones que l'exerceixen.

Segons els Col·legis Oficials de Metges i l'INE, la sanitat espanyola està entre les més feminitzades perquè pràcticament la meitat del personal mèdic del Sistema Nacional de Salut són dones (49,77%). A més a més, aquestes dones també formen el 79% en infermeria.

Una cosa similar succeeix entre les auxiliars, i fins i tot en alguns serveis tècnics sanitaris també comencen a ser majoria les dones. El futur immediat que s'aproxima accentua aquesta creixent feminització de la Sanitat perquè es presenten més dones al MIR, i aproven més perquè en la facultat són més nombroses i amb millors qualificacions.

Des que en les facultats públiques de Medicina s'ingressa per estrictes mèrits acadèmics, la presència de dones en les relacionades amb la Salut, i en concret en la de Medicina, no ha fet més que créixer.

L'altra cara de la realitat és que la presència percentual majoritària femenina no és similar en tots els nivells de salut, ja que decreix a mesura que s'ascendeix en l'escala piramidal de direcció i de responsabilitat. També és desigual la presència femenina per especialitats.

Les dones de l'àmbit sanitari continuen tenint dificultats per a conciliar la vida laboral amb la familiar. I aquesta qüestió és de vital importància per a la nostra societat en general i en concret per al sector sanitari, sector que es constata cada vegada més feminitzat i que haurà de fer front a la gran quantitat de jubilacions que es preveu en els pròxims anys, el que comportarà una demanda encara major de la dona en totes les especialitats.

4. DONES REFERENTS DE LES TERRES DE L'EBRE

4.1 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit agrícola

*Si treballeu sereu independents;
no us haureu de sotmetre a cap home i podreu prendre les vostres pròpies decisions.*

Mercedes Asensio Cots.

L'activitat agrícola a les Terres de l'Ebre ha estat tradicionalment un àmbit fortament masculinitzat, on les figures dels homes han dominat les pàgines de la història agrícola. No obstant això, aquesta història també amaga un relat poc conegut i sovint oblidat, com és el paper important que han tingut les dones en aquest camp. Dintre d'aquesta història trobem noms amb molt de poder i força, però també molt desconeguts per a gran part de la població, però que, tot i això, formen part de la història agrícola de les Terres de l'Ebre.

En aquesta història destaquen dones agrícoles que van desafiar els estereotips de gènere d'aquella època, i que van aconseguir eliminar estigmes que dificultaven a les dones tenir completa llibertat i independència.

Algunes de les dones que van marcar un abans i un després en la història agrícola de les Terres de l'Ebre es poden resumir en:

- Mercedes Asensio Cots, la primera dona d'Horta de Sant Joan a aconseguir el carnet de tractorista a la seva localitat.
- Rosa Gisbert Baiges, la primera dona a treure's el carnet de conduir en el municipi de Roquetes, i una de les pioneres respecte a la comarca del Baix Ebre.
- Àngela Llombart Porcar, la primera dona pagesa d'Alfara de Carles.
- Mercedes Martínez Alier, la primera dona a crear una central hortofructícola a la comarca de la Ribera d'Ebre i en ser pionera en la introducció de varietats modernes d'origen americà de préssec a la Ribera d'Ebre.
- María Pla Messeguer, la primera dona a adquirir el carnet de conduir en el municipi de la Sénia.

- Àngela Sagristà Bedos, la primera dona d'Ulldecona en obtenir el carnet de conduir i la primera del poble a conduir un tractor.

A continuació, podem trobar una sèrie de biografies de dones agrícoles que han deixat una empremta inesborrable a les Terres de l'Ebre. A través d'aquestes històries, explorarem les contribucions d'aquestes dones que han fet història en l'agricultura d'aquesta regió, superant les barreres de gènere i deixant un llegat durador.

4.1.1 Mercedes Asensio Cots

 Horta de Sant Joan, Terra Alta

25 d'abril de 1929 - 17 de gener de 2021

Mercedes Asensio Cots, nascuda el 25 d'abril de 1929 a Horta de Sant Joan, va marcar un abans i un després a la seva comunitat com a la primera dona a obtenir el carnet de tractorista a la seva localitat. La seva vida va estar plena de determinació i valentia, superant obstacles i assumint reptes en una època d'adversitats.

Mercedes Asensio Cots va ser la tercera de cinc germans i va néixer en un moment de gran misèria, en plena postguerra. La seva mare treballava venent peix, i sovint ella mateixa havia de quedar-se al mercat per atendre els clients. Això va limitar les seves oportunitats educatives, i només va aprendre a sumar a l'escola. No obstant això, va demostrar la seva intel·ligència aprenent a cosir de la veïna del carrer, la qual cosa li va ser útil més endavant.

Mercedes va conèixer al que seria el seu marit, un home foraster i estranger en el món agrari del poble. Aquest a l'enamorar-se d'ella va deixar tota la seva vida per anar al poble d'Horta de Sant Joan per viure junts. Això va suposar un canvi molt important en la seva vida.

Als quaranta-set anys, va patir una sèrie de pèrdues profundes: primer la mort del seu pare i, dos mesos després, la del seu marit. Per la qual cosa va quedar-se sola amb la seva mare i les seves dues filles, una de les quals només tenia tretze anys. Això la va dur a una etapa de dolor, però també de gran fortalesa i determinació.

En aquell moment, el Servei de Treball i Formació d'Ocupació (SEAF-PPO) del Ministeri de Treball de Tarragona va oferir cursos per obtenir el carnet de tractorista. Amb determinació, Mercedes es va unir a vint-i-cinc homes del seu poble per inscriure's a les classes teòriques i pràctiques. Uns mesos després, el març de 1977, es va convertir en la primera dona tractorista d'Horta de Sant Joan. Després d'això va adquirir un tractor per assegurar-se que les terres no quedessin ermes.

Mercedes era coneguda per la seva afició a parlar, potser influència del seu ofici com a peixatera, però sempre anava amb la veritat pel davant. Tot i això, va patir alguns disgustos pel seu esperit sincer.

Així com moltes altres dones, Mercedes Asensio Cots va demostrar valentia i determinació sense perdre mai la seva feminitat. Va ensenyar als seus fills a ser independents i a mantenir els seus peus a terra, subratllant la importància de conèixer les seves arrels i prendre les pròpies decisions.

4.1.2 Rosa Gisbert Baiges

 Roquetes, Baix Ebre

 1936

Rosa Gisbert Baiges ha estat una figura inspiradora i pionera en molts aspectes de la seva vida. Molt coneguda a Roquetes i en tota la comarca, va ser la primera dona a treure's el carnet de conduir, obrint el camí per altres dones per superar estigmes i aconseguir el que semblava impossible en aquella època.

Rosa Gisbert Baiges va néixer en una família pagesa de Roquetes, on les responsabilitats de la terra eren una part essencial de la vida. Des de jove, va demostrar una habilitat innata per la comptabilitat, i una empresa fins i tot va proposar-li treballar com a comptable. Però els seus pares, pagesos compromesos, van decidir que havia de romandre a casa i aprendre a cosir, ja que aquestes eren les tasques tradicionals d'una dona en aquella època.

Tot i la temptació de seguir una carrera com a comptable, Rosa Gisbert va acceptar les decisions de la seva família i va dedicar la seva vida a la terra. Va aprendre a cosir

amb passió, convertint aquesta habilitat en una afició que l'acompanyaria al llarg de la seva vida, creant fins i tot robes per a les seves filles.

Rosa Gisbert Baiges va començar a treballar a la terra, tot i que aquest era un entorn altament masculinitzat. Dirigia, ella sola, colles d'homes i dones, tant autòctons com estrangers, que treballaven els terrenys de la seva família. Aquesta responsabilitat es va fer més gran quan el seu marit es va convertir en transportista, i van haver de repartir-se les tasques. Fou el seu marit qui la va engrescar i motivar a treure's el carnet de conduir, permetent-li portar els treballadors i treballadores a les finques.

Rosa Gisbert Baiges va esdevenir la primera dona a treure's el carnet de conduir a Roquetes, un referent a seguir per a moltes altres dones que volien trencar amb els estigmes de gènere i aconseguir la seva independència.

Després de més de vint-i-cinc anys de matrimoni, Rosa Gisbert va enviuar, una experiència que va descriure com a molt dura. A més d'haver de fer front a la mort del seu marit també va haver d'ocupar-se del lideratge dels terrenys, tot compaginant aquesta tasca amb les responsabilitats domèstiques i familiars. Per a ella anar a la cooperativa a entregar els productes de la terra era un ritual que la convertia en un model de valentia per a la comarca, treballant sense descans al camp fins als setanta-cinc anys.

Rosa Gisbert Baiges va ser més que una dona treballadora i valenta; va ser una pionera que va desafiar les normes de gènere i va assolir el que poques dones es van atrevir a fer en la seva època, convertint-se així en una dona històrica a Roquetes.

4.1.3 Àngela Llombart Porcar

Alfara de Carles, Baix Ebre

1933

Àngela Llombart Porcar, nascuda a Alfara de Carles l'any 1933, ocupa un lloc destacat en la història del seu poble com la primera dona pagesa. Malgrat portar el nom d'Àngela, també és coneguda com a "Angelita de Cascarrona," en honor al seu pare,

qui compartia el mateix sobrenom. La seva vida és un testimoni de l'apoderament de les dones en l'entorn rural, trencant barreres i establint un llegat durador.

La infància d'Àngela Llombart va transcórrer a Alfara de Carles, on va assistir a l'escola pública del poble. La seva educació no es va limitar únicament a l'ensenyament formal, sinó que també es va submergir en el món de la costura. Encara que el seu pare era pastor, va créixer en una família que valorava tant l'educació com el treball en el camp. Per això, des de ben petita ajudava al seu pare, que era pastor, el qual li cedia certes tasques de vegades. Normalment, quan el bestiar donava a llum, Àngela Llombart era l'encarregada d'anar al corral a soltar els cabrits.

Amb el temps, el seu pare li va atorgar més independència, permetent-li cuidar del ramat a la muntanya, en l'àrea coneguda com l'Ullal. Malgrat aquesta llibertat, sempre tornava a casa al final del dia.

Quan va contreure matrimoni, Àngela va prendre la decisió de deixar de ser pastora del gran ramat, seguint els passos que el seu pare havia fet en envellir. En lloc de pasturar, es va dedicar a treballar la terra i collir olives. No obstant això, la seva connexió amb els animals mai es va trencar per complet, ja que sempre va mantenir un petit grup de cinc o sis cabres que ocasionalment transportava en la seva furgoneta quan es dirigia al camp.

A més a més del seu compromís amb la terra i el bestiar, Àngela va formar una família amb dos fills. La seva vida personal va estar marcada per la conciliació entre les seves responsabilitats familiars i el seu amor per la vida rural. Cuidar de la seva família i el seu petit ramat es van convertir en els pilars fonamentals de la seva vida.

Avui en dia, als seus noranta anys, Àngela Llombart Porcar continua sent una gran inspiració per a les dones i la comunitat d'Alfara de Carles. La seva determinació i valentia com a primera dona pagesa han deixat una empremta inesborrable en la història d'Alfara de Carles.

4.1.4 Mercedes Martínez Alier

 Ginestar, Ribera d'Ebre

 1941 - 1982

Mercedes Martínez Alier va néixer l'any 1941, filla de Joana Alier Sanpera i Isidoro Martínez Gallarda, a Ginestar, una petita població de la Ribera d'Ebre. La seva història està estretament vinculada a la seva propietat, coneguda com l'illa de Putxó, situada a la riba esquerra del riu Ebre, que va heretar de la seva família. La finca, amb una àrea de 100 hectàrees de terreny d'al·livi d'excel·lent qualitat, es podia regar amb l'aigua del riu Ebre, amb el qual limitava.

Mercedes va destacar des de ben jove pel seu interès per l'agricultura i, amb la determinació d'aprendre i contribuir al seu entorn, va decidir cursar estudis de perit agrícola. Aquest pas va ser fonamental en la seva posterior tasca de fer de l'illa de Putxó una explotació agrària exemplar a la Ribera d'Ebre.

Ginestar, la localitat on va créixer Mercedes Martínez Alier, es caracteritzava per tenir explotacions agràries majoritàriament petites. Només unes poques d'aquestes explotacions tenien una dimensió considerable i, tradicionalment, absorbien molta mà d'obra local, oferint un mitjà de vida als propietaris que no disposaven de terres suficients per viure dignament. L'illa de Putxó es va destacar com la més gran d'aquestes explotacions i, amb la introducció d'una agricultura intensiva¹², es va convertir en la principal empresa de Ginestar, ocupant desenes d'empleats en diverses èpoques de l'any.

La seva explotació va ser la primera en la comarca que va combinar amb èxit viticultura¹³, horticultura¹⁴, fructicultura¹⁵ i ramaderia per aprofitar els rostolls¹⁶ i subproductes. La seva constant recerca de les últimes tècniques agrícoles va ser fonamental per a tots aquells que volien aprendre de la seva experiència. A més a

¹² Agricultura intensiva: sistema de producció agrícola caracteritzat pels alts inputs de capital i de treball.

¹³ Viticultura: branca de l'agricultura dedicada a l'estudi i al conreu de la vinya.

¹⁴ Horticultura: conjunt de tècniques i de mètodes que hom emprava en el conreu de verdures, llegums, fruita, etc.

¹⁵ Fructicultura: branca de l'agricultura dedicada a l'estudi i al conreu d'arbres i plantes fruiters.

¹⁶ Rostolls: conjunt de les tiges de blat, sègol, ordi, etc., que romanen arrelades a la terra després de la sega.

més, va ser la pionera en la introducció de varietats modernes d'origen americà de préssec a la Ribera d'Ebre, que van esdevenir la base de la potent indústria que la va seguir.

A finals dels anys setanta, va ser una de les impulsores de la creació dels Fructicultors Associats de la Ribera d'Ebre (FARE), una gran entitat de comercialització de fruita que va agrupar diverses cooperatives locals i molts productors independents, millorant les oportunitats de comercialització i les condicions econòmiques dels agricultors de la comarca.

A més a més, la seva vocació la va portar a liderar l'oposició contra un macroprojecte de construcció d'un gran embassament a Xerta, al riu Ebre, que hauria inundat les terres de cultiu més valuoses de la zona, incloent-hi la seva pròpia finca.

D'altra banda, Mercedes Martínez Alíer també va ser una figura destacada en l'activisme antinuclear a les Terres de l'Ebre, especialment en oposició a la construcció de les centrals nuclears d'Ascó. El seu compromís i lideratge van ser fonamentals per mobilitzar la comunitat en aquesta causa vital.

Un dels trets més notables de la personalitat de Mercedes Martínez Alíer era la seva gran sociabilitat i la forta xarxa d'amistats i familiars que la rodejaven. La seva habilitat per gestionar el seu projecte agrícola i polític amb creativitat, involucrant la seva família, i simultàniament criar les seves tres filles, demostra la seva extraordinària determinació i capacitat.

La seva retirada progressiva de l'agricultura i la seva posterior defunció l'any 1942 van ser acompanyades de canvis en els mercats agrícoles i polítiques productives que van provocar una davallada en el sector agrícola de l'illa de Putxó, per la qual cosa la gran explotació va deixar la seva activitat progressivament fins que es va optar per llogar les terres.

Mercedes Martínez Alíer va ser una figura destacada a la Ribera d'Ebre, ressaltant com una pionera de l'agricultura i l'activisme a la comarca. La seva determinació, visió i lideratge van tenir un impacte significatiu en el desenvolupament de l'agricultura a les Terres de l'Ebre.

4.1.5 María Pla Messeguer

 La Sénia, Montsià

 20 d'agost de 1926

María Pla Messeguer, nascuda el vint d'agost de 1926, va ser una dona extraordinària que va deixar una empremta inesborrable en la seva comunitat. Va esdevenir la primera dona a obtenir el carnet de conduir al seu poble, la Sénia, un fet que va simbolitzar la seva valentia i determinació en una època en què les dones tenien un paper més limitat en la societat.

María Pla Messeguer va néixer com la filla major de tres germanes. Per la qual cosa, amb només set anys, ja tenia la responsabilitat de cuidar de les seves germanes bessones. Aquesta responsabilitat precoç va forjar el seu caràcter fort i la seva capacitat per fer front als reptes de la vida. A més a més, el seu pare la involucrava en les feines del camp, acompanyant-lo mentre regava l'hort o collia fruita i verdura.

La seva educació, tot i les seves responsabilitats familiars, la va ajudar a desenvolupar un esperit d'independència. Va aprendre a fer feines de la llar i a gestionar una família des de ben jove.

Després de casar-se en vint-i-tres anys, María Pla Messeguer va enfrontar nous reptes en la seva vida. Quan una gelada l'any 1956 va afectar la producció dels arbres fruiters de la seva família, ella i el seu pare van haver de prendre una decisió significativa. Va assumir la responsabilitat del camp i el seu pare es va convertir en camioner, dedicant-se al transport internacional, el que el va mantenir lluny de casa durant llargues temporades. María Pla Messeguer no només es va ocupar dels cultius, sinó que també contractava als treballadors necessaris i negociava els preus de venda de les olives.

A l'estiu, a la temporada de préssecs transportava dones al camp i col·laborava en la collita. Aquesta no era l'única tasca que empenia, ja que també ajudava els seus oncles en la seva sastreria, demostrant ser una dona polifacètica.

Malgrat les seves nombroses responsabilitats, María Pla Messeguer es va convertir en la primera dona del poble de la Sénia, a obtenir el carnet de conduir. Va superar

els desafiaments d'aprendre a conduir a l'edat de quaranta-cinc anys, l'any 1971, quan encara no hi havia una autoescola al seu poble. Per això va haver de viatjar a Vinaròs per fer les pràctiques, tot en un cotxe de línia.

Actualment, María Pla Messeguer té noranta-cinc anys i continua sent un exemple de força i determinació. Tot i que el pas del temps ha limitat la seva capacitat física, la seva voluntat de fer coses segueix. La seva història continua inspirant a tothom a no deixar-se superar per les dificultats i a seguir els seus somnis, sense importar l'edat ni les circumstàncies.

4.1.6 Àngela Sagristà Bedos

Ulldecona, Montsià

22 de gener de 1926 - 30 de gener de 2001

Àngela Sagristà Bedos va néixer el vint-i-dos de gener de l'any 1926, a Barcelona, en una família molt humil. Tot i haver nascut a Barcelona, Àngela Sagristà Bedos ocupa un lloc molt important en la història d'Ulldecona, ja que va ser la primera dona del poble en conduir un tractor.

Els seus pares, Àngel Sagristà Cailà i Cinta Bedos Gil, vivien en la ciutat de Barcelona, on Àngel Sagristà era el conductor del majordom del rei Alfons XIII, a més a més, d'un destacat mecànic. Mentrestant, Cinta Bedos, juntament amb la seva germana, treballava en una lleteria.

L'any 1926, la parella va tenir a la seva única filla, Àngela Sagristà Bedos, i poc després, tots tres es van mudar a Ulldecona, el poble natal de la seva mare, Cinta Bedos. A Ulldecona, la família es va atrevir i va emprendre un negoci: un taller mecànic. A més del taller, el pare es va convertir en el taxista del poble i de les localitats veïnes, ja que en aquella època, poques eren les famílies que disposaven de vehicles propis. La família tenia un automòbil model "Avion Waising" amb rodes enormes, una relíquia de fusta i metall que simbolitzava la seva connexió amb el món de la mecànica.

Des de petita, Àngela Sagristà va demostrar un gran interès per la mecànica, observant al seu pare i ajudant-lo sempre que podia. Quan tenia tretze anys, es va traslladar a Barcelona per a estudiar sota la tutela d'un professor particular, aprenent sobre la part elèctrica i mecànica dels vehicles. Després de completar els seus estudis, va tornar a Ulldecona per a treballar en el taller del seu pare, on aquest va aprofitar l'oportunitat per a ensenyar-li a conduir.

Temps després, va assumir la gestió de totes les finques de la seva família i va adquirir noves propietats. Es va convertir en una dona de camp, sent la primera dona a Ulldecona a conduir un tractor, llaurar camps i fer tasques agrícoles, desafiant les expectatives de gènere de la seva època.

Amb el temps, es va traslladar a Barcelona, on es va casar amb Batiste Sans i va tenir dos fills. Va treballar com a inspectora d'assegurances en Catalana Occident de Barcelona durant diversos anys. Posteriorment, va obrir una fruiteria en el centre de la ciutat, però tornava al poble d'Ulldecona cada cap de setmana per a cuidar de les seves terres.

Es va jubilar l'any 1976, retornant a Ulldecona, on va romandre per la resta de la seva vida. Malgrat estar jubilada, va continuar treballant en les seves diverses finques, sent reconeguda com una dona valenta i lluitadora.

Àngela Sagristà Bedos va ser una de les primeres dones a obtenir el permís de conduir a la província de Tarragona, una fita que va marcar un punt d'inflexió en la percepció de les dones en l'àmbit de la conducció. A més, va fer cursos d'extensió agrària per a aprendre sobre tractaments d'arbres fruiters i oliveres. També va ser presidenta dels jubilats d'Ulldecona, servint a la comunitat i lluitant pels drets dels majors.

Àngela Sagristà va deixar una empremta inesborrable a Ulldecona, on va desafiar els estereotips de gènere i es va convertir en un exemple d'empoderament femení. Malauradament, Àngela Sagristà Bedos va morir el dia trenta de gener de 2001 a causa de leucèmia, però, tot i això, la seva memòria i la seva influència continuen vives a Ulldecona.

4.2 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit artístic

Jo no volia ser una dona artista, jo volia ser artista i prou.

Mary Cassatt.

Des de la pintura a l'escultura, la música, la dansa i la interpretació, les dones artistes de les Terres de l'Ebre han contribuït de manera significativa a la vida cultural de les comarques del Baix Ebre, el Montsià, la Terra Alta i la Ribera d'Ebre. Han creat obres que han tingut una gran importància tant en l'àmbit local, com nacional o internacional.

A les Terres de l'Ebre les dones han desenvolupat un destacat paper amb la seva contribució en la representació artística i cultural del territori. La seva influència s'ha estès més enllà de les Terres de l'Ebre, i han servit com a font d'inspiració per a futures generacions a aconseguir l'èxit i a defensar la igualtat de gènere en tots els àmbits de la vida.

Algunes d'aquestes dones actrius, pintores, escultores, ballarines, cantants... que han destacat a les Terres de l'Ebre són:

- Ana Maria Esther Balada Aixendri, primera dona tortosina en deixar empremta amb el seu art en llocs emblemàtics de Roma i Sitges.
- Idil Bazán Criado, primera dona de les Terres de l'Ebre en crear el seu propi festival d'art contemporani i de cultura.
- Anna Maria Bel Curto, fundadora de la primera escola de dansa de les Terres de l'Ebre.
- Sara Blanch Freixes, primera soprano de les Terres de l'Ebre en convertir-se en una soprano catalana de renom internacional.
- Josefa Boyer Griñó, fundadora del primer grup de majorettes de les Terres de l'Ebre i pionera a la península Ibèrica.
- Mari Chordà Recasens, pintora de les Terres de l'Ebre amb gran renom a escala nacional i internacional, a més de ser la primera dona ampostina en rebre el premi Creu de Sant Jordi.

- Carlota de Mena Zamora, primera dona tortosina en deixar un llegat significatiu en l'escena teatral catalana del segle XIX.
- Sarah Misselbrook, primera dona de les Terres de l'Ebre en guanyar diversos reconeixements importants per saber combinar la seva connexió amb la natura i la seva habilitat innata per a l'art com a mitjà per explorar i expressar temes crucials relacionats amb el medi ambient i la condició humana.
- Joanna Pardos Sérvulo, primera dona de les Terres de l'Ebre en dirigir un documental de renom i estar nominada als Premis Emmy.
- Carolina Rovira Melich, primera dona de Camarles en formar part de la televisió espanyola i de protagonitzar una sèrie nacional i internacional.
- Elisabeth Sabala Abelló, primera artista de les Terres de l'Ebre en celebrar exposicions internacionals i nacionals, entre les quals destaquen Barcelona, Tarragona, les Balears, França, Mònaco, Alemanya, Estats Units, Amsterdam, Mèxic, Hong Kong i Corea del Sud.
- Cinta Salaet Vizcarro, primera dona dins de l'àmbit musical de les Terres de l'Ebre en formar part de l'Orquestra Beni, formada completament per homes
- Josefa Soler Roigé, fundadora de la primera orquestra de Deltebre, l'orquestra Iber.

A continuació, podem observar les biografies de les dones artistes de les Terres de l'Ebre, que han deixat una empremta significativa en els camps de les arts visuals, la música, el teatre i altres disciplines artístiques.

4.2.1 Ana Maria Esther Balart Aixendri

Tortosa, Baix Ebre

03 de juliol de 1973

L'artista tortosina Ana Balart Aixendri va néixer el dia tres de juliol de l'any 1973, marcant el començament d'un viatge ple de creativitat i superació. Des dels seus

primers anys, Ana Balart va demostrar una passió innata per l'art, especialment per la pintura i les arts decoratives, malgrat no comptar amb antecedents familiars en el món artístic.

A l'edat de setze anys, Ana Balart Aixendri va iniciar el seu camí laboral, impulsada per circumstàncies econòmiques i un desig profund d'aprendre i créixer. Va començar a treballar a l'Escola Taller Sant Joan, on va ser inicialment atreta per la jardineria, però va acabar trobant la seva vocació en la pintura de parets i les arts decoratives. Aquesta experiència va marcar l'inici del seu ascens en el món de l'art i la restauració. Va estudiar restauració i va ampliar la seva destresa amb diferents tècniques, com reproduccions de marbres, fustes i pedres semiprecioses, així com *trompe-l'oeil*.

Enfrontant-se als desafiaments d'un món predominantment masculí, Ana Balart es va destacar com a oficial primera en l'ofici de pintura i arts decoratives, i va aprofundir en la restauració, obtenint un carnet d'artesana atorgat per la Generalitat de Catalunya.

No satisfeta només amb la seva carrera artística, Ana Balart Aixendri es va aventurar en l'àmbit de la integració social i l'artteràpia. Treballant com a integradora social a l'AFATE, una associació a Tortosa, on va utilitzar l'art com a eina per millorar les capacitats cognitives de les persones. La seva capacitat per a ensenyar i guiar persones de totes les edats i contextos demostra la seva naturalesa multidisciplinària i el seu compromís en contribuir positivament a la societat.

Tot i que no ha guanyat premis, els reconeixements i la satisfacció personal han estat les seves veritables recompenses. La seva obra ha deixat una empremta en llocs emblemàtics, des de Tortosa fins a Sitges, Roma i més enllà. El seu compromís i talent es pot veure reflectit com a restauradora d'elements patrimonials, així com en el seu paper com a finalista en el projecte DAR, Dones Artistes Rurals. L'art d'Ana Balart transmet missatges profunds i variats, des de la melancolia fins a l'optimisme, tot expressat a través de les seves obres.

La vida i obra d'Ana Maria Esther Balart Aixendri són una inspiració per a aquells que busquen superar obstacles i trobar la seva veu en el món de l'art i la creativitat. La seva determinació, passió i compromís amb la integració social han deixat una empremta significativa en la societat de Tortosa i en el cor de tots aquells als qui ha influït amb el seu art i ensenyaments.

4.2.2 Idil Bazán Criado

 L'Ametlla de Mar, Baix Ebre

19 d'abril de 1982

Idil Bazán Criado, també coneguda com a Idil Pernil, va passar la seva infància a Cabrera de Mar, Barcelona. Després va marxar a viure a la ciutat de Barcelona i al cap del temps es va traslladar a Londres. No va ser fins que va néixer el seu fill que va decidir tornar a Catalunya, on es va instal·lar a l'Ametlla de Mar, on continua residint actualment.

Ella és una dona emprenedora, on ha emprès diversos negocis al llarg de la seva vida. L'any 2018 va participar amb el llançament d'una marca de perfums, ja que era la professional audiovisual centrada en la imatge. Idil Bazán sempre ha estat apassionada amb la fotografia i les aromes, cosa que és realment difícil de capturar en una imatge. A més a més, organitza el seu propi festival d'art contemporani i de cultura sobre surf, el *Surfcity Festival*, a Barcelona.

Quan algú li pregunta com va decidir començar a dedicar-se a l'art i als negocis ella sempre respon que es passaria el dia sencer fent-ho si pogués, ja que crear alguna cosa nova que surti des de dins d'ella és el que més la motiva. Per la qual cosa, en dos anys i mig ha aconseguit vendre prop de cent vint-i-quatre quadres, en els quals ha utilitzat diverses tècniques, com per exemple, l'estampació, la pintura abstracta, l'escultura, l'experimentació, la tècnica Gytaku... La seva principal font d'inspiració és el món marítim, on tracta de transmetre l'essència de la vida.

Va començar a dedicar-se a crear peces artístiques de manera més intensa fa tan sols quatre anys, tot i que emprenent porta tota la seva vida. A més a més, ella també va estudiar el cicle superior d'Il·luminació, Captació i Tractament d'Imatge. Temps després va decidir fer diversos postgraus i màsters, entre els quals podem trobar: postgrau de locució de ràdio i televisió, postgrau de producció de cinema, màster en innovació social, màster en videoart, màster sobre diverses tècniques de pintura, entre altres.

Tot i que al principi no va rebre molt de suport moral per part de la família, ja que els costava entendre a què es dedicava perquè són feines poc convencionals, Idil Bazán Criado mai s'ha donat per vençuda, gràcies a això fins i tot ha arribat a rebre remuneració econòmica. A més a més de poder participar en les exposicions col·lectives i mercats d'art que s'organitzen a l'Ametlla de Mar. El seu esforç i dedicació li ha permès arribar a un lloc que mai hagués imaginat.

4.2.3 Anna Maria Bel Curto

 Tortosa, Baix Ebre

 1938

Anna Maria Bel Curto, nascuda a Sant Josep de la Muntanya, Tortosa, el 1938, va viure una infantesa marcada per la Guerra Civil Espanyola i els seus efectes, que van portar privacions i tristor a la seva família. Malgrat aquests obstacles, va demostrar una gran passió per la dansa des de jove, iniciant la seva formació als dotze anys amb la professora Maria Antònia Mir de Tarragona.

Temps després, als seus setze anys es va traslladar a Barcelona per poder continuar formant-se. A Barcelona va rebre classes del gran ballarí i coreògraf Joan Magrinyà, entre els anys 1954 i 1957, el qual li va proposar formar part del cos de ball del Gran Teatre del Liceu, entre el 1957 i el 1958.

El seu compromís amb la dansa va conduir a un esdeveniment significatiu l'any 1958, quan, amb vint anys, va fundar la primera escola de dansa de les Terres de l'Ebre, el Ballet Estudi Anna Maria Bel. L'escola va anar creixent ràpidament, fet que va portar a celebrar els Festivals de Ballet anuals amb col·laboracions de diferents persones vinculades a la cultura, com és Zoraida Burgos, que és escriptora, Frederic Mauri, que era pintor o Joan Magrinyà, que era coreògraf, entre altres.

Anna Maria Bel Curto ha continuat formant-se tota la vida en tota mena de gèneres de dansa; va estudiar Dansa Clàssica amb Ramon Solé, Nina Vyroubova i Serge Golovine, també va estudiar Dansa Contemporània amb Lidia Azopardi. A més a més, de cursar estudis de Dansa-Jazz amb Montse Colomé i Carl Paris també va estudiar

Metodologia de la Dansa Clàssica amb Bàrbara Kasproicz i Dansa Espanyola i Metodologia de l'Instrument Castanyoles amb Emma Maleras.

En l'àmbit personal, es va casar amb Manuel Pérez Bonfill l'any 1959 i va tenir dos fills, Jordi i Xavier. La seva curiositat i autoexigència constant la van portar a estudiar psicomotricitat l'any 1977, un fet que la va portar a incorporar nois a l'acadèmia, que fins aleshores havia estat exclusivament femenina.

L'any 1979, Anna Maria Bel Curto va iniciar les seves participacions en cursets internacionals, com ara el de Ramón Solé. Va prendre classes amb Menia Martínez, del Ballet Nacional de Cuba, i amb Carol Laurentti, exprofessora de l'American Dance Center, que es troba a París. D'aquesta manera va ser com Anna Maria Bel Curto va incorporar a l'acadèmia els estudis de dansa contemporània.

Des de Ballet Estudi Anna Maria Bel han sortit nombroses ballarines i actrius, com són Neus Rodés, Cecília Aymí, Llibertat Curto, Sandra Palomo, Sílvia Sabaté, Nati Aguilar, entre altres.

En reconeixement dels seus trenta anys de trajectòria, l'Ajuntament de Tortosa li va atorgar un premi l'any 1988, i l'any 2018 va ser la pregonera de les festes majors de Tortosa com a reconeixement de la seva destacada contribució a la cultura de la ciutat.

Anna Maria Bel Curto ha impartit nombrosos cursos, jornades i ha coreografiat espectacles per tot l'Estat. En constant formació, continua sent una dona amb molta empena i treball, plena d'exigència i disciplina.

4.2.4 Sara Blanch Freixes

Tivissa, Ribera d'Ebre

1989

Sara Blanch Freixes, nascuda a Tivissa l'any 1989, és una soprano catalana que ha brillat en els escenaris més importants del món. La seva història, marcada pel seu talent innat i la dedicació implacable a la música, serveix com a exemple d'èxit en el món de l'òpera.

Sara Blanch va iniciar el seu viatge musical amb només catorze anys, quan va començar a estudiar cant al Teatre Nacional de Catalunya. La seva vocació per la música i el cant es va manifestar en aquesta primera etapa de la seva vida. Els seus talents eren evidents i prometedors des de ben jove.

Amb el temps, i havent ja fet la seva primera aparició en una òpera al Teatre Nacional de Catalunya, Sara va continuar els seus estudis de cant i interpretació al Conservatori del Liceu de Barcelona. Aquesta formació intensiva i compromesa va establir les bases per al seu futur èxit com a soprano.

L'any 2013 va marcar un punt d'inflexió en la carrera de Sara Blanch quan va fer el seu debut operístic al Rossini Opera Festival, interpretant el paper de Folleville a "Il viaggio a Reims". Aquesta actuació va ser aclamada i va guanyar el reconeixement de la crítica i de la premsa cultural, situant-la a l'escenari internacional de l'òpera.

Des de llavors, Sara ha continuat acumulant èxits notables. Ha interpretat més de 27 rols operístics en teatres i festivals de renom a tot el món. Aquests inclouen el Gran Teatre del Liceu, el Teatre Tchaikovsky a Rússia, el Teatro Regio a Itàlia, i el festival Rossini in Wildbad a Alemanya, entre molts altres. La seva veu ha arribat a tocar els cors de molts i s'ha guanyat el respecte i l'admiració de l'audiència global.

El reconeixement a la carrera de Sara Blanch és impressionant i reflecteix la seva excel·lència en el món de l'òpera. Els nombrosos premis i honors que ha rebut, com el "Premi Òpera Jove 2017" com a jove promesa femenina catalana i el "Premi Extraordinari Plácido Domingo" al millor cantant espanyol, subratllen la seva destresa i talent excepcionals.

A més, ser guardonada amb el "Premi Honorífic del Públic en el Concurs Internacional de Cant Montserrat Caballé" l'any 2014 és una prova de l'impacte emocional que la seva veu i interpretació tenen sobre l'audiència. Amb un sòlid historial de guardons que inclouen premis nacionals i internacionals, Sara Blanch continua essent un referent en el món de la lírica i un orgull per Catalunya i Espanya.

4.2.5 Josefa Boyer Griñó

 El Perelló, Baix Ebre

 27 d'agost de 1923 - 21 d'abril de 2019

Josefa Boyer Griñó, coneguda afectuosament com la "Pepita de la Tenda Nova," va néixer el 27 d'agost de 1923 al Perelló, un municipi situat a les Terres de l'Ebre. Amb arrels tortosines tant per part de mare com de pare, va ser una figura excepcional en la vida de la seva comunitat i més enllà, destacant especialment com la fundadora del primer grup de majorettes de les Terres de l'Ebre.

La seva vida va estar plena d'èxits i contribucions significatives a la societat. El 30 de març de 1947, Josefa Boyer va començar a treballar com a interina a l'Ajuntament del Perelló, una tasca que es va convertir en una part fonamental de la seva vida. Amb la seva administració eficient, va ser una figura clau en un poble dominat per l'agricultura, els molins i la producció d'oli d'oliva. La seva dedicació no es limitava només a les tasques administratives, ja que també exercia com a secretària en funcions, donat que l'Ajuntament no tenia un secretari titular. A més, va ocupar el càrrec de secretària en el Jutjat de Pau durant molts anys.

Josefa era una persona dinàmica i compromesa amb la comunitat. Va ser catequista, mestra de parvulari suplent, zeladora del Sagrat Cor, delegada de Mans Unides, vocal del consell general de la gent gran del Baix Ebre i membre del cor parroquial i de la coral Santa Llúcia. A més, va ser la fundadora de l'Associació de Jubilats al Perelló. La seva vida va estar marcada per una indestructible dedicació al servei públic i una profunda passió per la comunitat.

No obstant això, el llegat més destacat de Josefa Boyer va ser la fundació del grup de Majorettes del Perelló l'any 1969. Aquest grup no només va ser una novetat al Perelló, sinó també a tota Espanya, ja que van ser les primeres majorettes de la península Ibèrica. La inspiració per a aquesta iniciativa va sorgir d'un viatge que va fer a Barcelona, on va veure l'actuació d'un grup de majorettes francès de Montpeller. A partir d'aquell moment, les Majorettes del Perelló van ser una sensació i van arribar a actuar en esdeveniments importants a tot el país, incloent-hi aparicions en programes

de televisió nacionals com "Un, Dos, Tres... responda otra vez" i fins i tot en anuncis de cotxes com el Renault 5.

Josefa Boyer va portar el seu grup de majorettes a llocs inimaginables, com les Demostracions Sindicals a l'estadi Santiago Bernabéu a Madrid, on van actuar davant del llavors governador Francisco Franco i altres ministres de l'època, que van quedar impressionats amb la seva actuació.

Durant els nou anys que va durar el grup de Majorettes al Perelló, van passar un total de setanta-cinc noies pel grup, i Josefa va ser la figura central que els va inculcar valors positius i els va donar l'oportunitat d'expressar-se a través de la seva passió per les majorettes. Va ser l'encarregada de dissenyar coreografies, gestionar els compromisos, realitzar els assajos i acompanyar el grup en les seves nombroses actuacions. Va ser una guia i un model a seguir per a totes aquestes joves.

Josefa Boyer Griñó va aconseguir el que molts consideraven impossible: donar visibilitat al paper de les dones en un poble petit en una època en què les oportunitats per a les dones eren limitades. A més, va portar el nom del seu poble a tota Espanya amb orgull i satisfacció. La seva vida va estar dedicada a buscar el màxim benefici per al seu poble, i ho va assolir amb la creació d'aquest grup de majorettes que van esdevenir un símbol d'èxit i determinació a les Terres de l'Ebre.

4.2.6 Mari Chordà Recasens

Amposta, Montsià

14 de maig de 1942

Dintre del divers món de la creativitat i la lluita social, Mari Chordà Recasens emergeix com una figura destacada. La seva biografia és un testimoni de com ha utilitzat l'art, l'escriptura, la pintura, la poesia i l'activisme social feminista per a expressar la seva visió del món i promoure la igualtat de gènere.

Mari Chordà Recasens va veure la llum per primera vegada el catorze de maig de l'any 1942 a Amposta, una localitat situada a la comarca del Montsià. Era filla de Conxita Recasens i Ramon Chordà, dues persones originàries de Vila-Real, Castelló,

que eren conegudes a Amposta pel seu llarg període de regència de l'establiment comercial Casa Chordà, que es trobava al carrer Major de la ciutat.

Tot i les doctrines patriarcals que predominaven amb el franquisme, Mari Chordà Recasens va estudiar a l'Escola de Belles Arts de Barcelona, on va començar a experimentar amb representacions pictòriques del cos femení. Temps després de cursar els seus estudis es va traslladar a París, on va començar a formar part d'iniciatives culturals impulsades per col·lectius de lluita antifranquista a l'exili.

D'altra banda, Mari Chordà Recasens l'any 1964 va iniciar la seva sèrie centrada en la representació visual de la feminitat des d'una perspectiva fisiològica, anomenada Vagines. Tot i això, el seu estil pictòric va canviar radicalment en instal·lar-se a París l'any 1965, deixant de costat el seu antic estil per enriquir-se de color en el diàleg, a més de tractar en les seves obres temes completament diferents. En el seu nou estil va començar a tractar temes com la sexualitat i la maternitat, a causa de la seva experiència en l'embaràs de la seva filla Àngela.

A més a més, a mitjans anys seixanta va començar a crear innovadores imatges del cos femení, en un estil no-figuratiu, avançant-se a l'avantguarda feminista de la dècada posterior, gràcies al treball inspiratiu de l'escultora Niki de Saint Phalle.

Respecte a la visibilitat del seu treball, les seves obres han format part de grans exposicions, com The World Goes Pop, exposició realitzada a Londres l'any 2015. A més a més, les seves obres han estat exposades en diferents museus com el Museo de Arte Contemporáneo de Castilla y León, a Lleó l'any 2006, al Centre de Cultura Contemporània de Barcelona, a Barcelona l'any 2019 o al Centre d'Art de les Terres de l'Ebre Lo Pati, a Amposta l'any 2017.

Actualment, algunes d'aquestes obres formen part de la col·lecció permanent del Museo Nacional Centro de Arte Reina Sofía, que es troba a Madrid, del Museu d'Art Contemporani de Barcelona i del Museu Nacional d'Art de Catalunya, a Barcelona. Tot i això, a banda de les seves creacions artístiques, Mari Chordà Recasens ha publicat diversos llibres de poemes i contes, com Quadern del cos i l'aigua, Umbilicals i Locomotora infidel pel passat.

D'altra banda, Mari Chordà Recasens també destaca per la seva tasca en els moviments feministes des de finals dels anys seixanta. En conseqüència, va estar la fundadora de Lo Llar, a Amposta, l'any 1968, lloc on es van realitzar actes de reivindicació social i cultural durant el final del franquisme. Després d'això, va continuar amb el seu activisme durant els anys setanta, anys en què podem trobar la seva fundació i gestoria de l'espai LaSal, un bar-biblioteca feminista a Barcelona, a més a més de la seva contribució en la primera editorial feminista de l'Estat espanyol, anomenada LaSal Edicions de les Dones. En la seva trajectòria també trobem la seva participació activa en la lluita per la recuperació de l'espai i el llegat del Centre de Cultura de Dones Francesca Bonnemaison.

L'octubre de l'any 2021, en reconeixement de tota la seva trajectòria, l'Ajuntament d'Amposta va nomenar la plaça on s'ubica el Centre d'Arts Visuals Lo Pati amb el seu nom: plaça Mari Chordà. D'altra banda, el dia 29 de gener de l'any 2022, en la primera Nit de la Cultura d'Amposta, va rebre un altre reconeixement en motiu de tota la seva trajectòria artística, amb la qual ha aconseguit tants objectius culturals i socials.

Mari Chordà Recasens el dia onze de juliol de l'any 2022 va rebre la Creu de Sant Jordi, un dels màxims reconeixements que pot rebre una persona per part de la Generalitat de Catalunya, a causa dels seus serveis destacats a Catalunya. A més a més, va estar la pregonera de festes majors d'Amposta l'any 2022.

4.2.7 Carlota de Mena Zamora

 Tortosa, Baix Ebre

13 de febrer de 1845 - 29 de desembre de 1902

Carlota de Mena Zamora va ser una destacada actriu nascuda a Tortosa el tretze de febrer de 1845 i que va deixar un llegat significatiu en l'escena teatral catalana del segle XIX. La seva carrera artística va abraçar una àmplia varietat de gèneres teatrals i va ser part essencial del moviment modernitzador del teatre català a través de la seva col·laboració amb Antoni Tutau.

Carlota de Mena era filla de Miquel de Mena, un còmic barceloní, i Dolors Zamora, una actriu de Lebrija. La seva passió pel món del teatre va sorgir des de jove, i va ser

alumna del Conservatori Barcelonès, específicament al Teatre Odeon, on va estudiar durant l'any 1860. La seva relació amb la música també va ser destacada, ja que va participar com a aficionada a l'Orfeó Barcelonès entre 1862 i 1863.

La seva carrera professional va començar com a subalterna de la companyia d'Andreu Cazorro a l'Odeon el 1861, i va continuar treballant en aquest teatre fins al 1872. Posteriorment, es va unir professionalment amb Antoni Tutau al Teatre Olimp, i va esdevenir la primera actriu indiscutible dels projectes modernitzadors d'aquest director. Finalment, es van casar amb aquest en segones núpcies.

La seva contribució més significativa es va produir en el Teatre Novetats, on va liderar la secció catalana i va utilitzar la plataforma de l'Associació d'Autors Dramàtics Catalans per estrenar obres d'autors com Víctor Balaguer, Àngel Guimerà, J. Pin i Soler, i Feliu i Codina.

Carlota de Mena i Antoni Tutau van treballar en diversos teatres de Barcelona, com l'Odeon, l'Espanyol, el Liceu, el Tívoli, el Granvia, el Romea i el Principal, així com en altres ciutats catalanes, com Palma, Vilanova i la Geltrú, Tarragona, Reus, Sabadell, Terrassa, Mataró i Olot. Va ser dirigida pel seu gendre Enric Borràs i va fer col·laboracions esporàdiques en altres teatres importants com el Romea, el Novetats, el Tívoli i el Líric.

Carlota de Mena va estar casada dues vegades. Del seu primer matrimoni amb l'actor Josep Delhom, va tenir dos fills, Carles i Dolors Delhom de Mena, que també van seguir una carrera en el món de l'actuació. La seva segona boda va ser amb Antoni Tutau, amb qui va compartir la seva carrera artística i amb qui va establir una col·laboració amorosa.

Carlota de Mena Zamora va ser una de les grans actrius de la segona meitat del segle XIX, compartint el panorama teatral amb figures com Mercè Abella i Paca Soler, i sent declarada hereva artística d'aquesta última. La seva versatilitat com a intèrpret va permetre que dominés una àmplia gamma de gèneres teatrals, des de melodrames i comèdies fins a obres d'autors com Henrik Ibsen, en català i en castellà. Tot i les acusacions de tracte de favor i exclusivisme, la seva contribució al teatre català va ser fonamental i ha perdurat com a referent interpretatiu per a les actrius posteriors.

La destacada actriu va morir a finals de desembre del 1902 d'un atac d'apoplexia mentre estava de gira a Manresa, posant fi a una carrera teatral destacada i deixant un llegat que continua sent admirat i recordat en el món de l'art escènic.

4.2.8 Sarah Misselbrook

 Riba-roja d'Ebre, Ribera d'Ebre

 05 d'octubre de 1977

La biografia de Sarah Misselbrook és un testimoni de com una ment creativa pot modelar la realitat a través de l'expressió artística. Des dels seus primers passos en el món de l'art, va demostrar un talent excepcional per a transformar materials aparentment inerts en obres d'art vives. El seu art no sols és una expressió de la seva pròpia visió, sinó també una invitació als altres a explorar el món des de noves perspectives.

Sarah Misselbrook és una artista nascuda el cinc d'octubre de l'any 1977 a Southampton, Regne Unit, tot i que actualment viu a Riba-roja d'Ebre, a la comarca de la Ribera d'Ebre. La seva apassionada relació amb el món natural la va portar a dedicar-se a l'art com a mitjà d'explorar i expressar temes importants relacionats amb el medi ambient i la condició humana. El seu enfocament artístic abasta una àmplia gamma de disciplines, incloent-hi *land art*, *performance* i escultura, la qual cosa la converteix en una artista multidisciplinària.

Des que era petita, Sarah Misselbrook va mostrar un do especial per al dibuix, i es va sentir atreta per la representació de la naturalesa i la seva relació amb el canvi climàtic i els cicles estacionals. Aquesta fascinació la va portar a utilitzar l'art com una manera de buscar respostes i fomentar la discussió i el debat sobre aquests temes crucials.

Sarah Misselbrook va començar la seva carrera artística als setze o disset anys, inspirada per la seva habilitat innata per a dibuixar i el fort suport de la seva família, que també estava involucrada en la producció d'obres artístiques. La seva parella, un dissenyador gràfic i web, també ha exercit un paper fonamental en la seva carrera en ajudar-la amb aspectes tècnics i de màrqueting.

Al llarg de la seva carrera, l'artista ha participat en nombroses exposicions en llocs de renom, incloent-hi Southampton, Londres, Xipre, Corea del Sud, les Terres de l'Ebre i Eivissa. Ha rebut finançament del *Arts Council England* i ha destacat en publicacions com 'Dark Mountain', 'Catalogue of Failures' i 'Ecological Citizen'.

Misselbrook s'ha submergit en la naturalesa i l'experimentació en el seu entorn rural a la Riba-roja d'Ebre, on troba inspiració per a les seves obres. Explora temes com la fragilitat de l'existència humana, la relació entre el cos femení i el món natural, i les implicacions del consum en el medi ambient.

El seu treball es caracteritza per la utilització de materials naturals i trobats, així com per la creació d'instal·lacions a gran escala i *performances* en viu que desafien la percepció i qüestionen l'èxit i el fracàs en el procés creatiu.

Tot i el seu èxit, Sarah Misselbrook no segueix un pla definit en la seva carrera artística, tot i això, mai s'hauria imaginat arribar on està avui. El seu enfocament en la imperfecció i l'acceptació de les falles humanes es reflecteix en el seu treball, on els errors es converteixen en part integral de les seves obres, recordant-nos la nostra pròpia insignificança en el món natural.

En definitiva, Sarah Misselbrook és una artista compromesa amb l'exploració de temes ambientals i humans a través d'una varietat de mitjans artístics. La seva excel·lència en les obres l'ha portat a fer que el seu treball rebi reconeixements tant a escala nacional com internacional. Convertint-la així en una figura destacada en el món de l'art.

4.2.9 Joanna Pardos Sérvulo

📍 La Ràpita, Montsià

Joanna Pardos Sérvulo, nascuda a la Ràpita, s'ha convertit en una figura destacada en el món del cinema documental amb la seva passió per explicar històries humanes. La rapitenca ha dedicat la seva carrera a la no-ficció, explorant temes socials i culturals des d'una perspectiva antropològica.

Joanna Pardos, criada en l'ambient del Delta de l'Ebre, va estudiar periodisme i humanitats, demostrant des de jove una passió per les històries humanes i la cultura. La seva mirada antropològica i compromís social es reflecteixen en cada obra que crea. A més a més, també va desenvolupar des de jove una gran sensibilitat cap a les històries locals i la diversitat cultural.

Després de completar els seus estudis en periodisme i humanitats, va continuar la seva formació en comunicació social, documentals de televisió i cinematografia, construint així les bases per a la seva futura carrera.

La carrera de Joanna Pardos està marcada per la seva dedicació a la no-ficció i la seva recerca de relats que reflecteixen la realitat social. Des de les seves primeres col·laboracions amb el Setmanari, ha estat una figura rellevant com a directora, realitzadora i guionista. Els seus treballs, com "Radio Gaga" i "Bruixes, la Gran Mentida", han estat reconeguts amb premis Ondas, destacant la seva habilitat per explorar temes socials amb profunditat i empatia.

Resident a Barcelona, Joanna Pardos, malgrat la seva vida frenètica entre rodatges i viatges, sempre troba temps per tornar a la Ràpita, el seu poble natal, per així estar amb la seva família i amics.

El llegat de Joanna Pardos resideix en la seva capacitat d'utilitzar el cinema com una eina per posar-nos en el lloc de l'altre. Amb una mirada antropològica, ha contribuït a la justícia social a través de les seves exploracions cinematogràfiques. La seva recent obra, "Alexia, Labor Omnia Vincit", que retrata la vida i la carrera d'Alexia Putellas, ha estat nominada als prestigiosos premis Emmy International, destacant així el seu enfocament en les històries humanes i la seva mirada única que han contribuït a elevar el nivell del cinema documental. Descriu el documental com una oportunitat d'apropar-se a la història contemporània de la dona a la societat i a l'esport, oferint una perspectiva que va més enllà de la convencional.

Amb una carrera que combina la passió pel periodisme amb l'amor pel cinema, Joanna Pardos ha deixat una empremta profunda en la indústria audiovisual. S'ha convertit en una pionera en el cinema amb òptica de gènere, buscant noves perspectives i contribuint a omplir el buit existent en la representació de les mirades femenines en la indústria cinematogràfica.

4.2.10 Carolina Rovira Melich

 Camarles, Baix Ebre

 12 d'octubre de 1989

Carolina Rovira Melich, més coneguda amb el nom artístic de Carol Rovira, és una cantant i actriu de teatre, cinema i televisió catalana, que va néixer el dia dotze d'octubre de l'any 1989 a Camarles, al Baix Ebre. La seva carrera artística va esdevenir destacada a partir de l'any 2018, quan va obtenir el paper d'Amelia Ledesma a la sèrie diària d'Antena 3, *Amar es para siempre*, que la va portar al reconeixement i èxit.

Pel que fa a la formació acadèmica Carol Rovira té un gran currículum. L'any 1997 va decidir assistir al Conservatori de Música de Tortosa, on va iniciar els seus estudis de solfeig i clarinet, fins a l'any 2006. Seguidament, l'any 2007 va començar la seva diplomatura en Magisteri Musical a la Universitat de Barcelona.

Al mateix temps que duia a terme els seus estudis universitaris, va començar a interessar-se pel teatre. Per la qual cosa va començar la seva formació al Teatre Kaddish, que es troba al Prat de Llobregat, i a l'escola de teatre musical Youkali, que es troba a Gràcia, Barcelona.

A més a més, al llarg del temps per continuar amb la seva formació va decidir continuar formant-se per tot el món, a través de diferents cursos d'interpretació, així com de classes de cant i dansa. L'últim aprenentatge de Carol Rovira del qual es té coneixement és el d'Art Dramàtic, que el va cursar de l'any 2011 a l'any 2016 a l'Institut del Teatre, a Barcelona.

Una vegada va acabar tots els seus estudis, Carol Rovira va seguir molt lligada al teatre i a la música, per la qual cosa va formar part de la seva primera obra professional, la versió catalana del musical anglès *Goodbye Barcelona*, que el va interpretar entre l'any 2013 i 2014.

Durant els seus inicis va freqüentar molt els teatres més independents de Barcelona, amb obres de creació com *Strange Fruit*, *La fiesta del Hombre* i *No hi ha*

bosc a Sarajevo, totes dirigides per Begoña Moral. També va viatjar a Singapur, a l'hotel Marina Bay Sands, on juntament amb la companyia de teatre Els comedians i el seu clarinet van representar la peça *Fantasia by Escribà*. A més a més, de l'any 2014 al 2015 va participar com a actriu, compositora i clarinetista a l'obra catalana *Com Us Plagui*, basada en una de les comèdies de William Shakespeare.

També, de l'any 2015 al 2016 va representar a la Companyia de Teatre Varela de Blanca Marsillach i a Varela Producciones amb l'obra *Viatjant amb Marsillach*. L'any 2016 també va participar a *With my Wholeheartmindbody*, una lectura escènica a partir d'una selecció de manifestos feministes, dirigida per la directora catalana Carlota Subirós.

La seva carrera com a actriu va començar l'any 2016 amb la sèrie de TV3 *La Riera*. L'any 2018 es va convertir en una de les actrius principals de la sèrie d'Antena 3 *Presunto culpable*, on va actuar al costat de grans professionals com Miguel Ángel Muñoz.

A finals d'any es va incorporar a una altra novel·la d'Antena 3, la mítica sèrie diària *Amar es para siempre*, on a partir de la setena temporada, va donar vida a Amelia Ledesma, una estrella que va escapar del rebuig del seu pare per intentar reclamar un lloc a l'escenari madrileny. Va ser durant aquest projecte quan Carol es va fer famosa per la seva història d'amor amb Luisita, interpretada per Paula Usero. Gràcies a això l'any 2019, ella i la seva companya Paula Usero van rebre *El Premio Andalesgai* 2019.

Durant l'estiu de l'any 2019 va rodar a diferents localitzacions naturals de l'Argentina la seva primera pel·lícula, *El camino real: la rosa del desierto*, de la directora Carina Bogetti. A més a més, a finals del 2019 es va fer oficial que ella i la seva companya, Paula Usero, tindrien la seva pròpia sèrie, *Luimelia*, a causa de la gran repercussió que va obtenir aquesta parella fictícia de la sèrie *Amar es para siempre*.

D'altra banda, Carol va fitxar per la sèrie *Señor, dame paciencia* i per *Madres. Amor y vida*. També, el 2022 va fer d'assessora d'interpretació al programa musical *Eufòria* de TV3. A la mateixa televisió, va presentar el concurs *La gran vetllada*, l'estiu del 2022 i *Eufòria Dance*, el desembre del mateix any.

Tot i que Carol Rovira és una actriu de teatre, cinema i televisió meravellosa, amb un currículum molt complet, també és una persona força defensora dels seus drets, fets que podem comprovar amb la seva participació en la gira per l'equitat a l'Argentina i Mèxic, una iniciativa per donar suport a la comunitat LGBTIQ+.

4.2.11 Elisabeth Sabala Abelló

Masdenverge, Montsià

1956

Des dels seus primers dies com a artista, Elisabeth Sabala Abelló va sentir una atracció profunda pels detalls que fan que cada individu sigui únic. Les imperfeccions físiques, emocionals i espirituals es van convertir en la seva inspiració. Les seves obres no són retrats ideals, sinó més aviat missatges sobre l'acceptació d'un mateix. A través de colors i textures, aconsegueix transmetre la profunditat de la vida i les històries que cada individu porta amb ell.

Elisabeth Sabala Abelló, nascuda a Barcelona l'any 1956, és una destacada artista amb una important formació en disseny industrial i belles arts, ja que va cursar estudis de disseny industrial a l'Escola d'Arts i Oficis de Barcelona. A més a més, és llicenciada en Belles arts, en l'especialitat de pintura, per la Universitat Central que es troba també a Barcelona.

El seu enfocament artístic se centra en la representació de l'ésser humà en els seus aspectes més quotidians i trivials, desafiant la tendència de representar els humans com éssers perfectes. En un món on es busca la perfecció, Sabala troba bellesa en els petits defectes que ens fan humans.

La seva trajectòria artística s'ha caracteritzat per una evolució des d'un període més fosc cap a una etapa més vitalista. Inicialment, representava personatges aïllats en escenes quotidianes, però amb el temps, la seva obra s'ha enriquit amb grans concentracions d'individus en diverses situacions, creant una obra més acolorida i amb escenaris més comuns.

Al llarg de la seva carrera, Elisabeth Sabala ha obtingut reconeixements i premis importants, com el Primer Premi de Pintura de l'Ajuntament de Castelldefels, l'any 1980, i el Primer Premi del Certamen Internacional de Pintura de Pollença, l'any 1985. A més a més, l'any 1986 va rebre el XVI Certamen Rafael Zabaleta, un reconeixement que li fou atorgat al municipi de Quesada, Jaén. També ha participat en exposicions individuals i col·lectives en diverses ciutats de tot el món, incloent-hi Nova York, París, Berlín, Mònaco, Amsterdam, Los Angeles i Hong Kong.

L'obra de Sabala es caracteritza per la seva observació profunda de la humanitat i la seva habilitat per a captar l'atenció de l'espectador mitjançant una inusual mescla de colors que busca l'expressió i el moviment en les seves obres. La seva pintura és un reflex de la vida quotidiana, on sempre la representa amb un toc d'humor i exageració, la qual cosa afegeix un element distintiu al seu treball.

Sabala ha mantingut un enfocament constant en l'exploració del comportament humà a través de les seves obres, centrant-se especialment en individus del voltant cinquanta anys, una etapa en la qual les persones lluiten amb els seus propis defectes i desafiaments. A través del seu art, cerca que l'espectador s'identifiqui amb els seus personatges i compregui millor la complexitat de la condició humana.

Elisabeth Sabala Abelló destaca per tenir una carrera artística força abundant, amb nombroses exposicions en galeries i museus de renom internacional, així com la participació en fires d'art de prestigi, entre les quals destaquen Interarte, ARCO, Art Forum, Art Jonction i New Art. Entre els indrets internacionals i nacionals on ha exposat i continua exposant podem trobar Barcelona, Tarragona, les Balears, França, Mònaco, Alemanya, Estats Units, Amsterdam, Mèxic, Hong Kong i Corea del Sud.

El seu estil distintiu i el seu enfocament en la representació de la humanitat en totes les seves facetes fan d'Elisabeth Sabala Abelló una artista destacada en el món de l'art contemporani. Les seves obres continuen desafiant i commovent als espectadors, recordant-los que la bellesa està en la imperfecció i mostrant-los la complexitat de la vida quotidiana.

4.2.12 Cinta Salaet Vizcarro

 Benifallet, Baix Ebre

 04 d'agost de 1933

Cinta Salaet Vizcarro és una figura destacada nascuda el quatre d'agost del 1933 a Benifallet, un municipi situat entre Miravet i Xerta. La seva vida va estar marcada per diversos desafiaments, que la van portar a realitzar una gran varietat de tasques, incloent-hi el treball en una mina, ser vocalista d'una orquestra, mestressa de casa, pagesa i vestidora de persones difuntes. A través de la perseverança i el seu amor per la música, va aconseguir superar molts obstacles.

Cinta Salaet Vizcarro va experimentar una infància difícil, ja que va perdre la seva mare durant la Guerra Civil quan tenia només cinc anys. Aquesta pèrdua va obligar-la a cuidar del seu germà, que tenia només catorze mesos quan va morir la seva mare. Posteriorment, va haver de cuidar de la seva àvia i del seu pare que va tornar ferit després del final de la guerra. Aquesta època va ser marcada per la necessitat de combinar les tasques domèstiques amb el treball dur a les mines de terra refractària al Pinell de Brai.

A les mines, Cinta i el seu pare van treballar junts, ella durant tretze anys, des dels tretze fins als vint-i-sis anys, i el seu pare durant quaranta anys. Les condicions a les mines eren difícils; els treballadors havien de dormir a terra, homes i dones separats, i consumien aigua d'una bassa compartida amb el bestiar. Les dones tenien la tasca de pujar i triar la terra que els homes excavaven sota terra. Cinta va percebre la discriminació de gènere i les diferències salarials, a més de no cotitzar a la Seguretat Social. Aquesta injustícia va quedar de manifest quan va caure malalta d'apendicitis i va descobrir que no tenia cobertura mèdica.

Quan es va casar, va rebre un "dot nupcial franquista", el qual consistia que la dona tenia l'obligació de deixar el seu lloc de treball en casar-se. A canvi, aquesta rebia un dot nupcial. Per tant, quan la dona es casava, immediatament havia de deixar el seu treball i dedicar-se únicament a cuidar la llar i a la família.

Tot i aquestes dificultats, res la va desanimar a dedicar-se a la seva gran passió, la música i el cant. Per això, durant la dècada del quaranta/cinquanta va ser la vocalista de l'Orquestra Beni, que estava formada totalment per homes excepte ella. Aquesta orquestra es dedicava a cantar durant les festes del poble, com Sant Antoni, Sant Joan, Sant Pere, Sant Domènec i Sant Jaume i també pels pobles veïns.

A més a més, Cinta Salaet va decidir aprendre de manera autodidàctica algunes tasques d'auxiliar d'infermeria, les quals li van servir per poder posar injeccions durant els durs dies de la postguerra i la dictadura. També, durant un temps es va dedicar a vestir persones difuntes, un treball força desconegut actualment a causa de l'existència de tanatoris. Totes aquestes tasques les va anar combinant amb la pagesia.

Cinta va ser també membre fundador de l'Associació de Dones Meravelles de Benifallet l'any 1996, una entitat que ha jugat un paper crucial en la defensa dels drets de la dona, especialment en les zones rurals.

Cinta Salaet Vizcarro és coneguda per ser una persona altruista amb un fort esperit de superació i una passió indestructible per la música. La seva vida està marcada per les dificultats que va haver d'afrontar, però va resistir i va destacar en diverses àrees, incloent-hi el món de la música i la defensa dels drets de les dones.

4.2.13 Josefa Soler Roigé

Deltebre, Baix Ebre

19 de juliol de 1911

En el silenci d'una sala plena d'expectació, els dits de Josefina Soler Roigé es lliscaven sobre les tecles del piano, teixint una melodia que transcendia el temps i l'espai. Cada nota que emergia de les seves mans revelava una història de passió, dedicació i una connexió profunda amb l'instrument que la va acompanyar al llarg de la seva vida. Josefina Soler Roigé, coneguda com a "Josefina del Cabo" per la seva família, va ser una dona excepcional que va deixar una empremta duradora en la música i la cultura de Deltebre.

Josefina Soler Roigé va néixer el 19 de juliol de 1911 a Deltebre, Baix Ebre, com a filla d'Hilarión José Soler Domenech i Emilia Roigé Martí. La seva infantesa la va passar a Mont-roig, on va assistir a l'escola de les monges carmelites i va començar a familiaritzar-se amb el piano. Després de traslladar-se a Deltebre, va continuar els seus estudis de piano a Tortosa amb la senyora Carmen Subirats, l'única professora de piano disponible en aquells temps.

La seva passió i talent per la música la van portar a destacar com a pianista. Als seus divuit anys, va fundar l'orquestra Iber, la primera orquestra de Deltebre, amb músics com Carles Itarte, Joan Franch, Paco Itarte, Josep Casanova, Paquet Clavero, Domingo Antó, Antonio Amenós i Menriquet. Josefa Soler Roigé va destacar com a pionera de l'orquestra, ja que va ser la primera i única dona en formar-hi part. L'orquestra va gaudir d'èxit i va ser molt sol·licitada per a tocar a festes i revetlles als pobles veïns. Els assajos generals de l'orquestra es feien a casa de Josefina, on tenia el seu piano.

L'any 1932, Josefina es va casar amb Pasqual Franch Casanova, conegut com a Pasqual de Guants, amb qui va tenir dos fills, Jesús i Joan, i una filla, Fina. Durant els anys en què tocava el piano en festivals i actuacions, va créixer la seva reputació com a músic generosa, disposada a ajudar cantants famosos i companyies teatrals amb el seu piano. No obstant això, després de diverses ocasions en què el seu piano no va ser retornat, va decidir no prestar-lo mai més.

Josefina Soler Roigé va ser una figura influent en la música local i va ser reconeguda per la seva dedicació a la música i la preservació del seu instrument estimat. Per això, el 14 d'octubre de 1995, va rebre l'honor de ser l'encarregada de tocar un piano nou en un acte en honor al senyor Leopoldo Segarra i els músics de la primera Banda de Jesús i Maria. Malgrat tenir ja vuitanta anys, va interpretar dues de les seves peces preferides: "Islas Canarias" i "La cumparsita," demostrant que la seva passió per la música mai no s'havia perdut.

4.3 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit científic

"Un país sense recerca és un país sense desenvolupament."

Margarita Salas.

L'activitat científica de les dones a les Terres de l'Ebre i altres territoris ha estat present al llarg dels anys, tot i que sovint han estat menys visibles o reconegudes que l'activitat masculina. No obstant això, la importància de les dones en la recerca científica ha anat guanyant reconeixement a mesura que les barreres de gènere han anat disminuint i les oportunitats s'han ampliat.

Les dones científiques de les Terres de l'Ebre han abastat diverses àrees d'estudi. Per això, el municipi d'Ulldecona ha destacat per les seves iniciatives per donar visibilitat a les dones científiques de la localitat. Una de les activitats més notables és l'exposició de "Científiques d'Ulldecona," on es van destacar setze dones que han fet contribucions significatives en diversos camps científics. La finalitat d'aquesta exposició és la de reconèixer i inspirar futures generacions de dones interessades en la ciència i la investigació, així destacar la importància de les dones en la història científica de les Terres de l'Ebre.

Dintre de l'àmbit de les Terres de l'Ebre trobem dues científiques que han fet una significant contribució en el desenvolupament científic, tant nacionalment com mundialment. Aquestes dues grans dones científiques són:

- Astrid Brull Cañagueral, ha destacat per la seva dedicació i contribucions excepcionals a la investigació de malalties neuromusculars, especialment en el desenvolupament de teràpies moleculars per a la distròfia muscular causada per dèficit de col·lagen VI.
- Marta Ponce Callarisa, ha destacat per les seves contribucions significatives a la investigació en immunologia i al·lèrgia, així com per la seva exploració d'alternatives efectives per al tractament del càncer, deixant una empremta important en aquests camps de la medicina.

Les biografies de dues de les dones científiques de les Terres de l'Ebre es troben a continuació, ressaltant els seus notables avenços i contribucions en el camp de la ciència:

4.3.1 Astrid Brull Cañagueral

El Perelló, Baix Ebre

30 de juliol de 1987

La biografia d'Astrid Brull Cañagueral és una evidència de com els camins canviants poden portar-nos a llocs on mai podríem haver imaginat estar. El seu amor per la medicina mai va desaparèixer per complet, ja que va trobar una manera de combinar la seva passió inicial amb la seva passió per la recerca.

Astrid Brull Cañagueral, nascuda el 30 de juliol de 1987 al Perelló, ha esdevingut una científica dedicada i compromesa en el camp de la bioquímica i la recerca mèdica. La seva determinació i passió per comprendre les malalties neuromusculars i desenvolupar teràpies innovadores l'han portat a conquerir reptes i a contribuir significativament al món científic, especialment quan a malalties desconegudes que afecten pocs pacients.

Després d'haver aspirat a estudiar medicina, però trobant-se amb obstacles a l'entrada d'aquest camp a causa de la nota requerida per entrar a la carrera, va trobar una nova passió en la bioquímica. Va començar els seus estudis en aquest àmbit a la Universitat Autònoma de Barcelona, on va completar la seva llicenciatura. Tan prompte va acabar el seu grau, va realitzar un Màster en Bioquímica, Biologia Molecular i Biomedicina també a la mateixa universitat, i posteriorment va aprofundir els seus coneixements amb un Màster en Biomedicina a la Universitat de Barcelona. Amb un desig constant d'aprendre i créixer, va acabar la seva fase acadèmica amb un Doctorat en Bioquímica, Biologia Molecular i Biomedicina a la Universitat Autònoma de Barcelona.

Durant els seus estudis del doctorat, Astrid Brull Cañagueral va centrar la seva investigació en malalties neuromusculars i, en particular, en la malaltia de McArdle. La seva tesi doctoral, realitzada al laboratori de Patologia Neuromuscular i Mitocondrial a l'Institut de Recerca de la Vall d'Hebron (VHIR) a Barcelona, es va titular "*Nous avenços en la malaltia de McArdle: caracterització del model murí i desenvolupament de noves aproximacions diagnòstiques i terapèutiques.*"

Després d'haver acumulat experiència i coneixements, va arribar-li l'oportunitat de treballar al National Institutes of Health (NIH) a Washington DC. Des del març del 2020, ocupa la posició d'investigadora postdoctoral en aquest prestigiós centre de recerca. No obstant això, aquesta no va ser la seva primera experiència internacional; abans de la seva estada al NIH, durant la seva tesi doctoral va estar durant una estada de sis mesos a Perth, Austràlia. Temps després va treballar a París, França, durant quatre anys, des del gener de 2016 fins al desembre de 2019.

Quan va anunciar que es dirigia a Austràlia per sis mesos, la seva família va quedar sorpresa; no obstant això, aquesta aventura va ser només el principi de la seva recerca global. Amb un suport familiar constant, Astrid Brull Cañagueral ha anat superant obstacles, i tot i que encara que no ha rebut reconeixement oficial fins ara, està immersa en la creació de teràpies que, amb el temps, podrien canviar el paradigma¹⁷ de les malalties neuromusculars.

La Dra. Astrid Brull Cañagueral és una experta en malalties neuromusculars i es dedica a desenvolupar teràpies moleculars per a la distròfia muscular causada per dèficit de col·lagen VI. A través dels seus esforços, ha contribuït a avanços rellevants en aquest camp, amb un enfocament particular en malalties estranyes que afecten un petit nombre de pacients.

El camí que ha recorregut fins a aconseguir la seva posició actual no ha estat gens fàcil. Ha hagut d'invertir innumerables hores d'estudi i esforç i ha fet sacrificis força significatius. La distància de la família i els amics ha estat una de les parts més difícils, però amb la seva determinació ha sigut capaç de superar aquest obstacle.

La Doctora Astrid Brull Cañagueral reconeix que mai va imaginar arribar fins on és avui, però la seva disposició a acceptar oportunitats inesperades l'ha portat fins al prestigiós laboratori del Dr. Bönnemann als Estats Units. El seu compromís en la recerca ha obert la porta a una etapa a llarg termini com a investigadora postdoctoral al National Institutes of Health (NIH) a Washington DC.

Quan se li pregunta sobre la discriminació de gènere en l'àmbit científic, la científica Astrid Brull Cañagueral observa que, tot i que les dones superen en nombre de

¹⁷ Paradigma: model

quantitats als homes, la representació en llocs de responsabilitat és força desigual. Aquesta qüestió reflecteix la importància de trencar barreres i defensar la igualtat d'oportunitats en tots els nivells de la recerca.

Tot i això, Astrid Brull Cañagueral forma part d'una comunitat diversa al NIH, on el 59,3% dels treballadors són dones, demostrant que la diversitat i la igualtat de gènere estan en primer pla en aquest prestigiós centre de recerca.

4.3.2 Marta Ponce Callarisa

Ulldecona, Montsià

21 de setembre de 1990

Marta Ponce Callarisa, una científica nascuda el 21 de setembre de 1990, ha dedicat la seva vida a la investigació en el camp de la immunologia i l'al·lèrgia. Amb una sòlida formació acadèmica i una destacada carrera professional, ha fet importants contribucions a la comprensió de les al·lèrgies i ha treballat activament en la recerca i el desenvolupament de teràpies alternatives per al càncer. A més de les seves contribucions a la ciència, Marta és una apassionada de la natura, la lectura i la gastronomia internacional.

Marta va néixer el 21 de setembre de 1990, i des de molt jove va mostrar un interès pel món de la ciència. Va començar la seva formació acadèmica a la Universitat de Barcelona (UB), on es va graduar en biologia amb una especialització en biologia cel·lular i molecular l'any 2013. Com a part de la seva formació, va realitzar un programa d'Erasmus a la Universitat de Glasgow al Regne Unit el 2012, ampliant així les seves perspectives acadèmiques.

Després de la seva graduació, Marta va prosseguir amb els seus estudis, obtenint un màster en Immunologia Mèdica Avançada de la Universitat de Barcelona i la Universitat Autònoma de Barcelona l'any 2014. El seu fort interès per la immunologia la va portar a buscar noves oportunitats acadèmiques i de recerca.

El punt culminant de la seva formació va ser el seu doctorat en Al·lèrgia Clínica, Molecular i Cel·lular a la Universitat Mèdica de Viena, Àustria, que va completar l'any

2019. Durant els seus anys de doctorat, va tenir una estada de recerca a la Universitat de Toronto, Canadà, enfocant-se en les al·lèrgies pediàtriques i les estratègies de prevenció, diagnòstic i tractament. Aquesta etapa va fer ampliar les seves fronteres i li va permetre col·laborar amb experts d'alt nivell en aquest camp.

Després de completar el seu doctorat, Marta va iniciar una abundant carrera com a científica. Va treballar com a investigadora en diversos centres prestigiosos, com ara l'Hospital General de Viena, l'Hospital Sick Kids de Toronto i l'Institut de Recerca en Biomedicina de Barcelona. La seva recerca es va centrar en la immunologia, i va explorar aspectes relacionats amb les al·lèrgies alimentàries, l'activació de basòfils¹⁸ i la tolerància al·lèrgica.

Un punt destacable de la seva carrera va ser el seu treball com a científica de recerca al Parc Científic d'Oxford, on va explorar noves teràpies efectives contra el càncer, oferint alternatives a la quimioteràpia. Actualment, continua contribuint en l'àmbit del control de qualitat de les vacunes com a membre de l'equip del Centre de Manufacturació i Innovació de Vacunes (VMIC) a Oxford, Regne Unit.

La dedicació de Marta a la investigació en immunologia i al·lèrgies es reflecteix en la seva extensa llista de publicacions en revistes científiques d'alt impacte. A més, ha estat una presència activa en nombrosos congressos mundials, compartint els seus coneixements i contribucions a la comunitat científica.

Fora de la seva intensa tasca científica, Marta Ponce gaudeix del seu temps lliure immersa en la natura, llegint llibres i explorant la gastronomia internacional. La seva vida personal equilibra la seva intensa carrera, permetent-li relaxar-se i recarregar energies mitjançant les seves aficions i passions.

Marta Ponce Callarisa ha deixat una empremta significativa en el camp de la immunologia i l'al·lèrgia. Amb la seva formació destacada i la seva dedicació a la recerca científica, ha contribuït a l'avançament de les teràpies i la comprensió de les al·lèrgies, així com a l'exploració de noves opcions per al tractament del càncer. El seu llegat està present en les moltes publicacions, presentacions i contribucions a la

¹⁸ Basòfils: Tipus de leucòcits de la sang que posseeixen uns grànuls que es tenyeixen intensament de blau amb colorants bàsics d'anilina.

comunitat científica. Marta Ponce Callarisa continua sent un exemple de dedicació i passió per la ciència i ha fet contribucions notables que beneficien la humanitat.

4.4 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit cultural

Jo no soc una escriptora. Soc simplement un ésser humà a la recerca d'expressió.

Victoria Ocampo.

Les dones de les Terres de l'Ebre han deixat una empremta significativa en l'àmbit de l'escriptura, contribuint a la riquesa literària i cultural de les Terres de l'Ebre. Les escriptores ebrenques han explorat temes que van des de la vida en el territori fins a les qüestions de gènere.

La defensa de la llengua i la cultura catalana també ha estat un tema força important en algunes de les obres d'escriptores de les Terres de l'Ebre. A través de la seva escriptura, han contribuït a preservar i difondre la cultura de les Terres de l'Ebre, al mateix temps que contribuïen en la promoció de la utilització del català com a font d'expressió literària i artística.

Entre aquestes dones de les Terres de l'Ebre apassionades a l'escriptura concretament en podem destacar deu, entre les quals tenim des d'escriptores de contes infantils fins a escriptores de prosa i poesia. Aquestes dones que han sigut força rellevants en la història de les Terres de l'Ebre són:

- Francesca Aliern Pons, pionera en el desenvolupament per donar a conèixer la cruesa de la postguerra i les experiències de personatges desvalguts i discriminats de les Terres de l'Ebre.
- Carme Cruelles Rosales, primera dona rapitenca en guanyar el Premi Joan Teixidor d'Olot i el 1r Premi Joan Guasp de Consell.
- Estela Ferré Royo, pionera en el desenvolupament i reconeixement de la cultura catalana a les Terres de l'Ebre, en destacar en les seves obres la cultura i la parla catalana.

- Fàtima Llambrich i Núñez, pionera a les Terres de l'Ebre en ser la primera dona a publicar un llibre basat en un home, al qual va entrevistar, condemnat per un doble homicidi sense cadàver.
- Josefina Martínez Aguado y Guerra, figura literària destacada a les Terres de l'Ebre, tot i que la seva vida es va veure afectada per les amenaces de les milícies antifeixistes.
- Josefina Matamoros Calvet, primera dona de Godall en rebre el Premi Nacional de Cultura, que és la distinció més important en el camp de la cultura a Catalunya. A més del Premi Creu de Sant Jordi concedit per la seva trajectòria laboral per part de la Generalitat de Catalunya.
- Amparo Moreno Sardà, pionera en la promoció de la igualtat de gènere i la seva inesborrable empremta en el camp de la comunicació i l'activisme feminista a Tortosa.
- Antònia Serres Buenaventura, pionera pel seu paper excepcional com a historiadora que ha dedicat la seva vida a documentar i preservar la història del Pinell de Brai.
- Maria Serres Margalef, pionera a guanyar el Primer Premi de Poesia de la Dona Catalana.
- Elena Solé Beltran, escriptora pionera a Arnes en destacar per haver publicat diverses novel·les amb una gran repercussió femenina en donar veu i denunciar que les dones simplement per ser d'un sexe, com ella diu, que és "fàcil de maltractar", han de callar i sofrir tota mena de vexacions i silencis odiosos.

Aquestes dones, amb les seves passions, desafiaments i contribucions a la cultura, han deixat una gran empremta a les Terres de l'Ebre. Les biografies de les dones culturals de les Terres de l'Ebre es troben a continuació, destacant les seves vides, contribucions i llegats significatius:

4.4.1 Francesca Aliern Pons

 Xerta, Baix Ebre

 22 de febrer de 1943

A través de les seves obres, Francesca Aliern Pons no només va capturar un moment històric, sinó que també va oferir una reflexió profunda sobre les conseqüències de la guerra i la feina que calia fer per curar les ferides i avançar cap al futur. La seva biografia és un testimoni que ens ensenya la postguerra i la seva crueltat des de diverses perspectives.

Francesca Aliern Pons va néixer el dia vint-i-dos de febrer de l'any 1943, a Xerta, en una família pagesa, per la qual cosa des de ben jove va haver d'ajudar en les tasques agrícoles que hi havia a les finques familiars, sobretot en el conreu de l'oliva.

Durant la seva etapa adolescent volia explorar món, així que va decidir passar algun període de temps a Londres i a Menorca, dos indrets que la van fascinar i al mateix temps la van ajudar a entendre la societat. Tot i això, temps després va haver de retornar a Xerta, al seu poble natal, ja que havia de fer-se càrrec de la seva mare que estava malalta. Aquest contratemps va suposar un obstacle per a ella, perquè encara no tenia pensat retornar al poble, pel fet que ella volia continuar explorant indrets turístics.

La carrera literària de Francesca Aliern Pons va ser endegada la darrera dècada del segle, on va treure a la llum les seves primeres novel·les en llengua castellana. En aquestes va tractar temes molt específics, com l'amor entre dues dones o la droga. D'aquesta primera fase de la seva producció, trobem títols molt significatius com *No llores, Laura*, *La Canela* o *Un otoño, toda una vida*. La seva segona fase literària la va endegar a partir de l'any 2003, quan va començar a escriure tota la seva producció novel·lística amb català, idioma amb el qual conta amb més de vint títols, entre els quals destaquen novel·les d'èxit com *Sabó moll*, *Cafè París*, *El pont de la solitud*, *Cullerades de vida*, *Negre estalzi*, *Mans de fang*... llibres entre els quals trobem gèneres policíacs, testimonis de la postguerra i de les situacions asfixiants que han hagut de patir certa part de la societat, fets reals i quotidians protagonitzats per personatges als qui la vida no els ha estat gens fàcil...

Aquesta dona, de formació autodidàctica, novel·lista vocacional, s'ha convertit en una de les veus ebrenques més profundes de la literatura actual, donant veu als desvalguts, als discriminats i als que menys tenen.

Francesca Aliern Pons ha aconseguit apropar al català a un gran nombre de lectors i lectores que habitualment solien llegir en una altra llengua. Gràcies a la seva capacitat escriptora i vocacional va ser guardonada l'any 2011 amb el Mèrit de les Lletres Ebrenques, a més a més, el diumenge 13 de novembre de l'any 2016, en el marc de les festes de Sant Martí, l'Ajuntament de Xerta li va retre homenatge públic alhora que un ple extraordinari aprovava el seu nomenament com a filla predilecta¹⁹ de la localitat.

4.4.2 Carme Cruelles Rosales

 La Ràpita, Montsià

 21 de desembre de 1971

Carme Cruelles Rosales va néixer el 21 de desembre de 1971 a la Ràpita. Des de ben jove, va mostrar un interès profund per la literatura i la cultura catalana, marcant el camí cap a una vida dedicada a les lletres.

Carme Cruelles ha viscut tota la seva vida a la Ràpita, excepte quan va marxar a estudiar Filologia Catalana a la Universitat Rovira i Virgili, a Tarragona. Aquesta elecció acadèmica va ser motivada pel desig de llegir amb profunditat els grans autors i autores de la literatura catalana.

A mesura que va créixer, es va enamorar de la llengua catalana i va decidir que volia aprofundir en la seva comprensió. Per això va decidir llicenciar-se en Filologia Catalana. Després de completar els seus estudis, Carme va decidir dedicar-se a la docència, exercint com a professora a l'Institut Els Alfacs de la Ràpita. Paral·lelament a la seva carrera docent, va iniciar la seva carrera com a escriptora.

El seu debut literari va ser amb l'obra *Com fileres de formigues*, publicada per Neopàtria l'any 2017. Després d'aquesta primera obra, va continuar amb altres èxits

¹⁹ Filla predilecta: El títol de fill predilecte és la màxima distinció honorífica que atorguen algunes entitats locals o municipis.

com *Delta*, que va ser guanyador del 50è Premi de Poesia Joan Teixidor d'Olot, i *La pols dels dies*, publicat per Onada Edicions. Altres obres notables inclouen *El naufragi de la llum*, amb el qual va ser guanyadora del 1r Premi de Poesia Joan Guasp de Consell, l'any 2019 a Mallorca. D'altra banda, també cal destacar el seu últim llibre, *Caldrà la pluja*, que estava programat per ser publicat a l'entrada de la tardor.

Amb un enfocament predominant en la poesia, Carme Cruelles Rosales ha demostrat un domini destacat en l'expressió lírica. El seu treball ha estat reconegut amb diversos premis, com el Premi Joan Teixidor d'Olot, 1r Premi Joan Guasp de Consell, 42è Premi Jacint Verdaguer de Calldetenes, 32è Premi Arnau de Palomar de Riudoms, i el Premi Enric Barrena d'Ares del Maestrat.

Carme Cruelles, a més de la seva dedicació a la literatura, és coneguda per la seva vida com a professora. La seva passió per la cultura catalana i la seva capacitat per transmetre aquest amor als seus alumnes l'han convertit en una figura admirable.

Carme Cruelles Rosales, amb la seva trajectòria, ha demostrat que amb passió, dedicació i talent es pot arribar més enllà dels somnis. Amb premis i reconeixements, Carme ha superat les expectatives i ha contribuït significativament a la cultura de Catalunya.

4.4.3 Laura Fabregat Aguiló

Alcanar, Montsià

06 de juliol de 1991

Laura Fabregat Aguiló és una destacada periodista, escriptora i professora nascuda el 06 de juliol de 1991, que viu a Alcanar, a la comarca del Montsià. Amb una formació acadèmica sòlida, és graduada en Periodisme per la Universitat Pompeu Fabra (UPF) i doctora en Filologia Catalana per la Universitat Rovira i Virgili (URV). A més, ha aprofundit en altres àrees acadèmiques amb un màster en Edició a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB) i un màster en Humanitats amb especialització en Literatura Contemporània i Recerca de la Universitat Oberta de Catalunya (UOC).

La seva trajectòria professional abasta més de cinc anys d'experiència en l'edició de llibres. No obstant això, els seus interessos i passions la van conduir a explorar altres àmbits, i actualment, ha estat durant tres cursos exercint com a professora de català a l'ensenyament secundari.

El camí de Laura cap al periodisme, l'escriptura, l'edició i l'ensenyament ha estat marcat per la seva passió per la literatura, tot i que va iniciar la seva formació amb estudis en Periodisme. A través d'una constant exploració i aprenentatge en àrees com Edició, Literatura Contemporània i Filologia Catalana, va descobrir el que més li agrada, el món de la literatura.

La seva dedicació al periodisme cultural, especialment en la ressenya i crítica literària, i la seva incursió en l'escriptura, tant en ficció com en no-ficció, destaquen la seva versatilitat.

Laura Fabregat Aguiló troba inspiració per escriure en aspectes concrets de la seva vida i del seu entorn, transformant-los en narratives fictionals. Amb una notable preferència per l'escriptura de ficció, ha publicat la seva primera novel·la titulada *La vida per dins* i un assaig, *La crisi identitària: tema central de la novel·lística catalana del segle XXI*, basat en la seva tesi doctoral sobre les tendències de la novel·la catalana del segle XXI.

Els seus èxits inclouen l'èxit en la conclusió de la seva tesi doctoral i l'èxit de la seva novel·la, que ha captivat els lectors amb una història que connecta amb el públic. Aconsella als que aspiren a seguir els seus passos ser perseverants, constants i resilients davant les dificultats.

Amb influències literàries que inclouen noms com Mercè Rodoreda, Carme Riera, Marta Rojals i Jaume Cabré, Laura explora temes centrals en la vida interior dels seus personatges, abordant traumes, pors i aspiracions.

Malgrat haver enfrontat algunes dificultats en el seu camí com a escriptora, Laura ha superat els obstacles amb determinació, destacant la importància de saber-se aixecar davant de les adversitats. No ha experimentat l'autoedició, defensant la publicació tradicional com a mitjà de control de qualitat, però reconeix que l'autoedició pot ser una oportunitat per als escriptors sense padrins.

Actualment, Laura es troba en una nova etapa de la seva vida amb la seva petita filla, per la qual cosa està treballant per trobar l'equilibri entre la seva vida personal i la seva passió per l'escriptura. Amb el suport dels lectors i amb projectes futurs encara per explorar, el futur de Laura Fabregat Aguiló es presenta amb la possibilitat de continuar la seva carrera d'èxits i contribuir al món de la literatura catalana.

4.4.4 Estela Ferré Royo

 Amposta, Montsià

 18 de maig de 1932

La vida d'Estela Ferré Royo ha estat un viatge de creativitat, dedicació a la cultura catalana i un amor indestructible per la terra i la gent de la seva regió. Nascuda com la germana menor de la destacada família Ferré Royo, Estela ha estat una figura influent en la seva comunitat, coneguda per la seva destacada contribució a la literatura i al teatre.

La infància d'Estela va estar marcada per la Guerra Civil, encara que va aconseguir travessar aquests difícils anys com una nena refugiada al costat de la seva família. Malgrat els desafiaments, Estela va viure aquesta experiència amb una actitud transformadora. Aquesta vivència, que per a molts va ser traumàtica, a ella la va inspirar a desenvolupar un esperit emprenedor, sempre disposada a aprendre i actuar.

Estela, igual que els seus germans Consol i Josep, conegut com a Pep Soquet, prové d'una família que valorava l'educació, i per això, la seva mare va insistir que completés l'educació secundària, seguint els passos dels seus germans. Estela no sols va completar el batxillerat, sinó que també va continuar la seva formació al llarg de la seva vida.

Estela Ferré Royo va començar la seva incursió en el món cultural en la dècada de l'any 1970, encara que, com ella mateixa diu, sempre ha tingut el cap ple d'idees, creant versos, poesies, cançons i històries des de sempre. La seva passió per l'escriptura i la creativitat la va portar a escriure petites obres teatrals còmiques de caràcter costumista.

No obstant això, la seva contribució més destacada a la cultura catalana va ser la novel·la *Des d'un altre angle*, que va publicar en la primera dècada del segle XX. Aquesta obra és un testimoni commovedor de la seva experiència en la guerra, viscuda des de la visió de la infantesa, sense ideologies ni odis ni prejudicis. Estela també va dur a terme una incursió en la poesia, amb tres volums publicats, i va crear una sèrie audiovisual de deu capítols anomenada *Marc i Marta SL*, que es va projectar en les televisions comarcals en la dècada de 1990.

Estela és una dona emprenedora, que tot i casar-se i ser mare de tres fills, mai va deixar de perseguir els seus projectes personals i somnis. El llegat d'Estela Ferré Royo és evident en la seva valuosa contribució a la literatura i al teatre català. El seu enfocament en les experiències quotidianes i la seva capacitat per a narrar la Guerra Civil des de la perspectiva de la infància han deixat una empremta inesborrable en la cultura catalana.

4.4.5 Fàtima Llambrich i Núñez

 L'Ametlla de Mar, Baix Ebre

 20 de febrer de 1980

Fàtima Llambrich i Núñez, nascuda el dia 20 de febrer de 1980 a l'Ametlla de Mar, és una periodista especialitzada en informació policial i judicial, que fins i tot ha publicat un llibre basat en un home condemnat a trenta anys per un doble homicidi sense cadàver.

Fàtima Llambrich i Núñez va decidir cursar els graus de Periodisme i Criminologia a la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), la qual li va permetre realitzar les pràctiques a la delegació de TV3 a Tarragona. Temps després va continuar la seva formació acadèmica amb el màster en Seguretat i Prevenció, el qual el va cursar també a la UAB. A més a més, també va dur a terme el postgrau sobre Tècniques Avançades en Perfilació Criminal i Psicologia Investigativa, impartit per la Universitat de Barcelona (UB).

Tota aquesta formació acadèmica tan completa va ser la que la va portar a treballar des de l'any 2008 al canal TV3, exercint el seu treball com a investigadora i periodista, des d'on informa de notícies de l'àmbit judicial, policial i de la seguretat.

Des que va estudiar els graus de Periodisme i Criminologia va decidir començar un projecte que combinés les dues disciplines i des de llavors que entrevista, dins d'una presó, un condemnat per doble homicidi, Ramón Laso, un assassí en sèrie espanyol condemnat el 1993 pels assassinats de la seva primera dona i el seu fill de sis anys, i el 2014 pels assassinats de la seva segona esposa i cunyat. Aquest va ser un cas que va suposar una sentència pionera per a l'Estat espanyol, ja que va ser la primera condemna per assassinat a Espanya sense una confessió, arma homicida, cos o qualsevol resta orgànica de les víctimes.

Després d'anys d'entrevistes amb Ramón Laso al centre penitenciari on està empresonat, Fàtima Llambrich va decidir escriure el seu primer llibre, el qual va titular *Sense Cadàver*, un llibre el qual s'endinsa amb destresa en la metodologia que ha servit als investigadors per fonamentar la primera condemna a Espanya per doble homicidi sense que s'hagin trobat els cossos de les víctimes, ni es tinguin restes biològiques incriminatòries, ni testimonis concloents, ni tan sols una arma del crim i amb un acusat que defensa la seva innocència. Tomben, així, el fals mite del *sense cos no hi ha delicte*.

A més a més, Fàtima Llambrich és coautora de dos reportatges del *30 minuts*, un programa informatiu de Televisió de Catalunya que s'emet per TV3, i que té una durada, tal com el seu nom indica, de mitja hora. Els dos reportatges en qüestió són: *El Cos del Delicte*, emès l'any 2015 i *Les Arrels del Narcotràfic*.

Com a reconeixement de la seva trajectòria professional i rigor informatiu, l'any 2018 va rebre el Premi Justícia, un reconeixement convocat pel Departament de Justícia, Drets i Memòria de Catalunya.

4.4.6 Josefina Martínez Aguado y Guerra

Alcanar, Montsià

1900 - 1956

Josefina Martínez-Aguado y Guerra, coneguda pel seu pseudònim i acrònim Fina Mar, va ser una escriptora i poetessa nascuda a Madrid, entre els anys 1899 i 1900. La seva vida i obra estan lligades estretament a Alcanar, on va trobar la seva llar i va forjar un llegat literari significatiu. La seva passió per la poesia, la narrativa i l'amor pel seu poble la van convertir en una figura literària destacada en aquesta regió.

Josefina Martínez-Aguado va néixer a Madrid, però la seva família va establir vincles amb Alcanar, ja que el seu pare, Tomàs Martínez-Aguado, va traslladar-se a aquesta localitat com a secretari de l'Ajuntament. A Alcanar, va entrar en contacte amb el músic, poeta i escriptor Àngel M. Sancho-Suñer, que sense dubte va influir en el seu amor per les lletres i la cultura.

La seva infantesa va estar marcada per la malaltia que patia, l'epilèpsia, la qual no només va influir en la seva personalitat sinó també en la seva producció literària. La seva obra poètica i narrativa sovint reflecteixen temes com el romanticisme, el patriotisme, l'espiritualitat i, sobretot, l'amor cap al seu estimat poble d'adopció, Alcanar.

Josefina Martínez-Aguado va utilitzar el pseudònim Fina Mar per signar els seus treballs de poesia, narrativa i articles periodístics, sempre en castellà. Malgrat les dificultats que la seva malaltia li imposava, va desenvolupar una destacada carrera literària. Entre les seves obres es troben *Flores de Ensueño*, escrit l'any 1925, que era un recull de poemes dedicat a Vicente Fabregat Fibla, amb pròleg del canonge²⁰ Josep Matamoros. També va escriure *El Vencedor: Ensayo de Novela*, el qual va ser escrit l'any 1930, que era una novel·la dedicada al seu pare, Tomàs Martínez-Aguado. A més a més, també va escriure l'any 1926 un fulletó que reflectia la seva visió i amor per la poesia, aquest s'anomenava *Divagaciones Poéticas: Conferencia Dada en el Ateneo de Tortosa*.

Josefina Martínez-Aguado també va col·laborar amb diversos mitjans de premsa escrita, incloent-hi *Correo de Tortosa*, *Heraldo de Tortosa* i la revista *La Zuda*, entre altres. A més, també va publicar poesia en diversos diaris i revistes, des d'*Heraldo de Vinaròs i Patria Nueva* fins a *Las Provincias de València* i *Terra Nostra d'Alcanar*. A

²⁰ Canonge: Antigament, clergue que seguia una regla o cànon.

més, va impartir conferències a l'Ateneu Mercantil de Tortosa i a l'Ateneu Mercantil de Vinaròs.

Josefina Martínez-Aguado, coneguda com a Fina Mar, va ser una escriptora i poetessa destacada que va deixar un llegat literari significatiu, especialment a Alcanar i les Terres de l'Ebre. La seva dedicació a la poesia i la narrativa, així com el seu amor pel seu poble d'adopció, es poden apreciar a través de les seves obres. Malauradament, la seva vida es va veure afectada per les amenaces de les milícies antifeixistes durant la Guerra Civil, i va haver de marxar a Barcelona amb la seva família, on va morir a causa de la seva malaltia l'any 1955/1956. La seva obra i la seva passió per les lletres continuen sent recordades com una part integral de la història literària d'Alcanar i més enllà.

4.4.7 Josefina Matamoros Calvet

Godall, Montsià

17 de gener de 1947

Josefina Matamoros Calvet, nascuda el 17 de gener de 1947 al poble de Godall, va ser una figura de gran rellevància i respecte en el món de l'art a França. Després d'instal·lar-se a França amb la seva família als set anys cap al 1954, va dedicar la seva vida a la promoció i conservació de la cultura i l'art catalans al Rosselló.

Josefina Matamoros Calvet va néixer en una família de carnisers i pastors, que van emigrar cap a un mas de l'Albera, al Rosselló, França, quan ella només tenia set anys.

A França, concretament a la facultat de Sorbona i de Vincennes, l'any 1979 es va llicenciar en Hispàniques i Filosofia, respectivament. Temps després, exactament l'any 1981, es va doctorar a la Universitat de Pau amb la tesi sobre el Rosselló.

L'any 1978 fou una de les impulsores del Centre de Documentació i Animació de la Cultura Catalana de la Vila de Perpinyà (França), fins a l'any 1985. A més a més, l'any 1986 fou nomenada directora del Museu d'Art Modern de Ceret, fins a l'any 2012, moment que va prendre la decisió de jubilar-se. També fou directora del Museu d'Art Modern de Cotlliure (França), des de l'any 1987 fins a l'any 2019.

Pel que fa al Museu d'Art Modern de Ceret, inaugurat l'any 1950, ja disposava de fons importants gràcies a les donacions de col·leccionistes i artistes vinculats a la vila, però Matamoros, després de dirigir-ne la reestructuració i ampliació va convertir-lo en un museu de referència no només pel que fa al seu patrimoni sinó en relació amb el circuit museístic internacional, on va adquirir una reputació i projecció extraordinària.

Després de la seva jubilació, Josefina Matamoros ha continuat treballant, comissariant exposicions rellevants a França, com per exemple *Picasso et les Arts et les Traditions Populaires*, al museu de Marsella, l'any 2016.

Durant l'any 2015, la seva tenacitat li va permetre participar en el projecte de les cinc arcades gòtiques del Convent de Santa Clara de Tortosa. Aquest projecte es va portar a terme gràcies a l'aportació econòmica de la fundació suïssa Agape Stiftung, que va aportar 25000 €, i la dels fons de dotació Art Tutti de París, que va aportar 5000 € pel que fa a la il·luminació.

D'altra banda, al llarg del seu recorregut laboral ha guanyat diversos reconeixements; en primer lloc, va rebre l'any 1999 la Creu de Sant Jordi, un dels màxims reconeixements que pot rebre una persona per part de la Generalitat de Catalunya. En segon lloc, l'any 2019 va rebre el Premi Nacional de Cultura, que és la distinció més important en el camp de la cultura a Catalunya.

Josefina Matamoros Calvet ha estat considerada una de les persones més respectades en el món de l'art a França, on va rebre l'any 2008 la màxima distinció francesa, *Cavaller de la Legion d'Honneur* (Cavaller de l'Ordre Nacional del Mèrit).

4.4.8 Amparo Moreno Sardà

Tortosa, Baix Ebre

Abril de 1947

Amparo Moreno Sardà, periodista i catedràtica emèrita del Departament de Periodisme i Ciències de la Comunicació, ha deixat una empremta inesborrable en el camp de la comunicació i la igualtat de gènere. Nascuda a Calamocha, Terol, l'any 1947, la seva vida ha estat marcada per una passió indestructible per la comunicació,

el feminisme i l'activisme en defensa de la igualtat. Al llarg de la seva carrera, ha ocupat llocs clau en la Universitat Autònoma de Barcelona (UAB), sent directora del Laboratori de Periodisme i Comunicació per a la Ciutadania Plural de la UAB i fundadora de Masses de la UAB.

Amparo Moreno Sardà va créixer en l'ambient rural de Calamocha, on va desenvolupar una forta connexió amb la terra i la comunitat. No obstant això, la seva inquietud intel·lectual la va portar a explorar el món de la comunicació. Per això es va graduar en Periodisme l'any 1973. Tot i això, no es va detenir allí, perquè l'any 1984 va obtenir un doctorat en Història per la Universitat de Barcelona.

Els anys 70 van marcar l'inici de la seva carrera periodística, treballant en diversos periòdics locals de Barcelona i forjant una sòlida base en la informació local. En el curs 1973/74, es va unir a la Facultat de Ciències de la Comunicació de la UAB, on temps després es va convertir en catedràtica emèrita d'Història de la Comunicació. La seva contribució al periodisme no es va limitar a l'ensenyament; Amparo Moreno Sardà també va formar part del Grup Democràtic de Periodistes en temps de clandestinitat.

La discriminació de gènere que va experimentar al llarg de la seva carrera la va impulsar a ser una defensora incansable dels drets de les dones. Va participar en l'organització de les Jornades Catalanes de la Dona en 1976, marcant una fita en el seu activisme feminista. A més, la seva tesi doctoral de 1984 va criticar el discurs acadèmic androcèntric²¹, servint com a punt de partida per a múltiples recerques, congressos, articles i tesis doctorals que va dirigir. El seu enfocament a desafiar l'androcentrisme en les Ciències Humanes i Socials, així com en els mitjans de comunicació i el discurs polític, la va portar a explorar explicacions alternatives i desenvolupar eines utilitzant Internet per a fomentar la participació equitativa de dones i homes en la formulació de polítiques públiques.

Amparo Moreno Sardà és mare de dos fills i àvia de tres nets. El seu compromís amb la igualtat de gènere i la seva lluita contra la discriminació de la dona han estat eixos centrals de la seva vida personal i professional. Amparo Moreno Sardà és una figura destacada en l'àmbit del periodisme, l'acadèmia i la igualtat de gènere. El seu incansable compromís amb la igualtat i el seu treball en la UAB han deixat un llegat

²¹ Androcèntric: Visió del món i de les relacions socials centrada en el punt de vista masculí.

que continuarà inspirant a les futures generacions de periodistes i defensors dels drets de la dona.

4.4.9 Antònia Serres Buenaventura

 Pinell de Brai, Terra Alta

 1945

Antònia Serres Buenaventura, nascuda al Pinell de Brai l'any 1945, és una excel·lent historiadora i professora jubilada que ha dedicat la seva vida a documentar i preservar la rica història del seu estimat poble. La seva dedicació incansable ha culminat en una sèrie d'obres, exposicions i contribucions que ofereixen una visió profunda i completa del Pinell de Brai al llarg del segle XX.

El seu vincle amb el Pinell de Brai es forjava ja des de la infantesa, tot desenvolupant una apassionada connexió amb la terra i la comunitat. Antònia va iniciar els seus estudis a la mateixa localitat i va continuar amb la seva formació acadèmica a la Universitat de Barcelona, on es va llicenciar en Geografia i Història l'any 1966. La seva inquietud intel·lectual la va conduir més tard a obtenir una plaça de mestra, iniciant una carrera educativa que s'estendria per quatre dècades.

La professora Antònia Serres Buenaventura va dedicar trenta-nou anys a l'ensenyament primari, amb períodes notables al Lycée International de Saint-Germain-en-Laye, prop de París, i a l'IES Pau Claris de Barcelona com a especialista de Ciències Socials. La seva passió per la història local la va portar a col·laborar a la revista del Pinell, *Fatumer*, i a formar part de diverses entitats culturals, com l'Associació Cultural Pi del Broi i el Centre d'Estudis de la Terra Alta.

Des de l'any 1995, ha anat publicant diverses obres rellevants, incloent-hi *Desfeta i recuperació guerra i postguerra al Pinell de Brai*, un llibre sobre les conseqüències de la guerra al Pinell i la recuperació posterior. Altres obres notables inclouen *Els noms de lloc i de persona del Pinell de Brai*, *Xiquets i xiquetes de la guerra*, i *Un segle d'imatges del Pinell*.

Antònia Serres Buenaventura, a més de ser una figura destacada en l'àmbit acadèmic, és mare i àvia, i la seva vida personal ha estat profundament marcada pel seu compromís amb la igualtat i la justícia social.

El llegat d'Antònia Serres Buenaventura resideix en la seva contribució excepcional a la preservació i comprensió de la història local. Les seves exposicions anuals, que recuperen imatges de la Biblioteca Nacional de Madrid sobre el Pinell després de la Batalla de l'Ebre, són testimonis visualment captivadors d'una època passada.

Antònia Serres Buenaventura és presentada com una figura fonamental en la comprensió i apreciació de la història del Pinell de Brai, amb la seva passió per la història i la seva dedicació a preservar i compartir les vivències i les imatges del passat.

4.4.10 Maria Serres Margalef

Tivissa, Ribera d'Ebre

1901 - 1963

La vida de Maria Serres Margalef va ser una travessia marcada per desafiaments i adversitats que, en lloc de resignar-la, la van inspirar a convertir-se en una escriptora excepcional. La seva biografia és un relat de com va transformar les experiències difícils en paraules poderoses i com la seva ploma es va convertir en el seu aliat per tal d'expressar-se.

Maria Serres Margalef va néixer a Tivissa, una petita localitat de la comarca de la Ribera d'Ebre, al març de l'any 1901. Ja des de ben jove, va mostrar un apassionat interès per la literatura, en particular, per la poesia. Tot i no tenir una educació formal en aquest camp, va desenvolupar una formació autodidàctica, devorant llibres i assenyalant noms de grans escriptors com Verdaguer, Guimerà, Bertha de Suttner i Pardo Bazán com a influències importants en el seu estil literari.

Als seus vint anys, va començar a publicar els seus versos i articles en revistes literàries com El Llamp, La Riuada i Tivissa. Però, no va ser fins a l'any 1926 quan va assolir un important reconeixement amb dos dels seus poemes seleccionats per al

Primer Premi de Poesia de la Dona Catalana, publicats en el primer volum de la Biblioteca de La Dona Catalana, titulat *Llibre d'Or de la Poesia Femenina*.

Una característica notable de la vida de Maria Serres Margalef va ser la seva relació amb altres escriptors. Mantenien una amistat cordial amb Artur Bladé Desumvila, però també tenia una relació mordaç amb Salvador Extrem i Fa, un contrast intrigant dins del cercle literari català de l'època.

L'any 1929, Maria Serres Margalef es va casar amb Alberto, qui s'havia enamorat de la seva escriptura a través d'una correspondència. La seva vida va portar-la a viure a diferents llocs, com Bolea i Osca, dues ciutats que es troben a la província de Huesca, i finalment, a Madrid, on la Guerra Civil Espanyola va impactar profundament en la seva vida, ja que va perdre el seu marit i el seu germà, ambdós afusellats pels nacionals, un a Madrid i l'altre a Tarragona. Malgrat aquestes adversitats, mai va deixar d'escriure.

Temps després d'aquests fets devastadors es va instal·lar a Barcelona, on treballava com a cosidora en una família adinerada. Allí va publicar el llibre de poemes *Cantan las Golondrinas*, que va ser catalogat a la Biblioteca de Catalunya i a la del Congrés de Washington.

Tot i aquest èxit, gran part de la seva obra es va perdre amb el temps. Segons testimonis, va escriure almenys una obra de teatre titulada *El collar de la leona*, una novel·la costumista anomenada *Tierra de lobos*, i una altra novel·la titulada *Bandera blanca*, però els originals d'aquestes obres no han estat trobats.

Maria Serres Margalef va morir l'any 1963 en condicions força precàries, en l'hospital de Reus, tot deixant un llegat literari i una història de superació que continua inspirant els amants de la literatura fins als nostres dies.

4.4.11 Elena Solé Beltran

Arnes, Terra Alta

14 de juny de 1965

Des de la seva infància, Elena Solé i Beltran va demostrar una passió incontrolable per la lectura i l'escriptura. Cada llibre que obria era una porta a un món nou i cada quadern en blanc es convertia en un llenç on podia donar curs a la seva creativitat. Les paraules es van convertir en el seu mitjà per a explorar i expressar els seus pensaments, emocions i somnis. La seva biografia és un testimoni de com les paraules poden ser una eina poderosa per a l'expressió i la connexió amb els altres.

Elena Solé i Beltran va néixer el catorze de juny de l'any 1965 a Arnes, un lloc que més tard esdevindria una font d'inspiració constant per a les seves obres literàries. Després de completar els seus estudis de magisteri a Tarragona, l'any 1986, va començar la seva carrera professional. Tot i que va estudiar magisteri, Elena Solé va continuar aprenent i expandint els seus coneixements a través de cursos d'història i psicologia a la UNED (Universitat Nacional d'Educació a Distància) i a la UOC (Universitat Oberta de Catalunya), demostrant una passió innata per l'aprenentatge i la comprensió del món que l'envolta.

A l'edat de vint-i-tres anys, Elena Solé va començar a treballar a l'Ajuntament d'Arnes, on va dedicar vint-i-set anys de la seva vida. Tot i la seva dedicació a l'administració pública, Elena Solé va arribar a la conclusió que aquella feina no l'omplia i no la feia feliç. Això la va portar a prendre una decisió valenta i decisiva als cinquanta anys: deixar la feina a l'Ajuntament i buscar una altra manera de viure i expressar-se.

Amb aquesta nova etapa, Elena va obrir una botiga anomenada Artgrobotiga, que no només era un lloc de venda de productes locals com vi, oli, mel i articles artesans, sinó que també es va convertir en un espai dedicat a les arts i la cultura. Allà, Elena va oferir presentacions de llibres, exposicions d'art, xerrades, actuacions musicals i moltes altres activitats culturals que van enriquir la vida cultural d'Arnes.

Elena Solé sempre ha estat una amant de la literatura, ja que des de ben petita, devorava llibres com els d'Enid Blyton, i més tard va enamorar-se de les novel·les d'Agatha Christie i Manuel de Pedrolo. Aquests autors van influir profundament en la seva pròpia escriptura, pel fet que eren una inspiració constant i un bon model a seguir. Gràcies a la seva decisió d'expressar-se a través dels llibres, el seu somni de veure un llibre propi publicat es va fer realitat.

L'escriptora Elena Solé no només ha publicat un llibre, sinó que ha arribat a escriure diverses novel·les, incloent-hi *Elisa Voltes*, *Ànimes de vidre*, *Camins d'aigua i foc*, *Tots som el secret d'algú*, i la seva obra més recent *Acomiada'm d'ella*. A més a més, recentment també ha dut a terme una obra amb molt de significat per a ella, ja que ha tingut l'oportunitat d'escriure un llibre amb la seva amiga Marta Amigo, el qual s'anomena *Contes vírics*.

Addicionalment de l'escriptura, Elena Solé té diverses passions en la seva vida quotidiana. És una artista apassionada que gaudeix de la pintura i ha utilitzat aquesta forma d'expressió durant molt temps com una manera d'alliberar els seus sentiments i emocions. També és una lectora voraç que devora llibres i sempre està a la recerca de nous autors que l'inspiren.

Una altra passió d'Elena Solé és el cine i les sèries, i es considera una devoradora d'històries audiovisuals. A més a més, dedica temps a impartir classes de català per a dones migrants, fent una contribució significativa a la seva comunitat, un fet molt significatiu per a la seva vida. A banda d'això, també administra apartaments de turisme rural a Arnes, on ofereix als visitants una autèntica experiència de la vida rural.

Elena Solé ha aconseguit diversos èxits com a escriptora, incloent-hi ser la guanyadora de diverses edicions del premi literari de relats curts, *Lletres al vent*. Malgrat això, el seu veritable èxit consisteix en la seva capacitat per connectar amb els lectors i lectores, ja que els missatges i les històries de les seves obres arriben al cor dels seus lectors, i això és el que considera el premi més gran de tots.

Elena Solé i Beltran és una dona que ha dedicat la seva vida a la creativitat, l'aprenentatge i la comunitat. La seva història ens recorda la importància de seguir les nostres passions, de provar coses noves i d'apreciar les petites coses de la vida que ens inspiren. La seva contribució a la cultura i la comunitat d'Arnes és un exemple de com la passió pot transformar no només les nostres vides, sinó també les vides dels altres.

4.5 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit educatiu

"Els nens han de ser educats sobre com pensar, no sobre el que han de pensar"

Margaret Mead.

Demostrant una dedicació excepcional a la docència, les mestres de les Terres de l'Ebre han tingut un paper fonamental en la formació de les generacions futures i contribuint a l'evolució positiva de l'educació. Amb el temps, la igualtat de gènere s'ha anat incorporant a la tasca educativa, provocant canvis significatius i una influència cada cop més destacada en aquest camp.

Superats els estereotips de gènere que els frenaven, el professorat de les Terres de l'Ebre està assumint des de fa unes dècades un paper més destacat en l'educació. Això ha tingut un paper fonamental a l'hora d'apropar la diversitat i l'equitat a les aules, ja que la seva presència serveix com a exemple per als estudiants que l'educació no coneix fronteres de gènere. Les dones professores, en particular, han actuat com a models per als estudiants, independentment del gènere, demostrant que tothom té dret a estar acadèmicament format.

A més, l'evolució de les dones en l'educació també s'ha vist a conseqüència d'una major diversitat de disciplines ensenyades. Les dones han estat pioneres en àmbits com la ciència, la tecnologia, l'enginyeria i les matemàtiques, inspirant noves generacions de joves a perseguir les seves passions, independentment del seu gènere.

A les Terres de l'Ebre les institucions educatives també han estat gestionades i desenvolupades per dones que han demostrat excel·lència no només en la tasca docent, sinó també en la contribució de la igualtat de gènere en les aules. Algunes de les dones que han contribuït en el desenvolupament acadèmic de les generacions de les Terres de l'Ebre són:

- Consol Ferré Royo, primera dona ampostina en ser reconeguda pel seu treball en l'educació amb el nomenament d'una escola pública en el seu honor, l'Escola Consol Ferré. A més de destacar en compromís amb la promoció de la llengua catalana a través del teatre amateur, especialment durant els anys de la dictadura franquista.

- Maria Carmen Lleixà Sebastià, una mestra que empresonada i denunciada a no poder exercir magisteri per les seves idees polítiques. Quan es va acabar la seva sanció va tornar a l'ensenyament, on va introduir innovacions en les escoles franquistes i proporcionar oportunitats educatives a la joventut local.
- Lolita Massot Gimeno, mestra rapitenca que va dedicar-se al magisteri durant trenta-quatre anys, la qual va ser guardonada pel Govern i va rebre un homenatge pòstum per part del Consistori.
- Teresa Paz Vernis, primera dona rapitenca que va cursar magisteri a la universitat i va obtenir el títol superior. Això li va permetre exercir la carrera de magisteri durant més de cinquanta anys.
- Manuela Príncep Encontrado, va desafiar les dificultats de la postguerra per ser una de les primeres dones del seu poble a estudiar.
- Maria Cinta Reverté Ripoll, mestra molt destacada a Benifallet que va haver de fer front a les conseqüències de la Guerra Civil i la postguerra, exercint classes a molts benifalletencs fins i tot a casa seva.
- Enriqueta Roda Llopis, pionera a ser l'única dona a la Junta Local de Primera Enseñanza entre 1923 i 1926. A més de ser una dona significativa per al municipi de la Galera en promoure el desenvolupament de noves escoles en el municipi.

A continuació, trobarem les biografies d'algunes de les dones dedicades a l'ensenyament a les Terres de l'Ebre, destacant les seves notables contribucions educatives.

4.5.1 Consol Ferré Royo

Amposta, Montsià

03 de febrer 1921 - Març de 2007

La vida de Consol Ferré va estar marcada per la seva dedicació a l'ensenyament, el seu amor per la naturalesa i la seva passió per la llengua catalana. Originària

d'Amposta, aquesta destacada educadora i autora va deixar un llegat perdurable a la seva ciutat natal, on és recordada afectuosament com a "mestra Consol". La seva vida va estar marcada per un compromís indestructible amb l'educació i la divulgació de la cultura catalana. Al llarg de la seva vida, Consol Ferré va exercir un paper essencial en el desenvolupament de l'educació i la cultura en la seva comunitat.

Consol Ferré Royo va néixer a Amposta, on va desenvolupar un profund amor per la seva llengua materna, el català. La seva devoció per l'ensenyament es va manifestar des de ben petita quan, sent estudiant de batxillerat en l'Institut de Tortosa, es dedicava a ajudar joves que treballaven, ensenyant-los a llegir i escriure en les nits. Aquest gran compromís amb l'educació i la motivació dels joves va marcar el seu camí cap a l'ensenyament i la promoció de l'aprenentatge en temps difícils.

Després de la Guerra Civil, Consol va començar la seva carrera com a mestra en l'acadèmia Verdaguer d'Amposta. Durant aquest temps, també va ser una de les fundadores del Col·legi Cervantes a Amposta, que jugaria un paper crucial en l'educació i la promoció de la cultura catalana en la comunitat. Més tard, es va incorporar al sistema d'educació pública i va ensenyar en diversos llocs de Catalunya. En el seu retorn a Amposta, va impartir classes en el CEIP Miquel Granell i finalment es va jubilar a l'escola Soriano Montagut l'any 1985.

A més de la seva dedicació a l'ensenyament, Consol Ferré Royo també tenia inquietuds culturals i literàries. Era una apassionada de la poesia i va escriure diversos contes, obres de teatre i relats que reflectien la seva sensibilitat i el seu amor per la bellesa de la seva terra natal.

Consol Ferré i els seus germans, Estela i Josep Ferré, conegut com a "Pep Soquet", van destacar pel seu compromís amb la promoció de la llengua catalana a través del teatre amateur, especialment durant els anys de la dictadura franquista. Les seves representacions teatrals van servir com una forma valenta de preservar, transmetre i difondre la cultura catalana en moments difícils.

Actualment, la ciutat d'Amposta ret homenatge a la memòria de Consol Ferré en nomenar una escola pública en el seu honor, l'Escola Consol Ferré. Consol Ferré va ser molt més que una mestra; va ser una defensora incansable de la llengua catalana,

una apassionada educadora i una gran autora que va contribuir significativament al patrimoni cultural de la seva comunitat.

4.5.2 Maria Carmen Lleixà Sebastià

 Deltebre, Baix Ebre

 1914 - 1999

En aquells temps era molt difícil ser dona, encara més si tenies idees polítiques que no anaven d'acord amb les que dictava l'època. Quan algú tenia pensaments que no eren els adequats acabava empresonat, com va ser el cas de la senyora Maria Carmen Lleixà Sebastià, que fou empresonada durant un any per les seves idees polítiques.

A Roquetes, l'any 1914 una parella molt humil va decidir tenir una filla, Maria Carmen Lleixà Sebastià, una dona amb una passió immensa per l'ensenyament, per la qual van haver de fer grans esforços perquè pogués tenir una formació superior a la que ells tenien, de manera que va aconseguir estudiar magisteri.

La primera destinació a la qual va haver de fer front va ser la població de Balada²², exactament l'any 1935. Però, amb l'esclat de la guerra tot va marcar un abans i un després, ja que a finals de l'any 1939 va ser detinguda per les seves idees polítiques. La van empresonar durant un any a la presó de Benicarló i, finalment, va ser jutjada per una comissió depuradora, per la qual va ser sancionada a no poder exercir la seva professió de mestra durant vint-i-dos anys.

En sortir de la presó i no poder exercir la seva professió va treballar d'administrativa, tot i això, va decidir treure's el títol de teixidora²³, amb el qual va acabar muntant a Roquetes una petita indústria de diferents gèneres de punt, que va acabar tenint més de deu treballadores, totes dones. A més a més, l'any 1953 es va casar amb el seu marit, amb el qual va tenir una filla.

²² Balada: És un poble adscrit als ajuntaments dels municipis d'Ampostà i Sant Jaume d'Enveja.

²³ Teixidora: Persona que té per ofici teixir, especialment el qui treballa en un teler a mà.

Tot i els diversos problemes que va tenir mai es va donar per vençuda, així que l'any 1960 va decidir presentar-se a unes oposicions restringides, les quals li van permetre ingressar de nou al món de l'ensenyament. Primer va obtenir plaça a Ferreries, després a Lledó i, finalment, a Deltebre, on va decidir establir-se definitivament.

A Deltebre va obrir la primera llibreria del poble i, a més a més, va fundar un centre educatiu, el qual va donar accés als coneixements secundaris a molts i moltes joves. Temps després, el centre també va proporcionar l'oportunitat d'accedir a coneixements superiors.

Maria Carmen Lleixà Sebastià, va portar a terme accions força arriscades per als temps que corrien. Va saber introduir en unes escoles franquistes, rígides i de vegades absurdes, totes aquelles innovacions que ella havia après d'una escola republicana, oberta i lliure.

4.5.3 Lolita Massot Gimeno

 La Ràpita, Montsià

 1910 - 2006

Lolita Massot Gimeno, nascuda a la Ràpita l'any 1910, va ser una destacada mestra, activista cultural i social, que va deixar un llegat significatiu a la seva estimada localitat. La seva vida va transcórrer en un context històric crucial, des de la República fins al segle XXI, i la seva influència es va estendre més enllà de les aules de classe.

Segona dels cinc germans Massotets, Lolita Massot va viure la pèrdua del seu pare en la seva joventut, marcant una gran afecció a la seva mare. Des de ben jove, va demostrar un profund amor per la seva terra, la Ràpita, i va ser una defensora apassionada de la cultura catalana. Va estudiar magisteri durant la República, iniciant una dedicació a l'ensenyament que va durar tota la vida.

La seva carrera docent va abastar dues generacions de rapitencs, consolidant-se com una figura destacada en l'educació local. Mestra amb valors conservadors i profundament religiosa, va dedicar la seva vida a inculcar la cultura catalana, impartint sardanes i formant cors. A Barcelona, va consolidar la seva carrera a partir dels trenta

anys i va ser guardonada pel govern per la seva contribució a l'ensenyament. Va rebre diversos guardons per les seves publicacions i va ser pregonera de la Festa Major de la Ràpita l'any 1990.

Lolita Massot va trobar la seva inspiració i amor en l'església, la Ràpita i la seva família. Creient catòlica, va expressar la seva religiositat a través de la veneració a la Mare de Déu de la Ràpita. Estimava la seva terra, Catalunya, i l'Espanya tradicional, amb un profund vincle amb el Montsià, la Guardiola i les Salines.

El reconeixement públic de la seva importància es va manifestar amb el seu paper com a pregonera de la Festa Major de la Ràpita l'any 1990 i amb l'homenatge pòstum rendit pel Consistori el 2012. Lolita Massot va ser més que una mestra; va ser una font d'inspiració per la comunitat de la Ràpita. La seva mort, tal com està expressat per ella en el seu testament, no va marcar el final, sinó la continuïtat d'un llegat que ennobleix la seva personalitat i religiositat.

4.5.4 Teresa Paz Vernis

 La Ràpita, Montsià

1868 - 1940

Teresa Paz Vernis, nascuda a la Ràpita el 1868, és recordada com la primera rapitenca coneguda que va cursar Magisteri i va obtenir el títol superior. Amb una dedicació de cinquanta anys a l'ensenyament, la seva vida és un testimoni viu de la història educativa de la Ràpita.

Filla de Juan Paz, militar originari de Ribadeo, Galícia, i de Teresa Vernis. Teresa Paz Vernis va estudiar Magisteri a Tarragona, destacant com la primera rapitenca coneguda amb estudis universitaris. Amb tan sols disset anys, el 23 de juny de 1885, va completar els estudis superiors a Tarragona, però no va començar a exercir com a mestra fins als vint-i-quatre anys.

Després de guanyar una oposició, va començar la seva carrera com a mestra a Masriudoms. Temps després va passar per Batea, on va conèixer el seu futur marit, Ciriac Tudó i Portolés. Després d'intents en diverses localitats, finalment va ser

destinada a la Ràpita l'any 1906, destacant com a mestra de les Escoles Graduades de xiquetes, on va romandre fins a l'any 1923. Durant aquest període, va veure com les seves filles, Elvira i Concepció, es desenvolupaven acadèmicament.

Després d'un breu trasllat a l'Hospitalet de Llobregat, va tornar a la Ràpita el 1929 i es va convertir en la primera directora de l'escola elemental de xiquetes a les noves Escoles Nacionals Graduades. Amb més de cinquanta anys dedicats a l'ensenyament, es va jubilar l'any 1935 amb una pensió de 5.600 pessetes.

Casada amb Ciriac Tudó i Portolés, Teresa Paz Vernis es va establir a la Ràpita, on la seva família es va instal·lar al capdamunt del carrer Constància. Va acompanyar les seves filles als seus estudis universitaris, sent Elvira la primera dona farmacèutica del municipi i Concepció una futura mestra.

La contribució de Teresa Paz Vernis a l'educació de la Ràpita va anar més enllà de la transmissió de coneixements acadèmics. Com a primera directora de les Escoles Nacionals Graduades, va influir en la formació de nombroses generacions de dones. Malgrat la jubilació, el seu llegat es va mantenir viu a través de les vides de moltes de les seves antigues alumnes, que recorden amb afecte la seva estimada "doña Teresita".

4.5.5 Manuela Príncep Encontrado

Tortosa, Baix Ebre

30 de març de 1934

Manolita Príncep Encontrado, nascuda a Campredó el 30 de març de 1934, esdevé una figura destacada com a mestra en aquesta localitat, contribuint al desenvolupament educatiu en els temps difícils de la postguerra. La seva dedicació i amor pel seu poble han deixat un llegat durador.

Manolita va néixer com la filla més petita de Manuel Príncep i Teresa Encontrado, a Campredó. La Guerra Civil va forçar la seva família a marxar temporalment, refugiant-se a Martorell. Amb la tornada a Campredó, va experimentar els primers moments a l'escola, sent motivada per una mestra que la va inspirar a estudiar. En aquella escola

va experimentar una situació molt precària, ja que va haver d'estudiar en una escola unitària, pobra i bruta, on estudiaven tant nois com noies, els quals tenien una sola mestra per a tots. La seva educació va continuar a Campredó i Tortosa, superant obstacles econòmics significatius.

Després d'enfrontar dificultats financeres, Manolita va aconseguir completar els seus estudis, incloent-hi l'escola de Magisteri a Tarragona. La seva carrera docent va començar a Campredó, on va fer la seva primera substitució. Malgrat les adversitats, va treballar a diverses escoles, destacant-se a la Ginebrosa, Jesús i Maria, La Cava i finalment a Campredó, on va viure sempre.

La vida de Manolita va estar marcada per les dificultats personals i polítiques, com la separació del seu pare quan era petita a Martorell. La seva perseverança per estudiar es va veure recompensada pel suport econòmic del seu pare, exiliat a França. La seva vida va transcórrer entre l'esforç per educar-se i la dedicació a les aules, superant les mancances i les precàries condicions laborals inicials.

Manolita va ser una figura estimada i reconeguda a Campredó, com ho demostra l'acte de reconeixement durant la seva jubilació. Especialitzada en educació infantil, va enfrontar desafiaments considerables, com l'atenció a classes amb més de cinquanta alumnes. La seva influència educativa va abraçar diverses generacions, sent testimoni de la seva dedicació de més trenta-cinc anys com a mestra.

4.5.6 Maria Cinta Reverté Ripoll

Benifallet, Baix Ebre

03 de març de 1873 - 31 d'octubre de 1961

La sinyó Cinta, com l'anomenaven a Benifallet, on va néixer el març de 1873, ha estat mestra durant tota la seva carrera laboral al seu poble natal, Benifallet, on ha ensenyat a llegir i a escriure a diverses generacions de benifalletencs i benifalletenques.

Maria Cinta Reverté Ripoll va estudiar la carrera de magisteri a Tarragona. Va poder exercir la professió de mestra fins que va arribar la Guerra Civil. Després de la Guerra Civil va continuar ensenyant, però era el període de la postguerra, per tant, eren temps

molt difícils, ja que alguns xiquets, xiquetes i adolescents no podien assistir a l'escola perquè havien d'ajudar les famílies, generalment en feines de camp, per tal de sobreviure. Tot i això, ella en cobria les mancances ensenyant dintre del seu propi habitatge. Ho va fer fins a la seva mort.

Encara hi ha gent avui dia que tot i que ella no està li tenen una gran estima a la *sinjó Cinta*, ja que estan agraïts que gràcies a ella van poder aprendre a escriure i a llegir. L'ensenyament de la senyora Maria Cinta Reverté Ripoll els ho va servir per fer una cosa que avui en dia ens pot semblar molt senzilla, però en aquells temps tenia molta importància, com és escriure una carta als familiars, ja fos per si havien marxat a treballar fora o havien hagut d'anar a fer el servei militar.

Tot i que la *sinjó Cinta* els ho ensenyava als seus alumnes tasques que no eren pròpies de l'època, també havia de fer que aprenguessin a brodar i a cosir, tasques que sí que eren pròpies d'aquell temps.

Durant aquest temps tan difícil per culpa de la Guerra Civil i a la postguerra, la senyora Maria Cinta Reverté Ripoll va haver-se de fer càrrec de la seva neta, ja que s'havia quedat orfe l'any 1939 a causa de la mort per tifus²⁴ de la seva mare, Pepita Benaiges Reverté, que era la filla de la *sinjó Cinta*.

Finalment, la senyora Maria Cinta Reverté Ripoll va morir l'any 1961, però sempre romandrà en la memòria de Benifallet gràcies a una de les frases que deia sempre: "Llegint molt se sap poc, llegint poc no se sap res".

A més a més, l'any 2002 l'Associació de Dones Meravelles de Benifallet li va voler retre homenatge amb la col·locació d'una placa a la casa on va viure per tota una vida dedicada a l'ensenyament.

4.5.7 Enriqueta Roda Llopis

La Galera, Montsià

1867 - 1929

²⁴ Tifus: Nom comú d'un grup de malalties infeccioses causades per diverses rickètsies (gènere de bacteris).

Filla de mestra i mestra ella mateixa, Enriqueta Roda Llopis va obtenir el títol de mestra el 28 de març de 1885. Fet que la va portar a estar ensenyant a nenes -ja que els centres educatius estaven segregats per gèneres- durant trenta-quatre anys (del 1892 al 1926) al centre educatiu que es feia dir *Escuela pública elemental de niñas de la Galera*. Tot i que Enriqueta tenia un marit farmacèutic, per la qual cosa tenia gran comoditat i no li feia falta treballar, va decidir fer-ho igual i exercir de mestra.

Josepa Maria Llopis Llopis, mare d'Enriqueta, el 12 de febrer de 1871 va ser nomenada mestra de l'escola pública elemental de la Galera. Per la qual cosa, mare i filla (Enriqueta, que en aquells moments tenia tres anys) van haver de marxar de Mas de Barberans a la Galera, on se'ls va proporcionar una casa per viure i altres retribucions.

Enriqueta Roda Llopis durant la seva carrera laboral es va trobar en diverses limitacions, tant econòmiques com socials, ja que era l'home el que exercia el poder i prenia les decisions. Tot i això, res li va impedir ser una dona implicada en la seva professió.

L'any 1895 davant del mal estat en el qual es trobaven les escoles de la Galera la *Junta Local de Enseñanza* va decidir llançar la proposta de construir unes noves escoles, proposta que va estar en tot moment recolzada per la mestra galerenca, Enriqueta Roda Llopis. Aquesta proposta es va sol·licitar al consistori, el qual va aprovar-la l'any 1896, tot i que les noves escoles no van ser construïdes fins a l'any 1906.

La principal funció d'Enriqueta com a mestra d'aquella època era ensenyar les tasques de casa, tot i això, ella també els ho ensenyava a les seves alumnes altres competències com per exemple gramàtica, lectura i aritmètica²⁵.

A més a més de dedicar-se a l'ensenyament, Enriqueta també havia de fer altres tasques com són els informes sobre el *Estado de la Escuela Pública elemental de niñas de la Galera*, on en un apartat d'aquests documents es preguntava sobre sistemes de premis i càstigs. En aquell apartat Enriqueta va anotar: "Caricias, elogios, palabras de aprobación y lugares de preferencia. Castigos, represiones públicas y

²⁵ Aritmètica: És la branca de les matemàtiques que tracta de les propietats de certes operacions amb nombres.

privadas, perder lugares y retenerlos en la escuela durante unos cuantos minutos" (Carícies, elogis, paraules d'aprovació i llocs de preferència. Càstigs, repressions públiques i privades, perdre llocs i retenir-los a l'escola durant uns quants minuts). Quan actualment ens posem a pensar que Enriqueta no utilitzava els càstigs físics ens pareix anacrònic²⁶, ja que antigament quasi tot se solucionava amb violència física. La utilització del que coneixem avui en dia com "reforç positiu", que consistia a premiar a l'alumna quan feia alguna cosa bé i explicar-li les conseqüències que hi havia quan feia una cosa malament, ens porta a pensar que Enriqueta Roda era una dona força avançada per a la seva època.

Durant tres anys (del 1923 al 1926) Enriqueta fou l'única dona que formava part de la nova *Junta Local de Primera Enseñanza*. No va ser fins a l'any 1926 que es van unir dues dones més.

Davant la trajectòria d'Enriqueta la podem considerar com una mestra innovadora i avançada a la seva època, en què les mestres no tenien com a requisit bàsic els coneixements intel·lectuals, sinó que s'ocupessin de les tasques pròpies del seu gènere. La galerenca va demostrar tenir suficient capacitat intel·lectual per ensenyar a les seves alumnes altres competències i valors a part de tasques de casa, com ara la costura.

La història d'Enriqueta Roda Llopis va posar fi l'any 1929 als seus seixanta-dos anys a causa d'un càncer, però ben segur que romandrà per sempre en la memòria de totes les seves alumnes i de la Galera.

4.6 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit empresarial

*"És veritat que cada cop hi ha més dones emprenedores,
el que falta és que es vegi que existeixen".*

Helena Torras.

Les Terres de l'Ebre han vist néixer un grup inspirador de dones que han decidit crear el seu propi camí empresarial, convertint-se en autèntiques pioneres en la creació i

²⁶ Anacrònic: Que situa una persona o una cosa en un període de temps que no es correspon amb el que li és propi.

gestió d'empreses. Enfrontant-se als reptes amb valentia, aquestes dones creadores han contribuït significativament a la superació d'obstacles en l'àmbit empresarial. En els càrrecs de lideratge de les seves pròpies empreses han demostrat habilitats excepcionals en la gestió empresarial, a més de la capacitat de superar barreres de gènere, obrint noves oportunitats per a elles mateixes i per a altres dones empresàries.

Amb el pas del temps, s'ha observat una evolució significativa en la presència i influència de les dones en càrrecs empresarials a les Terres de l'Ebre. Des de les primeres pioneres fins a les empresàries contemporànies, la seva participació ha augmentat progressivament, reflectint un canvi en la percepció de gènere dins del món empresarial.

A les Terres de l'Ebre trobem set dones que han contribuït notablement en el desenvolupament d'empreses dirigides per dones, així com en l'eliminació d'estereotips que impossibilitaven a les dones arribar a un càrrec superior com és dirigir i crear la seva pròpia empresa. Entre aquestes dones pioneres en l'àmbit empresarial trobem:

- Carmen Ferré Campos, primera dona empresària del sector tèxtil a Ulldecona la qual va proporcionar feina a moltes dones, fet que va comportar oferir-los una apreciada independència econòmica a moltes d'elles.
- Josefina Fígols Ginés, creadora d'una empresa pionera que es va distingir per la fabricació innovadora de biquinis, destacant així a tota Catalunya.
- Maria Lluís Cebes va destacar com a pionera en la creació i lideratge de Ràdio Gandesa, una ràdio que va ser tancada en temps de franquisme, però que després la mateixa Maria Lluís Cebes va aconseguir reviure.
- Elisa López Sabaté, dona històrica a Mas de Barberans per fundar un exitós taller tèxtil, proporcionant oportunitats laborals per a les dones de la regió. A més, també va ser la primera dona regidora a Mas de Barberans l'any 1987.
- Núria Puell Franch, pionera a obrir un negoci per fer visites a la desembocadura del riu Ebre amb una barca de pescadors. A més de destacar com a empresària en la creació d'altres negocis com un baret o vàries carnisseries.

- Pepita Sampé Salaet, pionera en la creació d'una empresa de producció pròpia de roba prêt-à-porter²⁷ a les Terres de l'Ebre amb gran renom per tota Catalunya.
- Enriqueta Subirats Martí, pionera a establir amb èxit el primer taller de confecció al poble. Pionera en la transició de rols tradicionals, dirigint amb èxit el taller i expandint-se a la gestió immobiliària.

A continuació, descobrirem dones pioneres en l'àmbit empresarial de les Terres de l'Ebre, les contribucions de les quals han deixat una empremta significativa en la història de la regió.

4.6.1 Carmen Ferré Campos

Ulldecona, Montsià

16 de maig de 1939

Carmen Ferré Campos, coneguda afectuosament com la Caramela, va néixer el dia setze de maig de 1939 a Ulldecona. La seva vida empresarial va ser un viatge inspirador que va transcendir les convencions de l'època. Amb una infància marcada per la determinació, es va convertir en una empresària destacada en el món de la confecció tèxtil.

Filla única, Carmen Ferré va viure una infància modesta a la localitat d'Ulldecona. Malgrat haver completat els estudis primaris, va decidir continuar la seva educació aprenent l'art de la costura a casa d'una modista local. Aquestes primeres experiències marcarien l'inici del seu viatge cap a una carrera que transcendiria les expectatives convencionals.

A la jove edat de vint anys, Carmen Ferré es va casar amb Manuel Varga, però la tragèdia la va colpejar quan es va quedar vídua als vint-i-dos anys, embarassada de la seva filla Carmen. Amb determinació i l'ajuda de la seva mare, Carmen va trobar el seu camí treballant com a modista. Amb una habilitat excepcional i una visió

²⁷ Prêt-à-porter: Roba produïda en sèrie i llista per a portar. Això vol dir que les peces prêt-à-porter no són personalitzades ni exclusives.

avantguardista de la moda, va decidir establir-se per compte propi, confeccionant vestits a mida. Aquest pas arriscat no només va donar lloc a una demanda creixent, sinó que també va conduir a la creació d'un taller de confecció que va donar feina a diverses dones d'Uldecona.

Durant els anys setanta, Carmen va transformar el seu taller en un centre vital de l'activitat empresarial local, proporcionant feina a moltes dones i donant-los una preciosa independència econòmica. La seva dedicació va transcendir el seu propi èxit, ja que va contribuir significativament al creixement econòmic i social del seu entorn.

La seva força interior i habilitats empresarials van permetre que el seu taller de confecció no només prosperés sinó que també esdevingués un vehicle per a la independència financera de moltes dones. A més de ser una líder empresarial, Carmen Ferré Campos va ser una figura de suport per a la seva filla i una font d'inspiració per a totes les dones d'Uldecona.

El llegat de Carmen Ferré Campos es manifesta en el sector tèxtil d'Uldecona, on les dones que van ser part del seu taller continuen recordant amb gratitud l'oportunitat que els va brindar.

4.6.2 Josefina Fígols Ginés

 Batea, Terra Alta

 1928

Josefina Fígols Ginés va néixer el 29 de juny de l'any 1928, a la Vila Closa de Batea. Filla d'en Miquel de cal Civil i la Rosa de cal Rapat, pagesos bateans que, com molts altres, van haver d'abandonar la seva terra natal per cercar noves oportunitats a Barcelona. La família va passar per Molins de Rei i va establir-se al barri de Les Corts, tot just abans de l'esclat de la Guerra Civil.

La infantesa de Josefina Fígols es va desenvolupar enmig dels estralls de la postguerra, una època marcada per les dificultats i les privacions. Durant els bombardejos feixistes sobre Barcelona, els seus pares la van enviar al poble per assegurar la seva seguretat. Aquest temps va estar ple d'experiències viscudes amb

els seus iaïos i cosins. Va ser una època en què la Guerra Civil encara era present a les converses i les vides dels habitants del poble.

Ja adolescent, Josefina Fígols Ginés es va llançar al món laboral com a aprenent de modista, una ocupació que es convertiria en la seva passió de tota la vida. Aquests primers passos en el món de la moda la van portar a treballar per a reconegudes cases d'alta costura de Barcelona, amb rellevància especial a Santa Eulàlia del Passeig de Gràcia.

A través d'aquesta feina, va tenir l'oportunitat de penetrar en les cases de l'alta burgesia barcelonina, vestint i emprovant vestits per a aquells que ocupaven els esglaons més elevats de la societat. Va esdevenir una figura coneguda i respectada en els cercles de la moda, establint connexions amb personalitats rellevants com la família de l'escriptor Josep Maria de Sagarra.

No obstant això, Josefina no va perdre mai el lligam amb les seves arrels, mantenint una connexió constant amb el seu poble natal. El retorn a la seva terra va significar més que un viatge físic; era una reconciliació amb la natura i les seves pròpies arrels. Allí va crear la seva pròpia marca de moda anomenada "FILQUE", una empresa pionera que es va distingir per la fabricació innovadora de biquinis. La seva visió audaç va impulsar-la a introduir la malla en els teixits, transformant la indústria de la moda de bany a Catalunya. Va ser una pionera que va marcar el camí per a moltes altres empresàries de la moda.

La seva devoció pel seu poble i la seva gent es va manifestar en diverses iniciatives. Va impulsar activitats artístiques i esportives per als joves del poble, com la creació d'un grup de majorettes i una banda de cornetes i tambors. També va fomentar l'excursionisme i va organitzar obres de teatre i desfilades de moda amb vestits del passat.

En la dècada dels anys setanta, Josefina Fígols Ginés va engegar una nova fase de la seva vida, connectant amb els moviments d'agricultura ecològica a França, especialment amb l'agricultura biodinàmica. A més, va reconèixer la necessitat de les dones d'organitzar-se i va ser una figura clau en la creació de l'Associació de Dones La Templada. Va proposar i va encapçalar la iniciativa del Mercat Medieval, una tradició que continua fins avui i que celebra les arrels medievals del poble.

L'Associació de Dones li va retre homenatge l'any 2018, commemorant el vintè aniversari del mercat que ella va ajudar a fundar.

4.6.3 Maria Lluís Cebes

 Batea, Terra Alta

 15 d'octubre de 1938

Maria Lluís Cebes va veure la llum per primera vegada a Batea el dia quinze d'octubre de l'any 1938, enmig dels esdeveniments tumultuosos de la Guerra Civil Espanyola. Quan la seva família, fugint del conflicte, es dirigia cap a Saragossa, una parada inesperada a Maella, Baix Aragó, va canviar el curs dels esdeveniments, fent-los retornar a Gandesa, el poble natal de la seva mare, Filomena Cebes.

Criada entre les terres de la Terra Alta, va passar la seva infantesa a Gandesa, rebent educació a l'edifici de les Escoles Velles. Els seus mestres, senyora Agustina, senyora Maria, senyor Alfonso i senyor Miquel Ferrer, van guiar els seus primers passos acadèmics fins als catorze anys. Després, encara que no va deixar d'assistir a l'escola durant la verema, la seva vida es va combinar amb les responsabilitats de la llar i el treball al camp.

El seu compromís amb la ràdio es va fer evident l'any 1963, quan va ser una de les pioneres a posar en marxa la primera emissora del municipi. Aquesta emissora d'ona mitjana, impulsada per la iniciativa del telegrafista Basilio Ruiz i amb la col·laboració d'Andreu Pedrola i Carme Meix, va ser un projecte innovador però efímer²⁸, ja que va ser tancada pel franquisme, que veia amb desconfiança la proliferació²⁹ d'emissores locals.

Malgrat els diferents obstacles, l'esperit intrèpid de Maria Lluís Cebes no es va deixar avassallar. L'any 1983, ja com a regidora de Cultura, va expressar el seu desig de reviure la ràdio local i va ser nomenada portaveu de l'Ajuntament. Durant un any, va

²⁸ Efímer: De molt curta durada.

²⁹ Proliferació: Producció ràpida i repetida d'alguna cosa.

treballar desinteressadament per reactivar Ràdio Gandesa, que va tornar a la vida l'any 1983, ara en freqüència modulada, amb Maria Lluís al capdavant com a directora.

La seva tasca va anar més enllà de la ràdio; va ser una figura destacada en els primers anys de la democràcia, convertint-se en una de les primeres regidores de Gandesa. La seva valentia i determinació la van portar a liderar un projecte que, en aquells temps, no era sempre accessible per a les dones. La seva vocació de servei també es va estendre a l'àmbit religiós i cultural, col·laborant amb l'església i participant activament en diverses institucions culturals.

Maria Lluís Cabes es va retirar l'any 2005, deixant darrere seu un llegat que va transcendir la ràdio. La seva col·lecció de vinils, plena de música que ella mateixa compartia manualment amb els seus oients, és ara un tresor per als melòmans³⁰ i amants de la música de la Terra Alta.

4.6.4 Elisa López Sabaté

Mas de Barberans, Montsià

1939

Elisa López Sabaté, nascuda l'any 1939, és una figura destacada en la història de Mas de Barberans i una dona que ha deixat una empremta indiscutible en la història social i política del seu municipi. Coneguda per la seva determinació, llibertat i dedicació a la comunitat, Elisa és un exemple viu de com una sola persona pot fer una diferència significativa en la seva localitat. A través d'una vida dura de treball i dedicació a les causes que li importaven, Elisa ha esdevingut una dona significativa en el relat de Mas de Barberans.

Elisa López Sabaté va destacar per ser una dona lliure i una empresària visionària. L'any 1967, amb una visió audaç i una passió pel tèxtil, va fundar el seu propi taller de subcontractació tèxtil. Amb un gran compromís per crear oportunitats per a les dones del seu poble, va establir un espai de treball on fins a 14 dones van tenir l'oportunitat

³⁰ Melòmans: Molt afeccionat a la música, especialment com a auditor.

de desenvolupar les seves habilitats i guanyar un sou. La seva determinació i la seva capacitat per liderar van ser evidents des del principi.

A l'edat de quaranta-vuit anys, Elisa López Sabaté va fer història a Mas de Barberans convertint-se en la primera dona a ocupar un càrrec polític en la història democràtica del municipi. L'any 1987, va ser elegida com a regidora pel Partit dels Socialistes de Catalunya (PSC) a l'Ajuntament de Mas de Barberans. Aquest esdeveniment va obrir camí a altres dones per a involucrar-se en la política local i influir en les decisions que afecten la comunitat.

Des de l'any 2006, Elisa López Sabaté ha ocupat el càrrec de presidenta de l'Associació de Dones Masoveres, una posició que li ha permès defensar els drets i el benestar de les dones rurals a Mas de Barberans. Amb la seva passió i lideratge, ha treballat incansablement per fomentar la igualtat de gènere i l'empoderament de les dones.

No contenta amb les seves responsabilitats com a líder de les Dones Masoveres, Elisa López Sabaté també ha estat membre de la junta de l'Associació de Jubilats des de l'any 2011. Aquesta doble implicació li ha permès connectar-se amb diferents segments de la comunitat i continuar contribuint en el benestar de les persones majors.

En resum, Elisa López Sabaté és una dona que ha marcat una diferència significativa en la història de Mas de Barberans, tant com a empresària com a figura política i defensora dels drets de les dones i les persones majors a la seva comunitat. La seva vida i el seu treball continuen sent una inspiració per a les generacions futures.

4.6.5 Núria Puell Franch

La Cava, Baix Ebre

1932 - 2006

La història de Núria Puell Franch, nascuda l'any 1932 al Prat de Llobregat i deixant un llegat a Barcelona l'any 2006, és la crònica d'una dona emprenedora que va superar els desafiaments de la postguerra i va construir una exitosa trajectòria empresarial.

Criada amb una infantesa marcada per les penúries de la postguerra, Núria va aprendre la resiliència i la determinació des de jove. Acomiadada de la seva localitat natal pel bombardeig de l'any 1993, va viure amb la seva família a la Cava, on va treballar durant la seva adolescència a la botiga de queviures de Pere de Guants. Als divuit anys, es va casar i va començar una nova etapa al costat del seu marit Gumersindo, guardià de l'illa de Buda.

La seva naturalesa emprenedora va florir mentre dirigia una botiga de queviures a l'illa de Buda, proveint menjar als treballadors locals. Convertint-se en una de les primeres dones a conduir una moto a la zona, va demostrar la seva determinació per superar els desafiaments logístics. Així, va obrir una carnisseria a Salou i una a la Cava, encara que, lamentablement, aquesta última va tancar per dificultats econòmiques.

La seva visió empresarial es va expandir quan, observant els treballadors de Buda esperant per travessar el riu, va decidir obrir un baret a la vora del riu, oferint begudes, cafès i, amb les seves habilitats culinàries, plats típics del terreny. Amb el temps, va adquirir una barca de pescadors per organitzar visites a la desembocadura del riu Ebre, mostrant la seva capacitat de noves oportunitats.

El carisma de Núria i la seva habilitat per connectar amb els clients van fer créixer ràpidament el negoci, donant lloc a la creació del Restaurant Nuri. La seva filla i gendre, temps després es van unir a l'empresa, crear un llegat familiar que va durar fins als seus últims dies.

4.6.6 Pepita Sampé Salaet

Roquetes, Baix Ebre

1929

Pepita Sampé Salaet va entendre que l'èxit en el món de la moda no es tracta només de la creativitat. Les seves habilitats empresarials la van portar a prendre un negoci tèxtil. El seu enfocament innovador i la seva voluntat d'assumir riscos calculats, juntament amb la seva germana la van portar a convertir-se en una figura admirada tant per la seva visió com per la seva capacitat per a executar-la.

La roquetenca Pepita Sampé Salaet i la seva germana, que era quatre anys major que ella, totes dues amants de la moda i la confecció van decidir muntar el seu propi taller de confecció i costura de roba prêt-à-porter³¹, endinsant-se en el món de la moda, i arribant a professionalitzar-se en la confecció tèxtil.

La senyora Pepita Sampé Salaet no és una dona a qui li agradi presumir, tot i que podria fer-ho, ja que va arribar a cosir per a persones força adinerades que fins i tot venien de Barcelona a Roquetes en recerca dels seus serveis. A més a més, presenta molta modèstia tot i haver assistit a moltes passarel·les de moda en les quals va aconseguir tenir els contactes dels millors modistes del moment, així com haver tractat amb personalitats de renom en l'àmbit polític i social.

Ni Pepita Sampé Salaet ni la seva germana mai van voler dependre de cap home, per això cap va arribar a casar-se, tot i tenir una llarga llista de pretendents. En aquella època aquest fet els ho va donar una llibertat inimaginable com a dones, la qual cosa els permetia viatjar constantment a Barcelona en transport públic, tot i que en els seus inicis ho feien en la vigilància del seu pare.

Aquestes dues dones actives, autònomes i emprenedores, procedents de Villalba per part paterna i de Benifallet per part materna, van aprendre i adquirir l'ofici d'emprenedores gràcies a la seva mare, ja que ella era la persona encarregada en els negocis de l'empresa familiar. D'altra banda, tot i ser una família on predominaven les dones, les tasques domèstiques es realitzaven entre tots per igual: pare, mare i els tres germans.

El seu pare sempre va mencionar i proposar algun cop de marxar a les Amèriques per emprendre un negoci, però mai s'acabaven de decidir a emigrar. També, a les germanes Sampé se'ls va presentar l'oportunitat d'anar-hi per un projecte de costura de brodats, ja que algun americà havia vist el seu treball a Barcelona, però van haver de declinar l'oferta a causa de l'estat de salut que es trobava la seva mare. Tot i això, quan Pepita tenia setanta anys, les dues germanes Sampé Salaet van decidir marxar a Nova York al voltant de quinze dies per donar compliment al seu desig i al del seu pare.

³¹ Prêt-à-porter: Roba produïda en sèrie i llista per a portar. Això vol dir que les peces prêt-à-porter no són personalitzades ni exclusives.

Tot i que Pepita Sampé Salaet sempre ha estat una dona molt implicada en la seva carrera laboral, també ha estat una dona molt reivindicativa i involucrada quant al seu poble, ja que antigament les actuals pubilles de festes eren les filles dels regidors, i ella va reivindicar que s'havien d'escollir mitjançant la votació i la democràcia. Aquesta proposta va suposar un canvi en l'accés a ser pubilla de festes majors i van començar a haver-hi més joves interessades.

4.6.7 Enriqueta Subirats Martí

Camarles, Baix Ebre

13 d'abril de 1937

Enriqueta Subirats Martí, calera³² de naixement, viu actualment a Camarles, on va començar a residir a casa la seva germana quan tenia catorze anys. Desplegant així durant la seva adolescència una intensa activitat treballant en les feines domèstiques i en les feines de temporada de l'arròs, a l'estiu, i la recol·lecció de les olives, a l'hivern, com la majoria de les dones del Delta.

A Enriqueta Subirats li agradava molt fortament cosir i brodar, per això va començar a recollir del diari La Vanguardia retalls d'ofertes de feines relacionades amb la confecció, ja que volia deixar-se la feina del camp. A causa d'això va aconseguir posar-se en contacte amb una empresa de confecció, Omega, que es trobava a Barcelona. Aquesta li va oferir obrir el primer taller de confecció al poble, i ella sense pensar-ho dues vegades va acceptar.

D'aquesta manera, uns quants dies després es va organitzar una convocatòria per treballar al taller de confecció, on van acudir una cinquantena de dones, les quals també volien alliberar-se de les feines feixugues del camp. Aquestes van ser formades per una treballadora que va enviar l'empresa, i Enriqueta Subirats amb tan sols vint anys es va quedar com a responsable del control i la feina feta en el taller de confecció. A mesura que anava passant el temps, el taller anava prosperant, per la qual cosa va arribar a donar feina a un centenar de dones dels pobles dels voltants.

³² Calera: Gentilici de l'Ametlla de Mar.

Tot continuant amb el taller de confecció, l'any 1971, ella i el seu marit, amb el que va tenir tres fills, van decidir adquirir diverses cases de camp, per així llogar-les al turisme estranger. D'aquesta manera, va posar-se en contacte amb una immobiliària d'un senyor francès, que residia a Llançà³³, per tal de responsabilitzar-se de buscar cases, pisos i xalets al Delta de l'Ebre, un negoci totalment desconegut i ignorat en aquella època a les Terres de l'Ebre.

Al cap del temps, al seu marit, després d'unes quantes intervencions quirúrgiques, li van concedir la invalidesa absoluta, per la qual cosa Enriqueta Subirats va passar a responsabilitzar-se de la granja de bestiar boví³⁴ que ell administrava.

Enriqueta Subirats Martí va estar dedicant-se a totes aquestes feines fins a l'any 2002, moment en el qual va decidir jubilar-se, demostrant ser una dona valenta i sense cap temor, tot i fer feines que en aquella època eren considerades masculines.

4.7 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit esportiu

*"Si no veus esport femení,
t'estàs perdent la meitat de l'espectacle"*
Campanya T'ho estàs perdent.

Al llarg dels anys en la història de les Terres de l'Ebre han anat sorgint dones que han tingut la capacitat de fer front a grans barreres de gènere en l'àmbit esportiu, ja que fins i tot, antigament, a part de no poder participar en les competicions esportives, tampoc podien gaudir de l'esport, pel fet que la dona estava molt restringida a fer poca cosa més que les tasques de casa.

Tot i que les normes socials consideraven la pràctica esportiva exclusivament masculina, sempre hi ha hagut dones valentes que han aconseguit desafiar aquests obstacles per tal de posicionar-se en un bon lloc en aquest àmbit. Per això, avui en dia les dones participen en una gran varietat d'esports, demostrant així que l'esport no és una activitat de gènere, sinó d'habilitat i determinació.

³³ Llançà: Municipi de la Costa Brava nord, a la comarca de l'Alt Empordà.

³⁴ Bestiar boví: En ramaderia, el bestiar boví és el conjunt format pels bous i vaques.

Al llarg de la història de les Terres de l'Ebre hi ha hagut moltes dones excepcionals que han aconseguit trencar aquestes barreres de gènere i obrir-se pas en un àmbit antigament molt masculinitzat. D'entre aquest gran nombre de dones en podem destacar quatre, que són:

- Laia Ballesté Sciora, destacada per jugar amb l'equip local de l'Ampolla fins a competir en l'àmbit professional amb l'Sporting Club de Huelva, assolint èxits notables, com el subcampionat de la Copa de la Reina i la victòria en el Campionat d'Espanya sub 16 i sub 18 amb la Selecció Catalana.
- Marina Freixa Valls, primera jove de Corbera d'Ebre en formar part de l'equip de Catalunya que va guanyar el campionat d'Espanya de cros, i acumular victòries en diverses disciplines als campionats de Catalunya.
- Pepita Grangé, dona pionera en la creació del primer gimnàs de la comarca del Baix Ebre.
- Carme Rams Margalef, pionera a ser una de les primeres dones a destacar en el món de l'handbol i del voleibol.

A continuació, trobarem quatre dones destacades en l'àmbit esportiu de les Terres de l'Ebre, amb les seves biografies, les seves fites, el seu llegat...

4.7.1 Laia Ballesté Sciora

L'Ampolla, Baix Ebre

22 de febrer de 1999

Des de la seva infància, Laia Ballesté Sciora va demostrar un amor innat per l'esport. Cada pilota que tocava era una oportunitat per a demostrar la seva habilitat natural i el seu indestructible compromís amb el joc. El que va començar com un simple passatemps va evolucionar ràpidament en una passió devoradora que la va impulsar a dedicar hores interminables a perfeccionar la seva tècnica i millorar el seu joc.

Laia Ballesté Sciora va començar a donar-li puntades a la pilota al pati de l'escola, on jugava amb els seus companys, tot i que practicaven diferents esports, ella tenia un do especial en el futbol.

Amb tan sols cinc anys, va començar a formar part de l'equip de futbol de l'Ampolla, arribant a ser capitana de l'equip. La seva principal motivació futbolística en part va venir a causa del seu avi, que va ser porter de l'equip del poble.

La Laia Ballesté de cinc anys va començar a jugar al futbol amb l'equip de l'Ampolla en forma de hobby, però com bé diuen "amb la fricció arriba la passió", i això és el que li va passar a ella, portant-la així en tan sols quinze anys a competir contra dones amb molta diferència d'edat al seu costat. En aquells temps va haver de buscar un equip de futbol femení, el Tortosa Ebre Femení, ja que ja no podia competir en l'equip mixt.

No es va adonar que podia arribar molt lluny fins que amb tan sols setze anys va rebre una trucada de la Selecció Catalana, per citar-la a entrenar amb el Futbol Club Barcelona femení, en la categoria B. Tot i que va estar durant un temps entrenant amb ells, va adonar-se que era inviable, ja que va trobar impossible combinar el fet d'estar a dues hores de Barcelona, els seus pares treballant i ella encara en edat d'anar a l'institut. Tot i això, no es penedeix de la decisió que va prendre, pel fet que ha arribat allí on ella sempre havia desitjat, ser una jugadora professional.

Una vegada va declinar l'oferta del Futbol Club Barcelona (FCB) ella i una companya van ser cridades pel Club Esportiu Castelló, on va estar jugant durant una temporada, arribant a competir contra el València Club de Futbol, el Llevant Unió Esportiva, entre altres. A causa d'això, la temporada següent va ser cridada pel València Club de Futbol, un club al qual li guarda molta estima, ja que allí va conèixer la seva millor amiga. El fitxatge del València la va portar a marxar de casa amb tan sols disset anys, on va estar compartint pis amb altres jugadores. També va estar durant una temporada jugant amb el *Rayo Vallecano de Madrid*, tot i que no té un bon record d'aquest equip.

Va estar jugant durant dues temporades al València Club de Futbol, fins que va marxar al *Deportivo Alavés*, on va estar durant un hivern. Després d'aquest club va marxar al *Club Deportivo Logroño*, amb el qual van quedar subcampions en la Copa de la Reina.

A més a més del subcampionat de la Copa de la Reina, Laia Ballesté ha guanyat amb la Selecció Catalana el Campionat d'Espanya sub 16 i el sub 18, un gran assoliment.

Actualment, Laia Ballesté Sciora juga amb l'Sporting Club de Huelva des dels vint-i-tres anys, amb el qual juga de defensa central de manera professional, un lloc on mai hagués imaginat arribar. Ella encara es veu durant uns quants anys en el món del futbol, ja que ella es defineix com una central contundent, a la qual li agrada el joc associatiu, en el qual creu que li pot aportar a l'equip fins i tot més urpa defensiva.

4.7.2 Marina Freixa Valls

Corbera d'Ebre, Terra Alta

19 de febrer de 2001

La vida de Marina Freixa Valls és un recorregut abundant per pistes i camps d'entrenament, on la disciplina i la perseverança s'han convertit en els seus millors aliats. Des dels seus primers passos al pati de l'escola fins a podis internacionals, aquesta biografia narra com l'esport ha teixit part de la seva història i forma part de la seva identitat, convertint-la en una referent d'èxit i determinació en el món de l'atletisme.

Marina Freixa Valls és una atleta nascuda el dinou de febrer de l'any 2001, a Corbera d'Ebre, a la comarca de la Terra Alta. La seva passió per l'esport va començar des de ben petita, ja que va participar en crosos comarcals a causa d'una extraescolar de l'escola. A més del cros, també va practicar patinatge, natació i gimnàstica artística. Tanmateix, el seu interès per l'atletisme es va consolidar quan tenia nou anys, quan va decidir unir-se a aquest esport.

A mesura que va anar entrenant i participant en competicions de menor nivell, la seva passió per l'atletisme va créixer, per la qual cosa va començar a entrenar més intensament i a provar disciplines en pista, ja que inicialment només havia practicat el cros. Amb el temps, va guanyar experiència i va començar a competir en esdeveniments federats.

Malgrat les dificultats personals i les lesions que sorgeixen en la vida d'un atleta, Marina Freixa Valls mai va considerar deixar l'atletisme com una opció seriosa. El suport constant dels seus pares va ser un factor clau en la seva determinació per continuar endavant.

A Corbera d'Ebre, un poble petit on tothom es coneix, Marina ha rebut un fort suport per part de la seva comunitat. La gent del poble l'ha animat i han estat un seguidor fidel en les seves fites esportives. L'Ajuntament i el consell comarcal també han reconegut els seus èxits.

Encara que mai va imaginar que arribaria a on és ara, Marina Freixa Valls ha aconseguit grans èxits en l'àmbit de l'atletisme. Ha estat part de l'equip de Catalunya que va guanyar el campionat d'Espanya de cros, i ha acumulat victòries en diverses disciplines als campionats de Catalunya. A més a més, ha competit en crosos internacionals i campionats d'Espanya i Catalunya, sigui de manera individual o com a part d'un club.

Tot i els seus assoliments esportius, Marina Freixa Valls no es dedica de manera professional a l'atletisme. Compagina la seva intensa rutina d'entrenament amb els seus estudis de farmàcia a la Universitat de Barcelona i amb treballar durant els estius.

Marina Freixa Valls és una jove que ha demostrat dedicació i talent en el món de l'atletisme i que ha aconseguit un fort suport de la seva comunitat i la seva família en el seu camí cap a l'èxit esportiu.

4.7.3 Pepita Grangé

Móra d'Ebre, Baix Ebre

18 d'abril de 1930 - 02 d'octubre de 2016

Pepita Grangé, una figura destacada nascuda a Móra d'Ebre el divuit d'abril de 1930, va convertir-se en la primera dona a obrir el primer gimnàs de la comarca del Baix Ebre, destacant-se com una dona que va trencar estereotips de gènere i sent pionera a la comarca del Baix Ebre. A més de ser la primera dona a obrir el primer gimnàs de

la comarca també era llevadora i defensora de les dones i els infants. La seva dedicació a la salut i el benestar la va portar a convertir-se en una pionera, marcant la diferència en la seva comarca.

Pepita Grangé ja des de ben petita tenia gran vocació pel servei a la comunitat, per això va iniciar la seva trajectòria com a llevadora a Móra d'Ebre l'any 1950 i fins a l'any 1998. La seva dedicació incondicional la van convertir en un referent per a les dones i les famílies de les comarques de les Terres de l'Ebre. Durant la dècada del 1950, Pepita va destacar en líder en l'atenció al naixement i el seguiment postpart.

Al mateix temps de la seva feina com a llevadora, Pepita va decidir enriquir els seus coneixements. Amb valentia, va obtenir els títols d'Educació Física, Fisioteràpia i Callista. Amb aquesta base, va obrir el primer gimnàs de la comarca a l'edifici de l'Ajuntament de Móra d'Ebre a començament dels anys setanta. Aquesta iniciativa pionera reflectia el seu compromís amb el benestar físic i emocional de les persones.

Pepita Grangé va mostrar un nivell d'entrega excepcional, atenent no només aquelles dones que buscaven assistència mèdica formal, sinó també a les que preferien donar a llum a casa. A més, la seva mobilitat i independència, demostrades en l'ús de la bicicleta i una Vespa, simbolitzen el seu esperit de valentia en una època en què les dones amb carnet de conduir eren considerades rares.

Pepita, més enllà de la seva destacada carrera com a llevadora i fundadora del primer gimnàs de la comarca, va ser un gran model que animava les dones a treballar fora de casa i a buscar la seva pròpia independència econòmica. Amb la seva formació única en educació maternal i les classes que impartia, va contribuir a elevar els coneixements maternals i va ser un dels dos únics professionals de la província de Tarragona amb aquesta formació.

La vida de Pepita Grangé és un testimoni de compromís i lideratge. Va deixar una gran empremta en cada naixement que va assistir, en cada persona a qui va inspirar a mantenir-se activa físicament i, sobretot, en el llegat durador que ha deixat com a pionera en la promoció de la salut a la comarca del Baix Ebre.

4.7.4 Carme Rams Margalef

 Amposta, Montsià

 05 de febrer de 1948 - 11 d'agost de 2021

En el competitiu món de l'handbol i el voleibol, Carme Rams Margalef es va destacar com una figura pionera que va obrir el camí per a generacions femenines futures. La seva biografia és un testimoni de com va superar obstacles i desafiaments per a convertir-se en una de les primeres dones a destacar en el món de l'handbol i del voleibol.

Carme Rams Margalef, nascuda a Amposta el dia cinc de febrer de l'any 1948, va ser una de les primeres jugadores ampostines a destacar en el món de l'handbol i el voleibol. La seva trajectòria esportiva va ser una història d'èxit que va marcar el camí per les futures generacions d'esportistes femenines. Carme Rams Margalef va demostrar la seva passió per l'esport des de jove i va decidir seguir la seva passió a través de l'educació física, per la qual cosa es va llicenciar en Educació Física.

El primer cop que va destacar va ser en el món del voleibol, on va jugar dues temporades amb l'equip Medina de Barcelona. Durant aquesta etapa, Rams es va proclamar una vegada campiona d'Espanya i va arribar a assolir l'honor de ser internacional absoluta amb la selecció espanyola. Això la va portar a ser una de les jugadores més destacades d'aquella època en el voleibol femení.

Després d'aquesta etapa, Carme Rams Margalef va decidir apostar pel món de l'handbol. Va unir-se al Club Atlètic de Madrid, on va jugar amb distinció durant vuit temporades, des de l'any 1972 fins a l'any 1979. Amb el Club Atlètic de Madrid va aconseguir l'èxit més gran de la seva carrera, guanyant tres Lligues i demostrant ser una jugadora essencial per a l'equip.

Carme Rams Margalef no només va destacar en el club, sinó que també va ser una figura destacada de la selecció espanyola d'handbol. Carme Rams Margalef va representar Espanya en quaranta ocasions i va ser-ne la capitana durant vuit temporades. Va participar en un Mundial l'any 1977 i va obtenir la medalla de plata als

Jocs Mediterranis l'any 1979. La seva excel·lència va ser reconeguda amb el premi de millor jugadora espanyola en dues ocasions, els anys 1975 i 1976.

A més a més, la Federació Espanyola d'Handbol li va atorgar la medalla al mèrit l'any 1977, en reconeixement de la seva contribució excepcional a l'esport. També va rebre el premi com a jugadora pionera del segle XX de la Federació Catalana, l'any 1999.

Carme Rams Margalef va tancar la seva brillant trajectòria esportiva al Club Rancho de Castelldefels, on va guanyar la Copa de la Reina durant les temporades 1979-1981. A més a més, va rebre la insígnia d'or i brillants del Club Atlètic de Madrid l'any 1978, un premi que reconeixia la seva contribució inestimable a l'equip.

Desafortunadament, Carme Rams Margalef ens va deixar l'onze d'agost de l'any 2021, deixant un llegat que perdurarà en la història de l'esport. La seva passió, dedicació i èxits ha servit i continua servint com inspiració per a generacions futures d'esportistes femenines. El nom de Carme Rams Margalef estarà sempre lligat a l'èxit de l'handbol i el voleibol espanyols.

4.8 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit marítim

Ara estem trencant l'estereotip de pesca-home, ara també hi ha pesca-home i dona.

Maribel Cera Chillida.

En el context del món marítim a les Terres de l'Ebre, les dones han experimentat històricament una participació limitada i reduïda. Malgrat la gran presència de dones en altres àmbits de la societat, la seva presència i influència en el sector marítim ha estat notablement escassa.

Aquesta poca participació té com a conseqüència una desigualtat marcada, amb un petit nombre de dones que ocupen llocs com la pesca, la navegació... Tot i que algunes dones han desafiat aquests estereotips marcats per la societat i han aconseguit fites notables, la falta de dones en el món marítim de les Terres de l'Ebre destaca com una qüestió rellevant que requereix una major igualtat de gènere en aquest sector.

Tot i això, a les Terres de l'Ebre trobem dones que han contribuït fortament en el desenvolupament marítim del territori. Entre aquestes dones en trobem a dues, que són:

- Maribel Cera, dona destacada per ser l'única dona pescadora al municipi de la Ràpita.
- Àurea Tomàs Curto, pionera a ser la primera dona pescadora de l'Ampolla, destacant en un món força masculinitzat.

A continuació, es destaquen les dues dones que han destacat com a figures rellevants en l'àmbit marítim de les Terres de l'Ebre, desafiant els obstacles i fent història en un sector històricament dominat per homes.

4.8.1 Maribel Cera Chillida

La Ràpita, Montsià

1972

Maribel Cera Chillida, filla i neta de pescadors, porta la mar a les venes i la passió per la pesca en el cor. Des de ben petita, va créixer escoltant les històries del seu avi i pare sobre la mar, i això va fer que la seva relació amb el mar fos molt especial i propera. Malgrat la seva passió per pescar, ha hagut de renunciar a crear una família perquè no ha trobat algú que comparteixi la seva devoció pel mar.

La seva feina com a pescadora ho és tot per a ella, ja que passa moltes hores a la seva barca, que considera la seva segona casa. És una de les poques dones pescadores a Catalunya i ha estat presidenta d'una associació que vol donar reconeixement al paper de les dones en el món marítim, l'Associació Catalana de Dones de la Mar.

Cada dia, la Maribel comença a treballar molt d'hora de matí, independentment del temps que faci. Es troba amb l'Enric, el patró de la barca amb la qual ella pesca, i tots dos surten a pescar. Encara que el sector de la pesca és tradicionalment masculí i hi ha poques dones com ella, es considera una més entre els seus companys.

La Maribel va descobrir la seva passió per la pesca quan només tenia set anys. Malgrat que el seu avi i el seu pare li deien que s'anés a dormir, ella volia anar amb ells a pescar. D'aquesta manera va ser com es va endinsar en el món de la pesca.

Tot i la seva dedicació, Maribel Cera veu el futur de la pesca amb preocupació. Creu que la professió està en perill i que només els més rics podran comprar peix. Tot i això, confia en el fet que la participació de més dones en el sector marítim pot ajudar a millorar les coses.

Sobre les xifres que mostren que hi ha poques dones pescadores, Maribel ho veu com una cosa normal en un món on el paper de les dones no està prou valorat. Tot i això, manté una actitud positiva i veu possible la incorporació de més dones en aquest món masculinitzat.

Per la Maribel, les dones aporten una perspectiva diferent en el sector de la pesca. Creu que la seva manera d'entendre les coses és important i que, malgrat que les dones han estat sovint ignorades, la seva tasca és crucial.

Malgrat les dificultats, la Maribel no es veu només com una dona que pesca, sinó com una persona que està lluitant per la igualtat.

4.8.2 Àurea Tomàs Curto

 L'Ampolla, Baix Ebre

 1930

Àurea Tomàs Curto forma part d'un selecte grup de dones que van decidir endinsar-se en un món que en aquella època era considerat exclusivament d'homes, convertint-se així en la primera dona pescadora de l'Ampolla, tot i ser un treball convencionalment del gènere masculí.

Aquesta pionera de l'Ampolla va néixer en una família de nou, formada per la mare, Cinta Curto Gilabert, una dona treballadora, el pare Rafael Tomàs Sebastià, que va presidir l'Associació Cultural de l'Ampolla en temps de la República, cinc filles, un fill i una neboda que s'havia quedat orfe.

Tot i ser dona va tenir l'oportunitat d'assistir a l'escola, encara que no va ser durant el temps que a ella li hagués agradat, ja que només va poder anar dels nou als dotze anys. No obstant això, l'escola va ser molt important per a ella, perquè sempre ha sigut una dona amb moltes ganes d'aprendre. La seva breu formació acadèmica es va deure, primer a la Guerra Civil i després pel treball, ja que al ser de família pagesa amb dotze anys va haver de començar a treballar als arrossars i a la terra seca.

Es va casar amb un pescador experimentat, amb el qual va tenir tres fills; dos nois i una noia. A causa de la professió del seu marit va començar a pescar ella també, per la qual cosa es va convertir en pescadora i *remendadora*. Tot i que no va ser un camí fàcil, ja que les diferències de gènere que hi havia en aquella època alguna vegada van causar-li problemes. En una ocasió, en temps de la dictadura franquista un carrabiner³⁵ la va fer baixar del bot en el qual estava pescant, ordenant-li que no podia exercir aquella feina perquè era una dona. Ella, que no estava conforme, va marxar en tren a Tortosa, a la Comandància de la Marina, on va aconseguir continuar pescant.

Àurea Tomàs Curto va començar a pescar també amb la seva germana Esperança Tomàs Curto, convertint-les així en les úniques pescadores del poble.

Sobre la dècada dels setanta, passats els quaranta anys va decidir que havia d'aprendre a conduir, i sense fer cas ni escoltar les veus que li deien que era massa gran va assolir aprovar l'examen de conduir a la primera.

Després de la transició democràtica³⁶, va decidir estudiar llengua catalana, perquè deia que es perdia moltes coses. A causa d'això, Àurea Tomàs va acabar convertint-se en una àvida lectora de llibres en llengua catalana.

Àurea Tomàs Curto ha demostrat en infinitat de vegades ser una dona molt valenta, decidida, lluitadora, i sobretot, defensora dels seus drets.

³⁵ Carrabiner: A l'estat espanyol, guàrdia destinat a la repressió del contraban i a la vigilància de costes, fronteres i duanes.

³⁶ Transició democràtica: És el període comprès entre la fi de la dictadura franquista i el restabliment de les institucions democràtiques a l'Estat espanyol.

4.9 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit polític

*“Estem canviant alguna cosa quan comencem a veure dones en política
i diferents llocs de responsabilitat.”*

Àngels Chacón.

De vegades, quan parlem del tema de la política, tendim a visualitzar figures masculines, oblidant molts cops l'important paper que tenen les dones en aquest àmbit, ja sigui ocupant càrrecs com a regidores, alcaldesses o participants actives en moviments crucials, les dones polítiques de les Terres de l'Ebre han estat figures molt rellevants en la defensa d'interessos polítics en els seus municipis.

Les dones amb la seva valentia, han trencat barreres i han demostrat que la política és un terreny en què les dones també poden pertànyer i liderar amb èxit. Per això, les Terres de l'Ebre no són una excepció, ja que la seva història està marcada per la contribució i la dedicació de nombroses dones polítiques que han treballat durament per millorar la política dels seus municipis.

Entre aquestes dones polítiques que han hagut de trencar barreres de gènere, lluitar pels seus ideals... a les Terres de l'Ebre en podem destacar set, on destaquen regidores, participants de moviments crucials i alcaldesses. Les dones polítiques que han marcat part de la història de les Terres de l'Ebre són:

- Teresa Aguilà Garcia, dona destacada pel seu compromís antifeixista i la defensa dels valors democràtics, que va viure al llarg de tres segles crucials de la història.
- Teresa Ares Cortilla, pionera a ser la primera dona regidora de l'Ajuntament de Paüls.
- Teresa Barberà i Puchol, es va convertir en la primera dona alcaldessa de la història de les Terres de l'Ebre quan va ser nomenada alcaldessa de Caseres durant dues legislatures.

- Roser Borrell Papaseit, una dona destacada en la política de Miravet i de les Terres de l'Ebre. A més a més, va destacar per ser la primera dona regidora de Miravet durant dues candidatures.
- Marta Manzanares Climent, pionera sent la primera dona regidora a Sant Jaume d'Enveja en els primers dies de la democràcia.
- Angelina Sans Chaler, una de les primeres preses polítiques rapitenques després que les tropes nacionals, en plena Guerra Civil, ocupessin la Ràpita. Va ser una dona rapitenca que va lluitar molt per defensar les seves ideologies.
- Pura Sentís Jornet, primera dona regidora de l'Ajuntament de la Torre de l'Espanyol d'un partit d'esquerreres.

A continuació, trobarem les biografies completes d'aquestes set dones valentes que van deixar una gran empremta en l'àmbit polític de la història de les Terres de l'Ebre.

4.9.1 Teresa Aguilà Garcia

Miravet, Ribera d'Ebre

1897 - 2003

Des dels seus primers passos en el moviment antifeixista, Teresa Aguilà Garcia va demostrar una determinació indestructible per a enfrontar l'opressió i defensar els valors democràtics. Els seus esforços no sols es van centrar a oposar-se al feixisme, sinó també a promoure la tolerància, la inclusió i la justícia social.

Teresa Aguilà Garcia va viure durant els segles XIX, XX i XXI, vivint a través de tres èpoques crucials de la història. La seva vida va estar marcada per la superació de dificultats i el seu compromís amb la justícia i l'educació, tot convertint-se en un exemple d'inspiració per a molts riba-rojans.

La seva infància va estar farcida de dificultats des del principi, ja que va perdre als seus pares quan només tenia set anys. Afortunadament, va ser acollida per una tia seva, que la va criar amb estima, tot i que la seva família tenia recursos econòmics molt limitats. Des d'una edat molt jove, Teresa Aguilà Garcia va demostrar la seva

determinació per ajudar a la seva família. Juntament amb una amiga, es guanyava la vida espigolant i recollint olives que havien quedat als arbres o a terra per vendre-les i aportar uns diners a la seva família.

A l'edat dels deu anys, ja es trobava treballant com a segadora en una brigada de quaranta persones, totes elles homes. Aquesta feina la va portar a fer molts viatges des de les valls fins al poble, acompanyada de dues mules, per recollir menjar per a tots els segadors. Malgrat les dificultats i la duresa de la seva feina, Teresa Aguilà va reconèixer la importància de l'educació, especialment per a les dones. Tot i haver de deixar l'escola per obligació, va decidir pagar un mestre particular perquè li donés classes.

Quan tenia vint anys, Teresa Aguilà es va casar amb un pagès anomenat Josep, i junts van cultivar les seves vides treballant al camp. No només eren pagesos dedicats, sinó que també eren compromesos amb la seva comunitat i les qüestions polítiques i socials del moment. En aquests anys previs al 1936, Teresa Aguilà Garcia, també coneguda com a Teresita de Ca la Pitxona, es va involucrar en reunions clandestines on es discutien temes polítics i sobre la societat, amb l'esperança de forjar un futur millor per a tothom. Tot i que era l'única dona en aquestes reunions, no va recular en la seva lluita antifeixista.

La seva dedicació i compromís amb la causa antifeixista no va passar desapercebuda per les autoritats franquistes. Va ser sotmesa a un judici i acusada d'ajudar a la revolta, el que va resultar en una condemna de catorze anys de presó. Va complir-ne quatre i mig en un convent de monges a les Corts de Barcelona abans de ser alliberada. Després de la seva alliberació, va continuar treballant com a masovera a prop de Barcelona, fins que ella i el seu marit van tornar al seu poble natal, només per trobar la seva casa ocupada i buida.

Tot i afrontar tants obstacles al llarg de la seva vida, Teresa Aguilà Garcia va continuar treballant com a pagesa amb una forta determinació. Va lluitar per reconstruir la seva vida a Riba-roja i va criar amb èxit la seva filla Mundeta. La seva vida va ser un testimoni de força i determinació enfront de les adversitats. Finalment, va morir l'any 2003, després de viure fins als cent sis anys, deixant un llegat de persistència i compromís en la memòria de tots els qui la van conèixer.

4.9.2 Teresa Ares Cortilla

Paüls, Baix Ebre

12 de gener de 1931

Nascuda en una època en la qual les dones sovint eren relegades a rols secundaris en l'esfera pública, Teresa Ares Cortilla va desafiar les expectatives i va decidir crear el seu propi camí. Des de jove, va demostrar una gran fortalesa i una passió pel servei a la comunitat que la portaria a convertir-se en una figura destacada en el municipi de Paüls.

Teresa Ares Cortilla va néixer al barri de Sants, a Barcelona, ja que el seu pare treballava allí. Tot i això, els seus avis eren de Paüls, i en fer-se ells més majors la família Ares Cortilla va haver de marxar de Barcelona per anar a Paüls a cuidar-los. Teresa sempre va viure i créixer a Paüls, on anava a l'escola, va aprendre a cosir, a fer cabassos i ajudava els seus pares en les tasques del camp.

Quan tenia vint-i-tres anys, l'any 1954, es va casar amb Domingo Moragrega Gavalrà, amb el qual va tenir dues filles i un fill. La primera filla va néixer prematura, per la qual cosa va morir al cap de pocs dies del naixement, el segon fill fou un xiquet, i l'últim fill que van tenir va ser una altra noia que fou setmesona que, al mes del seu naixement, va agafar un constipat del qual quasi no sobreviu.

Podem qualificar a Teresa Ares Cortilla com una dona emprenedora que va treballar al camp, on tenien una finca on es passaven tota la setmana recollint olives, ametlles, garrofes i una mica de vinya per fer vi per a casa. A més a més, a la temporada de la taronja anava a un magatzem a pesar i triar fruita.

D'altra banda, el fet de ser una bona cosidora i l'ajuda que li proporcionava la modista del poble li permetia crear fins i tot la roba dels seus propis fills. També elaborava jerseis de llana, i ensenyava a altres dones a fer-ne. A més a més, també feia cabassos, els quals venia per poder comprar el necessari per a casa, com són aliments, medicaments, eines de casa...

No només va ser pagesa, mestressa de casa i treballadora en oficis de temporada, sinó que també va participar en la vida social del poble. Les seves inquietuds i ganes

de canviar el poble van fer que l'any 1979 es presentés a les primeres eleccions municipals. Va ser regidora del poble de Paüls durant quatre anys, i va ser la primera dona regidora del consistori; fins vint anys després no va entrar la segona.

Sense cap mena de dubte Teresa Ares Cortilla estima fortament el seu poble, ja que tot i tenir noranta-dos anys, ser vídua, no poder caminar i tenir demència senil³⁷ per a ella no suposa un impediment que la porti a no voler participar ni gaudir dels actes de festes i les tradicions del poble de Paüls.

4.9.3 Teresa Barberà i Puchol

Caseres, Terra Alta

1934 - 17 de gener de 1998

L'elecció de Teresa Barberà i Puchol com a alcaldessa va marcar una fita en la història de les Terres de l'Ebre. El seu lideratge va obrir el camí per a altres dones que aspiraven a càrrecs públics, i va demostrar que el gènere no ha de ser un obstacle, i menys en el servei públic. Per això, el nom de Teresa Barberà i Puchol sempre tindrà un significat especial en la història de les Terres de l'Ebre.

Teresa Barberà i Puchol va ser una destacada figura nascuda el vint-i-vuit de febrer de 1934 al petit poble de Caseres, a la comarca de la Terra Alta. Va venir al món com a filla de Mercè Puchol Trilles i Mariano Barberà Villagrasa, una humil família de pagesos que treballava incansablement per tirar endavant la seva vida en la zona rural.

Mariano Barberà Villagrasa, el seu pare, va ser alcalde de Caseres en temps de la República, fet que el va portar a ser una víctima de la repressió franquista, ja que amb el franquisme va ser empresonat per haver sigut alcalde durant aquell període de temps. Aquests fets el van portar a la mort dos anys després del seu empresonament, quan la seva filla només tenia quatre anys.

³⁷ Demència senil: És un conjunt de diferents malalties i símptomes que es caracteritzen per una deterioració cognitiva progressiva, la qual està associada a l'envelliment.

Teresa Barberà i Puchol va cursar els seus estudis primaris en el col·legi de Caseres, on temps després va exercir la professió de mestra. D'altra banda, el seu interès per aprendre la va portar a la secció femenina d'Alcanyís.

Altrament, l'any 1960 es va casar amb Miquel Pellicer Sanmartí, un home també natural de Caseres. I l'any 1967 es van convertir en pares del seu únic fill, Mariano Pellicer Barberà.

Quant a la seva professió, fou corresponsal del Banc Bilbao i de la Banca Catalana. A més a més, l'abril de l'any 1979 es va iniciar en la política, per la qual cosa va passar a formar part de l'oposició a l'Ajuntament de Caseres. També, l'any 1988 va ser nomenada vicepresidenta del Consell Comarcal de la Terra Alta fins a l'any 1991, quan va ser nomenada alcaldessa de Caseres durant dues legislatures, convertint-la en la primera alcaldessa en la història de les Terres de l'Ebre.

D'altra banda, el desembre de l'any 1993 va ser anomenada de nou consellera, portant-la a ocupar diferents comissions i consells dintre del Consell Comarcal de la Terra Alta. La seva ocupada agenda laboral la va portar a haver de compaginar les responsabilitats institucionals amb el seu treball de corresponsal de banc i mestressa de casa.

De la seva política, entre altres coses, cal destacar la seva gran tasca aconseguint reobrir moltes escoles dels pobles de la Terra Alta que havien estat tancades, les quals havien enviat tots els seus alumnes a una única escola, l'escola de la capital de la comarca, a Gandesa.

Malauradament, per problemes de salut, l'any 1997, es va veure obligada a deixar el treball de corresponsal al banc, tot i que va continuar mantenint l'alcaldia. Un any després d'això, el dia disset de gener de 1998, en una de les nits més assenyalades per al petit poble de Caseres, on se celebrava la gran festa de Sant Antoni, Teresa Barberà i Puchol va morir unes hores abans d'iniciar la festivitat, fet que va provocar que se suspenguessin tots els actes previstos.

El novembre de l'any 2010, en el seu honor, el seu fill Mariano Pellicer Barberà, va recollir a l'auditori Felip Pedrell de Tortosa un reconeixement pòstum, un premi atorgat per l'Associació de Dones Empresàries, Directives i Emprenedores de les Terres de

l'Ebre (ADEDE) en honor per haver estat la primera alcaldessa en la història de les Terres de l'Ebre.

4.9.4 Roser Borrell Papaseit

Miravet, Ribera d'Ebre

1934 - 17 de gener de 1998

Des que era petita, Roser Borrell Papaseit va ser introduïda en l'ofici carnisser per les generacions que la van precedir. La carnisseria, que ha passat per diverses generacions, reflecteix el compromís de la seva família amb l'excel·lència i la dedicació a un ofici que transcendeix en el temps. La carnisseria no era només un lloc de treball, sinó també un portal a la història i els valors de la seva família.

Roser Borrell Papaseit va néixer el 23 d'agost de 1953 a Miravet, un petit poble on tenia un gran llegat familiar de carnisseres i ramaders. Era filla d'en Tomàs Borrell i Rosario Papaseit, dues persones que provenien de tres generacions de carnisseres i ramaders.

La seva infantesa va estar plena de jocs al carrer i hores a l'escola. Tot i que el seu cor palpitava pel món del futbol, les normes socials de l'època van limitar les seves possibilitats, portant-la cap al baló presoner³⁸. Roser Borrell Papaseit des de ben poca edat va demostrar ser una noia molt curiosa, per la qual cosa, als nou anys, ja s'encarregava d'aparcar el cotxe al magatzem i, als dotze, ja agafava l'escopeta per acompanyar el seu pare a caçar.

Als catorze anys, va completar els seus estudis, destacant en matèries com el francès i el comerç. Aquest moment va marcar el seu pas a la vida adulta, agafant les regnes del negoci familiar. Així va esdevenir la quarta i última generació de carnisseres. Però, les seves responsabilitats no es limitaven a la carnisseria, ja que també treballava a les terres familiars.

³⁸ Baló presoner: El baló presoner és un joc popular en el qual dos equips amb el mateix nombre de jugadors juguen en un camp rectangular, dividit en dues zones i tres sub-zones per camp, provant d'eliminar tots els membres de l'altre equip.

D'altra banda, als setze anys, acompanyada del seu pare, va viure una breu, però emocionant aventura, intentant ingressar al Barça Femení de futbol, on va ser acceptada, tot i que va haver de rebutjar l'oportunitat quan va saber que s'havia de quedar a Barcelona, ja que el seu pare li va dir que a Miravet tenia feina. Al llarg de la vida s'ha hagut de conformar a mirar-lo a través de la televisió, tot i que quan és possible va a veure'l al camp.

Tan aviat com va poder, és a dir, als divuit anys, es va treure el carnet de conduir, amb el qual va obtenir una mica més de llibertat, o almenys, mobilitat. A més a més, va ser monitora de colònies, creant amistats que encara es mantenen avui. La seva passió per la política la va heretar de la seva família, amb un pare militant d'esquerra. Com a catalanista i independentista, Roser es va comprometre amb els seus ideals, participant en trobades clandestines, ja que en aquells temps per parlar de política s'havien d'amagar i trobar als campanars d'esglésies i monestirs.

La seva passió per la política es va estendre fins a la política municipal, on va estar durant dues candidatures com a regidora a l'Ajuntament de Miravet. La seva connexió amb la política la va portar a conèixer el que seria el seu marit, David, amb qui va compartir la lluita per canviar les coses. Amb el David es va casar el dia 20 de setembre de l'any 1992, just abans del naixement de la seva filla, el 21 de juliol de 1993.

Roser també va demostrar ser una activa activista, participant en diverses causes, com ara les protestes antinuclears i contra el pla hidrològic. La seva dedicació la va portar fins a Brussel·les i a molts altres racons d'Espanya. Sempre va ser una veu forta en les manifestacions independentistes, defensant amb estima el seu territori.

Tot i estar actualment jubilada, Roser no s'ha aturat mai d'estar ocupada, ja que la seva ment inquieta sempre la porta a encetar noves etapes; actualment, estudia anglès amb l'esperança de viatjar i practicar aquesta llengua arreu del món.

4.9.5 Marta Manzanares Climent

Sant Jaume d'Enveja, Montsià

Marta Manzanares Climent és una figura destacada i polifacètica nascuda a Sant Jaume d'Enveja, amb una profunda influència i compromís amb la seva comunitat local i les arts escèniques. Va néixer en una família que originalment provenia d'Astúries, però els seus pares van decidir traslladar-se a Sant Jaume d'Enveja abans del seu naixement per assegurar-se que ella naixés com a catalana.

Marta va demostrar una passió molt forta per la salut, i la seva vocació la va portar a estudiar a Barcelona per ser infermeria i matrona. Tot i que va obtenir una plaça com a matrona a l'Hospital Vall d'Hebron, va optar per quedar-se a Sant Jaume d'Enveja, on va començar la seva carrera com a practicant i llevadora. La seva dedicació i compromís amb la salut de les dones en un entorn mancat de serveis bàsics van ser notables, ja que fins i tot assistia a domicili a les seves pacients.

A més de la seva carrera en el camp de la salut, Marta Manzanares va destacar com una artista passional. Va ser actriu, directora i escriptora, amb un amor profund per les arts escèniques. També va contribuir activament a la comunitat teatral i va ser una de les fundadores del Tempo Teatre, així com coordinadora de grups de teatre a les Terres de l'Ebre. La seva influència en el teatre amateur català és indiscutible.

D'altra banda, a part de les seves contribucions en els àmbits de la salut i les arts, Marta va desafiar les expectatives de la societat en un moment en què les dones tenien un paper limitat en la política. Va ser una pionera sent la primera dona regidora a Sant Jaume d'Enveja en els primers dies de la democràcia. Ella va dirigir la regidoria de cultura i va jugar un paper clau en l'activació i la dinamització de la vida cultural a la localitat. A més a més, Marta Manzanares Climent va lluitar incansablement per aconseguir un teatre per al poble i finalment va veure aquest somni complert.

Marta Manzanares també ha estat una persona molt altruista, que ha col·laborat amb Càritas, aportant les seves habilitats i professionalitat per ajudar els necessitats. Així mateix, va ser una de les fundadores de l'Associació de Mestresses de Casa de Sant Jaume d'Enveja i va participar activament en altres iniciatives socioculturals i comunitàries. A més, va ser membre de la plataforma de Sant Jaume d'Enveja en defensa de l'Ebre, demostrant el seu compromís amb la seva terra natal.

En resum, Marta Manzanares Climent és una dona visionària, forta, valenta, creativa i virtuosa que ha deixat una empremta inesborrable a Sant Jaume d'Enveja i les Terres

de l'Ebre. La seva contribució en els àmbits de la salut, les arts i la comunitat són un exemple a seguir, i la seva passió i compromís amb la seva terra natal són indiscutibles. La seva família, especialment el seu marit, ha estat un suport fonamental en la seva vida i en les seves nombroses iniciatives.

4.9.6 Angelina Sans Chaler

La Ràpita, Montsià

1901 - 1991

Angelina Sans Chaler, nascuda l'any 1901 a la Ràpita, va viure una vida marcada pel compromís polític, l'activisme social i la resiliència³⁹ personal. Amb una trajectòria que abasta des de la seva participació com a presidenta de la Mútua Femenina de la Ràpita fins als temps difícils de la Guerra Civil Espanyola, Angelina Sans Chaler, també coneguda com "la Muixa" es va convertir en un referent per les dones de la seva època.

Angelina Sans va pertànyer a una generació que va experimentar els dolors de la Guerra Civil. "La Muixa" va néixer en una època en què les dones estaven començant a guanyar territori en la societat, per això va tenir l'oportunitat d'aprendre l'ofici de pescadora per substituir la feina del seu marit durant els anys de guerra. A més, la seva formació va incloure l'aprenentatge sobre l'activisme social i la solidaritat.

El seu compromís amb les causes socials es va fer present com a presidenta de la Mútua Femenina de la Ràpita, on a través d'aquesta institució, Angelina Sans Chaler va oferir suport als soldats del front durant la Guerra Civil, convertint-se en un exemple que altres dones van seguir. D'altra banda, "la Muixa" també va ser protagonista de la revista Companya, on compartia el seu coneixement sobre pesca.

Angelina Sans Chaler durant la Guerra Civil, va ser jutjada injustament pel Consell de Guerra fet a Vinaròs, acusada d'incitació a la rebel·lió, i condemnada a trenta anys i un dia de presó, després que les tropes nacionals, en plena Guerra Civil, ocupessin la

³⁹ Resiliència: La resiliència és el procés d'adaptar-se bé a l'adversitat, a un trauma, tragèdia, amenaça, o fonts de tensió significatives.

població, el 19 d'abril de 1938. Amb el suport de la gent del poble i els testimonis locals, va ser alliberada després de tres anys de presó. La Muixa tenia trenta-set anys quan la van jutjar i tres fills: Pilar, de dotze anys; Camilo, de nou, i Joan, de quatre.

La Muixa també va experimentar els durs efectes de la guerra en la seva pròpia família, amb el seu marit exiliat a França i empresonat. Va ser mare de tres fills, una responsabilitat que la va saber portar amb força i determinació.

Durant el seu temps a la presó, on va estar primer a Vinaròs, després, a Saragossa, i, finalment, a Guipúscoa, Angelina Sans va expressar els seus pensaments a través de la poesia. Un exemple és el fragment d'un poema on destaca el seu amor per la família i la seva lluita comuna contra l'oposició.

Després del seu alliberament, va decidir apartar-se de la política per centrar-se en la família, obrint una parada de carn al mercat. Tot i això, el llegat d'Angelina Sans Chaler perdurà per sempre a la Ràpita, consolidant-la com una dona que va lluitar pel que considerava just en temps difícils.

4.9.7 Pura Sentís Jornet

La Torre de l'Espanyol, Ribera d'Ebre

1948 - 2015

Pura Sentís Jornet, nascuda l'any 1948 a Torre de l'Espanyol, va marcar una fita com la primera dona regidora de l'Ajuntament de la Torre de l'Espanyol d'un partit d'esquerres. La seva vida, dedicada a la família, la pintura i la política, va reflectir una passió per la cultura i la llibertat d'expressió.

Pura Sentís Jornet fou filla única d'uns pagesos molts humils. Tot i això, Pura Sentís va destacar des de petita pels seus ideals, la seva facilitat per escriure i pintar. Va estudiar a l'escola de nenes de la Torre de l'Espanyol fins que va tenir catorze anys. Des d'aquell moment ja es va fer evident la seva inclinació artística i política.

Pel que fa a la seva vida personal, amb tan sols vint-i-tres anys es va casar amb Josep Perelló Jornet i, als vint-i-cinc anys, va tenir la seva única filla, Mònica Perelló Sentís. Influenciada pel seu pare i pel mossèn Masip, va adoptar ideals catalanistes i

d'esquerres, per això va fer història com a primera dona regidora de l'Ajuntament de la Torre de l'Espanyol l'any 1979, liderant les àrees de Cultura i Sanitat.

Pura Sentís va ser la impulsora de la primera revista de la Torre de l'Espanyola, anomenada La Turris Alboçalaz, que era el nom antic del poble. A més, també va liderar diverses iniciatives culturals i socials al poble, va organitzar excursions, xerrades, tallers a l'escola i fins i tot va portar a Lluís Llach⁴⁰ a la Torre de l'Espanyol per a una actuació. La seva dedicació al poble també va incloure l'organització anual d'un aplec de sardanes.

Un altre aspecte força important en la vida de Pura Sentís Jornet fou la seva dedicació a la pintura, que li van proporcionar moltes exposicions i quadres venuts, tot i que la seva passió pel pinzell era més una forma d'expressió que de competitivitat. Tot i això, va guanyar un concurs per crear l'escut municipal de la Torre de l'Espanyol l'any 1999, un dels molts moments que la van convertir en una figura destacada al seu poble.

Malauradament, Pura Sentís Jornet va morir el 21 de desembre de 2015, als seixanta-set anys. Tot i això, sempre serà recordada com la primera dona regidora a la Torre de l'Espanyol.

4.10 Dones de les Terres de l'Ebre en l'àmbit sanitari

“La salut no és simplement l'absència de la malaltia.”

Hannah Green.

En les Terres de l'Ebre, les dones han deixat una empremta notable en l'àmbit sanitari, superant grans obstacles imposats pels estereotips socials que ens han acompanyat al llarg del temps. Les pioneres d'aquesta comarca han trencat barreres, demostrant la seva capacitat i dedicació en un món que històricament ha estat dominant per homes.

Al llarg dels anys, les dones en les Terres de l'Ebre han afrontat desafiaments i prejudicis en l'estudi d'una carrera mèdica. Malgrat aquestes adversitats, moltes han

⁴⁰ Lluís Llach i Grande: És un músic, cantautor, escriptor i polític català.

destacat com a metgesses, infermeres, farmacèutiques o professionals de la salut, fent contribucions significatives en la comunitat.

Com a totes les disciplines, les dones han anat agafant pes sent cada cop més rellevants i influents, per això, l'àmbit de la medicina no és l'excepció. A les Terres de l'Ebre, dintre d'aquest àmbit han tingut rellevància moltes dones al llarg dels anys, que han sigut fonamentals per al desenvolupament de la història sanitària de les Terres de l'Ebre, entre aquestes dones històriques trobem a:

- Amèrica Mola Falcó, primera dona llevadora amb titulació universitària que va exercir al municipi de Xerta.
- Maria Cinta Nogués Homedes, dona destacada per ser la primera dona inspectora farmacèutica al municipi de Móra la Nova.
- Misericòrdia Pujol Beltran, primera dona d'Amposta en obtenir la titulació de farmacèutica i en obrir la seva pròpia farmàcia.
- Elvira Tudó Paz, pionera a ser la primera dona farmacèutica al municipi de la Ràpita.

Ara, a continuació podem trobar les biografies completes d'aquestes dones rellevants en l'àmbit sanitari a les Terres de l'Ebre, amb el seu llegat, les seves contribucions, la seva vida personal...

4.10.1 Amèrica Mola Falcó

Xerta, Baix Ebre

10 de juny de 1913 - 10 de desembre de 1994

Amèrica Mola Falcó, nascuda el 10 de juny de 1913 a Buenos Aires, Argentina, va esdevenir una figura destacada com la primera llevadora amb titulació universitària que va exercir a Xerta. Amèrica no només va destacar pels seus estudis acadèmics, sinó que també va tenir gran rellevància en la lluita per canviar les pràctiques antiquades en l'assistència al part i el postpart a Xerta.

Amèrica va desenvolupar un gran interès per la medicina des de ben petita, i per això, el seu interès en l'àmbit de la salut la va portar a cursar els estudis de llevadora a l'Hospital Clínic, amb pràctiques a la secció de maternitat de Barcelona. Aquesta formació única en el seu poble va marcar l'inici d'una carrera molt rellevant a les Terres de l'Ebre.

Després de completar la seva formació a Barcelona, Amèrica va tornar a Xerta per exercir com a llevadora. Va trencar barreres, atenent els parts no només a Xerta sinó també als pobles veïns com Tivenys, on la seva presència era crucial per a aquells territoris que no tenien llevadores ni metges. La seva dedicació la va portar a desplaçar-se en bicicleta o fins i tot en barca per travessar el riu Ebre quan atenia casos fora del seu poble.

A més de les seves responsabilitats professionals, Amèrica va lluitar per canviar les pràctiques antiquades envers les parteres al poble. La seva lluita es va centrar a millorar les condicions del postpart. Els seus esforços van contribuir a canvis significatius en les pràctiques locals i a una millora en la salut de les mares i els nadons.

Amèrica Mola Falcó va formar una família amb Antonio Queral Ferreres, amb el qual va tenir tres fills. La seva vida personal va ser una combinació entre les seves responsabilitats familiars i la seva dedicació a la seva professió.

La seva participació activa en la seva professió la va portar a aconseguir una plaça pública a Roquetes després d'aprovar les oposicions a principis dels anys setanta. Amèrica Mola Falcó va continuar servint a la comunitat fins a la seva jubilació als setanta anys.

Amèrica Mola Falcó va deixar un llegat significatiu a Xerta, sent la primera dona llevadora amb titulació universitària, traient la seva bicicleta i travessant rius per donar suport a les dones en un moment tan especial com l'arribada d'un nou membre a la família.

4.10.2 Maria Cinta Nogués Homedes

 Móra la Nova, Ribera d'Ebre

08 d'octubre de 1931

Des dels seus primers passos en la indústria farmacèutica, Maria Cinta Nogués Homedes cada dia, s'endinsava en el món dels medicaments i els productes farmacèutics amb una passió per la seguretat del pacient. La seva habilitat per a comunicar conceptes complexos de manera accessible va ajudar a promoure una major consciència sobre la seguretat farmacèutica.

Maria Cinta Nogués Homedes, nascuda el 8 d'octubre de 1931 a Móra la Nova, és una figura destacada en la història de la seva localitat i de la farmàcia Nogués. Va néixer com la segona filla de Joan Nogués, un farmacèutic respectat, i Teresa Homedes Marqués. Tot i que té un germà que ja no és entre nosaltres, la seva infantesa va estar marcada per moments d'alegria i també pel començament de la Guerra Civil l'any 1936.

Un record significatiu d'aquella època és el temps que va passar a Tortosa, a casa dels seus avis, quan va contraure el xarampió. Durant aquesta estada, va ser testimoni de la pujada del riu l'any 1937 i dels bombardejos que van esdevenir. L'any següent, el 1938, tota la família va ser evacuada a Sant Quintí de Mediona, a la comarca de l'Alt Penedès, on el seu pare exercia com a farmacèutic. Després de la guerra, van retornar a Móra la Nova, tot i que els seus avis i tiets decidir quedar-se a Tortosa.

La seva educació va ser una part important de la seva vida. Va començar la seva trajectòria educativa amb la senyoreta Alberta Montlleó, qui va preparar-la, juntament amb altres tres nenes, per a l'examen de batxillerat. Aquest moment va marcar l'inici d'una aventura que va portar-les fins a Reus. Posteriorment, va ingressar al col·legi de les teresianes a Tortosa, on va passar set anys internada. Només tenia l'oportunitat de tornar a casa durant les vacances de Nadal, Setmana Santa i l'estiu.

L'any 1956, va aconseguir completar la carrera de farmàcia, i va celebrar aquest èxit amb un viatge de fi de curs a París, Londres i Brussel·les, acompanyada de dos professors. Aquest viatge va ser inoblidable i va marcar una etapa rellevant de la seva vida.

Després d'acabar els seus estudis, va prendre les regnes de la farmàcia Nogués que va ser fundada l'any 1921 per Joan Nogués, i que va passar a les mans de José Doménech Amposta, després de la mort del seu pare l'any 1946. La farmàcia va ser venuda amb l'acord que es tornaria a comprar quan un dels fills de Joan Nogués obtingués la llicenciatura. Alhora que es feia càrrec de la farmàcia també es preparava les oposicions per convertir-se en inspectora farmacèutica i obtenia el seu carnet de conduir.

A finals de l'any 1956, va assolir aprovar les oposicions d'inspectora farmacèutica, consolidant així la seva carrera professional. Va ser llavors quan l'any 1963, la farmàcia Nogués va ser presa per Maria Cinta Nogués, qui havia completat la seva llicenciatura en Farmàcia el mateix any. Va ocupar també el càrrec interí d'Inspectora Farmacèutica Municipal. Maria Cinta Nogués Homedes va exercir com a farmacèutica durant quaranta anys i va veure com la indústria farmacèutica es transformava dràsticament, passant de ser manual a completament automàtica. A més a més, l'any 1977, va aconseguir el títol d'Òptica i Ortopèdia, ampliant així les seves habilitats i coneixements professionals.

D'altra banda, l'any 1963 Maria Cinta Nogués Homedes es va casar amb Antonio Veciana Gils, un pèrit industrial, amb qui va tenir quatre fills: Maria Teresa, doctora en bromatologia⁴¹; Antonio, farmacèutic; Joan, òptic; i Carlos, enginyer informàtic. A més, ha estat àvia de cinc nets.

A més de la seva carrera farmacèutica, també va ser activa a la comunitat. Va formar part del consell parroquial, va exercir com a catequista i va participar activament a l'Associació de Dones, així com en molts esdeveniments benèfics a la seva localitat natal. Així, la farmàcia Nogués continua sent una part fonamental de Móra la Nova.

4.10.3 Misericòrdia Pujol Beltran

Amposta, Montsià

08 d'octubre de 1931 - 29 de gener de 2013

⁴¹ Bromatologia: La bromatologia és la ciència que estudia en profunditat tot el relacionat amb els aliments, a més s'encarrega de l'estudi de les característiques i el comportament quant a producció, manipulació i conservació.

Misericòrdia Pujol Bertran, coneguda afectuosament com a "Coia", va ser una destacada farmacèutica, catedràtica, i figura rellevant a la capital del Montsià, a Amposta.

Nascuda el 27 de febrer de 1931 al Prat de Llobregat, va traslladar-se a Amposta l'any 1941. La seva educació es va centrar inicialment en la farmàcia, on va destacar com a estudiant a la Universitat de Barcelona, obtenint la llicenciatura en Farmàcia. La seva passió pel coneixement la va portar a ampliar els seus coneixements en òptica i oftàlmica, ortopèdia, cosmètica i anàlisi d'aliments, i a graduar-se també en Alta Direcció d'Empresa.

Amb la seva formació, Coia Pujol va obrir una farmàcia al barri del Grau a Amposta, establint-se com la primera farmacèutica de la localitat. A més de la seva dedicació a la farmàcia, va ser catedràtica a l'Institut Laboral Ramon Berenguer IV durant el curs 1960-1961.

Coia Pujol va viure una vida molt diversa i activa. Va contraure matrimoni amb José María Romances, marí mercant⁴² capità d'una companyia petroliera, amb qui va viure experiències fascinants durant els seus viatges pel Mediterrani. La seva vida a Anglaterra, on va residir temporalment, i on va conèixer el seu marit, va enriquir la seva perspectiva cosmopolita. Malgrat les seves experiències internacionals al costat del seu marit, Amposta va ser sempre el seu centre de comandament, i la seva llar va ser oberta a totes aquelles persones que havia conegut al llarg dels seus viatges.

A més, Coia Pujol va contribuir significativament com a presidenta de la Lliga Contra el Càncer a Amposta, demostrant la seva implicació social. Amb un gran ull clínic adquirit a través de les seves vivències acompanyant el seu pare, el Dr. Tomàs Pujol, en visites als seus pacients, va ser una font de consells i guiatge per als qui recorrien a ella, no només en qüestions de salut, sinó també en altres aspectes de la vida, ja que moltes vegades ella tenia idees diferents.

⁴² Marí mercant: És aquella persona que es dedica professionalment a la navegació. L'objectiu de tot marí mercant és aconseguir que el vaixell realitzi el transport de les mercaderies corresponents de manera ràpida i segura.

La seva vida va posar fi el 29 de gener de 2013 deixant un gran llegat a Amposta, sent recordada per sempre com la primera dona ampostina en obrir una farmàcia al territori.

4.10.4 Elvira Tudó Paz

La Ràpita, Montsià

20 de setembre de 1902 - 30 d'octubre de 1989

Elvira Tudó Paz va néixer el 20 de setembre de 1902 a Batea, sent filla de Teresa Paz Vernís i Ciríac Tudó Portolés. La seva vida es va desenvolupar amb una clara vocació professional, marcada per les seves aspiracions, per això va assolir grans fites, com ser la primera farmacèutica de la Ràpita.

Amb el seu naixement a Batea, Elvira Tudó Paz va traslladar-se a la Ràpita amb la seva família quan tenia només dos anys. La seva mare, Teresa Paz Vernís, exercia com a mestra, sent un model a seguir per a la jove Elvira. Amb el desig inicial de seguir els passos de la seva mare com a mestra, va rebre el consell d'aquesta mateixa de canviar de rumb per estudiar la professió farmacèutica. Després d'estudiar el batxillerat a Tarragona, va cursar la carrera de farmàcia a Barcelona, durant l'època de Primo de Rivera.

Tot i la repressió que va experimentar a la universitat per les seves ideologies catalanistes, va superar els obstacles amb l'ajuda dels seus companys de la universitat. Va concloure els seus estudis al voltant de l'any 1927, convertint-se així en la primera farmacèutica de la Ràpita.

Elvira Tudó Paz va iniciar la seva carrera com a farmacèutica a la Ràpita, obrint-se camí com una dona destacada. Tot i això, a causa de la manca de vacants a la Ràpita, va continuar la seva formació i es va establir inicialment a Santa Bàrbara amb el seu marit, Joan Franquet, que era rapitenc, però tenia una farmàcia a Santa Bàrbara.

Després de vendre la farmàcia del seu marit, la parella va retornar a la Ràpita, adquirint la farmàcia de Boldú, on actualment està el bar la Moderna i, més tard, van intercanviar el local amb la "Masdeva", on van establir-se definitivament fins a l'actualitat.

Amb una dedicació exemplar, va exercir com a farmacèutica fins a la seva jubilació, deixant una empremta significativa en aquesta professió a la Ràpita. Elvira Tudó Paz va esdevenir una figura fonamental a la Ràpita com la primera farmacèutica. La seva mort el 30 d'octubre de 1989 va posar fi a una vida plena d'èxits i dedicació al servei de la salut.

5. CONCLUSIONS

Quan es va començar el treball, es van formular dues hipòtesis.

La primera d'aquestes, "a les Terres de l'Ebre hi ha dones que han aconseguit fer història", ha resultat ser encertada, ja que mitjançant una profunda investigació, en la qual he hagut de parlar amb gairebé tots els ajuntaments de les Terres de l'Ebre, així com amb gran part de les associacions de dones ebrenques i amb algunes persones particulars, ho hem pogut demostrar: a les Terres de l'Ebre hi ha dones que han fet història. En total he aconseguit recollir informació suficient per poder redactar seixanta-tres biografies que demostren que la meva primera hipòtesi és certa. Entre aquestes seixanta-tres dones he aconseguit trobar dones agrícoles (6), artistes (13), científiques (2), escriptores (11), educadores (7), empresàries (7), esportistes (4), pescadores (2), polítiques (7) i sanitàries (4). Així doncs, la meva primera hipòtesi amb aquestes seixanta-tres biografies queda més que encertada.

La segona hipòtesi formulada, "hi ha poca coneixença sobre la història de les dones entre la població", també ha resultat ser encertada, ja que, tot i parlar amb els cinquanta-dos ajuntaments de les Terres de l'Ebre i amb moltes associacions de dones que també trobem a les Terres de l'Ebre, no tots han sigut capaços de donar-me una resposta sobre alguna dona en qüestió a causa de la desinformació. Això es deu al fet que durant anys el paper de la dona ha estat en un segon lloc, per tant, tenim molt poca documentació antiga on es parli d'assoliments de dones. A causa d'aquesta falta de documentació les institucions que poden fer possible la transmissió d'aquestes històries es troben desinformades, per la qual cosa no es pot fer conèixer a la resta de població sobre la història d'aquestes dones, un fet que fa que hi hagi gran desconeixement d'aquest tema entre la societat.

Un altre problema amb què m'he trobat al llarg de la redacció del meu treball de recerca és la poca documentació que hi ha sobre les dones en els diferents àmbits a les Terres de l'Ebre, ja que m'ha resultat molt difícil trobar dades sobre dones en els diferents sectors (agrícola, artístic, científic, cultural, educatiu, empresarial, esportiu, marítim, polític i sanitari). Tot i això, en algun àmbit finalment he aconseguit trobar informació suficient per tal de redactar la informació pertinent.

Quan vaig escollir el tema del meu treball de recerca no m'imaginava tots els descobriments als quals arribaria. Jo desconeixia per complet gran part de la situació en la qual es trobaven les dones a les diferents èpoques entre el segle XIX i l'actualitat. A més a més, també desconeixia completament gran quantitat dels noms de les dones de les biografies que he aconseguit redactar finalment.

Tot i les dificultats trobades durant la realització del treball, considero que he assolit tots els meus objectius i, sobretot, he aconseguit complir al màxim l'objectiu que, al final, acaba sent el més important: aprendre.

Finalment, puc dir que aquest ha estat un treball interessant i satisfactori, que m'ha permès descobrir una mica més sobre la història de les Terres de l'Ebre, que també està formada per dones. D'aquesta manera, amb aquest treball he après a cercar informació a partir de diverses fonts, i a posar en pràctica els meus coneixements anteriors pel que fa a les dones en la història de les Terres de l'Ebre.

6. BIBLIOGRAFIA I WEBGRAFIA

CTXT. La Sección Femenina: el modelo abnegado de feminidad [en línia].

<<https://ctxt.es/es/20191023/Politica/29154/seccion-femenina-falange-tutela-emocional-begona-barrera-nerea-balinot.htm>>

[Consulta: 05/10/2023]

RADIOJAPUTA. Historia del Feminismo en España V: La Sección Femenina [en línia].

<<https://radiojaputa.com/historia-feminismo/historia-del-feminismo-en-espana-v-la-seccion-femenina/>>

[Consulta: 05/10/2023]

TREBALL DE RECERCA. El paper de la dona durant el franquisme [arxiu PDF].

<https://premisrecerca.uvic.cat/sites/default/files/webform/59edbd258d01ba312fee701d24f2e23a73604461_El%20paper%20de%20la%20dona%20durant%20el%20franquisme.pdf>

[Consulta: 05/10/2023]

NO SOY ASISTENTA. Guía de la buena esposa de 1953 [en línia].

<<https://nosoyasistenta.com/guia-de-la-buena-esposa-de-1953/>>

[Consulta: 05/10/2023]

ELIANA LUSTOSA. La guía de la buena esposa [en línia].

<<https://www.elianalustosa.com.br/la-guia-de-la-buena-esposa/>>

[Consulta: 05/10/2023]

UNIVERSITAT DE CANTÀBRIA. Rescatando la Historia: La educación de las mujeres en España en los últimos dos siglos. Notas de una Investigación Empírica a través de Entrevistas en Profundidad [arxiu PDF].

<<https://repositorio.unican.es/xmlui/bitstream/handle/10902/7785/CoboGutierrezDavid.pdf?sequence=1>>

[Consulta: 08/10/2023]

TIERRA. Evolución y perspectivas del papel de la mujer en el sector agroalimentario [en línia].

<<https://www.plataformatierra.es/actualidad/evolucion-y-perspectivas-del-papel-de-la-mujer-en-el-sector-agroalimentario/>>

[Consulta: 05/11/2023]

MADRID BLOGS. La Mujer y la Agricultura desde sus Orígenes [en línia].

<<https://www.madrimasd.org/blogs/universo/2020/10/26/151170>>

[Consulta: 05/11/2023]

ESTUDI UAB. Dones i treball [arxiu PDF].

<<https://www.uab.cat/Document/344/521/DonesTreballFeinalquals,0.pdf>>

[Consulta: 08/11/2023]

LA RAZÓN. Así era el Servicio Social de la Sección Femenina de Falange, la “mili” de las mujeres durante el Franquismo [en línia].

<<https://www.larazon.es/cultura/20200123/ngnmixc2qzanboa477tktg5afu.html>>

[Consulta: 07/12/2023]

WTW. ¿Hiciste el servicio militar o el servicio social femenino? Así afecta a tu jubilación [en línia].

<<https://www.wtwco.com/es-es/insights/2023/07/servicio-militar-o-servicio-social-femenino-asi-afecta-a-tu-jubilacion>>

[Consulta: 07/12/2023]

INVESTIGACIÓ. Dones, de ciutadanes a sotmeses [arxiu PDF].

<<https://www.upf.edu/documents/2846463/7088407/Donesdecitadanesasotmeses.pdf/1f5a5630-3e39-f890-08d6-ca02985e6b75>>

[Consulta: 08/12/2023]

TFG. El papel de la mujer en la Guerra Civil Española [arxiu PDF].

<<https://bibliotecavirtualsenior.es/wp-content/uploads/2016/06/El-papel-de-la-mujer-en-la-Guerra-Civil-espa--ola.pdf>>

[Consulta: 08/12/2023]

SOLUNION SOMOS IMPULSO. Crece un 22% el número de mujeres que gestionan explotaciones agrícolas en España [en línia].

<<https://www.solunion.es/blog/crece-un-22-el-numero-de-mujeres-que-gestionan-explotaciones-agricolas-en-espana/>>

[Consulta: 08/12/2023]

EL PERIÓDICO DE ESPAÑA. Las mujeres empiezan a mandar en el campo español [en línia].

<<https://www.epe.es/es/igualdad/20220509/mujeres-campo-agricultura-ganaderia-espana-vaciada-13617651>>

[Consulta: 08/12/2023]

LEVANTE-EMV. La mujer en la agricultura [en línia].

<<https://www.levante-emv.com/opinion/2009/07/29/mujer-agricultura-13232231.html>>

[Consulta: 08/12/2023]

GOVERN.CAT. Les dones no formen part dels òrgans de decisió de les entitats agràries de l'Ebre, segons un estudi [en línia].

<<https://govern.cat/salaprensa/notes-prensa/39928/dones-no-formen-part-dels-organs-decisio-entitats-agraries-ebre-segons-estudi>>

[Consulta: 08/12/2023]

MONTSIÀ RURAL. L'horitzó del desenvolupament local [en línia].

<<http://www.montsia.cat/sites/montsia/files/montsiarural.pdf>>

[Consulta: 08/12/2023]

El papel de la mujer en el arte [en línia].

<<https://sevillamagicayeterna.es/el-papel-de-la-mujer-en-el-arte/>>

[Consulta: 08/12/2023]

ABACUS. Dones que van fer història fent-se passar per homes [en línia].

<<https://cooperativa.abacus.coop/ca/comunitats/comunitat-cultural/coneixement-compartit-cultural/dones-que-van-fer-historia-fent-se-passar-per-homes/>>

[Consulta: 08/12/2023]

CIMA. Las mujeres representan un 37% del total de profesionales en el largometraje [en línia].

<<https://cimamujerescineastas.es/informe-cima-2022-las-mujeres-representan-un-37-del-total-de-profesionales-en-el-largometraje/>>

[Consulta: 08/12/2023]

IMAGINARÀDIO. El projecte Dones Artistes Rurals s'estén a totes les Terres de l'Ebre [en línia].

<<https://www.imaginaradio.cat/el-projecte-dones-artistes-rurals-sesten-a-totes-les-terres-de-lebre/>>

[Consulta: 09/12/2023]

DAR. Projecte Dones Artistes Rurals [en línia].

<<https://proyectodar.es/vlc/projecte/>>

[Consulta: 09/12/2023]

LA VANGUARDIA. Mujeres en la ciencia, una asignatura pendiente [en línia].

<<https://www.lavanguardia.com/vida/junior-report/20210211/6237414/mujeres-ciencia-asignatura-pendiente.html>>

[Consulta: 09/12/2023]

INSTITUT CATALÀ DE LA SALUT. Es consolida la presència de dones científiques a la Gerència Territorial de l'ICS a les Terres de l'Ebre [en línia].

<<https://www.icsebre.cat/wg/augmenta-la-presencia-de-dones-cientifiques-a-la-gerencia-territorial-de-lics-a-les-terres-de-lebre/>>

[Consulta: 09/12/2023]

PROJECTE EMMA [en línia].

<<https://projecteemma.org/>>

[Consulta: 09/12/2023]

LA VANGUARDIA. Mujeres en la cultura: todavía faltan referentes [en línia].

<<https://www.lavanguardia.com/vida/junior-report/20220311/8114685/mujeres-cultura-todavia-faltan-referentes.amp.html>>

[Consulta: 10/12/2023]

4TICKETS. El papel de la mujer en el sector cultural: muchos avances y mucho camino por recorrer [en línia].

<<https://4tickets.net/papel-mujer-sector-cultural/>>

[Consulta: 10/12/2023]

PATRIMONI CULTURAL. Una història de dones [en línia].

<<https://patrimoni.gencat.cat/ca/histories/una-historia-de-dones>>

[Consulta: 10/12/2023]

OMEPA. Catarina Llull i Sabastida [en línia].

<<https://omepa.es/caterina-llull-i-sabastida/#:~:text=Caterina%20Llull%20i%20Sabastida%20%7C%20OMEPA&text=Se%20considera%20que%20esta%20espa%C3%B1ola,a%20mitad%20del%20siglo%20XXV>>

[Consulta: 10/12/2023]

OVG. Estas 4 mujeres te inspirarán para empezar tu emprendimiento [en línia].

<<https://www.uvq.edu.mx/blog/index.php/emprendimiento-4-mujeres-que-te-inspiraran>>

[Consulta: 10/12/2023]

INVESTIGACIÓ UDL. La figura invisible de la dona en l'esport [arxiu PDF].

<https://www.udl.cat/export/sites/universitat-llleida/ca/serveis/seu/treballsrecerca/curs16-17/94_LA-FIGURA-INVISIBLE-DE-LA-DONA-EN-LESPORT.pdf>

[Consulta: 10/12/2023]

RTVE. 14 mujeres que brillaron como estrellas en 14 deportes [en línia].

<<https://www.rtve.es/television/20230308/mujeres-deportistas-dia-mujer-8-marzo/2304082.shtml>>

[Consulta: 10/12/2023]

INTERSEAS. El papel de la mujer en el sector marítimo [en línia].

<<https://interseas.es/el-papel-de-la-mujer-en-el-sector-maritimo/>>

[Consulta: 10/12/2023]

TFG. El papel de la mujer en el mundo marítimo [arxiu PDF].

<<https://riull.ull.es/xmlui/bitstream/handle/915/6958/El+papel+de+la+mujer+en+el+mundo+maritimo.pdf;jsessionid=A2B2ACDC387AC6EC2F648B3A2E2510E?sequence=1>>

[Consulta: 10/12/2023]

RED ESPAÑOLA DE MUJERES EN EL SECTOR PESQUERO. Seguimiento sobre la situación de la mujer en el sector pesquero y acuícola [en línia].

<https://www.mapa.gob.es/es/pesca/temas/red-mujeres/1seguimiento-en-cifras-sobre-la-situacion-laboral-de-la-mujer-en-el-sector-mayo_tcm30-425320.pdf>

[Consulta: 11/12/2023]

GENCAT. La lluita per l'oportunitat de viure. Les dones durant la segona república, la guerra, el franquisme i la construcció de la democràcia [en línia].

<https://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/exposicio_lluita_viure_catala_g.pdf>

[Consulta: 30/12/2023]

AJUNTAMENT DE BARCELONA. Recurs pedagògic - La violència masclista a l'espai públic [en línia].

<<https://ajuntament.barcelona.cat/recursospedagogics/ca/violencia-espai-public/drets-de-les-dones-amb-democracia>>

[Consulta: 30/12/2023]

ABC ESPAÑA. Las tres primeras diputadas de la historia de España [en línia].

<<https://www.abc.es/espana/20150308/abci-dia-internacional-de-La-Mujer-201503072004.html>>

[Consulta: 30/12/2023]

VILAWEB. Les dones que fan política: quantes són? On són? N'hi ha més que no pas abans? [en línia].

<<https://www.vilaweb.cat/noticies/les-dones-que-fan-politica-quant-es-son-on-son-nhi-ha-mes-que-abans/>>

[Consulta: 01/01/2024]

GENCAT. Dones i Poder Local - Participació i poder de les dones a Catalunya [en línia].

<https://dones.gencat.cat/ca/ambits/Observatori-de-la-Igualtat-de-Genere/empoderament/dones_politica>

[Consulta: 01/01/2024]

IMAGINARÀDIO. Les dones sol ocupen 12 de les 52 alcaldies de les Terres de l'Ebre [en línia].

<<https://www.imaginaradio.cat/les-dones-sol-ocupen-12-de-les-52-alcaldies-de-les-terres-de-lebre/>>

[Consulta: 01/01/2024]

MEDICUR. La mujer en el sector sanitario, la mujer en Medicur [en línia].

<<https://medicur.es/la-mujer-en-el-sector-sanitario-la-mujer-en-medicur/>>

[Consulta: 03/01/2024]

L'EBRE. El paper de les dones en la literatura i les arts protagonitzen les IX Jornades de Patrimoni Literari Ebrenc de Tortosa [en línia].

<<https://setmanarilebre.cat/el-paper-de-les-dones-en-la-literatura-i-les-arts-protagonitzen-les-ix-jornades-de-patrimoni-literari-ebrenc-de-tortosa/>>

[Consulta: 06/01/2024]

ADEDE. Associació de Dones Empresàries i Directives Emprenedores [en línia].

<<https://adedeebre.cat/>>

[Consulta: 06/01/2024]

GENCAT. Dones en l'esport. Dossier estadístic elaborat per l'observatori de la igualtat de gènere [arxiu PDF].

<https://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/publicacions_dossiers_estadistics_OIG07.pdf>

[Consulta: 10/01/2024]

Diccionari català [en línia].

< <https://www.diccionari.cat/>>

Diccionari de sinònims [en línia].

<<https://www.softcatala.org/diccionari-de-sinonims/>>

Diccionari català-anglès [en línia].

<<https://www.wordreference.com/es/>>

Rosa Queral Casanova, Cristina Grau Vidal, Josep Miralles Guerrero (2018). *Més enllà del silenci. Oficis i dones rellevants del Baix Ebre*. Impremta Querol SI.

Institut Català de les Dones (2022). *Dones rurals. Dones de les Terres de l'Ebre*.

Albert Curto Homedes (2023). *Dones ebrenques*. Editorial Efadós.

- Fonts d'imatges i de taules

- Figura 1:
<https://www.biografiasyvidas.com/biografia/l/fotos/labra_rafael.jpg>
- Figura 2:
Imatge extreta del llibre *Dones Ebrenques*, d'Albert Curto Homedes. La imatge és del fons de Ramon Borrell, que el podem trobar a l'ACBEB⁴³.
- Figura 3:
<[https://cdnapisec.kaltura.com/html5/html5lib/v2.101/modules/KalturaSupport/thumbnail.php/p/2346171/uiconf_id/42600891/entry_id/1_8wpn4n6d/height/480?&flashvars\[parentDomain\]=https%3A%2F%2Fbeteve.cat%2Fva-passar-aqui%2Fmoti-dones-1918-barcelona-vaga-feminista%2F](https://cdnapisec.kaltura.com/html5/html5lib/v2.101/modules/KalturaSupport/thumbnail.php/p/2346171/uiconf_id/42600891/entry_id/1_8wpn4n6d/height/480?&flashvars[parentDomain]=https%3A%2F%2Fbeteve.cat%2Fva-passar-aqui%2Fmoti-dones-1918-barcelona-vaga-feminista%2F)>
- Figura 4:
<https://www.lavanguardia.com/files/image_948_465/files/fp/uploads/2021/04/08/606f2efff3799.r_d.1024-792.jpeg>
- Figura 5:
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/a/a7/Cubierta_constitucion1931.jpg>
- Figura 6:
<[https://images.ecestaticos.com/u-JUk6FTh3ImRMNdEMVG11RDL2g=/0x0:1200x900/1200x900/filters:fill\(white\):](https://images.ecestaticos.com/u-JUk6FTh3ImRMNdEMVG11RDL2g=/0x0:1200x900/1200x900/filters:fill(white):)>

⁴³ ACBEB: Arxiu Comarcal del Baix Ebre.

[format\(jpg\)/f.elconfidencial.com%2Foriginal%2Fae1%2Ff36%2F9b2%2Fae1f369b2425084ee006ef9cb7a31780.jpg](format(jpg)/f.elconfidencial.com%2Foriginal%2Fae1%2Ff36%2F9b2%2Fae1f369b2425084ee006ef9cb7a31780.jpg)>

- Figura 7:
<https://www.lavanguardia.com/files/og_thumbnail/uploads/2014/01/14/5f9c0a3bacfd1.jpeg>
- Figura 8:
<https://dones.gencat.cat/web/.content/01_actualitat/noticies/2021/dones-votant-555.jpg>
- Figura 9:
<https://img.playbuzz.com/image/upload/c_crop/q_auto:good,f_auto,fl_lossy,w_640,c_limit/v1521597158/cawsz8mvdwnkqkrq5k2e.jpg>
- Figura 10:
<<https://aboriginemag.com/wp-content/uploads/2021/12/justarevolta.jpg>>
- Figura 11:
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/5/5f/Reparto_de_comida_por_mujeres_de_la_Secci%C3%B3n_Femenina_%2810_de_14%29_-_Fondo_Mar%C3%ADn-Kutxa_Fototeca.jpg/220px-Reparto_de_comida_por_mujeres_de_la_Secci%C3%B3n_Femenina_%2810_de_14%29_-_Fondo_Mar%C3%ADn-Kutxa_Fototeca.jpg>
- Figura 12:
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/9/99/Pilar_Primo_de_Rivera.jpg>
- Figura 13:
Imatge cedida per l'Arxiu Comarcal del Baix Ebre de l'arxiu de Ramon Borrell.
- Figura 14:
<<https://aboriginemag.com/wp-content/uploads/2021/12/lavoz-del-muro.jpg>>
- Figura 15:

<https://1.bp.blogspot.com/-jltTm1JCB6U/Wi8Ub2Q7r4I/AAAAAAAAAGk/Y-Wj8SbxIrcN7ksugeLjP2YMVe_ANGx1wCLcB/s640/AHPTE_SF_00025_00001_00035.jpg>

- Figura 16:

<<https://muhimu.es/wp-content/uploads/2016/07/1.jpg>>

- Figura 17:

Collage d'elaboració pròpia mitjançant les fotografies extretes de:

<<https://www.elianalustosa.com.br/la-guia-de-la-buena-esposa/>>

- Figura 18:

<https://uw.pressbooks.pub/app/uploads/sites/412/2021/05/REVISTA-Y-Madrid.-1-6-1942_0001-scaled-1-350x500.jpg>

- Figura 19:

<https://www.nuvol.com/app/uploads/2022/03/600px-Jornades_Catalanes_de_la_Dona_1976-840x534.jpg>

- Figura 20:

Imatge extreta del llibre *Dones Ebrenques*, d'Albert Curto Homedes. La imatge és del fons de Paco Boluña, que el podem trobar a l'ACBEB.

- Figura 21:

Gràfic d'elaboració pròpia amb dades extretes de l'INE⁴⁴.

- Figura 22:

Mapa extret del cens agrari de l'INE.

- Figura 23:

Imatge extreta del llibre *Dones Ebrenques*, d'Albert Curto Homedes. La imatge és del fons de Ramon Borrell, que el podem trobar a l'ACBEB.

- Figura 24:

Taula d'elaboració pròpia amb dades extretes de:

<<http://www.montsia.cat/sites/montsia/files/montsiarural.pdf>>

⁴⁴ INE: Institut Nacional d'Estadística.

- Figura 25:
Imatge extreta del llibre *Dones Ebrenques*, d'Albert Curto Homedes. La imatge és del fons de José Daufí, que el podem trobar a l'ACBEB.
- Figura 26:
<<https://encrypted-tbn0.gstatic.com/images?q=tbn:ANd9GcS6SHeD-A--P5495C0x28H06FwU-riX6A14Wm8cVOpAxZIDaCn3bFY9La6lelUnUQg1lgo&usqp=CAU>>
- Figura 27:
Gràfic d'elaboració pròpia amb dades extretes de:
<<https://cimamujerescineastas.es/informe-cima-2022-las-mujeres-representan-un-37-del-total-de-profesionales-en-el-largometraje/>>
- Figura 28:
< https://www.consorcimuseus.gva.es/wp-content/uploads/2020/11/COSSOS_503_Albacete_DAR_GALERIA.jpg>
- Figura 29:
Imatge extreta del llibre *Dones Ebrenques*, d'Albert Curto Homedes. La imatge és del fons de Ramon Borrell, que el podem trobar a l'ACBEB.
- Figura 30:
<https://estaticos-cdn.prensaiberica.es/clip/069a06ca-96e4-40f9-b1b6-59b33663d387_alta-libre-aspect-ratio_default_0.jpg>
- Figura 31:
<<https://fundacioferran.org/wp-content/uploads/2020/02/logo-EMMA-gran-680x1024.png>>
- Figura 32:
<https://www.encyclopedia.cat/sites/default/files/media/FOTO3/Francesca_Bon_nemaison.jpg>
- Figura 33:
<https://www.lavanguardia.com/files/og_thumbnail/uploads/2019/12/29/5fa530e54afc6.jpeg>

- Figura 34:
Imatge extreta del llibre *Dones Ebrenques*, d'Albert Curto Homedes. La imatge és d'autoria desconeguda, però la podem trobar a l'ACBEB.
- Figura 35:
Taula d'elaboració pròpia.
- Figura 36:
Taula d'elaboració pròpia.
- Figura 37:
<https://www.cerdanyola.cat/sites/default/files/38_Maria_Elena_Maseras.jpg>
- Figura 38:
Taula d'elaboració pròpia.
- Figura 39:
Imatge extreta del llibre *Dones Ebrenques*, d'Albert Curto Homedes. La imatge és del fons de Ramon Borrell, que el podem trobar a l'ACBEB.
- Figura 40:
Imatge extreta del llibre *Dones Ebrenques*, d'Albert Curto Homedes. La imatge és del fons de Ramon Borrell, que el podem trobar a l'ACBEB.
- Figura 41:
Taula d'elaboració pròpia.
- Figura 42:
Taula d'elaboració pròpia.
- Figura 43:
<https://media.revistavanitfair.es/photos/60e85127af2c957f3eff166e/master/w_1600%2Cc_limit/10560.jpg>
- Figura 44:
<https://www.lavanguardia.com/files/og_thumbnail/uploads/2018/07/02/5fa438341375c.jpeg>

- Figura 45:
<https://e0.365dm.com/21/11/1600x900/skysports-boston-marathon-kathrine-switzer_5593725.jpg>
- Figura 46:
<<https://e00-elmundo.uecdn.es/assets/multimedia/imagenes/2022/12/22/16717367012713.jpg>>
- Figura 47:
Gràfic extret de:
<https://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/publicacions_dossiers_estadistics_OIG07.pdf>
- Figura 48:
Gràfic extret de:
<https://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/publicacions_dossiers_estadistics_OIG07.pdf>
- Figura 49:
Gràfic extret de:
<https://dones.gencat.cat/web/.content/03_ambits/docs/publicacions_dossiers_estadistics_OIG07.pdf>
- Figura 50:
<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/2/29/Mary_Anne_Talbot_1804_engraving.jpg>
- Figura 51:
Quadre d'elaboració pròpia.
- Figura 52:
Taula d'elaboració pròpia.
- Figura 53:
Gràfic d'elaboració pròpia.

- Figura 54:
<https://media.revistavanitfair.es/photos/60e82cff70839211f5443fba/master/w_1600%2Cc_limit/244025.jpeg>
- Figura 55:
Mapa de coropletes extret de:
<https://dones.gencat.cat/ca/ambits/Observatori-de-la-Igualtat-de-Genere/empoderament/dones_politica>
- Figura 56:
Mapa de coropletes extret de:
<https://dones.gencat.cat/ca/ambits/Observatori-de-la-Igualtat-de-Genere/empoderament/dones_politica>
- Figura 57:
Gràfic d'elaboració pròpia.
- Figura 58:
Gràfic d'elaboració pròpia.
- Figura 59:
Gràfic d'elaboració pròpia.
- Figura 60:
Gràfic d'elaboració pròpia.
- Figura 61:
<https://dbe.rah.es/sites/default/files/styles/wide/public/imagenes/biografias/39915_dolors-aleu-i-riera.jpg>
- Les imatges utilitzades per fer la portada són extretes del llibre *Dones Ebrenques*, d'Albert Curto Homedes. Totes aquestes imatges pertanyen a l'Arxiu Comarcal del Baix Ebre.

7. ANNEXOS

- Annex I. Entrevistes a dones referents del canvi.

Ana Maria Esther Balart Aixendri

Nom complet

Ana Maria Esther Balart Aixendri.

Data i lloc de naixement

Vaig néixer el tres de juliol de 1973.

Quina és la teva ocupació?

Actualment, soc Integradora social i artterapeuta, treballo a AFATE, una associació de Tortosa on es treballa amb gent per millorar les seves capacitats cognitives. A més, soc oficial primera de l'ofici pintura i arts decoratives. Vaig estudiar restauració i tinc el carnet d'artesana atorgat per la Generalitat de Catalunya.

Quan vas començar a dedicar-te a això?

Als 16 anys, per motius econòmics, vaig haver de començar a treballar, ja que els meus pares eren grans i els altres 5 germans ja s'havien emancipat. Vaig començar a fer-ho a l'Escola Taller Sant Joan, novetat en aquella època de l'Ajuntament de Tortosa. En un principi havia escollit Jardineria, però per casualitats de la vida vaig acabar fent-ho al de Pintura de Parets i Arts decoratives. Així que vaig començar aprenent a treballar els diferents suports, a saber quins tipus de pintura són les més adequades per a cada suport i tècniques decoratives com marbrejats, reproduccions de fusta i de pedres-semiprecioses... A partir d'aquí va ser un no parar, ja que després vaig estudiar restauració i més tard com un "màster" de reproduccions de marbres, fustes, pedres-semiprecioses, pàtines, trompe-l'oeil...

Quan va ser el moment en què vas començar a interessar-te per l'art? Tens algun referent familiar que hagi influït en la teva passió per aquesta àrea?

De ben petita ja m'agradava pintar, tot i que no tinc referents familiars que hagin estat pintors.

Has rebut suport des de casa? Els teus familiars t'han recolzat en aquest camí?

Suport des de casa... haver-hi, sempre he estat autosuficient, però va ser difícil i dur per ser un ofici "d'home". Em va tocar demostrar que com a dona també podia fer-ho, amb molts etiquetatges i prejudicis al principi, a part de molt de masclisme... Va ser una gran lluita, però com sempre si lluites amb força i constància i gaudint del que fas moltes boques callen.

En la teva activitat professional, has rebut suport per part del poble? T'han fet exposicions o reconeixements per la teva feina?

Per part del meu poble tema suport sí i no. Molt de suport quant a l'ofici. No puc queixar-me sent dona i treballant per a un poble com Tortosa, això sí, lluitant contra "etiquetes" mentals i masclistes en els meus primers anys. Tinc clar que si fos home, seria molt reconeguda, si els meus orígens no haguessin sigut tan humils, seria molt més reconeguda... Tot i això, no m'han fet mai cap mena d'exposició, però he participat en 4 o 5 exposicions. Val a dir que pot ser per no agradar-me certs cercles socials del meu poble pels seus pensaments, juntament amb la meva vergonya i baixa autoestima... potser per això no he creat xarxa social en aquest sentit.

Quin tipus d'obres has creat? Quantes?

He creat diverses obres meves i treballs varis que estan al CFO de Tortosa, a l'IES de l'Ebre, a l'Ajuntament de Tortosa, a Prat de Compte, a Barcelona, a Sitges, a Roma... Entre aquestes obres podem trobar treballs de restauració, entre els quals destaquen elements etnològics, mobiliaris, altars d'esglésies, pintures, murals... Aquestes restauracions les podem trobar a Tortosa, Ferreries, Jesús, a la Catedral de Tortosa, a l'Ermita de Mig camí, a Prat de Compte, Batea, Gandesa, Ginestar, Deltebre, Roma, alguns particulars... També he pintat sobre murals al CFO de Tortosa, a la Diputació de Tarragona, a l'IES de l'Ebre, a Barcelona, a Sitges, a Roma...

T'imaginaves aconseguir tot el que has aconseguit?

Quan miro enrere i veig tot el que he aconseguit un somriure ben gran apareix a la meva cara... no ha estat fàcil, però puc dir que estic més que satisfeta. A més, ser tècnica d'ofici de pintura i arts decoratives i restauració i ensenyar-ho a nois i noies de difícil reinserció social, a gent gran en risc d'exclusió social i altres col·lectius em satisfà enormement.

Has obtingut algun tipus de reconeixement pel teu treball artístic? També, has aconseguit ingressos mitjançant les teves obres?

No he guanyat cap premi tot i que reconeixements sí, sobretot com a restauradora d'elements patrimonials. A més, he estat finalista en el projecte DAR, Dones Artistes Rurals. Sobre tema ingressos he guanyat diners, però no per viure, m'he hagut de buscar sempre altres camins per arribar a final de mes. Per això soc tan multidisciplinària. Avui en dia, no es pot viure d'ofici i ser artista si no passes hores en xarxes, medis i tractes amb la gent adequada... A part de tenir una bona butxaca per invertir.

Com definiries actualment el teu procés artístic?

El meu procés artístic es troba en un moment de canvi, com aquell que emergeix de nou, de les cendres de les seves experiències. Actualment, vull renovació, sentir l'alè de la creativitat riallera que et fa sentir motivada. Per això, les meves creacions transmeten missatges de vegades melancòlics o negatius, altres d'optimisme, amagats en colors vius, alegres alguns cops, però altres en retalls de colors *vintage*, melancòlics. Amb les meves obres vull emfatitzar emocions viscudes. La meva vida ha estat bastant caòtica últimament, moments tristos, moments de silenci i solitud que apareixen en un entorn generalment alegre i viu, colorit i feliç... amagant una realitat que no és així, aparentant que tot va bé. Hi ha temes que em criden l'atenció i que m'ajuden a amplificar el meu missatge, l'*art journal* i el *mixed-media* en serveixen molt per comunicar. L'objectiu principal de les meves obres és contar històries i transmetre sensacions concretes a través de la composició dels elements, de les textures i del color.

Com aconsegueixes inspiració per crear les teves obres d'art?

Els meus projectes investiguen les textures a través de diversos materials, com pintures, papers, *decoupage*, coles, pàtines... buscant crear efectes i tonalitats que la càmera no pot apreciar, sols el tacte i l'observació directa. Generalment, busco referències a partir de fotografies o dibuixos, per això els meus projectes transmeten temes identitaris. Tinc processos diferents a l'hora de crear que utilitzo en funció de l'ocasió; a vegades tinc una idea clara en ment, un sentiment o una cosa concreta que vull expressar, i busco referències visuals que m'ajudin a transmetre-ho, altres utilitzo com a inspiració referències d'imatges que expressen el que vull, fent una recerca d'elements concrets.

Què consideres que és característic en les teves obres d'art?

Les meves obres es formalitzen en un *moodboard*, que solc barrejar o utilitzar com a base per a desenvolupar el meu dibuix. Els *moodboard* són taulers d'inspiració, són una representació visual que consisteix en un collage amb imatges, il·lustracions, textures, colors i textos que tenen com a objectiu transmetre una idea general o un pensament sobre un tema determinat. L'apropiacionisme, juntament amb el *mixed-media* formen una part molt estreta de les meves obres, intentant que l'observador miri més enllà.

Idil Bazán Criado

Data i lloc de naixement

19/04/1982 Barcelona.

A què et dediques?

Soc emprenedora: Tinc una empresa on he emprès diversos negocis i, a part, faig arts plàstiques.

Com vas decidir dedicar-te a això? Per què?

Estaria tot el dia creant nous negocis o peces artístiques. Bàsicament, crear alguna cosa nova que surti del meu imaginari és el que més em motiva.

Quan vas començar a dedicar-te a això?

Emprendre, una mica des de sempre i a l'art des de fa uns 4 anys de manera més intensa.

Vas tenir suport des de casa?

Suport moral? Al principi les costava d'entendre què feia... són feines que no són convencionals i no entenen fins que els expliques quants diners guanyes. Creuen que no fas res. Al principi angossa, però ja ho porto millor, crec.

Per part del poble, has tingut suport? T'han fet exposicions?

A l'Ametlla de mar s'organitzen exposicions col·lectives i mercats d'art als quals m'apunto. Però a mi particularment no m'han donat un suport directe.

Tens altres estudis? On els vas cursar?

Què vols dir altres estudis? He estudiat moltes coses... Quan vaig acabar la selectivitat no sabia quina carrera fer i al final vaig fer un cicle de grau superior en imatge. Posteriorment, he fet un munt de cursos i postgraus. Postgrau de locució de ràdio i TV, Postgrau de producció de cinema, màster en innovació social, videoart, diverses tècniques de pintura...

Quin tipus d'obres has creat? Quantes?

Faig diferents tipus d'obres i utilitzo diferents tècniques: segellació/estampació, pintura abstracta, escultura, experimentació...

No et sabria dir quantes he fet, però he venut 124 quadres en 2 anys i mig. L'any 2021 vaig fer 43 quadres. L'any 2022 en vaig fer 48 i l'any 2023 en porto 33 de fets de moment.

T'imaginaves arribar on has arribat?

No, i m'agrada molt veure on estic ara.

En quines exposicions has participat?

Exposicions col·lectives al poble de l'Ametlla de mar. Encara no he fet cap exposició sola, però tot arriba!

Has guanyat algun tipus de reconeixement pel teu treball?

Vendre 124 quadres en dos anys i mig, per mi és un reconeixement.

Has guanyat remuneració per les teves obres?

Sí, he guanyat diners per les meves obres.

Laia Ballesté Sciora

Nom complet

Laia Ballesté Sciora.

Data i lloc de naixement

22/02/1999 Tortosa.

Quan i com vas començar a interessar-te per l'esport?

Des de ben petita, sempre m'han agradat tots els esports, al pati de l'escola vaig començar a jugar a futbol amb els meus companys. Als cinc anys vaig començar a l'equip del poble L'Ampolla.

Em pots contar de qui et ve la motivació pel futbol?

A la meva família l'únic que va jugar a futbol va ser el meu avi, porter de l'equip del poble.

Com vas decidir anar més enllà i començar a competir amb un equip?

Vaig començar jugant de forma "hobby" a l'equip del poble, però cada com m'agradava més, és cert que per aquells temps equips femenins quasi no se sentia parlar i no hi havia referents. Però un com vaig arribar a l'edat de quinze anys, vaig haver de buscar

un equip femení, competia contra dones amb molta diferència d'edat, era futbol amateur no remunerat. M'ho passava bé, va arribar una trucada de la selecció Catalana i llavor em vaig adonar que potser podia arribar més enllà. Vaig fer entrenaments amb el FCB "b" femení.

Has pensat mai a deixar-t'ho?

No, no he pensat a deixar-m'ho, tot i que durant la temporada sempre et qüestionés coses. Però cap m'ha fet arribar a la conclusió de voler deixar-ho.

I per part del poble has tingut algun tipus de reconeixement?

No, no he tingut cap reconeixement.

T'imaginaves arribar on has arribat?

La veritat que sempre havia desitjat jugar a primera divisió, és un somni que he complit. Però en aquells temps era difícil imaginar-ho, ja que no era considerat com a professional com avui.

Has guanyat algun tipus de reconeixement a escala nacional? I internacional?

He guanyat, Campionat d'Espanya sub16 i sub 18 amb la selecció catalana. I Subcampionat de la Copa de la Reina.

En quins equips de futbol has format part?

He jugat a CF ampolla, CD la Cava, Tortosa Ebre Femení, CD Castellón, FCValencia, Deportivo Alaves, Dux Logroño, Rayo Vallecano, Sporting Club de Huelva.

Quin càrrec desenvolupes dintre de l'equip?

Durant la meua etapa al club de l'ampolla vaig ser capitana. Jugo de defensa central.

Com t'adaptes a un nou equip?

La veritat que dintre del futbol femení, ens coneixem quasi tothom, és fàcil adaptar-se a l'equip. Òbviament, tenir una personalitat oberta ajuda al fet que et sigui més fàcil.

Et dediques de manera professional al futbol, és a dir, remunerada?

Fa cinc anys em dedico de forma remunerada, des de l'any passat la lliga s'ha professionalitzat. Tenim un conveni, parcialitat, salari mínim, etc

Et veus molts més anys sent futbolista?

Sí, encara em veig uns quants anys dedicant-me al futbol.

Et penedeixes d'alguna cosa en la teva carrera esportiva?

No, no me'n penedeixo de res. Òbviament, el futbol igual que altres esports d'elit et treuen molt temps amb la família, amics o coses que es "solen" fer per l'edat en la qual estàs. Però gràcies a l'esport, tinc una disciplina que m'ajuda en molts àmbits de la vida.

Astrid Brull Cañagueral

Data i lloc de naixement.

El Perelló, 30 de juliol de 1987

Què vas estudiar i on? Per què vas decidir estudiar això? Em pots parlar de la teva trajectòria acadèmica?

Volia estudiar medicina, però no vaig treure prou nota i no vaig poder entrar. Llavors vaig decidir estudiar Bioquímica. Vaig estudiar la llicenciatura en Bioquímica a la Universitat Autònoma de Barcelona. Després vaig cursar el Màster en Bioquímica, Biologia Molecular i Biomedicina a la Universitat Autònoma de Barcelona i el Màster en Biomedicina a la Universitat de Barcelona. Posteriorment vaig fer el Doctorat en Bioquímica, Biologia Molecular i Biomedicina a la Universitat Autònoma de Barcelona.

En què vas basar la teva tesi doctoral?

Vaig fer la meva tesi doctoral al laboratori de Patologia neuromuscular i mitocondrial a l'Institut de Recerca de la Vall d'Hebrón (VHIR) a Barcelona.

El títol de la tesi: *Nous avenços en la malaltia de McArdle: caracterització del model murí i desenvolupament de noves aproximacions diagnòstiques i terapèutiques.*

Em vas comentar que actualment formes part del NIH a Washington DC, però des de quan? Com vas aconseguir arribar fins allí?

Vaig començar a treballar a l'NIH al març del 2020.

Quin lloc ocupes al NIH?

Al National Institutes of Health (NIH) soc investigadora postdoctoral.

Abans de treballar al NIH has treballat a algun altre lloc? Si és que sí, on?

Durant la meva tesi doctoral vaig fer una estada de sis mesos a Perth a Austràlia. Un cop vaig defensar la tesi, em vaig traslladar a París on vaig treballar durant quatre anys, des del gener del 2016 fins al desembre del 2019.

Quina va ser la reacció de la teva família quan els ho vas comentar que marxaves a Washington DC? Has tingut algun tipus de suport per part del Perelló?

Crec que la sorpresa més gran va ser quan els vaig dir que me n'anava sis mesos a Austràlia. Des de llavors, comparat amb Austràlia, qualsevol altre lloc està relativament a prop.

Si et refereixes a suport institucional, no, però suport familiar sí. La família sempre m'ha donat suport durant la meva carrera i m'han ajudat en tot.

Quin és el teu camp d'investigació? Quines són les investigacions més importants en les que has format part?

Sempre he treballat amb malalties neuromusculars i en el desenvolupament de noves teràpies, especialment per a malalties rares que afecten pocs pacients.

Actualment, estic treballant en el desenvolupament de teràpies moleculars per a la distròfia muscular per dèficit de col·lagen VI.

Has format part d'alguna investigació que hagi obtingut algun tipus de reconeixement?

De moment no, però estem treballant de valent perquè algun dia una de les teràpies en les quals estem treballant arribi als pacients.

T'ha costat molt arribar al lloc que ocupes en l'actualitat?

M'agrada molt la meua feina, però he hagut de treballar de valent per arribar on soc ara. Moltes hores d'estudi i dedicació i també molts sacrificis. La part més dura és estar lluny de la família i dels amics.

T'imaginaves arribar on has arribat?

La veritat és que no. Mai havia pensat a marxar a viure als Estats Units. M'agrada viatjar i ja havia viscut a l'estranger abans, però els Estats Units estan lluny i ja no pots anar a veure la família tan sovint. Però em va sorgir l'oportunitat de treballar al laboratori del Dr. Bönnemann, expert mundial en malalties neuromusculars, i no hi vaig dubtar.

Et veus a llarg termini formant part del NIH a Washington DC?

Les condicions de treball aquí a l'NIH són molt bones, és un dels millors centres d'investigació del món i hi gaudeixo fent recerca. No sé per quant temps m'hi estaré, però intentaré quedar-m'hi el màxim possible.

Creus que existeix una discriminació entre els homes i les dones en l'àmbit científic?

No tinc dades, però tenint en compte que el percentatge de dones treballant a l'àmbit científic és major que el d'homes, aquestes ocupen menys llocs de responsabilitat.

La quantitat de científics i científiques que formen part del NIH està força equilibrada?

El 59,3% dels treballadors són dones.

Carme Cruelles Rosales

Data i lloc de naixement

21-12-1971, la Ràpita.

Què vas estudiar i on? Per què vas decidir estudiar això?

Vaig estudiar Filologia Catalana a la URV. Ho vaig estudiar per poder llegir amb profunditat els principals autors i autores de la literatura catalana.

Quan vas començar a escriure? I per què?

Sempre m'ha agradat escriure, però començo seriosament cap al 2015. Escric perquè hi ha una veu dins que necessita expressar-se.

Quines i quantes obres has escrit?

Ara mateix he escrit un total de sis obres, entre les quals trobem: *Delta*, *Com fileres de formigues*, *La pols dels dies*, *El naufragi de la llum*, *Alè de núvol* i *Caldrà la pluja*, que es publicarà aquesta tardor.

Què escrius normalment? (poesia, llibres...)

Sobretot poesia. És el que més domino. Actualment estic escrivint un altre llibre: *La ciutat i els corbs*.

Has guanyat molts de premis?

Uns quants, entre els quals trobem el Premi Joan Teixidor d'Olot, 1r Premi Joan Guasp de Consell (Mallorca), 42è Premi Jacint Verdaguer de Calldetenes, 32è Premi Arnau de Palomar de Riudoms i el Premi Enric Barrena d'Ares del Maestrat.

T'imaginaves arribar on has arribat?

La veritat és que no. Era un somni i s'ha complert.

Al poble has tingut bona benvinguda com a escriptora?

Sí, tinc molts seguidors i em tracten molt bé. Tot i això, el món cultural també és un lloc d'envegetes i, de vegades, no encaixo en segons quins ambients. Jo també soc molt selectiva.

Laura Fabregat Aguiló

Nom complet

Laura Fabregat Aguiló.

Data i lloc de naixement

06/07/1991, a Tortosa.

Quina és la teva trajectòria professional? I acadèmica?

Soc graduada en Periodisme (UPF) i doctora en Filologia Catalana (URV), amb un màster en Edició (UAB) i un en Humanitats (especialització en Literatura Contemporània i Recerca, de la UOC). Professionalment, he treballat més de cinc anys en l'edició de llibres, i ara he estat durant tres cursos fent de professora de català a secundària.

Com vas arribar a ser periodista, escriptora i professora?

I encara hi sumaria editora, com he explicat a dalt! El món, avui dia, i ara més que mai, és fragmentari i està molt diversificat. Això ho patim sobretot els joves, que ens costa trobar el camí professional que ens apassiona, i de vegades tastem moltes coses abans d'arribar-hi. Molts cops també acabem sent una cosa determinada només perquè sabem que és on hi ha feina, rebutjant allò que voldríem ser, perquè no n'hi ha.

En el meu cas, malgrat que primer vaig estudiar Periodisme, sempre m'ha apassionat la Literatura. Per això, em vaig continuar formant en Edició, Literatura Contemporània i Filologia Catalana. La faceta de professora, que també s'hi relaciona, era un camp que sempre m'havia cridat l'atenció, i vaig voler provar-lo. Vaig confirmar, així, que realment m'agradava, tant ensenyar la matèria als joves com poder-los ajudar en el seu creixement personal. Finalment, l'escriptura és un fet que ha sorgit de manera

natural, perquè sempre he tingut feines relacionades amb ella, i des de menuda sempre he anat escrivint, encara que peces petites relacionades amb algun aspecte de la meua vida.

Quines són les teves àrees d'especialització en el periodisme i l'escriptura?

Dins el periodisme, m'he decantat pel cultural i, concretament, pel que respecta als llibres, com ressenyes i crítiques literàries. Quant a l'escriptura, he publicat tant no-ficció (assajos i articles) com ficció (novel·la i contes).

Què t'inspira a l'hora d'escriure? Tens algun ritual o procés creatiu que segueixis?

Sempre parteixo d'algun aspecte concret de la meua vida i, a partir d'aquí, començo el joc de la ficció. No em refereixo només a coses que hagi patit jo, sinó que hagi vist, observat... però, sigui com sigui, sempre ho deformat amb les eines de la literatura.

Quantes i quines obres has escrit?

De ficció, només *La vida per dins*, que és la meua primera novel·la. De no-ficció, *La crisi identitària: tema central de la novel·lística catalana del segle XXI*, que és un assaig que sorgeix de la meua tesi doctoral. Tots dos llibres es van publicar a principis d'any.

Has escrit sobre una varietat de temes al llarg de la teua carrera, tens algun tema o gènere literari favorit en particular?

Encara que sigui més costós, m'agrada més escriure ficció (novel·la o contes), perquè la literatura inclou l'artifici, cosa que fa que puguis parlar sobre el que vulguis i com vulguis. La invenció és molt més entretinguda que l'assaig, on has de basar-te en fets verídics i fer recerca per documentar-te molt bé.

Pots compartir alguns dels teus assoliments més destacats o projectes actuals en els quals estiguis treballant?

Haver completat amb èxit la meua tesi doctoral per a mi va ser un assoliment amb majúscules, perquè el vaig fer mentre treballava a l'editorial i, per tant, fora de la universitat i sense cap beca. Aquí s'hi suma, ara, haver pogut escriure una novel·la que, segons em fa saber el públic, atrapa i remou els lectors. Considero que és

realment difícil dur a terme una narració tan llarga i que tots els seus elements funcionin i encaixin. Alhora, és sacrificat perquè comporta molt temps, però estic molt satisfeta amb els resultats, sobretot perquè la història, repeteixo, agrada i ha connectat amb els lectors.

Sobre la tesi, per si ho necessites saber, la vaig fer sobre les tendències de la novel·la catalana del segle XXI.

Quins consells els donaries a les persones que aspiren a seguir els teus passos en el periodisme, l'escriptura o l'ensenyament?

Diria que cal ser perseverant i constant per lluitar pel que volem ser, però també resilient. Potser caiem una, dues o tres vegades pel camí, però ens cal saber-nos aixecar i tornar-ho a intentar.

Tens algun llibre o projecte pròxim del qual t'agradaria parlar o que vulguis destacar?

Voldria provar de fer una altra novel·la, però la veritat és que encara no m'hi he pogut posar. Encara estic promocionant la primera, de fet. A més que jo, abans de posar-me a escriure, necessito saber sobre què vull parlar, amb quins elements i on vull anar; o sigui, que no puc escriure a cegues.

Quina és la inspiració darrere del teu desig d'escriure? Quan i com vas descobrir la teva passió per l'escriptura?

Jo crec que ve de la lectura. Abans que res, em defineixo com a lectora. Sempre m'ha apassionat llegir obres de ficció. Encara et diré més: no puc ser jo si no tinc un llibre entre mans. Per tant, d'alguna manera m'he format en l'escriptura a través de moltes lectures, fins al punt que va arribar un moment que em vaig veure en cor de provar-ho jo. Em sembla que abans d'escriure cal haver llegit molt.

Quin ha estat el teu procés d'escriptura més desafiadora o gratificant fins ara?

Com he explicat abans, l'escriptura de la novel·la, perquè per crear una història i que aquesta avanci cal fer encaixar moltes peces. És com un puzzle, del qual has d'unir tots els seus elements perquè funcioni. A més a més, en el resultat final no s'hi han

de notar les costures, ja que tot ha d'encaixar de manera natural. Tot plegat és un procés tant creatiu com dificultós.

Quins són alguns dels temes recurrents o motius que explores en els teus escrits?

La vida interior del personatge central, amb tots els seus traumes, pors i neguits, però també aspiracions i voluntats. Per això, en aquesta primera novel·la, utilitzo la primera persona, amb una aposta clara per la introspecció. Tot allò que llegim passa, doncs, pel sedàs de la protagonista, per la seva manera de veure els fets i viure'ls.

Quins autors o autores han influït en el teu estil i en la teva manera d'abordar l'escriptura?

No m'he basat en cap autor/a de manera directa, però em sembla que, indirectament, en la meua ploma hi podem trobar Mercè Rodoreda, Carme Riera, Marta Rojals i Jaume Cabré.

Has experimentat rebutjos o dificultats en el teu camí com a escriptora? Com els has superat?

La veritat és que sí, per això comentava abans que cal saber-nos aixecar davant situacions d'aquesta mena. Per exemple, la novel·la no va agradar prou a la primera editorial a qui la vaig enviar. En canvi, un altre editor s'hi va entusiasmar molt i hi va apostar clarament.

Quina és la teua opinió sobre l'autoedició enfront de la publicació tradicional? Has tingut experiència amb ambdues?

Jo només he tingut experiència amb la publicació tradicional, la qual defenso perquè crec que s'ha de posar un control i un límit a l'edició. Des del meu punt de vista, no tot és publicable i algú (els experts, en teoria) ha d'exercir d'àrbitre. També és cert, però, que l'edició d'avui dia s'està mediatitzant (com tot) i en molts casos només els personatges públics o amb padrins aconsegueixen accedir-hi. En aquest cas, l'autoedició pot ser, també, una plataforma lloable perquè els escriptors sense padrins puguin publicar, sempre que els seus textos compleixin uns mínims de qualitat.

Com trobes un equilibri entre la teva vida personal i la teva vida com a escriptora?

Vaig escriure els dos llibres que he publicat (la novel·la i l'assaig) abans del moment personal en què em trobo ara, amb una criatura petita. En aquest moment, doncs, em costa molt trobar temps per a l'escriptura, per això encara no m'he posat amb res de nou. Per tant, podem dir que encara no he trobat l'equilibri... ja arribarà (espero!).

Has tingut l'oportunitat de viatjar o viure experiències que han enriquit les teves històries?

He viatjat però de forma breu, i sí que vaig fer l'Erasmus a Siena (Itàlia), però en cap cas m'he servit d'aquesta experiència per escriure (per ara).

Has rebut algun tipus de reconeixement en algun dels teus àmbits?

No he rebut com reconeixement oficial. Per a mi, els lectors i les seves bones valoracions sobre el que escric són el meu reconeixement, i per ara em puc sentir afortunada.

T'imaginaves arribar fins on has arribat?

Mai m'hauria imaginat haver sigut capaç d'escriure una novel·la i que l'hagi volgut publicar una editorial de renom com és Univers.

El que sempre havia escrit, fins ara, eren narracions breus, i no m'hauria pensat mai que acabaria fent tota una novel·la, que és molt més extensa i complicada que un conte.

I per acabar, com et veus en el futur?

A veure si aconseguixo compaginar l'escriptura amb la maternitat (més la feina que tinc com a professora de llengua, clar) i puc tirar endavant alguna altra novel·la, encara que no ho veig de forma immediata... Ja es veurà!

Marina Freixa Valls

Nom complet

Marina Freixa Valls.

Data i lloc de naixement

19/02/2001 Corbera d'Ebre, la Terra Alta

Quan i com vas començar a interessar-te per l'esport?

Sempre havia participat en els crosos comarcals com a extraescolar de l'escola, igual que feia patinatge, natació i gimnàstica artística. I quan tenia nou anys em vaig apuntar a atletisme.

Com vas decidir anar més enllà i començar a competir?

A mesura que anava entrenant i participant en competicions de menor nivell m'agradava més, anava a entrenar més dies, vaig començar a provar la pista perquè només havia fet cros, i a poc a poc vaig començar a participar en competicions federades.

Has pensat mai a deixar-t'ho?

He tingut, com molts atletes, moments durs en l'àmbit personal i de lesions complicades, els quals et fan replantejar moltes coses perquè no et sents bé anímicament, les coses no surten com t'agradaria... però mai m'ho he plantejat seriosament, ja és una cosa que forma part de la meua vida.

Si és que sí, des de casa et van animar a seguir amb l'atletisme?

Els meus pares han sigut sempre el meu millor suport en els moments baixos.

I per part del poble has tingut algun tipus de reconeixement?

Com que és un poble petit i ens coneixem tots em sento super recolzada per tota la gent, que sempre em donen suport, em feliciten i em segueixen tant per xarxes socials com quan ens trobem. També per part de l'ajuntament i consell comarcal.

T'imaginaves arribar on has arribat?

No, per a res, vaig començar com qualsevol nena que li agrada practicar un esport, per passar-s'ho bé i gaudir, i haver participat el dia d'avui en campionats autonòmics i estatals no estava per a res dins el cap d'aquella Marina de nou anys.

Has guanyat algun reconeixement a escala nacional? I internacional?

En l'àmbit de seleccions, amb les noies de Catalunya hem estat campiones d'Espanya de cros.

Quines i quantes competicions has guanyat? I en quines has participat?

He guanyat diversos campionats de Catalunya en diferents disciplines com són els 800 mll, 1500 mll i 3000 mll. He participat en crosos internacionals, campionats d'Espanya i Catalunya, tant individuals com de clubs.

Et dediques de manera professional a l'atletisme?

No, entreno cada dia i alguns dies més d'una vegada, però també estudio farmàcia a la UB i als estius treballo. Vaig compaginant els dos vessants.

Sarah Misselbrook

Nom complet

Sarah Misselbrook

Data i lloc de naixement

05/10/1977 Southampton, el Regne Unit.

A què et dediques?

Soc artista, mentor, i ofereixo tallers artístics en land art, performance i escultura.

Com vas decidir dedicar-te a l'art? Per què?

Sempre he tingut una fascinació amb el món, especialment l'entorn natural. Busco respostes a situacions com el canvi climàtic, els canvis de les estacions, etc. Llavors, intento fer arribar informació fent obres d'art. Crec que les obres d'art obren opcions per a discussió, un debat per a l'audiència poder pensar en aquest tema. Un exemple d'aquest és la meva passió per la figuera. Un símbol de l'habilitat de sobreviure després d'inundacions, sequeres, el canvi climàtic... Llavors faig impressions de les fulles per a crear instal·lacions grans en gesso, són tan fràgils. El blanc en color molt clínic, creen un contrast visual entre l'obra i el fons.

Durant la construcció de les meves obres, sempre hi ha errors i es converteixen en part de l'obra per a reflectir la condició humana. No som perfectes i no tenim control sobretot. Som insignificants, amb els nostres errors.

Quan vas començar a dedicar-te a l'art?

Quan tenia 16 o 17 anys, vaig començar a dedicar-me a l'art. Sabia que tenia un do per al dibuix, una habilitat natural per a representar el que veia. Això és una cosa que em ve de família.

Vas tenir suport des de casa?

Soc d'una família molt creativa, amb un focus en la producció d'obres, dibuixos, pintures i escultures. Per això, vaig tenir molt de suport des de casa, els meus pares i els meus germans són artistes i arquitectes. La meua parella, a qui vaig conèixer quan tenia divuit anys, sempre m'ha donat molt de suport. És dissenyador gràfic i em dona suport amb el meu màrqueting. M'ajuda amb els requisits tècnics de les meves obres, especialment amb peces de gran grandària o la gravació d'obres de *performance*.

Per part del teu poble, has tingut suport? T'han fet exposicions?

Sí. Durant els meus vint anys, quan vivia a Southampton, vaig tenir molt de suport de les galeries, el públic i la premsa. Després, quan vaig venir a Riba-roja d'Ebre, vaig anar guanyant molt de suport de la gent del poble i de l'Ajuntament. Enguany he sigut seleccionada per al projecte DAR (Dones Artistes Rurals), que m'ha ajudat en el meu desenvolupament professional i personal.

Sí. Hi ha una llista d'exposicions seleccionades en el meu currículum. He tingut exposicions a Southampton, Londres, Xipre, Corea del Sud, Terres de l'Ebre i Eivissa.

Tens altres estudis? On els vas cursar?

Vaig cursar la majoritat dels meus estudis al Regne Unit, Belles Arts (BA) a la universitat de Nottingham Trent entre el 1997 i el 2000. A més, també vaig estudiar Mestratge el curs 2010/2011 a l'Escola d'Art a Winchester.

L'any 2006 vaig cursar un Postgrau en Belles Arts a Pafos, Xipre. També vaig estudiar Capacitació en Primers Auxilis Emocionals, uns estudis que m'ajuden a actuar com a mentora d'artistes i estudiants visitants.

Quin tipus d'obres has creat? Quantes?

Soc una artista multidisciplinària, així que he creat una mescla d'obres. He intentat comptar la quantitat! Aproximadament, he creat 50 obres de fotografia, 150 dibuixos, 50 instal·lacions/escultures, 20 vídeos i 5 obres de performance en directe.

T'imaginaves arribar on has arribat?

No! Sempre sabia el que no volia fer, i això m'ha ajudat com a guia durant els anys. Normalment, dic 'no' a les coses que no vull fer o participar, ja que són les que crec que no m'aporten res bo. Llavors, mai he tingut un 'pla' definit, ja que no sabia si arribaria aquí, tan físicament com professionalment.

En quines exposicions has participat?

Hi ha una llista d'exposicions seleccionades en el meu currículum. Com veuràs, de moment estic formant part de l'exposició d'Ermita 2.0' en diversos pobles de les Terres de l'Ebre.

Has guanyat algun tipus de reconeixement pel teu treball?

He rebut finançament per a crear noves obres d'Arts Council England'. També les meves obres han sigut destacades en diverses publicacions, com per exemple 'Dark Mountain', 'Catalogue of Failures' i 'Ecological Citizen'.

Has guanyat diners per les teves obres?

Sí, amb sort. He guanyat una taxa per cada performance que he fet. També he venut obres, la majoria dibuixos, que són els més accessibles. A vegades també he venut escultures. Però guanyar diners no és la meva motivació per crear art. També, rebo una taxa per ser mentora durant estades artístiques per al projecte Riu d'art, que es fa al poble del Riba-roja d'Ebre i és organitzat per l'associació Riba Rocks. Formo part d'aquesta associació i fem projectes culturals per a artistes locals i internacionals.

Elena Solé Beltran

Nom complet

Elena Solé i Beltran

Data i lloc de naixement

Arnes, 14/06/1965

Podries explicar-me una mica sobre tu i els teus antecedents personals?

Estic casada i tinc dos fills, David de trenta anys i Dídac de setze. Vaig estudiar magisteri a Tarragona (promoció del 86) i vaig fer uns cursos d'història i psicologia a la Uned i a la Uoc. Per motius personals, no vaig acabar cap de les altres carreres. Vaig entrar a treballar a l'Ajuntament d'Arnes als 23 anys, i m'hi vaig estar fins als cinquanta, és a dir vint-i-set anys de la meva vida dedicats a l'administració. Però, aquella feina no em feia gens feliç, ans al contrari i, quan vaig complir els 50 vaig decidir fer un canvi a la meva vida. Vaig deixar la feina i vaig obrir una botiga que es deia ARTGROBOTIGA. En aquest espai, a banda de vendre productes de la terra, com vi, oli, mel i articles de treballs manuals o records del poble, també hi fèiem presentacions de llibres, exposicions de pintura, de fotografia, xerrades, actuacions musicals, ioga, reiki... Una mica de tot. Però va arribar la Covid i res de tot això es podia fer ja. Llavors vam decidir amb la família de reconvertir l'espai de la botiga en un apartament. Ja tinc experiència amb el turisme rural, donat que tenim unes cases de fusta des de ja fa més de vint anys. Sempre m'ha agradat provar coses noves, experimentar i conèixer mons nous. A la botiga tenia temps per pintar, escriure i fer una mica de tot, per alimentar l'ànima. Jo sempre dic que el turisme rural em dona menjar i la creativitat alimenta l'esperit.

Com i quan vas començar a interessar-te per l'escriptura?

Des de ben petita he llegit molt. Agafava un llibre i fins que no l'acabava no podia parar. Llavors eren els de l'Enid Blyton: *Los cinco*, *Los siete*, *Los Hollister de Harry West*. De més gran em fascinava l'Agatha Christie, crec que els vaig llegir tots d'ella. Però un dels llibres que van canviar la meva vida fou *El mecanoscrit del segon origen*, del Manuel de Pedrolo. Ha hagut molts autors que han influït en mi, de fet encara influeixen en la forma d'escriure, sense anar més lluny acabo de descobrir a la Marta

Orriols i a la Sally Rooney, dues dones que escriuen d'una forma escandalosament perfecta i que m'ajuden a progressar en la meva forma d'escriure.

De petita escrivia a mà, en llibretes de l'escola, històries sobre famílies i amors adolescents. *El còmic d'Esther y su mundo*, però esperava que publicuessin noves aventures d'ella i les devorava.

Tens algun record o experiència particular que hagi influït en el teu desig de convertir-te en escriptora?

Suposo que això ho portes a dins. El meu somni, des de fa molts anys, era veure el meu llibre publicat. Des que tinc records, que havia volgut fer-ho, i ara és una realitat. A més, omple molt arribar a l'ànima dels lectors, els missatges que m'arriben d'ells i elles m'ajuda a tenir moltes més ganes d'escriure, tot i que fa una temporada que estic en *stand-by*.

Quins són alguns dels teus autors preferits o influències literàries? Com han impactat en el teu treball?

Sense adonar-me'n crec que he respost en una pregunta anterior... Com et deia avui en dia encara descobreixo nous autors, sobretot dones, que em sorprenen: Sílvia Soler, Irene Solà, Regina Rodríguez, Valer Gisbert, Montse Boldú, Francesca Aliern, Sussana Tamaro, Virginia Woolf, Anaïs Nin.

Quin és el teu procés d'escriptura? Tens alguna rutina o ritual que segueixis quan t'asseus a escriure?

El meu procés és vomitar idees a sac. Ordenar-les, donar-los forma i continuar escrivint. Les meves històries surten des d'algun lloc de molt dintre meu. I a poc a poc es van lligant els personatges. Per exemple, la meva darrera novel·la: Acomiada'm d'ella, tenia clara la idea principal. Un personatge que es dedica a buscar missatges de la seva dona morta, entre els llibres de la seva biblioteca, segons les pistes que aquesta li ha anat deixant. A partir d'aquí, es va anar creant una història, un ambient, uns personatges, etc. i crec que és el llibre més "rodó" de tots els que he escrit fins ara. No segueixo cap rutina ni cap ritual, quan tinc temps, escric. I després... tot ve rodat.

Podries citar-me totes les teves obres?

Sí, clar! Per ordre cronològic trobem a Elisa Voltes, Ànimes de vidre, Camins d'aigua i foc, Tots som el secret d'algú, Acomiada'm d'ella, Contes vírics, escrit a dues mans amb la meva amiga Marta Amigo. A més a més, també vaig col·laborar amb EBRE, sobre la Guerra Civil Espanyola.

Et sents més atreta cap a un gènere literari en particular? Per què?

Sí, per la novel·la. Els altres no els he provat mai. Crec que és perquè és el gènere que més he llegit i en el que em sento més còmoda escrivint.

Quins han estat els majors desafiaments que has enfrontat com a escriptora i com els has superat?

La publicació d'un llibre, avui en dia, és gairebé un miracle. Hi ha molta gent que escriu, i les editorials ja no venen tants llibres. Llavors t'has de moure molt perquè et publiquin o recórrer a l'autopublicació, que suposa una despesa molt gran per a escriptors novells. Això, per una banda. Per un altre costat, un desafiament intens, a escala interior, és quan et quedes sense idees, o quan no saps com solucionar una història, la síndrome del full en blanc, és del tot certa. Se soluciona: escrivint. El que sigui, omplint fulls, paraules, idees el que sigui, no deixar d'escriure. Ni que sigui una estoneta cada dia, llavors et llegeixes i et pots sorprendre a vegades...

Algun consell per a altres escriptors que puguin estar enfrontant obstacles similars?

No deixar que les crítiques alienes t'afectin, tu escriu des del cor, segur que a molts no els sembla prou bo, però cal que escriguis per a tu, sobretot per a tu. Per buidar el cor, el pap, el que sigui. Treure, treure i treure. Escrivint, s'aprèn a escriure. Llegint s'aprèn a escriure. Equivocant-se s'aprèn a escriure... Vivint s'aprèn a escriure.

Quins projectes literaris estàs treballant actualment o planejant per al futur?

Les idees que em van venint en aquests moments, potser igual que en les novel·les anteriors, són sobre experiències amb altres mons paral·lels. El món de les ànimes que ja no són en aquesta dimensió, em tenen el cor-robot. Sempre surt alguna cosa d'aquestes en els meus llibres. En aquest que em ronda pel cap, seria posar per escrit algunes experiències viscudes o que han viscut persones del meu entorn.

D'on obtens la inspiració per a les teves històries i personatges?

Del món. En general, i en particular. Persones conegudes barrejades amb desconeguts, tant físicament com de caràcter. Soc molt observadora i m'invento històries de persones que veig pel carrer. Però la inspiració, sempre, sempre, s'acaba formant a dintre meu.

Quines esperes que els lectors obtinguin de les teves obres?

Espero, sobretot, que ho passin bé llegint-me. Si un llibre no enganxa des del primer moment, malament... En algun dels meus llibres he tractat els capítols com si fossin capítols ràpids d'una sèrie, això enganxa molt. He rebut missatges preciosos de persones que han llegit els meus llibres, alguns de molt colpidors, com per exemple el de l'Anna que quan va llegir *Tots som el secret d'algú*, feia molt poc que havia perdut la seva mare, em va dir que el llibre l'ajudà, en alguns moments molt tristos a sortir del pou. Arribar a l'ànima d'una altra persona mitjançant les teves paraules, és el premi més gratificant de les persones que escrivim.

Qui consideres que són els teus principals lectors o audiència?

Ja fa molts anys que escric, faig moltes presentacions i la gent m'ha anat coneixent. Els meus llibres tot i no ser feministes, sempre parlen d'històries de dones. És una mica com per donar veu a persones que simplement per ser d'un sexe que és fàcil de maltractar, han de callar i sofrir tota mena de vexacions i silencis odiosos. Suposo que per això, m'és molt més fàcil arribar al públic femení, i no és que escrigui sols per a dones, però a elles els hi arriba més el meu missatge, suposo!

Quins són alguns dels assoliments o reconeixements més significatius que has obtingut com a escriptora?

El que et deia d'arribar al cor d'una altra persona, per mi és el premi més gran. Rebre missatges preciosos que t'encoratgen per a continuar escrivint. No solc presentar-me a cap premi literari i coses així, però per la meva connexió amb la gent de la biblioteca de Gandesa em vaig presentar al concurs de Lletres al vent, per relats curts, si puc ho faig cada any, per col·laborar. Dos anys, vaig aconseguir el primer premi.

Una gran satisfacció, però fou omplir la plaça del meu poble, Arnes, un 11 de setembre de fa tres anys, en plena pandèmia, la gent va vindre a la presentació d'*Acomiada'm d'ella*. Per mi això va ser una de les millors coses que m'han passat en el món de la

literatura. A banda de les trobades en cadascuna de les presentacions, sigui a Barcelona, a Tortosa o allà on les hagi fet, amb persones amigues i també desconeguts. O la col·laboració de les meves amistats en les presentacions de llibres, o les trobades que fem de clubs de lectura per comentar-los. Com t'he dit abans, estic molt feliç del que he aconseguit, t'ho dic sense cap pretensió, però en primer lloc, veure el teu llibre publicat, és la canya, i que la gent et llegeixi i en parli, és molt satisfactori.

A part d'escriure, quines són algunes de les teves passions o interessos en la vida quotidiana? Et dediques a alguna cosa més?

Sí, m'agrada molt pintar. En un moment difícil de la meua vida, la pintura em va ajudar a treure els fantasmes que se'm menjaven per dintre. El primer any que m'hi vaig posar, a pintar vull dir, fou així com a molt impulsiu. Tot el dia pintava, quan tenia temps ja estava davant de les pintures, i això que mai m'havia atret aquesta mena d'expressió. Perquè et facis una idea, amb un any vaig pintar, empastrar com jo dic, més de 400 quadres, que vaig anar regalant a la família i amics, perquè no tenia lloc a casa per guardar-los tots! Avui en dia no pinto tant, sols per encàrrec.

Una altra passió meua és la lectura, ara he tornat de vacances i en una setmana he llegit tres llibres. He "descobert" dues escriptors que m'han fascinat, crec que t'ho he dit més amunt. I com no, el cine i les sèries. Soc una devoradora de sèries. Del qual no estic gens contenta, perquè em pren molt de temps, però m'encanten!

Una altra cosa que faig, i que adoro fer, són classes de català per a dones immigrants, a la biblioteca de Tortosa, i també aquí al meu poble. Conèixer aquestes dones és una de les coses més gratificants que he fet en la meua vida. Saber coses de les seves cultures, de les seves vides, ajudar-les a entendre una mica millor la nostra societat... és meravellós!

I professionalment em dedico a explotar els apartaments de turisme rural que tinc al poble. Arnes és la meua passió, la meua inspiració, el meu niu, aquí he viscut tota la vida, i tot i que, m'encanta viatjar, no concebo cap altre lloc on viure. Llevar-me cada matí i veure les muntanyes, omple el meu esperit d'energia positiva, que intento transmetre en tots els àmbits de la meua vida.

Com t'agradaria que et recordessin com a escriptora en el futur?

Com una dona que amb el seu missatge va assolir arribar al cor dels seus lectors. Del meu cor, al de la persona que em llegeix.

I per últim, t'imaginaves a arribar on has arribat?

Com ja t'he dit, el meu somni era publicar un llibre, de moment en porto cinc, més la col·laboració amb la Marta. Sincerament, no m'imaginava haver-ho aconseguit. I el que és millor, tinc la certesa que continuaré escrivint llibres, perquè per mi s'ha convertit en una manera de viure (tot i que no en pugui menjar!).

Marta Vidal Ráez

Nom complet, data i lloc de naixement

El meu nom és Marta Vidal Ráez. Vaig néixer a l'hospital Verge de la Cinta de Tortosa però soc de la Ràpita.

A què et dediques?

Actualment, estic de professora a l'Institut Escola 3 d'Abril de Móra la Nova, en caps de setmana faig de cambrera a un bar de la Ràpita i el temps que no treballo de manera remunerada, la dedico a crear i fer les meves peces artístiques.

Com vas decidir dedicar-te a això? Per què? Quan vas començar a dedicar-te a això?

A crear coses, crec que m'he dedicat tota la meva vida. Si et refereixes des de quan em dedico a l'art de manera professional, doncs des que vaig acabar d'estudiar la llicenciatura de Belles Arts. I en quant a la resposta de com vaig decidir dedicar-me a això i perquè, penso que no va ser una decisió, és una manera de ser, és una manera d'expressar-te que portes dintre i tens la necessitat vital d'expressar-la.

Vas tenir suport des de casa?

Per sort, tinc uns pares que m'han entès i m'han donat suport sempre. Encara més, mai han qüestionat el que feia i el perquè.

Per part del poble, has tingut suport? T'han fet exposicions?

Pel que fa a suport del poble, crec que et refereixes al suport de l'ajuntament que governa en aquell moment determinat, ja que si et refereixes a la gent del poble, moltes persones, ni saben qui soc. Suposant que et refereixes als governants, no. Mai he estat sostinguda, més aviat al contrari. I si la pregunta és si m'han ofert exposar, una vegada, però perquè els hi va proposar Carme Cruelles per al dia de la dona i em va portar més disgustos que alegries.

Tens altres estudis? On els vas cursar?

Els meus estudis reglats són: Llicenciatura en belles arts (UPV), Màster en arts visual i educació construccionista (UG), Màster en educació secundària, especialitat dibuix (UV). A part, tinc altres estudis no reglats.

Quin tipus d'obres has creat? Quantes?

Les peces que he fet fins ara han estat: dibuix, pintures, assemblatge, escultura, il·lustració, instal·lació, escenografies... Quantes? No ho sé, en total deuen passar les 100.

T'imaginaves arribar on has arribat?

No he arribat a cap lloc, encara estic fent camí i buscant-lo.

En quines exposicions has participat? Has guanyat algun tipus de reconeixement pel teu treball? Has guanyat diners per les teves obres?

Totes les altres respostes, t'ajunto el meu currículum artístic on està tot el que he fet públic i si entres dins les meves xarxes socials, pots trobar entrevistes, fotos i publicacions que m'han fet. Les xarxes que tinc actives són el Facebook i Instagram.

